

Jordbruksforhandlingene 2024

Krav til ramme og fordeling

Arbeidsdokument av 26. april
Jordbrukets forhandlingsutvalg

**NORGES
BONDELAG**

**Norsk Bonde-
og Småbrukarlag**

1	HOVEDPRIORITERINGER I ÅRETS KRAV	5
1.1	Et betydelig inntektsløft.....	6
1.2	Økt sjølforsyning og bedre beredskap	6
1.3	Redusere risiko for den enkelte bonde.....	7
2	HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET.....	8
3	POLITISK GRUNNLAG FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2024.....	9
3.1	Mål i landbrukspolitikken	9
4	IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD	11
4.1	Globale jordbruksvaremarkeder.....	12
4.2	Utvikling og status i WTO (Verdens Handelsorganisasjon).....	12
4.3	EØS-avtalen.....	14
4.4	EFTA-forhandlinger og bilaterale forhandlinger	16
5	UTVIKLING I JORDBRUKET.....	18
5.1	Areal	18
5.2	Sårbarhet.....	19
5.3	Markedssituasjonen.....	20
5.4	Inntekter i jordbruket.....	23
5.5	Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner.....	29
5.6	Inntektsgap for 2021 til 2024.....	32
5.7	Prognosering av sentrale størrelser for 2025	34
6	KRAV TIL ØKONOMISK RAMME	40
6.2	Finansiering av kravet.....	42
6.3	GUL boks (AMS) - Nytt prissystem for melk	45
6.4	Målpriser fra 1. juli 2024.....	46
6.5	Markedsbalansering	48
6.6	Budsjettoverføringer	49
6.7	Økonomiske utslag av kravet.....	49
7	HUSDYRHOLD	52
7.1	Dyrevelferd.....	52
7.2	Tak for husdyrtilskudd.....	52
7.3	Beite- og grovfôrbasert husdyrhold	53
7.4	Melkeproduksjon	54
7.5	Annen grovfôrbasert kjøttproduksjon	58
7.6	Kraftfôrbasert husdyrhold.....	62
7.7	Birøkt.....	64
7.8	Frakttilskudd slaktedyr	65
7.9	Bevaringsverdige husdyrraser.....	65

7.10	Seter.....	66
8	PLANTEPRODUKSJON OG KRAFTFÔR	68
8.1	Frukt, bær, grønnsaker og poteter.....	68
8.2	Korn og kraftfôr –politikk for økt sjølforsyning og beredskap.....	75
9	VELFERDSORDNINGENE.....	85
9.1	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.....	86
9.2	Sjukepengeordningen.....	88
9.3	Avløsning ved ferie og fritid.....	88
9.4	Landbruksvikar	89
9.5	Tidligpensjon	90
	Oppsummert	91
9.6	Trygg bonde –implementering av nullvisjonen	91
10	BEREDSKAP OG LANDBRUK I HELE LANDET	93
10.1	God beredskap forutsetter økt sjølforsyning.....	94
10.2	Spesielle utfordringer i Nord-Norge.....	95
10.3	Tilskudd ved produksjonssvikt	96
10.4	Risikoreduksjon - jordbrukskonto	98
10.5	Naturskadeordningen	98
10.6	Avlaste risiko ved dyresykdommer.....	99
11	BÆREKRAFTIG MATPRODUKSJON.....	101
11.1	Klimavennlig matproduksjon.....	104
11.2	Miljø	121
11.3	Økologisk landbruk	129
12	LUF OG NÆRINGSUTVIKLING.....	136
12.1	IBU- midlene - tradisjonelt landbruk.....	136
12.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler	142
12.3	Regionale tilretteleggingsmidler	143
12.4	Områderetta innsats	144
12.5	Rekruttering og kompetanse i landbruket.....	145
12.6	Forskning og utredning.....	148
12.7	Stiftelsen Norsk Mat.....	149
12.8	Utvikling av lokalmat	151
12.9	Skogbruk.....	153
12.10	Oppfølging av handlingsplanen mot villsvin.....	154
12.11	Konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	154
12.12	Kapitalsituasjonen i LUF	155
12.13	Tabell, oppsummering av LUF.....	157
12.14	Risikolåneordningen må gjøres mer kjent	158

12.15	Gårdssparing for ungdom (GSU).....	158
13	ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSORDNINGER	159
13.1	Tilskudd til rådgiving	159
13.2	Tilskudd til frøavl og beredskapslager for såkorn	161
13.3	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak.....	163
13.4	Tilskudd til dyreavl, mm.....	164
13.5	Likestilling av Inn på tunet med annen næringsvirksomhet i landbruket	167
14	ENDRINGER I TILSKUDDSSYSTEMET	168
14.1	Telledato for storfe	168
14.2	Kjøttsoner i Stjørdal.....	169
14.3	Teigbaserte tilskudd.....	170
15	Arbeidsgrupper og utredninger Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende utredninger og arbeidsgrupper:	171
	Vedlegg 1. Fordeling av kravet på priser og tilskudd	172

1 HOVEDPRIORITERINGER I ÅRETS KRAV

Situasjonen med krig i verden og stadig mer urolige internasjonale forhold gjør at beredskap og trygghet har blitt svært viktig for samfunnet. Krig, pandemi og klimautfordringer har vist oss hvor viktig det er med god matsikkerhet- og beredskap. Totalberedskapskommisjonen og Riksrevisjonen har sagt at sikkerheten for matforsyningen er for dårlig i Norge i dag.

90 prosent av landets befolkning mener at vi som land har et ansvar for å produsere mat til egen befolkning, slik at vi er rustet til en krisesituasjon. Det er den løpende produksjonen og en velfungerende verdikjede som gir reell matberedskap. Beredskap handler om at det bor folk i hele landet, som skaper arbeidsplasser i en verdikjede med betydelige ringvirkninger.

Regjeringa definerer jordbrukets samfunnsoppdrag i Meld. St. 11 (2023-24) slik:

«Jordbruket sitt samfunnsoppdrag er å sikre befolkninga nok og trygg mat produsert på norske naturressursar, og gjennom dette bidra til sysselsetjing i heile landet, god ernæring og helse.»

Både regjeringa og et stortingsflertall har lovet retningsendring for norsk jordbrukspolitikk. Å oppfylle samfunnsoppdraget og Stortingets mål for jordbruket, er jordbruksoppgjørets funksjon. Når økt sjølforsyning og totalberedskap er målet, er jamstilling av bondens inntekt er det viktigste virkemiddelet.

Bøndene har fått oppgaven med å bidra til økt sjølforsyning og beredskap, men en viktig forutsetning er å øke inntekta til bonden. Regjeringa må innfri sine egne løfter om inntekt på nivå med andre grupper. En stor del av inntektsgapet må tettes i år.

Dette jordbruksoppgjøret blir det første med nytt tallgrunnlag for å beregne bondens inntekt. En ny metode gir i seg sjøl ikke inntektsvekst. Det er stort behov for et fortsatt økonomisk løft, og utålmodigheten etter å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper er stor. Endringene i tallgrunnlaget vises i «Totalkalkylen for det aktive jordbruket». Dette grepet går også igjen i kravet vårt: Vi satser på den norske foroverlente bonden, all matproduksjon har en egenverdi.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere følgende hovedmål i årets jordbruksforhandlinger:

1. Et betydelig løft i inntektsnivået i jordbruket og bedre sosiale vilkår. En stor del av inntektsgapet til andre grupper må tettes i år.
2. Øke sjølforsyninga av jordbruksvarer i Norge for å sikre at sjølforsyningsgraden øker fra dagens nivå opp til 50 prosent.
3. Redusere risikoen for hver enkelt bonde.

En stor utfordring for jordbruket som sektor er at mange viktige verdier i jordbruket er krevende, om ikke umulige, å tallfeste: levende lokalsamfunn med bosetting, arbeidsplasser og dugnadsånd, gode liv for mennesker og dyr, biologisk mangfold, tradisjonell kunnskap, matsikkerhet og lokal og nasjonal beredskap. Dette må vi ivareta gjennom aktiv politikk, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen, regelverk, kunnskapsutveksling og god rådgiving.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger med dette fram krav til ramme og fordeling ved jordbruksforhandlingene 2024. Kravet legges fram som grunnlag for forhandlinger.

1.1 Et betydelig inntektsløft

Til tross for store økninger i budsjettoverføringene de siste to årene, henger bøndene betydelig etter andre grupper i inntekt. Derfor har det vært viktig å få vedtatt et inntektsmål som er egnet til å beregne inntekt på nivå, og en ny regnemodell.

Regjeringa varsla i Hurdalsplattformen at den ville legge fram en forpliktende og tidfesta plan for å tette inntektsgapet. Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at regjeringas målsetting om å tette inntektsgapet innen 2027 ligger fast. De siste jordbruksoppgjørene har hatt høye rammer målt i kroner, men i samme periode har kostnader til innsatsfaktorer i jordbruket steget voldsomt, og inntektseffekten har ikke slått til. **Jordbrukets forhandlingsutvalg ser det derfor som helt nødvendig å tette en stor del av gapet i årets oppgjør.** Det er avgjørende for at bønder skal fortsette å produsere mat, for å skape framtidstro i næringa, og helt konkret sikre mange bønder muligheten til å betale sine regninger på ordinært vis.

2023 var et krevende år for mange bønder, med dårlig likviditet og svak økonomi. Tallene fra Budsjettnemnda for jordbruket viser en faktisk nedgang i inntektene fra 2022 til 2023. Det skyldtes økte kostnader, ikke minst til energi og kraftfôr, renteøkninger og et elendig avlingsår i deler av landet. Sjøl om mange faktorer peker i en annen retning nå er likviditetssituasjonen hos bøndene fortsatt anstrengt, og det blir viktig å bedre situasjonen allerede i år. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår derfor et grunntilskudd for melk som innføres fra 1. juli 2024, i tillegg til prisøkninger på korn og grønt fra samme dato.** Andre tiltak for å styrke økonomien i melkeproduksjonen og de andre grovfôrproduksjonene er **økt melkepris, grunntilskudd og økning i budsjettstøtte med fokus rettet mot den løpende produksjonsøkonomien.**

1.2 Økt sjølforsyning og bedre beredskap

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter Stortingets nylig vedtatte mål om å øke sjølforsyninga til 50 prosent. Dette er et usedvanlig viktig vedtak som vil legge nye og avgjørende føringer for norsk landbrukspolitik i mange år framover. For å nå målet om økt sjølforsyning må virkemidler som ivaretar jordbrukets samfunnsoppdrag: sjølforsyning, matsikkerhet og bidrag til totalberedskap prioriteres:

- **Økt inntekt til bonden er en forutsetning for økt sjølforsyning.**
- **Landbruk over hele landet.** Økt bruk av jord og utmark i Norge er avgjørende for økt sjølforsyning. Rundt to tredeler av den dyrka jorda i Norge brukes til grasproduksjon. For størstedelen av disse arealene er det ikke et alternativ å produsere korn, grønnsaker eller matvekster direkte. Grovfôret er en viktig energi- og proteinkilde for husdyra. Prioriteringen av de grovfôrbaserte produksjonene er viktig for å nå målet om landbruk i hele landet, økt sjølforsyning og for å bevare et åpent kulturlandskap. Vi vil også videreføre områdetiltaket «*Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord*». En løpende matproduksjon er den beste beredskapen.
- **Mer norsk matkorn og høyere norskandel i fôret.** Kornproduksjonen er en nøkkel til økt sjølforsyning, og det er avgjørende å styrke økonomien til kornbonden. I årets jordbruksforhandlinger vil Jordbrukets forhandlingsutvalg sette inn sterkere virkemidler for å sikre økt kornproduksjon, økt arealbruk til korn og få flere kornprodusenter. Virkemidlene er økte målpriser på korn, og da spesielt for hvete.
- **Jordbruket må produsere det markedet etterspør,** utfra hva det er forutsetninger for å dyrke og produsere i hvert enkelt område her i landet. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke grøntproduksjonen, blant annet gjennom pristilskudd for poteter til industri,

etablere tilskudd til mobile enheter og ny teknologi, og vi vil utrede tilskudd til produsenteide fellesanlegg innen grøntsektoren.

- For å kunne tilby de produktene norske forbrukere ønsker, samt å utvikle klimarobuste sorter, krever Jordbrukets forhandlingsutvalg en **forsterket satsing på sortsutvikling** av varer som er egnet til norske dyrkingsforhold.

1.3 Redusere risiko for den enkelte bonde

Hver enkelt bonde tar betydelig risiko for å bidra til landets beredskap gjennom matproduksjon. Det dreier seg om økonomisk risiko, økende risiko for ekstremvær og smittsomme dyre- og plantesykdommer, markedsrisiko og sårbarheten når mange bønder er alene om gårdsdrifta. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at årets jordbruksoppgjør må avlaste mer av bondens risiko.**

- **Gode velferdsordninger avlaste bondens risiko og styrker de sosiale vilkåra.** Arbeidssituasjonen og ansvaret bønder har for dyr og avlinger, gjør det nødvendig med et sikkerhetsnett. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever økte maksimale dagsatser for tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv, og at en fjerner samordningen av tilskuddet med lønn og offentlige ytelser basert på lønn. Tak og satser til avløsning ved ferie og fritid må justeres opp. Tilskuddet til landbruksvikarordningen må heves for å styrke rekrutteringa til dette yrket. En forutsetning for at velferdsordningene skal fungere, er at det finnes tilstrekkelig med kompetente avløsere og vikarer over hele landet, som kan stille opp på kort varsel.
- **Miljø- og klimatiltak** som i større grad gjør jordbruket i stand til å håndtere mer ustabil vær prioriteres. **Midler til drenering gir klimaeffekt og økt produksjon. Derfor krever Jordbrukets forhandlingsutvalg ei tydelig og forsterka satsing på drenering i årets jordbruksoppgjør.** Godt drenert jord øker produktiviteten som må til for å øke sjølforsyningsgraden og reduserer samtidig klimarisikoen på den enkelt gård.
- Vi vil **etablere et statlig beredskapslager av både såkorn og såfrø** etter samme modell som beredskapslager for matkorn. Dette er like viktig som nasjonal matkornberedskap.
- Norge må forholde seg til internasjonale avtaler, og for at støtten skal være i tråd med WTO-avtalen, må det gjøres endringer dette året. Etter en helhetlig vurdering og grundig prosess krever Jordbrukets forhandlingsutvalg at **melk tas ut av målprissystemet fra 1. juli 2024 og erstattes med en volummodell.** Det har vært avgjørende at endringen gir forutsigbarhet og at det fortsatt er samvirkebasert markedsregulering.
- Jordbrukets forhandlingsutvalg **krever forbedringer og utvidelser av de risikoreduserende ordningene for jordbruket.** Dette gjelder både erstatninger for dyresykdommer, ringormvaksinerings, produksjonssvikt og naturskade.

2 HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET

Jordbruksforhandlingene er regulert gjennom Hovedavtalen for jordbruket. Avtalen hjemler organisasjonenes rett til forhandlinger om sentrale rammebetingelser for næringa. Gjennom Hovedavtalen påtar samtidig Jordbruket seg ansvar for å iverksette tiltak i samsvar med jordbruksavtalen (jf. § 4.2 i Hovedavtalen). Hovedavtalen bygger på at det skal være et samsvar mellom de rettigheter Jordbruket har, og de plikter og det ansvar Jordbruket påtar seg.

Gjennom Hovedavtalen for jordbruket har Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag forhandlingsrett med staten om priser og tiltak i jordbruket. Jordbruksoppgjøret kan ses på som et inntektsoppgjør for yrkesutøvere i næringa, der oppgjøret setter viktige rammer for inntektsmulighetene for sjølstendig næringsutøvende bønder.

Jordbruksforhandlingene skal føres med sikte på å nå de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp for utviklingen i næringa på kort og lang sikt.

Dette forutsetter at jordbruksforhandlingene må avklare både priser, tiltak og øvrige virkemidler på en slik måte at jordbruket kan oppnå en inntektsutvikling i tråd med Stortingets forutsetninger, og innfri øvrige landbrukspolitiske mål. Når det gjelder bevilgninger over statsbudsjettet, omfatter forhandlingene kalenderåret 2025 samt eventuelle omdisponeringer innenfor rammen for 2024. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.2024 - 30.06.2025.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at jordbruksforhandlingene gjennomføres i samsvar med Hovedavtalen. Det omforente grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket legges til grunn for forhandlingene.

3 POLITISK GRUNNLAG FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2024

3.1 Mål i landbrukspolitikken

I mars i år la regjeringa fram stortingsmeldinga Meld. St. 11 (2023 – 2024) «Strategi for auka sjølforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket».

Stortinget behandlet meldinga 18. april.

Denne nye stortingsmeldinga stadfester de samme fire mål, med delmål, for jordbrukspolitikken som Stortinget tidligere vedtok da det behandlet Meld. St. 11 (2016 – 2017) «Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon»

Tabell 1 Stortingets mål og delmål for jordbrukspolitikken.

Matsikkerhet og beredskap	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
Sikre forbrukerne trygg mat	Sikre bruk av jord- og beiteressursene	Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter	Redusere forurensingene og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpassing
Økt matvareberedskap	Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting	Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling	Bærekraftig bruk og vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.
God dyre- og plantehelse	Et mangfoldig landbruk med variert bruksstruktur og geografisk produksjonsfordeling	Videreutvikle Norge som matnasjon	Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet
Satse på avl, forskning, utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene	Sikre rekrutteringen	Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården	God dyrevelferd

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger disse målene til grunn for årets jordbruksforhandlinger.

Stortinget gjorde følgende vedtak 18.4.2024:

Vedtak 570

Meld. St. 11 (2023 – 2024) – Strategi for auka sjølforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket – vedlegges protokollen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger Meld. St. 11 (2023 – 2024) – «Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket», og Stortingets behandling av denne, til grunn for årets jordbruksforhandlinger.

4 IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD

Importvernet er en av de fire bærebjelkene i norsk landbrukspolitikk. Dette slås blant annet fast av næringskomiteén i deres behandling av jordbruksavtalen for 2023 (Innst. 487 S (2022-2023) s.3:

«Komiteen registrerer at landbrukspolitikken skal bygges rundt følgende fire bærebjelker: Et velfungerende importvern, markedsreguleringen, jordbruksavtalen og en eiendomspolitikk som styrker den selveiende bonden».

Internasjonale handelsavtaler, og særlig WTO-avtalen, legger begrensninger på bruk av toll. For å sikre norsk jordbruks konkurransekraft og et aktivt jordbruk over hele landet, er det nødvendig å utnytte de virkemidlene for importvern som eksisterer.

Stortinget fattet et anmodningsvedtak ved behandlingen av Prop. 121 S (2022-2023):
«Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppkjøret 2023 m.m)». I vedtak 868 i Innst.487 S (2022-2023) står det følgende: *«Stortinget ber regjeringen sikre norsk matberedskap og norsk matproduksjon gjennom et velfungerende tollvern, og at regjeringen i statsbudsjettet for 2024 går fra krone- til prosenttoll for enkeltprodukt for å sikre dette.»*

Regjeringen fulgte opp anmodningsvedtaket ved å foreslå omlegging fra kronetoll til prosenttoll for hel issalat, knollselleri, rødbeter og hel kålrot. Ved behandlingen av det endelige statsbudsjettet ble potet lagt til lista over produkter, etter felles vedtak mellom regjeringspartiene Ap og Sp og partiet SV. For disse produktene besluttet Landbruks- og matdepartementet en overgangsperiode frem til og med 31. august 2024 for omlegging fra kronetoll til prosenttoll.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er tilfreds med at regjeringen har startet prosessen med å legge om fra krone- til prosenttoll for produkter der dette gir en bedre beskyttelse. Forhandlingsutvalget mener omleggingen har skjedd på for få produkter. Vi forventer at regjeringen snarest mulig legger flere sentrale jordbruksprodukter til prosenttoll, noe som kan bidra til å styrke sjølforsyninga og økonomien til bonden.

Importen av jordbruksvarer til Norge har økt kraftig over lang tid. I regjeringens ferske stortingsmelding om økt sjølforsyning og opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket (Meld.St. 11 (2022-2023) slår regjeringen fast at målt i 2023-kroner har importen av jordbruksvarer økt med 70 prosent siden 2013. Pandemi, kronekurs og norske avlinger er blant faktorene som har påvirket importen siste årene. Importen av kjøtt har gått ned siste to årene etter kraftig vekst under pandemien.¹ For ost var det derimot en økning på 1 prosent i mengde og 20 prosent i verdi. Osteimporten er nesten doblet i mengde og nesten tredoblet i verdi siste ti åra. Importen av korn gikk ned med 7 prosent i mengde og 6 prosent i verdi fra 2022 til 2023 som følge av de store kornavlingene i Norge i 2022.

Det norske importvernet blir påvirket av internasjonale avtaler, som avtalene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO), EØS-avtalen og handelsavtaler Norge inngår med andre land gjennom handelssammenslutningen EFTA og bilateralt. Vi vil derfor gå gjennom disse avtalene under. Utviklingen på de globale jordbruksvaremarkedene påvirker også norsk jordbruk, og vil derfor også berøres i dette kapitlet.

¹ Landbruksdirektoratets «Omverdenen»-rapport for 2023

4.1 Globale jordbruksvaremarkeder

Pandemi og Ukraina-krigen har gjort at norsk jordbruk siste årene har blitt mer påvirket av internasjonale markeder enn i normale år. Høyere priser på innsatsfaktorer, forstyrrelser i forsyningslinjer og endret forbruksmønster var blant faktorene som påvirket rammevilkårene for norsk jordbruk i perioden.

Nå har de internasjonale jordbruksvaremarkedene stabilisert seg. Energiprisene er mer stabile, den økonomiske aktiviteten har tatt seg opp igjen, rentenivået er ventet å stabilisere seg eller gå ned, og priser og fraktkostnader har falt. I 2023 har gjødselprisene ifølge Landbruksdirektoratet/AMIS falt betydelig, men ligger fortsatt over det historiske normalnivået. Felleskjøpet Agri og Yara ble enige om nye gjødselpriser i Norge i januar 2024, prisene gikk ned med i snitt 10 prosent (Landbruksdirektoratet, Aase, 2024).

Ved inngangen til 2023 var verdensmarkedsprisene så høye at det var null toll på alle korn- og kraftfôrråvarer som Landbruksdirektoratet administrerte tollavgiftssatsen på. Prisnedgangen førte til at flere karbohydratråvarer igjen fikk toll, mens alle protein- og fettråvarer fremdeles lå på et så høyt prisnivå at de ikke hadde toll ved utgangen av 2023. Det er fortsatt prisnedskrivning på importerte karbohydratråvarer, og uten denne ville sannsynligvis kraftfôrrisene i Norge vært høyere, ifølge Landbruksdirektoratet.

Krigen i Ukraina og økt konflikt i Midtøsten med angrep på fraktskip i Rødehavet bidrar til at det fortsatt er usikkerhet rundt de globale matvaremarkedene. Den norske krona er fremdeles svak. I Europa har vi sett store bondedemonstrasjoner som har vært knyttet til dårlig økonomi, import fra Ukraina og nye miljø- og klimakrav gjennom EUs grønne giv.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at det fremdeles er stor uro globalt knyttet til eksempelvis den pågående krigen i Ukraina, uro i Midtøsten og ettervirkninger av koronapandemien med fortsatt urolige markeder. Både Norge og andre land har større søkelys på nasjonal beredskap. I denne situasjonen er det ekstra viktig å ha en håndtering for usikkerhet i beredskap.

4.2 Utvikling og status i WTO (Verdens Handelsorganisasjon)

WTO-avtalen setter rammer for Norges tollvern og hvor mye og hvilken type støtte Norge kan gi landbruket. Nåværende forhandlingsrunde i WTO, Doha-runden, har pågått siden 2001 uten at en har lyktes med å bli enige om en altomfattende avtale. I februar i år var det WTO-ministermøte i Abu Dhabi i De forente arabiske emirater. Det ble jobbet med forslag til arbeidsprogram for landbruket under møtet, men til slutt ble det ingen enighet om en landbrukstekst. Forhandlingene fortsetter nå fram mot ministermøtet i Kamerun i 2026.

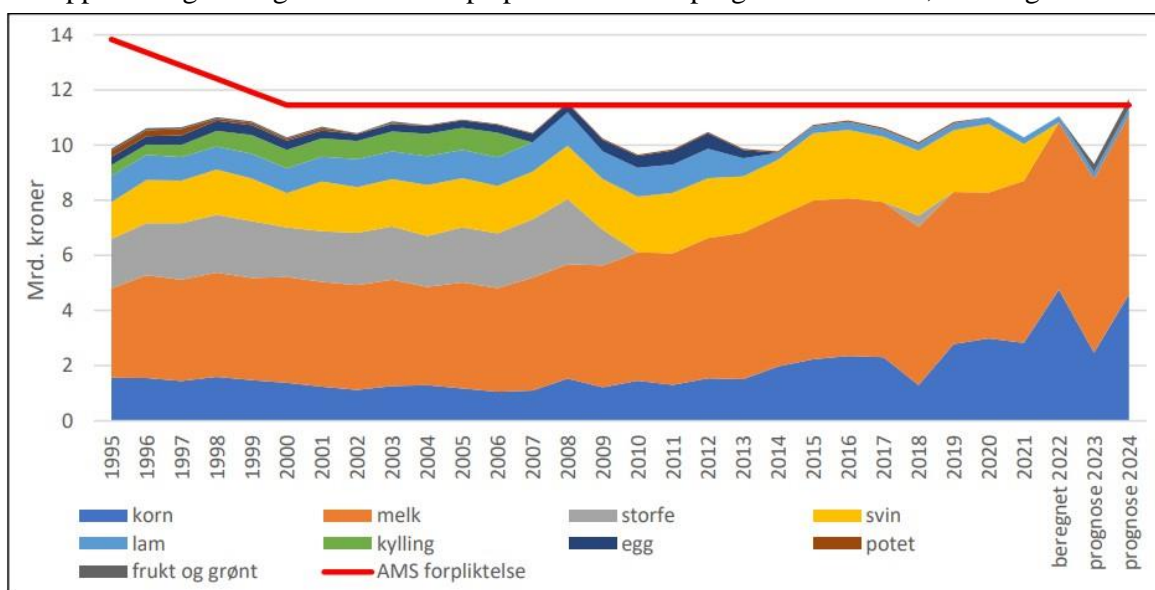
Fokus i forhandlingene på landbruk i WTO siste årene har særlig vært på å redusere såkalt handelsforstyrrende støtte. En innskrenking av bruken av handelsforstyrrende blå og gul støtte vil slå svært negativt ut for norsk jordbruk. Norge har et tak på 11,449 mrd. kroner i såkalt gul støtte. Dette er støtteordninger som anses som såpass handelsforstyrrende at WTO på sikt ønsker å fjerne dem. Flere produkter er tatt ut av den gule boksen allerede for å unngå å nå maksimalt tillatt støtte for denne kategorien, sist svin i 2021.

Internasjonale handelsavtaler, og særlig WTO-avtalen, legger begrensninger på bruk av toll. For å sikre norsk jordbruks konkurransekraft og et aktivt jordbruk over hele landet, er det nødvendig å utnytte de virkemidlene for importvern som eksisterer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det til enhver tid må benyttes den formen for tollbeskyttelse, krone- eller prosenttoll for norske råvarer, som gir best beskyttelse. En svekkelse av norsk tollvern gjennom redusert toll eller økte tollkvoter, eller begrensning i bruken av norsk støtte i framtidige forhandlinger må ikke aksepteres.

Begrensningene i såkalt handelsforstyrrede støtte i gul boks (AMS) i gjeldende WTO-avtale har allerede slått ut negativt for norsk landbruk ved at man har vært tvunget til å ta ut produkter fra målprissystemet for å ikke bryte avtalen. Under jordbruksforhandlingene i 2023 ble det nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle vurdere endringer i markedsordningene for korn og melk på grunn av begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024. Det er korn og melk som utgjør størsteparten av støtten i gul boks. Gruppen satte ned to separate faggrupper for henholdsvis melk og korn som la fram faglige rapporter på hvert sitt område til arbeidsgruppen. Arbeidsgruppen leverte sin rapport 1.februar 2024.

I rapporten blir det gjort beregninger for AMS for 2022, 2023 og 2024. Kornavlinger og målpris vil virke inn på endelige tallet. Anslagene viser en gul støtte på 11,049 mrd. kroner i 2022. For 2023 vil gul støtte sannsynligvis bli lavere på grunn av dårligere kornavlinger. Men for 2024 er det beregnet at Norge overstiger tillatt støtte i gul boks med nesten 240 millioner kroner. Da er målprisen holdt uendret og kornavlingene som i 2022. Tabellen under er hentet fra rapporten og viser gul boks fordel på produkter med prognoser for 2022, 2023 og 2024:

Figur 1 Notifisert støtte innenfor gul boks fordelt per produkt 1995 - 2021, foreløpig beregnet gul støtte for 2022, prognose for 2023 og 2024, samt Norges AMS-forpliktelse, kilde: LMD

Faggruppe melk utredet flere prismodeller som kan erstatte målpris på **melk** for å unngå å overstige taket for gul støtte. Fire modeller ble vurdert: Produktprismodellen (tilgangspris per melkeanvendelse implementert gjennom pris minus beregning for utvalgte ferdigvarer, med pris fra meieri til handelen som utgangspunkt), volummodellen (markedsregulator Tine fastsetter planlagt gjennomsnittlig engrospris), referanseprismodellen (fjerning av markedsregulator og målpris, med Landbruksdirektoratet som beregner engrospris på rå melk (referansepris) basert på prisuttak i forrige avtaleår) og kombimodellen som kombinerer volum- og referanseprismodellen gjennom å erstatte målpris med referansepris, men beholde markedsreguleringen. Faggruppa vurderer det slik at å bare fjerne målpris uten endringer i andre virkemidler trolig ikke vil redusere AMS.

For **korn** vurderte faggruppa 7 ulike modeller: Planlagt gjennomsnittlig produsentpris (PGE), beholde målpris kun på bygg, beholde målpris kun på mathvete, mengdereguleringsmodellen, markedsrådsmodellen, direktoratsmodellen og verdensprismodellen. Faggruppa konkluderer med at flere av modellene fremstår med en systemrisiko, spesielt knyttet til markedsregulatorrollen, og at det er behov for grundigere utredninger om en ønsker å gå videre med en av modellene.

Den partssammensatte arbeidsgruppa konkluderer ikke med hvilke modeller som skal velges, men peker på at valg av modell må vurderes ut fra en avveining mellom følgende hensyn; hvilke konsekvenser en grad av deregulering kan ha for redusert forutsigbarhet for produsentene, konkurransehensyn nasjonalt og mot import, innsparing i notifisert AMS og avtalesystemets direkte innflytelse på rammebetingelsene.

Grunnlagsarbeidet fra arbeidsgruppa tas nå med inn i årets jordbruksforhandlinger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er innforstått med at det må gjøres endringer i målprissystemet for korn og/eller melk for å kunne oppfylle WTO-forpliktelsene. Når modell velges må det sikres at modellen står seg over tid og tåler endra omgivelser. Modellen må sikre prisutvikling for bonden samtidig som markedsregulator kan utføre sin rolle med prisansvar. Nye prismodeller må opprettholde muligheter for å gjennomføre vedtatt landbrukspolitik, og særlig målene om matsikkerhet, sjølforsyning og et landbruk over hele landet.

4.3 EØS-avtalen

Sjøl om jordbruket ikke er en del av EØS-avtalen, blir landbruket berørt av avtalen, blant annet gjennom mat- og veterinærregelverket, og gjennom artikkel 19 og protokoll 3 som omhandler handel med landbruksvarer.

4.3.1 Artikkel 19

Denne artikkelen i EØS-avtalen regulerer handel med basis landbruksvarer mellom EU og Norge. I artikkelen blir det slått fast at partene innenfor landenes respektive landbrukspolitik og på gjensidig fordelaktig basis skal søke en gradvis liberalisering av handelen. Siden avtalen trådte i kraft i 1994 har partene framforhandlet tre avtaler innenfor rammene av artikkel 19. Siste avtale ble inngått våren 2017 og trådte i kraft i oktober 2018. Innrømmelsene gir store tap for norske bønders nåværende og framtidige produksjonsmuligheter.

Mesteparten av importen av jordbruksvarer til Norge kommer fra EU. I 2023 utgjorde importen fra EU ca. 60 prosent av verdien og 58 prosent av mengden av total jordbruksvareimport, ifølge Landbruksdirektoratet. Importen fra EU har økt kraftig siden inngåelsen av EØS-avtalen i 1994. Det er en sterk ubalanse i handelen mellom EU og Norge med landbruksprodukter i EUs favør, til tross for at artikkel 19 i EØS-avtalen slår fast at liberaliseringen skal være gjensidig fordelaktig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at regjeringa ikke starter nye forhandlinger om artikkel 19 i EØS-avtalen. Avtalen gir EUs bønder økte markedsmuligheter på bekostning av norske bønder og norsk matindustri, og gjør det vanskeligere å øke sjølforsyningsgraden og norskandelen i det norske markedet. Avtalen er ikke gjensidig fordelaktig, slik avtalen forutsetter.

4.3.2 Protokoll 3 - RÅK-ordningen

Protokoll 3 til EØS-avtalen regulerer handelen med bearbeidede produkter mellom EU og Norge. Handelen med disse produktene er i utgangspunktet del av det frie varebyttet, men

partene kan bruke toll og prisnedskrivning innenfor RÅK-ordningen (råvarepriskompensasjonsordningen) for å kompensere for ulik råvarepris.

RÅK-industrien bruker mye norske råvarer i produksjonen. I 2023 ble det utbetalt 161 millioner kroner i RÅK-tilskudd for salg av 104 300 tonn RÅK-varer, ifølge Landbruksdirektoratet. Det ble brukt ca. 32 950 tonn tilskuddsberettigede råvarer, en økning på 19 prosent fra 2022. Råvareforbruket er størst for meieriprodukter, med over 20 000 tonn.

Det ble importert 623 862 tonn RÅK-varer i 2023 til en verdi av 22,1 milliarder kroner. Dette utgjorde en nedgang på 11 prosent i mengde, men 17 prosent i verdi. Tollsatsene som ble fastsatt under inngåelsen av protokoll 3 var basert på norske priser og EUs priser på det tidspunktet, sammenlignet med verdensmarkedsprisen. Siden ordningen ble innført har Norges priser økt, mens EUs priser har nærmet seg verdensmarkedet. Dette er ikke kompensert med lavere toll inn til EU eller høyere toll inn til Norge. Norge må derfor bruke stadig mer midler til prisnedskrivning for å utjevne råvareprisforskjellen og dermed kompensere for styrket konkurransekraft i EU.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at konkurransekraften for norske RÅK-varer under protokoll 3 i EØS-avtalen opprettholdes gjennom bruk av tilstrekkelige prisnedskrivningsmidler. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til RÅK-tilskudd økes med 5,3 mill. kroner og at det prioriteres å åpne opp for nye råvarer og ferdigvarer av potet- og meieriprodukter.

4.3.3 Farm to fork – EUs jord til bord-strategi

EU vedtok 20.mai 2020 en strategi for en mer bærekraftig verdikjede for jordbruk og fiske fra jord/hav til bord. Strategien ble kalt Farm to fork, eller jord til bord. Dette er en konkretisering av EUs grønne giv (Green Deal) for en mer bærekraftig og konkurransedyktig union. Samtidig ble en egen plan for mer biodiversitet vedtatt.

Farm to fork berører de fleste områder innen mat og jordbruk, fra merking, dyrevelferd, bondens posisjon i verdikjeden for mat, til miljø og klima. Flere av tiltakene er nå i ferd med å bli omsatt i konkrete reguleringer. Samtidig har vi sett at implementeringen av EUs grønne giv har møtt sterk motstand fra bøndene i EU. Sammen med dårlig økonomi og importkonkurranse fra Ukraina, har dette vært viktige årsaker til bondeopprøret vi har sett i mange av EU-landene siste året.

Det er fremdeles uklart hvordan Farm to fork vil påvirke norsk landbruk. Sjøl om Norge ikke er del av EUs felles landbrukspolitikk (CAP) og dermed ikke vil måtte ta inn endringer i denne, vil endringer i EØS-relevante reguleringer påvirke landbruket. Dette kan for eksempel gjelde merkeregelverk og dyrevelferdstiltak.

En ny lov om bærekraftsrapportering, CSRD, trer i kraft i Norge 1. januar 2025. Formålet er å legge til rette for en grønn omstilling i tråd med FNs bærekraftsmål og EUs «Green Deal». EUs taksonomi fungerer som et klassifiseringssystem for aktiviteter som defineres som bærekraftige, med formål om å gjøre det enklere å identifisere bærekraftige investeringer, og å flytte kapital til det som defineres som bærekraftige selskap. Taksonomien blir særlig viktig for finansieringsinstitusjoner, men også for bedrifter som trenger finansiering fra disse finansinstitusjonene, og som da kan bli målt på om deres aktiviteter blir definert som bærekraftige eller ikke. Fram til nå har banker gjort egne vurderinger av hva som kan defineres som grønt. Når EU sin taksonomi for landbruk er på plass vil det ikke være opp til den enkelte

bank lenger å definere hva som er grønt. Det er ikke klart enda hvordan taksonomien for landbruk vil se ut og hva som er de faktiske kravene til jordbruk i taksonomien og CSRD.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at regjeringa tar med landbruksnæringa på råd ved oppfølgingen av Farm to fork i Norge. Regjeringa må ikke godta endringer gjennom Farm to fork som svekker norsk sjølforsyning og reduserer inntektsmulighetene for bonden. Bondeopprøret i flere EU-land har vist at reguleringene kan få store negative konsekvenser for bonden, og at god dialog med næringa i forkant er viktig.

4.4 EFTA-forhandlinger og bilaterale forhandlinger

Norge har som medlem av EFTA (European Free Trade Association) framforhandlet rundt 30 handelsavtaler med vel 40 land, og er i forhandlinger med blant annet Kosovo, Malaysia, Vietnam, Thailand og Mercosur.

Nylig inngikk EFTA en avtale med India etter å ha forhandlet siden 2008. India er verdens femte største økonomi og har også en omfattende landbruksproduksjon. Sjøl om Norge ser ut til å ha beskyttet sensitive produkter for import fra India, har avtalen gitt bedre tilgang til det norske markedet gjennom WTO-kvotene på kjøtt og enkelte produkter på frukt og grønt som India også får med seg om de skifter status fra GSP-land i framtiden. Dette kan på sikt også påvirke det norske markedet.

EFTA-landene avsluttet 23.august 2019 forhandlingene om en handelsavtale med den latin-amerikanske handelsblokken Mercosur (Argentina, Brasil, Uruguay og Paraguay). Avtalen er ennå ikke ferdig gjennomgått og forelagt Stortinget for godkjenning. Men etter regimeskiftet i Brasil har EU forsøkt å ta opp igjen forhandlingene med Mercosur, og Norge kan komme til å følge etter. Bondeorganisasjoner i EU motsetter seg gjenopptaking av forhandlingene.

Mercosur-landene er blant de mest konkurransedyktige og offensive jordbruksprodusentene i verden, og kan lett utkonkurrere norsk produksjon om de får en kile inn i det norske markedet. Sjøl om avtalen ble bedre enn fryktet på landbruksområdet, kan avtalen likevel gi økt import i sårbare og utsatte kjernemarkeder for norsk produksjon der regjeringa har ambisjoner om å øke norskandelen. Avtalen kan også føre til karbonlekkasje, siden utslippene fra for eksempel storfekjøtt er høyere i Mercosur-landene enn i Norge.

Norge har siden 2008 forhandlet med Kina om en frihandelsavtale, med et avbrudd mellom 2010 og 2017. Kina er et stort jordbruksland som er konkurransedyktig på de fleste norske jordbruksproduktene om de ønsker å nå det norske markedet. En eventuell avtale med Kina kan derfor også få konsekvenser for norsk jordbruk.

Reforhandlingene av avtalen med den sørafrikanske tollunionen SACU, som har pågått siden 2018, kan også få betydning for norsk jordbruk. Det er viktig at Norge ikke gir disse landene varige innrømmelser som kan gi økt import av jordbruksprodukter vi produserer sjøl.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at regjeringen følger opp Hurdalsplattformen, og i bilaterale og EFTA-forhandlingen ikke gir innrømmelser på landbruksområdet som reduserer grunnlaget for sjølforsyning og norske bønders muligheter for å produsere varer til eget marked.

Regjeringen har nylig lagt fram en stortingsmelding om Nansen-programmet, en hjelpepakke til Ukraina. Der skriver regjeringen at de planlegger å oppdatere frihandelsavtalen med Ukraina:

«I senere inngåtte handelsavtaler har Norge for en del landbruksvarer innrømmet andre handelspartnere noe lavere tollsatser. Fra norsk side legges det opp til at Ukraina i en oppdatert frihandelsavtale vil få de laveste tollsatsene som Norge har innrømmet andre handelspartnere».

Jordbrukets forhandlingsutvalg har stor sympati med den vanskelige situasjonen det ukrainske folket er i. Norges Bondelag har satt i gang egne prosjekt for å støtte ukrainske bønder. Vi advarer mot å redusere tollvernet og dermed øke konkurransen for de norske bøndene, dette går på tvers av regjeringens ønske om å styrke tollvernet. Uroen i EU rundt økt import fra Ukraina viser at dette er et uheldig grep.

5 UTVIKLING I JORDBRUKET

5.1 Areal

Litt over 3 prosent av landarealet i Norge er jordbruksareal. Kun én prosent av arealet er av god nok kvalitet til å drive kornproduksjon. Dette tilsvarer et jordbruksareal på 1,8 dekar per innbygger i 2023, sammenlignet med 2,3 dekar i 1999. Totalt registrert jordbruksareal nådde et maksimum i 1998. Fra 2005 til 2014 gikk det registrerte arealet ned med 4,7 prosent. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at innføringen av nytt digitalt kartverk i perioden 2005–2014 innebar en reduksjon i arealet på ca. 3,4 prosent. Det er ikke mulig å si om nedgangen skyldes mer nøyaktige målinger, eller om tidligere nedgang ikke har blitt fanget opp før nytt kartverk ble tatt i bruk. Arealnedgang utenom nytt kartverk var dermed på ca. 1,3 prosent i samme periode. Etter at innføringen av nytt kartverk var fullført, viser arealutviklingen små endringer, med en nedgang på 0,2 prosent fra 2014 til 2023.

I 2024 var det fire kommuner i Norge uten gårder i drift. Selv om jorda i mange tilfeller drives, betyr det at man har hele kommuner som er løstrevet fra matproduksjonen og at all jord er leid ut til noen i en annen kommune eller tatt ut av drift.

Så mye som 13,5 prosent av jordbruksarealet i Norge er ute av drift. Til nå har bruksnedleggelse i stor grad medført at naboer har drevet jorda videre, men i mange områder er de få aktive bøndene som er igjen så hardt presset at de ikke har mulighet til å drifte mer jord. På steder hvor det kun er én aktiv bonde igjen, kan en bruksnedleggelse føre til at hele jordbruksarealet legges brakk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at for å nå målet om 50 prosent sjølforsyning innen 2030 må det også være lønnsomhet i å drive mer marginale jordbruksarealer. Drenering, å ta godt vare på jordhelsen og høste planter til mat og fôr på all tilgjengelig jord er helt avgjørende for å opprettholde og øke den norske selvforsyningsgraden.

En gledelig utvikling er at omdisponering av dyrka og dyrkbart areal til andre formål enn jordbruk går ned. Siden det første nasjonale jordvernmålet ble vedtatt i 2004, har nedbyggingen av matjord gradvis gått ned. I 2023 kom regjeringen med et nytt og innstrammet mål om å avgrense omdisponeringen til maksimalt 2 000 dekar per år innen 2030. I 2022 ble 3 509 dekar dyrka jord omdisponert, i tillegg til 4 250 dekar dyrkbar jord. Ifølge SSB ble det i 2023 omdisponert 2751 dekar dyrka jord og 4 598 dekar dyrkbar jord. Tallet for omdisponering av dyrka jord går altså generelt nedover, men må fortsatt reduseres ytterligere dersom vi skal nå det vedtatte målet innen 2030.

Andelen leid areal viser fortsatt en økning. De siste 10 årene utgjør leid areal 5 prosentpoeng mer av jordbruksarealet, og i 2022 var 48,2 prosent av jordbruksarealet leid. Kostnadene til leid areal er en vesentlig og stadig større kostnadspost for aktive næringsutøvere.

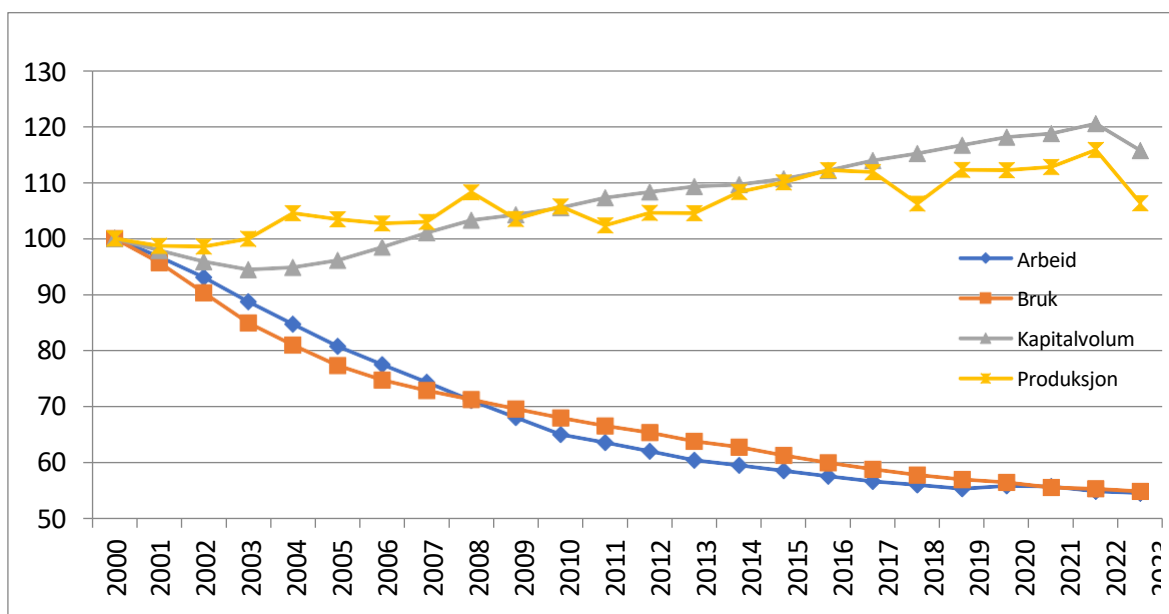
Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at nedgangen i jordbruksareal har bremsset opp etter 2014, og stabilisert seg på et nivå på i underkant av 10 mill. dekar. Jorda er vår viktigste ressurs, og jordvernet må styrkes til den grad at det kun skal kunne vike for samfunnskritiske formål der alternativt areal ikke finnes. Det må også settes en nullvisjon for nedbygging til bolig- og næringsformål. Dette er helt nødvendig for å ivareta denne knappe, kritiske og ikke-fornybare ressursen i Norge.

5.2 Sårbarhet

Norge har gode forutsetninger for å produsere mye av maten vi trenger. Da trenger vi et robust og forberedt landbruk. Økonomisk usikkerhet, få gjenværende bønder i mange områder, jord som bygges ned i sentrale områder og gror igjen i distriktene, høy gjennomsnittsalder hos bøndene, god tilgang på andre godt betalte jobber, høy risiko både økonomisk og fysisk, enorm arbeidsbelastning og der en del opplever økonomisk og sosialt utenforskap gjør norsk matproduksjon sårbar.

Arbeidsledigheten i Norge er lav, og bønder er ettertraktet arbeidskraft. Mange bønder har en jobb de er ansatt i, i tillegg til å drive gård. For mange er inntekter utenom jordbruksproduksjonen med på å finansiere investeringer i matproduksjonen. I et beredskaps perspektiv er dette svært urovekkende. Det betyr at disse bøndene kan legge ned produksjonen og oppleve at den økonomiske situasjonen for familien blir styrket.

De siste ti årene har det i gjennomsnitt blitt lagt ned 45 gårder hver måned, mens produksjonsvolumet har forholdt seg på noenlunde samme nivå. Hvert enkelt gårdsbruk har blitt større og arbeidskraft har blitt erstattet med mekanisering og robotisering. I samme periode har behovet for importerte innsatsfaktorer som kraftfôr, diesel og maskindeler økt. De siste års investeringer i roboter og automatisering, krever i større grad spesialister som kan gjennomføre nødvendig vedlikehold og reparasjoner.

Figur 2 Utvikling gårdsbruk, arbeidsforbruk, produksjon og kapitalvolum. Kilde BFJ Totalkalkylen Utredning 1A 2024

Når gårdsbruk legges ned og bønder gir opp, svekkes lokale produsentmiljøer. Grunnlaget for å opprettholde det nødvendige apparatet rundt bonden forvitrer (veterinærtjenester, avløsere mm.), og det blir mindre kompetanseutveksling, maskinsamarbeid, og andre fellestiltak som beitetilsyn, sauesanking og gjerdehold. Bonden som fortsetter står uten kollegaer. Dette er en stor belastning på jordbruket som næring og for den enkelte gårdbruker. Å være bonde kan være et ensomt yrke, og psykiske lidelser som depresjon, angst og rusmiddelmissbruk forekommer. Et nettverk av andre bønder er viktig for å sikre et sosialt felleskap og kan være avgjørende dersom noe uforutsett skjer. For bonden er det svært viktig å vite at det finnes et kompetent nettverk innen rimelig nærhet. Både av veterinærer, avløsere, reparatører og kollegaer. Å ikke stå alene i kritiske situasjoner er viktig for alle, og bonden er ikke et unntak. Dersom det ikke finnes veterinærer på vakt når det oppstår en kritisk situasjon med husdyra er

enormt belastende, bare vissheten om at man ikke har noen å ringe sliter psykisk på bonden også når det ikke skjer noe.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener summen av endringene jordbruket har gjennomgått de siste tiårene, har gjort norske gårdsbruk mer sårbare og dette er svært uheldig for matvareberedskapen.

5.3 Markedssituasjonen

Under pandemien gikk salget av norske produkter opp. Etter at restriksjonene på reise ble opphevet, har salget gått tilbake. Grensehandelen har økt og en konsumerer flere måltider på reise til utlandet. Generelt er likevel markedssituasjonen ganske god, med unntak av storfe- og svinekjøtt. Krona har svekket seg, og er svak. Den kortsiktige effekten av dette er styrket konkurransekraft for norske varer. På den annen side har sterk generell prisstigning de to siste årene gitt svekket kjøpekraft hos forbrukeren. Trenden er at forbrukeren velger billigere alternativer, enten i form av produkter eller merker.

5.3.1 Melk og meieriprodukter

I november 2023 fastsatte Landbruks- og matdepartementet forholdstallet for kumelk til 1,02 og for geitemelk til 0,95. Etterspørselen etter meieriprodukter har vært større enn prognosene fra i høst la til grunn. I slutten av februar ble det derfor gjennomført ekstraordinære kvotedrøftinger og forholdstallet ble hevet til 1,04 for kumelk. For geitemelk er forholdstallet uendret med 0,95. Det produseres fortsatt mer geitemelk enn det gir god anvendelse for.

Fortsatt går salget av drikkemelk noe ned, men salget av ost øker. Budsjettnemnda for jordbruket har budsjettert med en produksjon på 1 430 liter kumelk, og 18,9 mill. liter geitemelk i 2024. Dette er nesten 55 mill. liter mer enn året før.

5.3.2 Kjøtt og egg

Tabell 2 Prognose 2024, per mars 2024

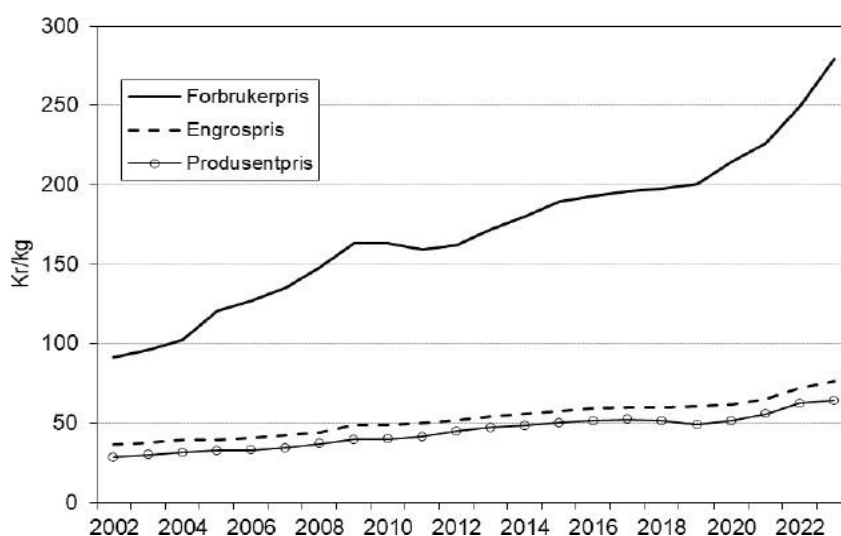
	Norske tilførsler		Import- kvoter	Engrossalg		Balanse 2024	Prognose Reg.lager	
	tonn	Endring		tonn	Endring		1.1.24 *	31.12.24
Storfe/kalv	83 900	-7 %	9 000 ¹⁾	97 800	0 %	-4 900	7 376	2 500
Lam	17 000	-1 %	1 250 ²⁾	18 400	0 %	-100	123	100
Sau	4 800	0 %		3 900	-13 %	900	334	1 200
Gris	128 800	-2 %	1 650 ³⁾	131 000	+2 %	-600	3 634	3 100
Egg	65 800	+1 %	1 400 ⁴⁾	68 000	+3 %	-800	-	-

*) Reguleringslager ved starten på året inngår ikke i balansen for 2024.

1. SACU-import på 4 756 tonn storfekjøtt m/ben. WTO-kvotepå 1 084 tonn, EU-kvotepå 2 500 tonn og GSP-kvotepå 665 tonn biffer og fileter (omregnet til storfekjøtt m/ben).
2. WTO-kvotepå 206 tonn, 600 tonn fra Island og 450 tonn av SACU-kvoten
3. Spekk på 600 tonn. EU-kvotepå (900 tonn) og kvotepå fra Storbritannia (150 tonn).
4. Forutsetter i prognosen for 2024 en import på til sammen 2 200 tonn for å dekke behovet.

Fra å ha hatt god markedsbalanse for kjøtt de siste årene, kom utfordringene for storfe- og svinekjøtt i 2023. Vinteren 2024 kom også utfordringer knyttet til sauekjøtt.

Reguleringslagrene av storfe og svin ble bygd opp i løpet av høsten. For storfe hadde vi ved årsskiftet et lager på over 7 300 tonn og for svinekjøtt over 3 500 tonn. Lageroppbyggingen skyldes i stor grad sviktende salg. Etter et par år med relativt store prisøkninger for planlagt engrospris (PGE) besluttet Nortura den 21. august 2023 å sette ned prisen for storfekjøtt med 4 kroner per kilo og for svinekjøtt med 80 øre per kilo. Prisreduksjonen er videreført i 1. halvår 2024. Prisreduksjonene ser ut til å ha blitt videreført ut til forbruker. Det er bekymringsfullt at forbrukerprisene på storfekjøtt over tid har økt betydelig mer enn engrospris og produsentpris. Dette er illustrert i figuren under fra Budsjettneemnda for jordbruket.

Figur 3 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser for storfekjøtt, kr per kg, kilde SSB, NIBIO og Totalkalkylen

Nortura gikk også ut med oppfordringer til produsentene om å ta ned produksjonen, og varslet at tiltak ville komme. Rett etter dette satte Norges Bondelag ned Produsentråd storfe og Produsentråd svin med bønder fra hele landet som leverer til ulike varemottakere. Disse rådene arbeider for å forsterke markedsregulators oppfordringer ut til produsentene. For storfe var de to viktigste tiltakene Nortura varslet ville komme i 2024 kalveslaktning og reduserte vektgrenser. Kalveslakt vil i hovedsak påvirke tilførslene i 2025. For svinekjøtt var den klare oppfordringen å ta ned bedekningene med 5 prosent. Vektgrensene er også satt ned.

Nortura forventer at tiltakene, inkludert prisreduksjonen, vil ha effekt slik at lagrene vil bygges ned i løpet av 2024. Det vil fortsatt være kjøtt på reguleringslager ved neste årsskifte. Verken for storfe, småfe eller svin ser Nortura rom for å heve prisen med det første.

For egg har situasjonen vært motsatt. Her har en i flere år vært nødt til å ta ned produksjonen med produksjonsregulerende tiltak, i form av førtidsslaktning av høner. Nå har Europa opplevd knapphet på egg og høye priser, blant annet på grunn av salmonellautbrudd og fugleinfluensa. Dette ga økt etterspørsel etter norske egg på bekostning av import, også til industrien. Nortura oppfatter situasjonen til å være kortvarig, og frykter at for sterk økonomisk stimulering vil gi nyetablering, som relativt raskt vil kunne gi overskudd i markedet igjen.

Langtidsutsikter mot 2028

På sikt forventer Nortura Totalmarked synkende etterspørsel etter rødt kjøtt. De prognoserer med en årlig nedgang på 1,2 prosent av salg av storfe, småfe og svin. Dersom en tar hensyn til befolkningsveksten, tilsier dette 3 prosent nedgang i engrossalget av rødt kjøtt i 2028 sammenlignet med 2023. For hvitt kjøtt er situasjonen motsatt. Der forventer de en økning i salget med 8 prosent fram mot 2028. For egg en økning på 2 prosent.

Ut fra dette mener markedsregulator at det ikke er behov for flere ammekyr, og at dagens produksjonskapasitet utgjør en fare for overproduksjon. Også for gris ser de en fare for overskudd, det til tross for innstramminger i konsesjonsregelverket fra 2025 knyttet til engangspurker. For småfe er dagens bestand på et passe nivå de neste årene.

5.3.3 Grøntsektoren

Vekstsesongen 2023 bød på store værutfordringer. For poteter og lagringsgrønnsaker førte dette til at de fleste lagerbeholdninger var mindre 1. januar 2024 enn på samme tidspunkt året før. Tørke og flom førte også til kvalitetsutfordringer som påvirket omsetningen av mange vekstkulturer fra frilandsproduksjon, både poteter, grønnsaker og bær.

2023 ble et godt år for veksthusproduksjon av agurk og tomat, hvor det ble satt rekord i omsetning og norskandel. Det var også rekordhøy samlet omsetning av norsk frukt. Produsentene tok ut høyere priser i 2023 enn i 2022 på de fleste varer, inkludert alle målprisvarene. Midtveis i avtaleåret 2023–2024 er målpris foreløpig oppnådd for ni av tolv målprisvarer. Prisene er gjengitt i tabellen nedenfor.

For potetproduksjonen har siste året vært krevende. Den totale lagerbeholdningen av poteter var stor ved inngangen til 2023, noe som skyldtes uvanlig store lagre av industripotet. Omsetningen av konsumpoteter var mindre enn planlagt i begynnelsen av året sjøl om kvaliteten var god. Dette endret seg i februar, da ulike tilbud i butikkene fikk fart på omsetningen. I overgangen mellom gammel og ny sesong ble også noe av behovet i konsummarkedet dekket av industripotet. Nypotetene dekket knapt etterspørselen på sommeren da produksjonen ble noe mindre enn planlagt. Kvaliteten holdt seg meget god helt til markedet var dekket av nye lagringspoteter i midten av september. Ekstremværet Hans og den vedvarende nedbøren som fulgte, skapte usikkerhet om hvor store arealer som var ødelagt, om lagringsevnen og hvor mye som ville bli ødelagt av frost før det ble mulig å komme ut på åkrene. Lagertellingen per 1. november viste en nedgang på 27 prosent fra samme tidspunkt i 2022. Mandelpoteter fra 2022 var i salg til slutten av juni. Ekstremværet gikk spesielt hardt ut over mandelpoteter. Etterspørselen var laber høsten 2023, dermed var det mandelpotet i butikkene til over jul, sjøl om en del varer måtte flyttes til Østlandet fra nordligere deler av landet.

En god eplesesong sørget for stor produksjon av eplekonsentrat for videresalg til industrien. Værutfordringer påvirket produksjonen av kirsebær, solbær, kålrot og potet til industriformål negativt.

Produksjonen av blomster og planter i gartnerier holdt seg stabil fra 2022 til 2023, målt i verdi. Over tid har verdien av produksjonen, samt norskandelen, sunket. Produksjonen av snittblomster har vært stabil de siste årene, mens produksjonen av blomstrende potteplanter er på en nedadgående trend.

Tabell 3 Oppnådde priser for potet, grønnsaker og epler avtaleåret 2023-2024 per 31.12.2023. Øre per kg eller per angitt enhet.

Vareslag	Målpris	Oppnådd pris	Avvik
Potet	666	765	99
Kepaløk	973	1077	104
Purre	2416	2390	-26
Hvitkål	906	894	-12
Rosenkål	2116	2256	140
Blomkål	1199	1199	0
Gulrot	1266	1327	61
Knollselleri	2410	2611	201
Isbergssalat	1250	1272	22
Agurk	1083	1091	8
Tomat	2504	2541	37
Epler	2270	2041	-229

Kilde: Landbruksdirektoratet

5.4 Inntekter i jordbruket

5.4.1 Beregningsprinsipper

Hovedprinsippene for grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjørene fastsettes av Stortinget. Innenfor disse rammene kan også avtalepartene komme med føringer til Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ). BFJ utarbeider årlig grunnlagsmateriale for jordbruksoppjøret innenfor disse rammene.

Fra 1993 til og med i fjor er det inntektsutviklingen i jordbruket Stortinget har sagt skal måles og sammenlignes med inntektsutviklingen for gjennomsnittslønsmottakeren. Budsjettnemnda for Jordbruket (BFJ) har på Stortingets oppdrag utarbeidet en total kalkyle for jordbruket med normalårsavlinger, for å måle inntektsutviklingen for jordbruket. Total kalkylen for jordbruket er et sektorregnskap for hele det norske jordbruket, som om jordbruket i Norge var ett bruk. Resultatmålene i Total kalkylen beregnes som gjennomsnitt for alle bruk, uavhengig av driftsform, størrelse, investeringsfase og område i landet.

Etter jordbruksoppjøret 2021 satte regjeringa ned et inntektsutvalg ledet av professor Ola Grytten, som vurderte grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter i jordbruket med lønn for arbeidstakerne. Utvalget kom med sin rapport 3. oktober 2022 i NOU 2022:14. Utvalget tar til orde for å utarbeide en modifisert Total kalkyle med en del endringer fra Total kalkylens sektorregnskap, som grunnlag for å måle en sammenligningsinntekt. Inntektsnivået i den modifiserte Total kalkylen foreslo utvalget skulle multipliseres opp med spredningen i den skattemessige næringsinntekta, omtalt som Hybridmodellen.

Hybridmodellen fikk sterk kritikk. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ga høringsinnspill til NOUen i midten av januar 2023, der vi tok avstand fra modellen. Godt over ett år senere, den 8. mars 2024, leverte Regjeringen Meld. St. 11 (2023-2024) «Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket». I meldinga vil regjeringa at

- Inntektsnivået i jordbruket skal sammenlignes med gjennomsnittet av alle lønsmottakere der en kutter de 10 prosent med høyest og lavest inntekt.

- Antall timer i et årsverk skal fortsatt være 1 845 timer, om lag 145 timer mer enn gjennomsnittet for lønnsinntaker (sammenligningsgruppa) med 37,5 timers arbeidsuke.
- Fra jordbruksinntekta skal det trekkes fra avsetning til investeringer i avskrivbar kapital.
- Inntekta en da kommer fram til skal justeres opp med en normeringsfaktor på 20 prosent.
- Sammenligningsinntekta vil i realiteten fortsatt være et uttrykk for det tidligere resultatmålet «Vederlag til arbeid og egenkapital».

Sammenligningsinntekta for jordbruksnæringa skal beregnes slik:

	Driftsresultat i modifisert totalalkyle
-	Gjeldsrenter
=	Årsresultat familieårsverk jordbruk
+	Verdi av jordbruksfrådraget
=	Inntekt inkl. jordbruksfrådrag
-	Avsetning til investeringar i avskrivbar kapital
+	Justering med normeringsfaktor 20 %
=	Samanlikningsinntekt

Ambisjonen til regjeringa var å lukke den gjennomsnittlige inntektsforskjellen mellom sammenligningsinntekta i jordbruket med sammenligningsinntekta for sammenligningsgruppa fram til 2027.

Stortingets næringskomité behandlet meldinga raskt og avga sin innstilling 11. april i Innst. 258 S (2023-2024). I innstillingen støtter Venstre metoden beskrevet i meldinga for å beregne sammenligningsinntekt. Høyre går også subsidiært inn for dette, men ville primært ha en normeringsfaktor på 43 prosent.

Meldinga og innstillinga ble behandlet i Stortinget den 18. april. Rødt sammen med regjeringspartiene ville i innstillinga at inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper skal tettes innen 2027. Dette forslaget fikk ikke flertall ved Stortingets behandling.

Et mindretall med KrF, SV, MDG og Rødt foreslo en metode for beregning av sammenligningsinntekta i jordbruket, som lå nærmere de faglige innspillene til faglagene i jordbruket.

Et flertall bestående av regjeringspartiene, SV, KrF, MDG og Rødt vedtok at timetallet pr. årsverk skal trappes ned fra 1845 til 1750 timer fram til 2027.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer med stor skuffelse at flertallet på Stortinget ikke har tatt inn våre faglige innspill til endringer i prinsippene for beregning av sammenligningsinntekt i meldinga.

Jordbrukets forhandlingsutvalg tar til etterretning Stortingets beslutning, og legger denne til grunn for utforming av den økonomiske ramma i dette kravet.

5.4.2 Oppdrag til Budsjettnemnda for jordbruket og materiale

Avtalepartene ga den 1. november 2023 Budsjettnemnda følgende oppdrag i utarbeidingen av grunnlagsmateriale til årets jordbruksoppgjør:

«Jordbruksavtalepartene ber med dette Budsjettnemnda for jordbruket om å gjøre endringer i tallgrunnlaget for forhandlingene i 2024.

Partene ber om at nemnda gjør endringer i sektorregnskapet totalkalkylen til bruk i forhandlingene, med utgangspunkt i forslaget til modifisering av totalkalkylen fra Gryttenutvalget (NOU 2022: 14), slik at:

- a. *Kalkylen beregnes etter vanlige regnskapsprinsipper*
- b. *I større grad blir et regnskap for det aktive jordbruket*

Det innebærer, så langt det finnes datagrunnlag:

- *å beregne kapitalslitet etter historisk kostnad og benytte nominell rente på gjeld*
- *å inntekts- og kostnadsføre jord- og melkekvoteleie og redusere kapitalen til det aktive jordbruket*
- *å kostnadsføre innleid arbeidskraft og redusere arbeidsforbruket tilsvarende*

Det legges ellers til grunn at nemnda på vanlig måte forbedrer og oppdaterer kalkylen som en del av sitt årlige oppdrag.»

Budsjettnemnda har følgelig utarbeidet årets grunnlagsmateriale med de føringer Stortinget tidligere har gitt, og føringene fra partene. Budsjettnemnda har ikke forskuttert utfallet av Stortingsbehandlingen av Meld.St. 11 (2023-2024) sjøl om innstillingen var kommet da de avga sitt materiale den 16. april. Budsjettnemnda avga i år Totalkalkylen gjennom 2 utredninger:

- Utredning 1A: Totalkalkylen for jordbrukssektoren. Regnskap 2022 og 2023. Budsjett 2024
- Utredning 1B: Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter. Regnskap 2022 og 2023. Budsjett 2024

Det er utredning 1B som skal brukes som grunnlag for den økonomiske rammen i jordbruksoppjøret. Videre omtale i dette kapittelet tar utgangspunkt i tall fra denne utredningen.

I Utredning 1B beregnes 3 resultatmål:

- Vederlag til arbeid og kapital benevnes «Driftsresultat»
- Vederlag til arbeid og egenkapital benevnes «Årsresultat»
- Vederlag til arbeid og egenkapital inkludert effekt av jordbruksfradraget benevnes «Årsresultat inkl. effekt av jordbruksfradraget»

Utredning 1B bygger på det som tidligere var normaliserte regnskaper. Fortsatt blir avlingene normalisert over 14 år, men oppdraget BFJ fikk innebærer til dels store endringer i forhold til tidligere beregningsopplegg:

- Nye leie-poster har kommet inn på kostnads- og inntektssida.

En av disse er kostnader til leid arbeid. En reduserer antall årsverk med det innleide arbeidsforbruket. Det innebærer en reduksjon i antall årsverk på om lag 10 000 i forhold til fjorårets beregning og Utredning 1A. I Utredning 1B blir da de 3 resultatmålene beregnet for brukerfamilien per familieårsverk, utført arbeid av brukerfamilien (bruker, ektefelle/samboer, søsken, barn og foreldre).

- Kapitalslitet (avskrivningene) er beregnet vesentlig lavere i år pga. overgang til historisk kost som avskrivningsgrunnlag.
- Rentekostnadene er beregnet vesentlig høyere fordi en legger de nominelle rentekostnadene til grunn, og ikke en realrente og beregnet inntektseffekt av finansiering.
- Medlemsbonuser og melkepris blir ført på utbetalingsåret og ikke opptjeningsåret som det gjøres i Utredning 1A. Dette harmonerer med slik det regnskapsføres hos bøndene.
- Egenkapital og gjeld blir lavere i Utredning 1B fordi en har tatt ut kapitalen knyttet til det bortleide jordbruksarealet.

5.4.3 Resultater totalalkylen

Tabell 4 Utvikling i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital ifølge totalalkylen for aktive jordbruksbedrifter. Mill. kroner og kroner pr familieårsverk a 1 845 timer. Utredning nr. 1B/24. Budsjettmemnda for jordbruket.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023*	2024**
Sum produksjonsinntekter	34 271	34 356	35 401	38 461	42 398	43 094	44 038
Direkte tilskudd	12 098	11 726	12 094	12 079	14 670	17 146	19 633
Sum inntekter inkl. tilsk. (A)	46 370	46 082	47 494	50 540	57 068	60 240	63 672
Sum ikke-varige produksjonsmidler	23 817	24 013	24 349	26 708	29 759	32 135	31 430
+Sum leiekostnader	4 792	4 805	5 046	5 089	5 048	5 173	5 420
Sum kapitalkostnader	5 904	6 111	6 317	6 540	7 031	7 364	7 618
Sum kostnader (B)	34 514	34 930	35 712	38 337	41 838	44 672	44 469
Driftsoverskudd (A-B)	11 856	11 153	11 783	12 203	15 230	15 569	19 203
- Rente på lånt kapital (C)	2 010	2 288	2 071	1 920	2 403	4 035	4 920
Årsresultat (A-B-C)	9 846	8 864	9 711	10 283	12 827	11 534	14 283
Antall familieårsverk	32 800	31 900	31 700	31 800	31 550	31 550	31 300
Årsresultat pr familieårsverk. Kr	300 200	277 900	306 300	323 400	406 600	365 600	456 300
Endring pr familieårsverk, kr		-22 300	28 400	17 100	83 200	-41 000	90 700
Endring pr familieårsverk, prosent		-7,4	10,2	5,6	25,7	-10,1	24,8
<i>Inntektseffekt pr fam. årsv. av jordbr. fradr, kr</i>	36 200	33 000	34 500	35 300	47 100	46 600	49 300
Årsresultat pr fam. årsv. inkl. effekt av jordbruksfradraget, kr	336 400	310 900	340 800	358 700	453 700	412 200	505 600
Endring pr familieårsverk, kr		-25 500	29 900	17 900	95 000	-41 500	93 400
Endring pr familieårsverk, prosent		-7,6	9,6	5,3	26,5	-9,1	22,7

Foreløpig regnskap ** Budsjett

1) De åtte nederste linjene er ikke i mill. kroner

Årsresultatet per familieårsverk inkl. effekt av jordbruksfradraget er på 505.600 kroner for 2024. Årsresultatet danner grunnlaget for å beregne sammenligningsinntekt og inntektsgap til sammenligningsgruppa for inneværende år. Fra årsresultatet skal det trekkes fra en avsetning til investeringer i avskrivbar kapital. Det inntektsnivået en da kommer fram til skal

multipliseres opp med en normeringsfaktor på 20 prosent. Først da kommer en fram til sammenligningsinntekta.

Tabellen viser en sterk inntektsvekst på 95 000 kroner/familieårsverk fra 2021 til 2022, til tross for kraftig kostnadsvekst. Inntektsveksten skyldes økte markedsinntekter og pristilskudd (produksjonsinntekter), samt en kraftig økning i direktetilskuddene. Produksjonsvolumet går marginalt ned, mens prisstigningen var på 11,2 prosent. Økningen i direktetilskudd skyldtes kompensasjon for økte kostnader på 754 mill. kroner, samt en ekstrabevilgning på 2 mrd. kroner besluttet i jordbruksoppgjøret 2022.

Fra 2022 til 2023 har inntektsveksten snudd til en inntektsnedgang på 41 500 kroner per familieårsverk. Kostnadsveksten fortsatte å være sterk både for driftskostnader og kapital-kostnader. I tillegg økte rentene mye gjennom året. Rentekostnadene økte med over 1,6 mrd. kroner. Det tilsvarer en økning på over 50 000 kroner/familieårsverk for gjennomsnittsjordbruksbedriften. Direktetilskuddene fortsatte å øke kraftig som følge av jordbruksoppgjøret 2022 med utbetaling februar 2023. Produksjonsinntektene gikk imidlertid mye mindre opp enn året før. Dette skyldtes et volumfall på om lag 2 prosent, der mye ble spist opp av prisøkningen på 5 prosent.

Fra 2023 til 2024 er det forventet en sterk inntektsvekst, noe som også var forutsatt i fjorårets jordbruksoppgjør. Inntektsveksten er prognosert til 93 400 kr/familieårsverk. Tilskuddsveksten avtalt i fjorårets jordbruksoppgjør forklarer mye av veksten. Riktignok faller kjøttinntektene mye pga. både lavere pris og fallende produksjon av storfe og svin, men melkeinntektene øker. Det skyldes nesten 55 mill. liter høyere produksjon, kombinert med høyere melkepris gjennom både økt målpris og etterbetaling. Et annet viktig element som bidrar til den sterke forventede inntektsveksten, er fall i driftskostnadene. Mange kostnadsposter øker, men 30 prosent lavere gjødselpris og fall i gjødselvolumet mer enn overstiger disse kostnadsøkningene.

Sammenligner vi med fjorårets beregning for normaliserte regnskaper, må en være klar over at det er gjort mange endringer i beregningsopplegget for Utredning 1B for aktive jordbruksbedrifter, jf. oppdraget fra avtalepartene.

For sammenligning med årene 2022 og 2023 beregnet i fjor og i år har BFJ satt opp tabellen under.

Tabell 5 Sammenligning mellom resultater som er beregnet for 2022 og 2023, mill. kroner

	Året 2022			Året 2023		
	Utført 2023	Utført 2024	Differanse	Utført 2023	Utført 2024	Differanse
Korn, erter og oljefrø	5 386	5 264	-122	5 315	5 207	-108
Poteter	1 101	1 118	17	1 149	1 226	77
Hagebruksprodukter	6 337	6 572	235	7 226	6 594	-632
Andre planteproduksjoner	522	521	-1	547	608	61
Sum planteprod.	13 346	13 475	129	14 237	13 635	-602
Melk	9 729	10 163	434	9 513	9 794	281
Kjøtt	15 755	15 755	0	16 931	16 904	-27
Egg	1 407	1 404	-3	1 520	1 534	14
Ull	100	100	0	100	101	1
Andre husdyrproduksjoner	318	317	-1	342	312	-30
Sum husdyrprod.	27 309	27 739	430	28 406	28 645	239
Sum pl.- og husdyrpr.	40 655	41 214	559	42 643	42 280	-363
Kjøreinntekter m.v.	654	651	-3	676	676	0
Arbeidsinntekter ved invest.	232	235	3	225	232	7
Sum andre inntekter	886	886	0	901	908	7
Endringer i buskapsverdien	-119	-96	23	-268	-429	-161
Medlemsbonus	288	352	64	211	288	77
Jordleie	0	41	41	0	47	47
Sum produksjonsinntekter	41 710	42 356	646	43 487	43 047	-440
Direkte tilskudd	14 671	14 670	-1	17 280	17 146	-134
Sum inntekter	56 381	57 026	645	60 767	60 193	-574
Handelsgjødsel og kalk	2 460	2 488	28	3 431	3 688	257
Innkjøpt kraftfôr	9 378	9 342	-36	9 913	9 963	50
Annet innkjøpt fôr	551	546	-5	587	631	44
Såfrø og planter	1 341	1 337	-4	1 416	1 440	24
Energi og smøremidler	4 584	4 648	64	4 357	4 459	102
Andre kostnader	6 697	6 556	-141	7 207	6 893	-314
Vedlikehold	4 875	4 842	-33	5 066	5 061	-5
Sum ikke-varige prod.midler	29 886	29 759	-127	31 977	32 135	158
Jord- og kvoteleie	0	987	987	0	1 008	1 008
Leid arbeid	0	4 061	4 061	0	4 165	4 165
Leasing av maskiner	1 047	1 130	83	1 169	1 317	148
Kapitalslit	7 762	5 901	-1 861	8 157	6 047	-2 110
Sum kapitalkostnader	8 809	7 031	-1 778	9 326	7 364	-1 962
Sum kostnader	38 695	41 838	3 143	41 303	44 672	3 369
Driftsresultat	17 686	15 188	-2 498	19 464	15 521	-3 943
Rente lånt kapital	-25	2 403	2 428	705	4 035	3 330
Årsresultat	17 711	12 785	-4 926	18 759	11 486	-7 273

2022 beregnet i år mot beregnet i fjor.

Inntektene er beregnet 645 mill. kroner høyere i år. Det meste av dette skyldes at etterbetalinger for melk er flyttet fra opptjeningsår til utbetalingsår. Inntektene fra hagebruket er også større pga. større volumer av salat i veksthus, mens korninntektene er litt mindre pga.

lavere normalårsavlinger enn ved beregningen i fjor. Korrigerer en for endret beregningsprinsipp for etterbetalinger og bonuser, ligger inntekter 146 mill. kroner høyere ved årets beregning. Kostnadene for ikke-varige driftsmidler er beregnet 121 mill. kroner lavere i år.

Kostnader til jord- og kvoteleie er kommet inn i beregningene. Det samme har leid arbeid, men det har en motpost ved at en dividerer resultatet ut på årsverk eksklusive leid hjelp. Leasing er regnet med nominell rente, og kapitalslit etter historisk kost. Kapitalslitet etter historisk kost ligger nesten 2 mrd. kroner lavere i år. Rente på lånt kapital etter nominell rente gir over 2,4 mrd. kroner i økte kostnader. I sum senker disse nye beregningsprinsippene årsresultatet med 5 193 mill. kroner. Tar en inn effekten av at inntekter og kostnader er beregnet etter samme prinsipp som i fjor (netto økning med 267 mill. kroner), blir årsresultatet 4 926 mill. kroner lavere i år. I fjorårets beregning ble årsresultatet dividert ut på 41 050 årsverk, i år på 31 550 familieårsverk. **Tar vi også med effekten av jordbruksfradraget blir årsresultatet per årsverk liggende 15 800 kr/årsverk lavere enn ved fjorårets beregning.**

2023 beregnet i år mot prognosert i fjor.

Inntektene er beregnet 574 mill. kroner lavere i år. 363 mill. kroner av dette skyldes en feil i publikasjonen fra i sommer for hagebruk. Også for 2023 slår lavere normalårsavlinger inn for korn. Melkeinntektene er høyere, noe som har sammenheng med at etterbetalingen for melk er flyttet fra opptjeningsår til utbetalingsår. Korrigert for dette ligger inntekter drøye 400 mill. kroner lavere ved årets beregning.

Kostnadene for ikke-varige driftsmidler er beregnet 158 mill. kroner høyere i år. Det skyldes noe høyere gjødselvolum og dieselpriis, men på den andre side ble kostnadene for plast, emballasje og en del kostnadsposter i husdyrholdet lavere enn prognosert i fjor.

De nye beregningsprinsippene øker kostnadssida med 6 541 mill. kroner. **Tar vi inn effekt av jordbruksfradraget samt at en i år dividerer på familieårsverk, blir årsresultatet per årsverk liggende 92 100 kroner/årsverk lavere i årets beregning.**

5.5 Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner

Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter viser inntektssituasjonen for gjennomsnittet av alle jordbruksbedrifter. Variasjonen mellom disse vil være enorm. Referansebruk er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Alle referansebrukene bygger på regnskapsresultater fra NIBIOs driftsgranskinger for 2022.

Referansebrukene

Gjennom referansebrukene får man et bilde av hvordan lønnsomheten varierer mellom ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser. Referansebrukene brukes til å vurdere økonomiske konsekvenser jordbruksoppjøret får for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.

Totalt er det nå 30 referansebruk. Flere av disse består av bruk fra hele landet, resten er sortert etter ulike driftsformer, etter størrelse og geografi.

Referansebrukene bygger på NIBIOs driftsgranskinger, der det årlig innhentes skatteregnskaper og tilleggsopplysninger om areal, arbeid og arbeidsinnsats hos 900 jordbruksbedrifter over hele landet. Driftsgranskningene omfatter i hovedsak bruk der inntekten fra jordbruket har et vesentlig omfang (arbeidsinnsats på ett årsverk eller mer).

Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som er dekket av referansebruksberegningene, men de vil likevel ikke kjenne seg igjen i referansebruksberegningene fordi en selv for eksempel har et annet produksjonsomfang, et annet investeringsomfang eller et annet investeringsår enn det gjennomsnittet et referansebruk viser.

Årets referansebruksberegninger viser, som tidligere år, resultatene for beregnet vederlag til alt arbeid, både brukerfamilien og leid hjelp. Her er altså ikke utgiftene til leid arbeid trukket fra, og vederlaget divideres på alt arbeid som er utført, også leid arbeid. 1. november 2023 fikk Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) et oppdrag fra avtalepartene om å utarbeide en modifisert Totalkalkyle for det aktive jordbruket. I dette oppdraget skulle en bl.a. kostnadsføre innleid arbeidskraft og redusere arbeidsforbruket tilsvarende. BFJ har fulgt dette opp gjennom Utredning 1B, en totalkalkyle for de aktive jordbruksbedriftene. I Utredning nr. 2 har en i kapittel 9.2 i tabellene 50 og 51 også beregnet årsresultatet per familieårsverk for den aktive brukerfamilien. Dette er sammenlignbart med resultatberegningen i Utredning 1B.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger vekt på årsresultatet per familieårsverk, fordi det årsresultatet best beskriver inntektssituasjonen for brukerfamilien.

Referansebruksberegninger

Årsresultat inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per familieårsverk à 1 845 timer. Utredning nr. 2/24. Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 6 Referansebruksberegninger. Årsresultat inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner pr familieårsverk a 1 845 timer. Utrødning nr. 2/24. Budsjettmemnda for jordbruket 1

		Årsverk	2022	2023	2024	2022-2023	2023-2024
1	Melk 32 kyr	1,68	506000	451900	631200	-54100	179300
2	Korn 521 daa	0,444	757900	527700	643900	-230200	116200
3	Sau 166 v.f.sau	1,113	293000	387700	462500	94700	74800
4	Geit. 155 årsgeiter	1,231	492300	457800	611800	-34500	154000
5	Svin/korn. 50 avlssvin + 379 daa korn	1,23	919500	1022100	947300	102600	-74800
6	Egg/korn. 6 295 høner + 298 daa korn	1,061	735500	720400	882900	-15100	162500
7	Potet/korn. 129 daa potet + 254 daa korn	1,028	895800	851700	968400	-44100	116700
8	Ammeku. 30 kyr	1,043	381900	438400	467900	56500	29500
9	Frukt og Bær. 47 daa	1,015	519300	659700	722000	140400	62300
10	Grønnsaker. 150 daa grønt + 268 daa korn	1,195	759000	617100	755700	-141900	138600
11	Fjørfe/korn. 130 100 fjørfeslakt	0,749	1099900	1257100	1411100	157200	154000
12	Øko melk. 29 årskyr	1,331	626900	611400	846700	-15500	235300
13	Melk 16 kyr	1,421	435500	452600	578900	17100	126300
14	Melk 53 kyr	1,939	616400	499800	718700	-116600	218900
15	Melk 70 kyr	2,139	716500	586500	838500	-130000	252000
16	Melk 42 kyr S1 og 3	1,366	748900	636800	870500	-112100	233700
17	Melk 30 kyr S5A	1,657	477800	430800	599800	-47000	169000
18	Melk 34 kyr S2	1,481	524900	450400	625600	-74500	175200
19	Melk 30 kyr S5B	1,695	453700	414100	584600	-39600	170500
20	Melk 44 kyr S4	1,945	487100	382400	562400	-104700	180000
21	Melk 30 kyr S 6 og 7	1,778	528300	490800	703500	-37500	212700
22	Korn 329 daa Østl.	0,308	886900	687600	801200	-199300	113600
23	Korn 825 daa Østl.	0,624	962900	710800	851300	-252100	140500
24	Sau 158 v.f.sau S5A og 5B	1,092	263900	360500	431100	96600	70600
25	Sau 171 v.f.sau S6 og S7	1,246	307500	391600	476600	84100	85000
26	Sau 86 v.f.sau landet	0,939	81700	164400	212600	82700	48200
27	Sau 288 v.f.sau landet	1,463	419200	484200	587200	65000	103000
28	Ammeku 28 kry S 5A, 5B, 6 og 7	1,119	400200	451100	475300	50900	24200
29	Ammeku 33 kyr S1,3,4	0,907	347300	375200	388800	27900	13600
30	Ammeku 44 kyr landet	1,19	377500	422200	462200	44700	40000

Ku- og geitemelkbruk, kornbruk og grønnsaksbruk går ned i inntekt i 2023, men betydelig opp i 2024. Også de med kombinasjon egg/korn og potet/korn går ned i 2023. Best inntektsutvikling har fjørfekjøtt, og frukt og bær. Også sau har klart positiv inntektsvekst i begge årene, men fra et lavt nivå. Ammeku går mindre opp i 2024. Det har sammenheng med lavere kjøttpriser. Det samme gjelder svin, her går inntekta ned. Det er da ikke lagt inn produktivetsframgang, som jo har vært høy i svineholdet. De grovfôrbaserte produksjonene ligger lavest i inntekt. Høyest er de kraftfôrbaserte produksjonene. Planteproduksjoner for salg befinner seg noe imellom.

For kornbrukene er det små variasjoner etter størrelse. For melkebrukene er inntektsnivået lavest for de mindre brukene. De har imidlertid best inntektsutvikling til 2023, som kan ha sammenheng med investeringstidspunkt og lav gjeld. De påvirkes derfor i mindre grad av renteøkningen.

Tabellen viser at det er store inntektsforskjeller mellom de ulike produksjonene. Det er noe forskjell mellom områder og bruksstørrelser. Inntektsforskjellene innad i produksjonene er imidlertid vel så store som mellom produksjonene. Det viser tabellen under.

Tabell 7 Referansebruksberegninger. Vederlag til alt arbeid og egenkapital pr årsverk for gruppen av bruk med resultat under og over medianverdi. Budsjettnemnda for jordbruket

	Laveste halvdel	Gjennomsnitt	Høyeste halvdel
1 Melk. 32 årskyr. Landet, 283 bruk	280 848	460 459	645 490
2 Korn. 521 dekar korn. Landet, 73 bruk	261 960	889 591	1 708 507
3 Sau. 166 vinterføra sauer. Landet, 109 bruk	100 492	271 161	430 588
4 Melkeproduksjon geit. 155 årsgeiter. Landet, 17 bruk	294 504	418 826	577 179
5 Svin/korn. 50 avlssvin + 379 dekar korn. Landet, 30 bruk	507 309	799 827	1 060 121
6 Egg/planteprod. 6295 høner + 298 dekar korn. Landet, 18 bruk	330 151	688 010	990 582
7 Poteter/korn. 129 dekar poteter + 254 daa korn. Landet, 19 bruk	402 582	790 165	1 172 027
8 Ammeku. 30 ammekyr. Landet, 69 bruk	107 490	341 906	632 336
9 Frukt og bær. 47 dekar frukt og bær. Landet, 27 bruk	268 981	410 439	562 886
10 Grønnsaker. 150 daa grønnsaker+268 daa korn. Landet, 14 bruk	384 038	504 784	743 669
11 Fjørfekjøtt/planteprodukter. 130 100 fjørfeslakt. Landet, 18 bruk	236 854	968 218	1 622 851

5.6 Inntektsgap for 2021 til 2024

5.6.1 Beregning av sammenligningsinntekt for jordbruket

Den 19. april fikk Budsjettnemnda for jordbruket følgende tilleggsmandat fra jordbruksavtalepartene:

«Jordbruksavtalepartene viser til Stortingets vedtak ved behandlingen av Meld. St.11 (2023-2024).

Partene ber med dette Budsjettnemnda for jordbruket om å fullføre beregningen av sammenligningsinntekt jordbruk, inkludert avsetning til investeringer fra årsresultatet og normeringsfaktor, i tråd med Stortingets vedtak (jf. tabell 7.1 i Meld. St. 11).

Avsetningen til investeringer i avskrivbar egenkapital beregnes med utgangspunkt i 5 års glidende gjennomsnitt for relevante prisindekser, med grunnlag i bokførte verdier.

Beregningen bes avgitt til partene så raskt som det er praktisk mulig, som et tillegg til Utredning 1B Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter for beregningsårene 2021-2024.»

Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital er beregnet med en gjennomsnittlig prisstigning siste 5 år for investeringer i bygninger, maskiner, biler, grøfter og hydrotekniske anlegg ved bruk av spesialindekser utarbeidet av BFJ. Egenkapitalen er hentet fra Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter. Det er regnet samme egenkapitalandel for alle driftsmidlene.

Tabell 8 Beregning av avsetning til investeringer i avskrivbar kapital

	2021	2022	2023	2024
Driftsbygninger inkl. teknisk utstyr	829	1198	1344	1463
Maskiner, redskap	420	546	685	665
Biler	4	5	6	7
Grøfter	45	64	70	76
Hydrotekniske anlegg	8	13	15	17
SUM avsetning investeringer i avskrivbar kapital	1307	1826	2120	2229
per familieårsverk à 1 845 timer	41100	57900	67200	71200

Setter vi dette inn i tabell 7.1 fra Meld. St. 11 (2023-2024) får vi følgende sammenligningsinntekt beregnet for jordbruket.

Tabell 9 Sammenligningsinntekt beregnet av Budsjettnemnda for jordbruket i Tillegg til Utredning 1B.

		2021	2022	2023	2024
	Driftsresultat	383742	482726	493471	613514
-	Gjeldsrenter	60377	76165	127892	157188
=	Årsresultat pr familieårsverk	323365	406561	365579	456326
+	Verdi av jordbruksfradraget	35300	47100	46600	49300
=	Årsresultat inkl. effekt av jordbruksfradraget à 1845 timer (Utredning 1B)	358700	456100	412200	505600
-	Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital	41100	57900	67200	71200
+	Normeringsfaktor (20 %)	63500	79200	69000	86900
=	Sammenligningsinntekt	381100	475000	413900	521300

5.6.2 Inntektsutvikling og lønnsnivå for lønnstakere

Inntektene for lønnsnettakere beregnes årlig av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. For 2023 ligger gjennomsnittsinntekta for alle lønnsnettakere på 668 400 kroner. Ved Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023-2024) besluttet de at sammenligningsgruppa jordbruksinntekta skal sammenlignes med skal være gjennomsnittet av alle lønnsnettakere, der en holder de med 10 prosent høyest og lavest inntekt utenfor.

I Tillegg til utredning nr 1B Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter, har BFJ også beregnet inntekta for sammenligningsgruppa. For 2024 har BFJ framregnet inntektsnivået i 2023 med 5,2 prosent lønnsvekst (tilsvarer anslaget fra SSB i Konjunkturtendensene, rapport av 15. mars 2024, som også tilsvare inntektsramma som Frontfagene, Fellesforbundet og Norsk Industri ble enige om den 7.april). Sammenligningsgruppa får da disse inntektsnivåene:

2021: 569 500 kroner

2022: 591 800 kroner

2023: 624 700 kroner

2024: 657 200 kroner

5.6.3 Inntektsgap

Sammenligningsinntekta for jordbruket i tabellen nedenfor skal sammenlignes med inntektsnivået for sammenligningsgruppa. Det gir følgende inntektsgap:

Tabell 10 Inntektsgap 2021 til 2024

	2021	2022	2023	2024
Sammenligningsinntekt	381100	475000	413900	521300
Inntektsnivå lønnsinntaker	569500	591800	624700	657200
Inntektsgap kr/familieårsverk à 1 845 timer	188400	116800	210700	135900
Inntektsgap mill. kr	5991	3685	6648	4254

5.7 Prognosering av sentrale størrelser for 2025

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger SSBs prognose av 14.mars 2024 for konjunkturtendensene til grunn i dette kravet.

5.7.1 Lønnsutvikling for sammenligningsgruppa

For 2025 har SSB anslått lønnsveksten til 3,9 prosent. Med utgangspunkt i BFJs beregnede inntektsnivå i 2024 på 657 200 kroner, gir det **en inntektsvekst for sammenligningsgruppa på 25 600 kroner i 2025. Inntektsnivået for sammenligningsgruppa blir da på 682 800 kroner.**

5.7.2 Kostnader for ikke-varige driftsmidler

Fra 2020 til 2023 har kostnader til innsatsfaktorer i jordbruket steget voldsomt. Ifølge Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) Utredning 1B økte kostnadene for ikke-varige driftsmidler med 7,8 mrd. kroner, tilsvarende 32 prosent disse tre årene. Som viktige årsaker trakk BFJ fram:

- pandemi
- leveringsvansker pga. flaskehals i transportsektoren
- energiprisøkning
- krigen i Ukraina

For 2024 har BFJ prognosert med en kostnadsreduksjon på 705 mill. kroner. Det er særlig gjødselkostnadene som faller, som følge av en prisreduksjon på knappe 30 prosent og en volumreduksjon på drøye 10 prosent. Også for kraftfôr forventes kostnaden å falle. Her er det forventet at gjennomsnittsprisen i 2024 vil ligge litt lavere enn i 2023, samtidig som volumet faller litt pga. lavere produksjon av storfe- og svinekjøtt. De fleste kostnadsposter forventes likevel å stige i 2024, slik som diesel, veterinær, medisiner, regnskap og vedlikehold, men i sum utgjør denne kostnadsveksten mindre enn kostnadsreduksjonen for gjødsel og kraftfôr.

Tabell 11 Vektete gjennomsnittspriser BFJ har lagt til grunn.

	Regnskap 2022	Foreløpig regnskap 2023	Budsjett 2024
Handelsgjødsel (for gjødselåret 1.7-30.6)	5,7 kr/kg	8,0 kr/kg	5,6 kr/kg
Kraftfôr	4,8 kr/kg	5,13 kr/kg	5,04 kr/kg
Diesel	15,13 kr/liter	13,37 kr/liter	14,80 kr/liter
Elektrisitet inkl. strømstøtte (jordbruk)	0,97 kr/kWh	0,99 kr/kWh	1,03 kr/kWh
Plast (jordbruk)	7 526 kr/100kg	7 426 kr/100kg	7 169 kr/100kg
Økt pris investering i bygninger	8,7 %	4,4 %	4,7 %
Økt pris investeringer i maskiner og redskaper	9,6%	11,8 %	3,1 %

Kilde: BFJ. Totalkalkylen 2024

Sammenligner man prisutviklingen på de ikke-varige driftsmidler med generell prisstigning i et noe lengre tidsperspektiv, for eksempel perioden 2016 til 2023, har prisveksten på innsatsfaktorer i jordbruket vært betydelig høyere enn den generelle prisveksten i samfunnet.

Tabell 12 Årlig prisendring andre ikke-varige driftsmidler

	2016	2023	Årlig endring	Årlig endring KPI	Diff
Gjødsel/kalk	78,5	130,8	7,6 %	3,3 %	4,3 %
Kraftfôr	78,4	107,5	4,6 %	3,3 %	1,4 %
Annet innkjøpt fôr	80,8	112,2	4,8 %	3,3 %	1,6 %
Såfrø/planter	86,2	114,8	4,2 %	3,3 %	0,9 %
Energi	56,4	95,4	7,8 %	3,3 %	4,6 %
Andre kost planteprod.	65,2	108,4	7,5 %	3,3 %	4,3 %
Andre kost husdyrprod.	71,7	108,6	6,1 %	3,3 %	2,9 %
Andre kostnader	71,3	107,7	6,1 %	3,3 %	2,8 %
Vedlikehold	72,6	108,0	5,8 %	3,3 %	2,6 %

Prisutviklingen for gjødsel har vært spesiell, med stor prisøkning. Holder vi gjødsel utenfor, og veier sammen prisveksten med kostnadsandelen disse driftsmidlene hadde i 2023, får vi en **gjennomsnittlig årlig prisvekst på 5,7 prosent for denne perioden**. Tilsvarende årlig gjennomsnittlig generell prisvekst i samfunnet i denne perioden var 3,3 prosent. Det innebærer at de ikke-varige driftsmidlene til jordbruket årlig har hatt 2,4 prosentpoeng høyere prisstigning enn den generelle prisveksten i samfunnet. Tilsvarende beregning for perioden 2017 til 2023 gir 2,6 prosentpoeng høyere. På den annen side er for prisveksten for flere av driftskostnadene prognosert å bli noe lavere enn anslaget for generell prisvekst (4 prosent). Et unntak er energi som ligger 2,3 prosentpoeng over.

SSBs prognose for generell prisvekst er 2,6 prosent for 2025. Ut fra en samlet vurdering legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn at ikke-varige driftsmidler i jordbruket eksklusive gjødsel, vil få en gjennomsnittlig prisvekst i 2025 som er 2 prosentpoeng høyere enn prognosen for den generelle prisveksten. Vi legger derfor til grunn en prisvekst på ikke-varige driftsmidler på 4,6 prosent for 2025.

Gjødsel

For gjødsel slo mesteparten av prisutviklingen i 2021 først ut i vekstsesongen 2022 og med ytterligere økning til 2023. Dette fordi det aller meste som ble brukt i 2021 var innkjøpt før prisstigningen og at prisene var fastsatt før prisveksten satte inn. De internasjonale prisene på handelsgjødsel og råvarer til handelsgjødselproduksjon startet å øke kraftig fra tidlig i 2021 og er nå på vei ned mot 2021-nivå. I fjor prognoserte partene en prisvekst på 40 prosent. Basert på oppgaver fra forhandlere av gjødsel fram til mars har BFJ prognosert en prisnedgang på handelsgjødsel i 2024 på i underkant av 30 prosent.

Gjødselprisene er sterk påvirket av gasspriser. Gassprisene har sunket mye, men har nå gått noe opp igjen knyttet til uroligheter i Midtøsten. Gjødselprisene påvirkes også av kronkurs. Svak krone gir høyere gjødselpris. Krona har vært svak og har svekket seg i det siste. Det er komponenter som trekker både i retning av en svak prisnedgang, men også risiko for en oppgang.

Gjødselvolumet har gått ned de siste årene. En hadde forventet volumoppgang i fjorårets jordbruksoppgjør. Den har uteblitt. I stedet har volumet falt. Noe av effekten skyldes trolig at det har blitt overlagret noe gjødsel på gårdene som ikke ble brukt i fjor pga værforholdene og utsiktene til lave avlinger (forsommertørke). Når denne gjødsla blir brukt til årets sesong er det grunn til å anta at det vil bli behov for å kjøpe mer gjødsel til neste sesong.

Ut fra en samlet vurdering og på et usikkert grunnlag legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn uendret gjødselpris for neste sesong og en volumoppgang på 5 prosent.

5.7.3 Kapitalkostnader

Kapitalkostnadene består av rente på lån, kapitalslit (avskrivninger) og leasing.

BFJ har framregnet gjennomsnittlig rente for bønder fra skattestatistikken i 2022 med den absolutte endringen i SSBs tall for utlånsrente på rammelån. I SSBs konjunkturtendenser av 14. mars prognoserer de en nedgang i denne renta med 0,6 prosentpoeng i 2025.

På oppdrag fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag har NIBIO (sekretariatet for BFJ) prognosert kapitalkostnadene for 2025. Vi ba de forutsette:

- Samme investeringsvolum som i 2024 og tegningsvolum av leasingkontrakter.
- En generell prisstigning på 2,6 prosent.
- Lønnsvekst på 3,9 prosent.
- En rentereduksjon på 0,6 prosentpoeng.

Tabell 13 Kapitalkostnader i mill. kroner og prosent

	2024	2025	Utvikling fra 2024 til 2025
Jordbruksgjeld	78 143	79 483	1 340 (1,7%)
Renteprosent	6,30	5,70	-0,60
Rentekostnader	4 918	4 523	-395
Kapitalslit	6 162	6 291	129
Leasing	1 456	1533	77

Basert på denne beregningen legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn NIBIO sine beregninger for økte kostnader til leasing og kapitalslit på til sammen 206 mill. kroner og en reduksjon av rentekostnadene med 395 mill. kroner fra 2024 til 2025.

For avskrivbare driftsmidler gir det da en prisvekst på 2,6 prosent for maskiner og biler. For bygninger, grøfter og hydrotekniske anlegg blir prisveksten 3,3 prosent.

I beregningen NIBIO har gjort for oss, har de også beregnet investeringer i 2025. For å beregne avsetningen til investeringer i avskrivbar kapital for 2025, er det tatt utgangspunkt i bokført kapital for 2024, lagt på disse tallene for investeringer i 2025 og trukket fra det beregnede kapitalslitet i 2025. Det er brukt samme egenkapitalprosent som i 2024 (41,15%). Det er regnet 5 års gjennomsnittlig prisvekst. Det gir da følgende prisvekst og avsetning til avskrivbare driftsmidler for 2025.

Tabell 14 Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital i 2025. Mill. kroner og prosent.

	Prisvekst	Egenkapital	Avsetning
Bygninger	6,0 %	25959	1547
Maskiner, redskap	6,5 %	8165	541
Biler	4,0 %	176	7
Grøfter	6,1 %	1354	82
Hydrotekniske anlegg	6,1 %	333	20
SUM mill. kroner		36118	2197
Pr familieårsverk a 1810 timer			69 500

Avsetningen til investeringer i avskrivbar kapital går ned med 1 700 kroner per familieårsverk a 1810 timer i 2025.

5.7.4 Arbeidsforbruk

SSB foretok en fullstendig landbrukstelling i 2020 der samtlige bønder ble spurt hvor mange arbeidstimer som ble lagt ned i gårdsdrifta i perioden 1. oktober 2019 – 30. september 2020. Endelige tall viser et arbeidsforbruk i jordbruket i 2020 på 42 700 årsverk, fratrukket arbeid utført av sjølstendig næringsdrivende som samtidig er kostnadsført under spesifikke kostnadsposter i Totalkalkylen.

Nå har SSB foretatt en utvalgstelling for 2023, som gir et nytt fastpunkt for arbeidsforbruket. Den viser at:

- Arbeidsforbruket lagt ned av bruker og familien har gått opp siden 2020. Alle foregående tellingsresultater har vist det motsatte.
- Arbeidsforbruket av leid hjelp har gått noe ned.

Undersøkelsen viser at arbeidsforbruket totalt har gått mindre ned enn Budsjettnemnda har gjort i sine framregninger fra 2020. Antall årsverk i 2023 er 41 700. Dette er 1 150 flere enn beregnet i fjor.

Budsjettnemnda fikk 1.november 2023 et oppdrag av avtalepartene å utarbeide en modifisert Totalkalkyle. En av føringene i oppdraget var å legge inn kostnader til leid hjelp og redusere arbeidsforbruket med det som er utført av leid hjelp. BFJ har beregnet et arbeidsforbruk på 31550 årsverk utført av bruker, ektefelle/samboer og andre familiemedlemmer i 2023. Basert på to modeller har BFJ kommet fram til en prognosert nedgang i arbeidsforbruket til 2024 med 250 årsverk tilsvarende en nedgang på 0,8 prosent, og med 300 årsverk til 2025 tilsvarende en nedgang på 1 prosent.

Et flertall på Stortinget vedtok den 18. april 2024 at antall timer i et årsverk i jordbruket skal trappes ned i like deler til 1 750 timer fram til 2027. Budsjettnemnda for jordbruket har i tillegg til utredning 1B fastsatt antall timer i et årsverk til:

- 1 810 timer i 2025
- 1 780 timer i 2026
- 1 750 timer i 2027.

Tabell 15 Antall familieårsverk og endring fra året før.

	Familieårsverk	Prosent endring
2011	37500	
2012	36550	-2,5 %
2013	35300	-3,4 %
2014	34800	-1,4 %
2015	34300	-1,4 %
2016	33850	-1,3 %
2017	32900	-2,8 %
2018	32800	-0,3 %
2019	31900	-2,7 %
2020	31700	-0,6 %
2021	31800	0,3 %
2022	31550	-0,8 %
2023	31550	0,0 %
2024	31300	-0,8 %
2025	31600	1,0 %

For 2025 prognoserte BFJ en nedgang i arbeidsforbruket med 1 prosent til 31 000 årsverk à 1845 timer. Med 1 810 timer i et årsverk, gir det da 31 600 årsverk i 2025, en oppgang på 1,0 prosent. Den isolerte effekten av 30 færre timer i et årsverk i 2025 er da en økning på 600 årsverk, dvs. en økning i antall årsverk med 1,9 prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn Budsjettnemnda for jordbrukets prognose for arbeidsforbruk. Det innebærer 1 810 timer i et årsverk i 2025, 31 600 familieårsverk, en økning på 1,0 prosent fra året før.

5.7.5 Produksjon av jordbruksprodukter i 2025

Budsjettnemnda for jordbruket har utarbeidet volumindekser for Totalkalkylen for de aktive jordbruksbedriftene. Den viser at i perioden 2016 til 2023 har produksjonsvolumet falt med 0,3 prosent. Fra 2023 til 2024 er det prognosert med en marginal økning på 0,1 prosent. Sjøl om Stortinget har løftet opp ambisjonsnivået for sjølforsyning fram mot 2030, er det dessverre ikke mulig å finne gode holdepunkter for en volumøkning i 2025. Forutsatt en styrking av økonomien i norsk jordbruk i 2024/25 legges det til grunn at produksjonsvolumet heller ikke går ned.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn uendret produksjonsvolum i 2025.

5.7.6 Prisendringer i markedet for ikke-målprisprodukter

Å prognosere prisutviklingen for ikke-målprisprodukter er usikkert. Vi har vanskelig for å finne bedre holdepunkter enn å prognosere med utgangspunkt i SSBs prognose for generell

prisvekst (2,6 %). For storfe og gris er lagersituasjonen utfordrende og er forventet å vare godt ut i 2025. Vi har derfor ikke prognosert med prisvekst for disse. Dette gir en veid prisvekst i 2025 for ikke-målprisprodukter på 1,3 prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn en økning i prisene for ikke-målprisprodukter i 2025 på i gjennomsnitt 1,3 prosent.

5.7.7 Leieposter

For leid arbeid i jordbruket legger vi til grunn samme prosentvise inntektsvekst som for lønsmottakere generelt, dvs 3,9 % i 2025. Med utgangspunkt i Budsjettnemndas framregning av arbeidsforbruket til 2025, endres ikke omfanget av leid hjelp i antall timeverk. **Vi legger derfor til grunn uendret omfang av leid hjelp i 2025.**

For jordleie og kvoteleie har vi sett på utviklingen siste år. Det gir en økning i omfanget av jordleie, og en nedgang for kvoteleie. **Sammenveid legger vi til grunn uendret volum for disse postene i sum til 2025.** Vi tar videre utgangspunkt i en prisøkning tilsvarende generell prisstigning. Når det nå er varslet endringer i gjødselvarerforskriften, forventer vi økt etterspørsel etter spredeareal, og dermed press på jordleieprisene. **Vi prognoserer derfor med en samlet prisøkning for jord- og kvoteleiekostnader i 2025 på 4,9 prosent.**

5.7.8 Oppsummering av prognoser for 2025

Tabell 16. Oppsummert forutsetninger for krav til økonomisk ramme.

Størrelse	År		Kilde
	2024	2025	
Konsumprisindeks endring	4,0 %	2,6 %	Økonomiske analyser 1/2024, SSB
Årslønn endring	5,2 %	3,9 %	Økonomiske analyser 1/2024, SSB, samt resultat av lønnsoppgjør frontfag (5,2%)
Endring i rente	1,0 %	-0,6 %	Økonomiske analyser 1/2024, SSB
Byggekostnadsindeks		3,4%	Gjennomsnittlig prisvekst siste fem år
Indeks for maskiner og redskaper		2,6%	Gjennomsnittlig prisvekst siste fem år
Volumendring Handelsgjødsel Ikke-varige driftsmidler		5% -0,2%	Egne beregninger av produktivitetsframgang på ikke-varige driftsmidler
Prisendring Handelsgjødsel Ikke-varige driftsmidler		0% 4,6%	Egne beregninger av prisutvikling på ikke-varige driftsmidler i forhold til KPI
Endret arbeidsforbruk	-0,8%	1.0%	Totalkalkylen, tabell 3, tillegg til utredning nr. 1B
Antall familieårsverk	31 300	31 600	Totalkalkylen, tabell 3, tillegg til utredning nr. 1B
Endring i pris på produkter uten målpris		1,3 %	Vektet gjennomsnittlig vekst m KPI (0% for storfe og svin).
Volumendring total jordbruksproduksjon		Uendret	

6 KRAV TIL ØKONOMISK RAMME

Ved Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023-2024) ble en ikke enig om en opptrappingsplan og når bønder skal være jamstilt inntektsmessig med lønnsinntaker. Det er imidlertid uttrykt i klartekst at Regjeringens ambisjoner om en opptrapping av inntektene og en jamstilling innen 2027 ligger fast.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger som premiss for dette kravet at Regjeringen oppfyller sin ambisjon om inntektsjamstilling med lønnsinntaker innen 2027.

Før en kan starte med å redusere inntektsgapet, må jordbruket da:

- få dekket inn forventet kostnadsvekst for driftskostnader, kapitalslit, leasing og gjeldsrenter.
- få en kronemessig lik inntektsvekst som lønnsinntaker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever full kostnadsinndekning og en kronemessig inntektsvekst som sammenligningsgruppa i 2024 som et basisutgangspunkt for å tette inntektsgap.

Det kraftfulle engasjementet som bøndene har vist i forbindelse med behandlingen av nytt tallgrunnlag, vitner om en alvorlig økonomisk situasjon mange står i. Det er derfor avgjørende for å få framtidstro og ro i næringa at en tetter en vesentlig del av det beregnede inntektsgapet ved årets jordbruksoppgjør. Størrelsen på kravet om redusert inntektsgap til andre grupper baserer seg også på tidshorizonten for regjeringens ambisjon om økonomisk jamstilling.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at inntektsgapet, beregnet i kroner per familieårsverk à 1 810 timer i 2025, skal ned til 60 000 kroner pr familieårsverk.

Tabell 17 Krav til økonomisk ramme.

		Grunnlag. BFJ året 2024	Volum- endring 2025	Pris- endring 2025	Ramme. Mill. kroner
	<i>Kostnadsdekning</i>				
1a	Driftskostnader	29261	-0,2 %	4,6 %	1285
1b	Gjødsel	2169	5,0 %	0,0 %	108
1c	Jordleie og kvoteleie	1030	0,0 %	4,9 %	50
1d	Leid hjelp	4390	0,0 %	3,9 %	171
2	Kapitalslit og leasing	7618			206
3	Rente på lånt kapital i jordbruket	4920			-395
A	SUM Kostnadsdekning				1425
	<i>Økte inntektsmuligheter i markedet</i>				
4	Endret produksjon av norske jordbruksvarer	44038	0,0 %		0
5	Økte priser på varer uten målpris i 2025	20889		1,3 %	273
B	SUM Markedsmuligheter				273
SUM	A- B, Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter				1152
	<i>Inntekt og arbeidsforbruk</i>			Kr/fam/årsv.	
6	Arbeidsproduktivitet familiens arbeid og redusert timetall i årsverket	15825	1,0 %		158
7	Kronemessig lik inntektsutvikling	31600		25600	809
8	Inntektsopptrapping, jfr Meld. St. 11 (2023-2024)	31600		57300	1811
C	SUM Inntekt og Arbeidsforbruk, mill. kr				2778
SUM	Rammekrav (A-B+C), mill. kroner			82900	3 930

Som følge av at timetallet i årsverket går ned, øker arbeidsforbruket med 300 årsverk. Det betyr at årsresultat skal fordeles på 300 flere årsverk. Isolert sett faller da årsresultatet per familieårsverk med 5 000 kroner/årsverk. Ved å tilføre 158 mill. kroner, kommer en opp på samme nivå som i 2024, 505 600 kroner per årsverk.

Gjennom denne ramma, øker årsresultat per familieårsverk med 82 900 kroner. Et økt årsresultat inkl. effekt av jordbruksfradraget vil gi følgende beregnet inntektsgap mellom jordbruket og lønsmottaker i 2025.

Tabell 18 Beregnet inntektsgap for 2025 og endring fra 2024

	1)	2024 før krav	2025	Endring 2024- 2025
=	Årsresultat inkl. effekt av jordbruksfradraget	505600	588500	82900
-	Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital	71200	69500	-1700
+	Normeringsfaktor (20 %)	86900	103800	16900
=	Sammenligningsinntekt	521300	622800	101500
	Inntektsnivå lønsmottaker	657200	682800	25600
	Inntektsgap kr/familieårsverk	135900	60000	-75900
	Inntektsgap mill. kr	4254	1896	-2358

1) 1 845 timer pr årsverk i 2024. 1 810 timer pr årsverk i 2025

Ved å tilføre jordbruket ei økonomisk ramme på 3 930 mill. kroner vil årsresultatet inkl. effekt av jordbruksfradraget øke med 82 900 kroner per familieårsverk. Det beregnede inntektsgapet som Budsjettnemnda for jordbruket har beregnet til 135 900 kroner/årsverk à 1 845 timer, vil reduseres med 75 900 kr/familieårsverk ned til 60 000 kroner/årsverk à 1 810 timer i 2025.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever ei økonomisk ramme på 3 930 mill. kroner for avtaleåret 2024/2025.

Kravet gir grunnlag for en faktisk inntektsvekst på 82 900 kroner/årsverk. 57 300 kroner/årsverk vil være det bøndene vil oppleve av tetting av inntektsgap mot andre grupper i samfunnet. 75 900 kroner/årsverk er beregningsmessig tetting av gapet når en inkluderer endring i årlig avsetning til investert kapital og økt teoretisk inntektseffekt av normeringsfaktoren.

6.1.1 Oppsummert målpris og utslag for forbruker

Tabell 19 Målpriser fra 1. juli 2024.

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,44	642,4
Poteter	80,1	6,85	0,40	32,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		6,5%	287,2
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,18	36,3
Sum målprisendringer				998,0

Målprisen fjernes fra 1. juli 2024 og erstattes av en volummodell.

Økte målpriser vil gi en årlig økt utgift til forbrukerne beregnet til om lag 215 kroner per person, tilsvarer ca 4 kr pr uke. I tillegg til økte målpriser forventes økte priser på ikke-målprisprodukter i 2025 med 1,3 prosent, tilsvarende 270 mill. kroner. Inkluderer en anslått prisvekst på ikke-målprisprodukter blir de økte årlige forbruksutgiftene om lag 275 kr per person.

6.2 Finansiering av kravet

Den økonomiske ramma finansieres gjennom 4 ordninger: Målpriser, budsjettoverføringer over kapittel 1150 i statsbudsjettet, ubrukte midler overført fra 2023 og en endring i inntektseffekten av jordbruksfradraget.

Tabell 19 Finansiering av rammekravet

	Mill. kr
Målpris	998
Budsjettmidler	2 738
Økt inntektsvirkning av jordbruksfradraget	125
Ledige midler	69
SUM FINANSIERING	3 930

Målprisene kreves økt med 998 mill. kroner målt som helårsvirkning. Budsjettoverføringer for 2025 kreves økt med 2 738 mill. kroner. 69 mill. kroner i ledige midler fra 2023 inngår i finansiering av ramma. Som følge av at kravet gir grunnlag for økte inntekter, er det beregnet at jordbruksfradraget vil få økt inntektsvirkning med 125 mill. kroner regnet før skatt.

I tillegg krever vi en tilleggsbevilgning på 100 mill. kroner for å få til en sats på grunn-tilskudd kumelk på 34 øre/liter fra 1. juli 2024. En nærmere begrunnelse for dette kravet er gitt i kap. 7.4 Melkeproduksjon.

Økt målpriser gir en inntektseffekt allerede i 2024. Denne er beregnet til 677 mill. kroner, eller 21 400 kroner per familieårsverk. Effekten av tilleggsbevilgningen blir 3 200 kroner pr årsverk. I sum gir dette en økning i årsresultatet pr familieårsverk med 24 600 kroner pr årsverk. Det gir følgende endring i beregnet inntektsgap mot sammenligningsgruppa i 2024.

Tabell 20 Beregnet inntektsgap for 2024 etter inntektseffekter av kravet

	1)	2024 før krav	2024 etter krav	Endring
=	Årsresultat inkl. effekt av jordbruksfradraget	505600	530200	24600
-	Avsetning til investeringer i avskrivbar kapital	71200	71200	0
+	Normeringsfaktor (20 %)	86900	91800	4900
=	Sammenligningsinntekt	521300	550800	29500
	Inntektsnivå lønsmottaker	657200	657200	0
	Inntektsgap kr/familieårsverk	135900	106400	-29500
	Inntektsgap mill. kr	4254	3362	-892

6.2.1 Ledige midler og omdisponering av midler for 2024

Det vises til forbruksprognose fra Landbruksdirektoratet av 22. februar 2024 med oppdatering 11. april 2024, og fordelings skjema oversendt fra LMD 18. april 2024. Overførbare midler fra 2023 utgjør 69,0 mill. kroner.

Tabell 21 Prognose for ubrukte midler i 2024 på overførbare poster

Post på kap 1150	Tildeling 2024	Prognose 11.04.24	Diff
21	10,2	15,111	4,911
70	341,14	322,4	-18,74
74	16139,63	16126,3	-13,33
77	346,47	351,815	5,345
78	1914,969	1910,133	-4,836
			-26,65

Prognosen for 2024 viser at det vil kunne oppstå ledige midler på 26,7 mill. kroner.

Størstedelen av summen ligger på post 70.12 tilskudd til RÅK, der høye internasjonale priser har gitt lavere behov for prisnedskrivning. Det er stor usikkerhet knyttet til denne prognosen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det er 95,7 mill. kroner ledige midler som kan disponeres i 2024.

I prognosen har Landbruksdirektoratet lagt inn nesten 5 mill. kroner i merforbruk på post 21 Spesielle driftsutgifter. Dette er ønsket om mer midler til utredninger/videreutvikle datasystemer. Direktoratet vil ha:

- 1,4 mill. kroner mer til modernisering og risikoreducerende tiltak i e-Stil-PT.
- 0,4 mill. kroner mindre til utredninger.
- 0,2 mill. kroner til nye løsninger for kornavregninger og oppfølging av målpris innenfor grønt og kjøttområdet.
- 1 mill. kroner for utvikling av ny løsning for å effektiviseres forvaltningen av tilskudd til gjødselleveranser til biogassproduksjon.
- 0,2 mill. kroner til konseptutredning for ny skogfondløsning for skogeiere.
- 1 mill. kroner for ny løsning for innrapportering og avregning av korn.
- 1,5 mill. kroner for ny løsning for skogfond.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det ikke er riktig å sette av midler til utvikling av ny løsning for skogfond over jordbruksavtalen, og vil heller ikke ubetinget sette av midler til alle de andre prosjektene. Vi ønsker å høre LMDs vurdering og prioritering av disse prosjektene under forhandlingene før vi konkluderer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at en kan bruke 100,7 mill. kroner i 2024 til andre formål.

I dette kravet vil vi gjøre endringer i satser for prisnedskrivning korn og matkorntilskudd med virkning fra 1. juli 2024. Den midlertidige ordningen for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer foreslås avvirket fra 1. juli 2024. **I sum frigjøres det da 96,2 mill. kroner for inneværende år.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å bruke:

- (3,2 mill. kroner til post 21 utredninger etc.)
- 2 mill. kroner til Njøs
- 1 mill. kroner til vaksinerings mot ringorm.
- 45,7 mill. kroner til drenering.
- 145 mill. kroner til grunntilskudd melk fra 1. juli 2024
- SUM bruk av ledige midler: 196,9 mill. kroner

I tillegg kreves en tilleggsbevilgning på 100 mill. kroner for inneværende år for å dekke opp for grunntilskudd for kumelk på 34 øre/l fra 1. juli og en tilsvarende økning i satsen for grunntilskudd til geitemelk. En nærmere begrunnelse og argumentasjon er gitt i kapittel 7.4 om melk.

6.3 GUL boks (AMS) - Nytt prissystem for melk

Vi viser til rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe om mulige alternativer til målprissystemet for tilpasning til AMS-forpliktelsene i WTO-avtalen, jf. omtale i kap. 4.2.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er innforstått med at det må gjøres endringer i målprissystemet for korn og/eller melk for å kunne oppfylle WTO-forpliktelsene og krever at dette gjøres på en måte som øker risikoen minst mulig for primærprodusenten. For å få mulighet for økte priser framover, foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg at melk tas ut av målprissystemet. Det er kun en slik endring som vil gi en betydelig reduksjon av AMS og gi rom for politisk prioritering av et inntektsløft for melkeprodusentene. Vi legger vekt på at ny modell for melk må gi forutsigbare priser for melkeprodusentene og mulighet for avsetning for den enkelte bonde. Videre er det viktig å ta vare på produksjonsfordelinga i norsk jordbruk og at det produseres mat i hele landet. For å ivareta disse hensynene bør markedet reguleres av en samvirkebasert markedsregulator med mottakspått. Videre er det viktig at det velges en modell som ivaretar kvotereguleringen og prisutjevningssystemet for melk (PU), som sikrer bonden lik pris på melk uavhengig av anvendelse og geografi.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever, etter en helhetlig vurdering og grundig prosess at melk tas ut av målprissystemet fra 1. juli 2024 og erstattes med modell 2 Volummodell, som beskrevet på side 25 i nevnte rapport. Modellen innebærer at Tine er markedsregulator og fastsetter gjennomsnittlig engrospris (PGE). Avsetningstiltakene i markedsreguleringen videreføres. Det samme gjelder kvoteordningen. Prisutjevningssystemet beholdes også, med nødvendige justeringer. Rammene som legges for reguleringslagring må balanseres mot et økt

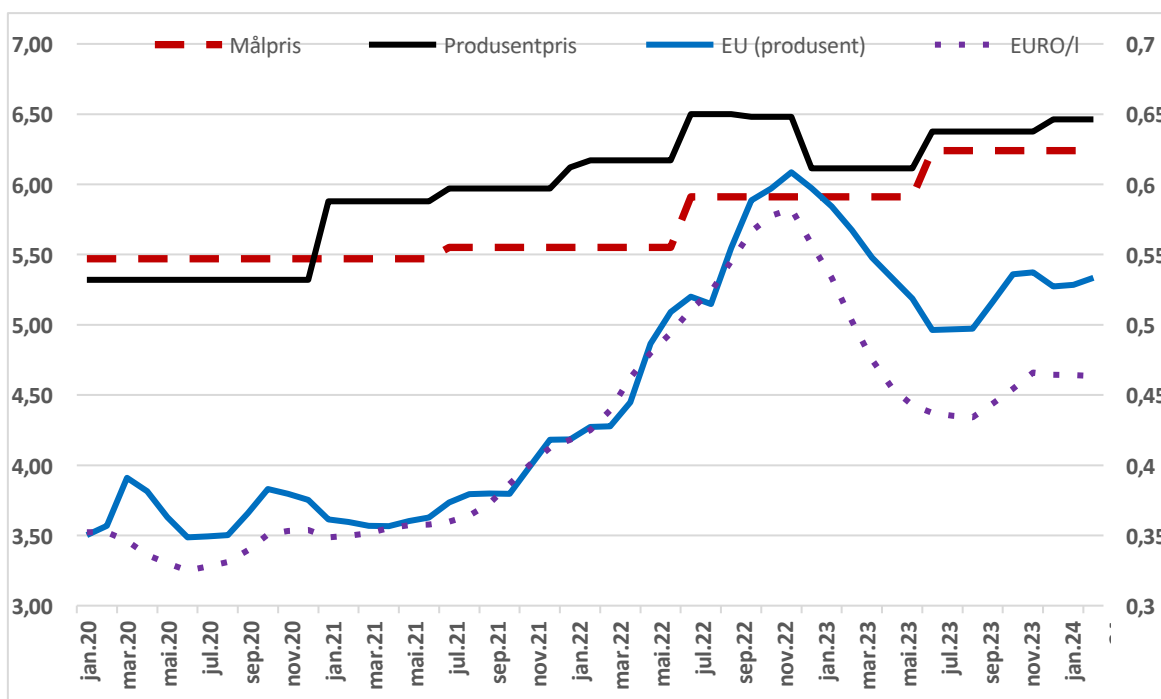
behov for å bruke priser til å regulere markedet, og øvre prisgrense for melk som grunnlag for tolladministrering må økes til 10 %.

6.4 Målpriser fra 1. juli 2024

Jordbrukets forhandlingsutvalg har lagt vekt på de innspill vi har fått fra markedsregulatorene og Gartnerhallen om muligheter for å ta ut økte priser i markedet for melk, korn, potet, epler og grønnsaker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av et sterkt importvern og velfungerende markedsordninger for å sikre avsetning og prisuttak i det norske markedet. Forhandlingsutvalget forutsetter at Hurdalsplattformen følges ytterligere opp til kommende statsbudsjett, slik at sentrale landbruksvarer snarest får prosenttoll, som legger til rette for et handlingsrom for markedsbasert prisutvikling over tid.

6.4.1 Målpris melk

Figur 4 Utvikling i målpris og produsentpris i Norge sammenlignet med utviklingen av produsentpris i EU målt både i NOK/l og euro/l

Høyere priser i EU kombinert med svekket krone har gitt et bedre importvern for meieriprodukter, og dermed en styrket konkurransekraft for norsk melk. Etter rekordhøye priser i EU senhøsten 2022, falt prisene fram mot sommeren 2023. Etter det har prisene økt noe, for så å stabilisere seg på i overkant av 0,45 euro per liter.

For melk krever Jordbrukets forhandlingsutvalg å fjerne målprisen fra 1. juli 2024, jf. kap. 6.3. Vi legger forventet prisøkning inn som en del av finansiering av ramme, slik en også gjorde for svinekjøtt da målprisen ble tatt bort fra 1. juli 2021. Alternativt måtte en lagt tilsvarende beløp inn i rammeoppsettet under «pris for ikke-målprisprodukter».

Markedsregulator Tine har anbefalt en målprisøkning på 40 øre/liter. Fra 1. juli 2024 bortfaller distribusjonstilskuddet i prisutjevningsordningen. Det årlige beløpet utgjør om lag 4 øre/liter melk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økt målpris for melk med 44 øre per liter.

6.4.2 Målpris korn

Nasjonal produksjon av korn er viktig for å sikre matberedskap og norsk sjølforsyning. Det er avgjørende å opprettholde lønnsomheten for norske kornprodusenter for å sikre kornareal, kvantum og beholde et mangfold av produsenter. Riksrevisjonen (2023)² viser at økonomiske overføringer er nødvendig for lønnsomhet i korndyrkinga og for i det hele tatt å opprettholde dagens kornproduksjon. Ett av tiltakene for å få til økt kornproduksjon er å løfte prisen. I en periode der verdenssituasjonen er preget av krig og stor usikkerhet er det viktig at vi klarer å produsere så mye som mulig av vårt eget korn til mat og fôr.

Dyrking av mathvete er en av vekstmulighetene i norsk jordbruk, og sentral i målet om økt sjølforsyning og beredskap. Det er i første rekke mathvete det er behov for økt produksjon av og hvor innsatsen nå må rettes. Prisen på mathvete må derfor løftes mer enn prisen på fôrkorn, sjøl om også bygg og havre trenger økte målpriser i årets jordbruksoppgjør.

En annen viktig forutsetning for å øke sjølforsyninga er å få økt norskandel i fôret til husdyra. Kraftfôrbransjen har behov for mer norsk proteinråvare. I dag er størstedelen av proteinråvarene i kraftfôret importert. Det er behov for å styrke økonomien i dyrkinga av proteinvekster som oljefrø, erter og åkerbønner. Internasjonale priser for oljefrø har nå stabilisert seg etter at målprisen ble suspendert for to år siden. **Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at suspensjonen av målprisen for oljefrø oppheves fra 1. juli 2024 og at prisen økes tilsvarende som for mathvete, jf. 8.2.1 og 8.2.2.**

Ut fra hensynene beskrevet over, krever Jordbrukets forhandlingsutvalg følgende prisendringer for korn:

Kr/kg	Gammel målpris	Prisendring	Ny målpris
Hvete, matkorn	4,80	0,20	5,00
Rug, matkorn	4,22	0,00	4,22
Bygg, fôrkorn	3,96	0,10	4,06
Havre fôrkorn	3,83	0,10	3,93
Oljevekster	Suspendert målpris 2022/2023 – referansepris er 7,38	0,20	7,58

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det i årets jordbruksoppgjør prioriteres høyest målprisøkning på mathvete med 20 øre/kg. Videre krever vi at målprisen for bygg og havre økes med 10 øre/kg. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at suspensjonen av målprisen på oljefrø oppheves og at målprisen settes til 7,58 kr per kg.

6.4.3 Målpris potet, grønnsaker og epler

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i målpris:

- Målprisene for frukt, bær og grønnsaker økes med 6,5 prosent.
- Målprisen for matpotet økes med 40 øre per kg.

² Dokument 3:4 (2023–2024) Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet

6.5 Markedsbalansering

Å produsere mat er langsiktige, biologiske prosesser, og nettopp derfor er det vanskelig å gjøre raske tilpasninger av produksjonen etter svingninger i markedet. Det tar for eksempel tre år å produsere en biff, fra kua blir bedekket til kalven blir født, fostret opp og slaktet. Når en setter i gang denne prosessen må en også være sikker på at en får solgt varen etter tre år. Samtidig er ikke markedet større enn det forbrukerne klarer å spise, og ikke minst hva de velger å kjøpe av norskproduserte varer. Markedsreguleringen skal bidra til risikoavlastning for primærprodusenten, altså bonden. Markedsordningene gir bonden sikkerhet for at han eller hun får solgt det han/hun produserer til en tilnærmet lik pris, uavhengig av markeds situasjonen, tid på året eller hvor i landet han/hun bor.

Roller som markedsregulator er forankret i Hovedavtalen for jordbruket § 4-2, samarbeidsavtalen mellom faglagene og markedsregulatorene, og i Omsetningsloven. Markedsreguleringen skal bidra til å oppnå fastlagte mål i landbrukspolitikken. Gjennom jordbruksavtalen har landbruket påtatt seg ansvaret for å balansere markedet.

Hensikten med markedsreguleringen er å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig matproduksjon. Virkemidlet er avgjørende for å håndtere bøndernes risiko med å produsere mat fra naturen til et svingende marked. Det vil ikke være mulig for bønderne i Norge å gjøre denne jobben uten at markedsreguleringsordningen virker sammen med andre landbrukspolitiske tiltak.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at markedsreguleringen og markedsordningene fortsatt er avgjørende for risikoavlastning for primærprodusentene. Rammer og regelverk må sikre fortsatt balanse mellom rettigheter og plikter for markedsregulatorene, og forutsigbarhet for alle ledd i verdikjeden.

6.5.1 Produksjonsregulering

Markedsregulator kan i tillegg til tiltak i markedet bruke frivillige produksjonsregulerende verktøy finansiert over omsetningsavgifta, som utkjøpsordninger og tidligere slaktetidspunkt ved behov. Tvungen produksjonsregulering gjennom for eksempel kvoter brukes i dag kun på melk for å tilpasse produksjonen til avsetningen i markedet. Samtidig er kvoter sterkt styrende for enkeltprodusenten som taper fleksibilitet i egen produksjon og har kostnader gjennom leie og kjøp av produksjonsrettigheter

I dag finnes frivillige produksjonsregulerende verktøy, som markedsregulator kan få finansiert over omsetningsavgifta. Dette kan være utkjøpsordninger, tidlig slaktetidspunkt mv. De ulike produksjonene kunne tidligere også regulere markedene gjennom regulerings-eksport, men dette er i dag ikke lengre en mulighet. Bortfallet av dette virkemiddelet og volumet på dagens reguleringslager viser viktigheten av gode virkemidler - også når de ikke lengre finnes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det foretas en utredning av frivillige og ikke-frivillige produksjonsregulerende virkemidler i alle husdyrproduksjoner unntatt melk og kontraktproduksjoner. Utredningen skal gå igjennom kostnadseffektive virkemidler knyttet til å begrense og redusere produksjonen hos enkeltprodusenter.

Utredningen må vurdere konsekvenser av forslagene knyttet til kostnader og utvikling. Konsekvenser må vurderes i alle ledd i verdikjeden. Dette må vurderes spesielt opp mot ressursutnyttelse, forutsigbarhet, landbruk over hele landet, struktur, beitebruk og den totale matproduksjonen og sjølforsyningsgrad. Det grunnleggende for en utredning er likevel en stabil økonomi for hele verdikjeden.

6.6 Budsjettoverføringer

Totalkalkylen viser at jordbruket henter om lag 65 prosent av inntektene i markedet, mens 35 prosent er budsjettoverføringer. Bevilgninger over statsbudsjettet må brukes for å sikre inntektsutvikling og de samfunnsmessige mål som markedsprisene ikke ivaretar.

For å videreutvikle et landbruk over hele landet må en tilføre landbruket tilstrekkelig med budsjettstøtte. Styrke virkemidler må innrettes for å utjevne inntekter mellom produksjoner, områder og bruksstørrelser. Dette er i tråd med flertallsmerknaden fra Innst. 148 S (2021-2022): «*Flertallet viser videre til flertallets enighet i budsjettforliket høsten 2021 om at regjeringen skal legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel*». En slik utjevning gir mulighet for god arealutnyttelse, som er en forutsetning for en bærekraftig og klimasmart matproduksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at budsjettoverføringer er helt avgjørende for å kompensere bønder som har driftsulemper knyttet til topografi, klima og bruksstørrelse. Uten tilstrekkelig budsjettstøtte blir mulighetene for å foreta inntektsutjevning dårligere. Det vil gjøre det umulig å oppnå de landbrukspolitiske målene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever økte budsjettmidler med 2 738 mill. kroner for 2025.

6.7 Økonomiske utslag av kravet

Det er foretatt beregninger av sekretariatet i Budsjettnemnda for jordbruket på referansebrukene som viser utslag i helårsvirkning av kravet. I disse beregningene er det lagt inn:

- Ingen prisøkning for storfe og svin
- 2,6 prosent prisøkning for andre ikke-målprisprodukter, f.eks egg, kylling, sau/lam.
- En rentenedgang på 0,6 prosentpoeng
- 3,9 prosent lønnsvekst for innleid arbeidskraft
- 5,0 prosent kostnadsvekst for gjødsel
- 4,9 prosent kostnadsvekst for jord- og kvoteleiekostnader
- 5,3 prosent kostnadsvekst for maskinleie
- 2,1 prosent økning i avskrivningene
- 4,6 prosent kostnadsvekst for alle andre kostnadsposter (unntatt såkorn, settepoteter og livdyr som er framregnet med prisutviklingen på salgsproduktene)
- En gjennomsnittlig kraftfôrprisøkning på 10,5 øre/kg som en sumeffekt av
 - o Økt fôrkornpris med 10 øre/kg
 - o Bortfall av den midlertidige prisnedskrivingsordningen for importerte karbohydrater
 - o Økt prisnedskrivning av norsk korn
 - o Økt stedsfrakttilskudd

Det er ikke lagt inn inntektsutslag av:

- 190 mill. kroner satt av til å fjerne avkorting av lønnsinntekter for avløsning ved sykdom mm.
- 8,5 mill. kroner for å utvide sykeperioden til å kunne gjelde i 14 måneder og ikke 12.
- 6 mill. kroner til markedshager (40.000 kr/hage)
- 30 mill. kroner til Setertilskudd under RMP

Alle inntektsutslag er regnet pr årsverk a 1 810 timer. Det er ikke regnet inn en inntektsnedgangseffekt per familieårsverk av at det blir flere årsverk å dividere årsresultatet ut på som følge av nedgangen i antall timer i årsverket. Dette utgjør f.eks en nivånedjustering på 11.700 kr/årsverk a 1810 timer for referansebruk 1. For inntektsnivåer i 2022 og 2023 vises det til tabell 6.

Tabell 22 Årsresultat inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner pr årsverk a 1 845 timer i 2024 og 1 810 timer i 2025. Den siste kolonnen viser tilsvarende utslag, men beregnet pr familieårsverk der kostnadsvekst til leid hjelp er trukket fra og utslaget er delt på familiens arbeidskraft.

REF BRUK	Årsverk a 1810 timer	2024 før krav A	2025 B	2024 til 2025 B-A	Familieårsverk a 1810 timer	2024 til 2025 pr familieårsverk	
1	Melk 32 kyr	2,16	606 900	717 300	110 400	1,71	134500
2	Korn 521 daa	0,50	682 600	713 400	30 800	0,45	32100
3	Sau 166 v.f.sau	1,31	490 100	577 700	87 600	1,14	98400
4	Geit. 155 årsgeiter	1,80	587 100	668 600	81 500	1,26	109700
5	Svin/korn. 50 avlssvin + 379 daa korn	1,67	909 800	883 900	-25 900	1,25	-40500
6	Egg/korn. 6295 høner + 298 daa korn	1,48	822 100	862 100	40 000	1,08	47900
7	Potet/korn. 129 daa potet + 254 daa korn	1,49	851 900	913 500	61 600	1,05	80200
8	Ammeku. 30 kyr	1,28	497 400	573 200	75 800	1,06	87400
9	Frukt og Bær. 47 daa	1,78	612 900	651 400	38 500	1,04	55800
10	Grønnsaker. 150 daa grønt + 268 daa korn	3,27	546 400	601 100	54 700	1,22	121100
11	Fjørfe/korn. 130100 fjørfeslakt	1,03	1 243 700	1 251 500	7 800	0,76	3900
12	Øko melk. 29 årskyr	1,93	748 400	856 400	108 000	1,36	145400
13	Melk 16 kyr	1,78	559 500	640 200	80 700	1,45	95200
14	Melk 53 kyr	2,60	675 900	810 000	134 100	1,98	170300
15	Melk 70 kyr	2,99	761 600	911 900	150 300	2,18	198800
16	Melk 42 kyr S1 og 3	2,07	770 000	885 400	115 400	1,39	161800
17	Melk 30 kyr S5A	2,07	583 600	688 900	105 300	1,69	188600
18	Melk 34 kyr S2	1,88	610 100	731 100	121 000	1,51	146200
19	Melk 30 kyr S5B	2,14	570 500	678 100	107 600	1,73	129000
20	Melk 44 kyr S4	2,42	554 500	665 700	111 200	1,98	131700
21	Melk 30 kyr S 6 og 7	2,32	654 300	756 900	102 600	1,81	126600
22	Korn 329 daa Østl.	0,33	844 000	933 700	89 700	0,31	93100
23	Korn 825 daa Østl.	0,74	864 300	912 800	48 500	0,64	53700
24	Sau 158 v.f.sau S5A og 5B	1,30	461 300	551 300	90 000	1,11	102200
25	Sau 171 v.f.sau S6 og S7	1,43	497 800	577 000	79 200	1,27	87100
26	Sau 86 v.f.sau landet	1,07	243 400	307 400	64 000	0,96	69800
27	Sau 288 v.f.sau landet	1,77	608 300	711 000	102 700	1,49	118500
28	Ammeku 28 kry S 5A, 5B, 6 og 7	1,35	507 700	574 700	67 000	1,14	75800
29	Ammeku 33 kyr S1,3,4	1,15	427 200	500 200	73 000	0,93	86800
30	Ammeku 44 kyr landet	1,49	487 400	574 300	86 900	1,21	102900

7 HUSDYRHOLD

7.1 Dyrevelferd

Norsk husdyrhold har generelt en høy standard med god dyrehelse og dyrevelferd. Dyra får vesentlig mindre antibiotika enn i andre europeiske land, dødeligheten er lav og den lave smittestatusen på flere områder er unik i verdenssammenheng. En forutsetning for å opprettholde god dyrehelse- og velferd er tilstrekkelig økonomi i jordbruket. Det gjøres først og fremst ved å styrke lønnsomheten og velferdsordningene til bonden, slik at det kan legges ned nok tid og ressurser i dyreholdet. Bondevelferd henger sammen med dyrevelferd. Det er avgjørende for bonden at velferdsordningene fungerer slik at bonden kan sikre god dyrevelferd også når bonden er syk eller skadet. Beite er også god dyrevelferd, når forutsetningene er lagt til rette for det.

God dyrevelferd er en forutsetning for å holde dyr for matproduksjon, og alle dyr i landbruket skal ha god velferd. I løpet av 2024 skal regjeringa legge fram en dyrevelferdsmelding som skal oppsummere status og peke på hva vi kan gjøre annerledes framover. Meldingen vil være førende for investeringsbehov og økte kostnader som følger av nye krav til dyrevelferd. Tiltak som går ut over bondens økonomiske bæreevne må finansieres gjennom offentlige bidrag dersom det ikke dekkes i markedet, slik at planen for økt sjølforsyning og opptrapping av inntekt i landbruket kan gjennomføres.

Et viktig virkemiddel myndighetene har for å følge opp samfunnsprioriteringer er investeringsstøtte. Målrettet investeringsstøtte er avgjørende for muligheten til å gjennomføre tiltak og omlegginger som overskrider gårdens, bondens og landbrukets økonomiske bæreevne. Investeringsstøtten må bidra til at investeringer i dyrevelferd blir realisert uten at det går ut over lønnsomheten i drifta/prosjektene. Investeringsstilskudd til dyrevelferdstiltak kan gjøre terskelen for å få lønnsomhet i drifta vesentlig lavere. Investeringsstilskudd sikrer også mulighet for investeringer der pantegrunnelaget er mangelfullt. For alle husdyrproduksjoner må vilkår for investeringsstøtte ikke være til hinder for å velge løsninger som ivaretar dyrevelferden bedre enn minimumskrav i regelverket.

Løsdriftskravet for storfe er et eksempel på kostnader som pålegges bonden uten at det følger med tilstrekkelig budsjettmidler. Investeringsstøtte er avgjørende for å lykkes med oppgradering til et levestandard som bedre legger til rette for dyras velferd. Det er ikke bare i storfe fjøs det er behov for oppgradering. Både svin, fjørfe, geit og sau har behov for investeringer for å ivareta dyrevelferd og klimakrav, og eventuelle endringer i regelverket vil øke behovet ytterligere. Det er avgjørende for å lykkes med en pålagt omstilling at det fylles på med nok investeringsmidler.

7.2 Tak for husdyrtilskudd

Mange av husdyrslagene har egne satser for husdyrtilskudd. De to siste årene har taket for husdyrtilskudd vært suspendert, fordi kostnadsveksten har vært stor. Alle typer bruk har hatt et stort behov for kompensasjon gjennom økte satser for husdyrtilskudd.

Taket ble suspendert i 2022. Den gang var budsjettet for husdyrtilskudd på 2 807 mill. kroner, og litt over 70 foretak gikk over taket. I år er budsjettet på 4 720 mill. kroner. I dette kravet vil vi ha økt husdyrtilskuddene med 320,6 mill. kroner. Inkludert dette blir økningen 80 prosent fra 2022.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker at landets matproduksjon spres på flere enheter. Prinsipielt bør større driftsenheter hente ut mesteparten av inntektene fra markedet. For ikke å stimulere

gjennom tilskuddssystemet til svært store bruksstørrelser innen grovfôrbasert husdyrhold, mener vi det på prinsipielt grunnlag må settes et tak for husdyrtilskudd.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever gjeninnført tak for husdyrtilskudd. Taket settes til 950.000 kroner og vil gi en budsjettmessig innsparing på ca. 18,5 mill. kroner.

7.3 Beite- og grovfôrbasert husdyrhold

Rundt to tredeler av den dyrka jorda i Norge brukes til grasproduksjon. For størstedelen av disse arealene er det ikke et alternativ å produsere korn, grønnsaker eller matvekster direkte. Grovfôret er en viktig energi- og proteinkilde for husdyra. Drøvtyggernes fortrinn er evnen til å omsette plantemateriale til kjøtt, melk og ull. En satsing på grovfôrbaserte produksjoner er viktig for å nå målet om landbruk i hele landet, økt sjølforsyning og for å bevare et åpent kulturlandskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det ikke er mulig å styrke beredskap, sjølsjølforsyning og bærekraft uten å målrette virkemidlene godt, og prioritere aktiv bruk av arealressursene.

Beiting på innmark og i utmark utnytter viktige fôrressurser, gir god dyrevelferd og bidrar til vakkert kulturlandskap med stort biologisk mangfold. 45 prosent av det totale landarealet er utmarksbeite av svært god eller god kvalitet. NIBIO har slått fast at fôropptaket på utmarksbeite kan doubles, men da må det være økonomisk lønnsomt å utnytte alt beiteareal, både innmarks- og utmarksbeite, for å høste størst mulig fôrandel ved beiting. Utmarksbeite er arbeidskrevende. Det må være lønnsomt å benytte utmarksbeiteressursene og bruke tid på tilsyn etc.

I innstillinga til jordbruksmeldinga (Innst. 251 S (2016-2017)) sa en samlet Næringskomité at «økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal på grunnlag av norske grovfôrareal, beitebruk og norsk fôrråvarer». I Hurdalsplattformen skriver regjeringen at de vil «Sørgje for betre berekraft i landbruket gjennom auka bruk av utmarksbeite ...». Ved Stortingets behandling av fjorårets jordbruksoppgjør uttrykte også et flertall støtte til å «stimulere til auka bruk av **beite-** og **utmarksressursar**».

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en må legge til rette for lønnsom bruk av inn- og utmarksbeite og utnytte arealressursene godt. I årets jordbruksoppgjør prioriterer vi derfor en videre styrking av beitetilskuddene med særlig vekt på utmarksbeitetilskuddet. I sum krever vi en styrking av beitetilskuddene med 547 mill. kroner.

Tabell 23 Krav om satsøkninger for beitetilskuddene for 2025

		Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	1463	400	1 863
	Sau, lam, geit, kje	416	150	566
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	821	150	971
	Småfe m.m.	91	40	131

7.4 Melkeproduksjon

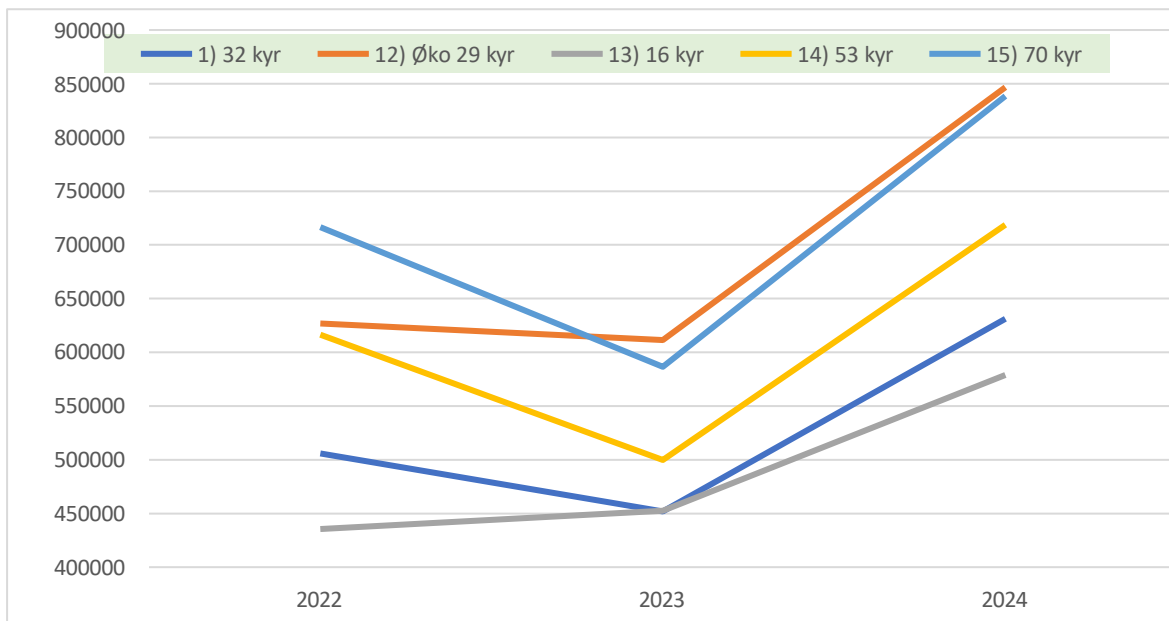
7.4.1 Kumelk

Melkeproduksjonen er både arbeids- og kapitalintensiv. Den er også sjølve ryggraden i distriktsjordbruket, og bærebjelken i mange lokalsamfunn. Ifølge TINE skapes det aktivitet tilsvarende 2,5 årsverk utenfor hvert melkebruk.

Antall mjølkebønder er mer enn halvert de siste 15 årene. Av de nesten tre tusen bøndene som fortsatt har båsfjøs, er det stor usikkerhet om evnen og viljen til å fortsette som melkebønder etter 2034. For at denne utviklingen skal snus, må det til en styrking av den løpende driftsøkonomien i melkeproduksjonen.

Melkebøndene har vært gjennom et meget tøft år i 2023 med en sterk inntektsnedgang fra 2022. Vi hører historier om mange bønder som har slitt med lønnsomheten over mange år. Særlig opplevdes likviditetssituasjonen svært krevende utover høsten 2023. Når produksjonstilskuddet kom i februar 2024, gikk hele eller det meste av tilskuddet til å ubetalte regninger. Flere sender dyr til slakteriet før de er slaktemodne for å få penger til å betale løpende krav.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere melkeproduksjonen høyt i årets jordbruksoppgjør, og krever økt melkepris og økning i budsjettstøtte med fokus rettet mot den løpende produksjonsøkonomien.

Figur 5 Utvikling i årsresultat inkludert effekt av jordbruksfradraget pr familieårsverk for utvalgte referansebruk med mjølk.

Figuren viser at 2023 var et tøft år for mange melkeprodusenter. De fleste melkeprodusenter opplevde en betydelig inntektsnedgang. Størst har nedgangen vært for bruk med stor gjeld, da disse har fått merke renteøkningen mest. Referansebrukene er et gjennomsnitt av mange bruk. Spredningen i gjeld er stor. Den økonomiske situasjonen hos melkeprodusentene må være slik at de kan betale de løpende kostnadene, sikre nødvendige investeringer for å møte nye og strengere krav for framtidens matproduksjon, samt vederlag til arbeid. Mange melkebønder har foretatt store investeringer, blant annet som følge av løsdriftskravet som trer i kraft i 2034., I tillegg er det krav om kalvingsbinge for hvert påbegynte 25 dyr som gjeldende fra 1. januar 2024.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser svært alvorlig på den dårlige økonomien i melkeproduksjonen.

Det vises til kap. 6.2 der vi foreslår å fjerne målprisen på melk som en følge av at Norges AMS-forpliktelse i gul boks overskrides. Dette vil frigjøre betydelig plass i gul boks. Det gir mulighet for å gjenetablere et pristilskudd i melkeproduksjonen slik det var tidligere, og som det fortsatt er på geitemelk. Et pristilskudd vil styrke den løpende produksjonsøkonomien og stimulere til god agronomi og effektivt dyrehold. Et slikt tilskudd vil, som økte priser, styrke inntekten per årsverk mer for større bruk enn de mindre. Dette fordi større bruk produserer mer melk per innsatt time enn mindre bruk. Dette trenger ikke bare ha å gjøre med stordriftsfordeler, men at større bruk har investert nyligere og tatt i bruk en mer moderne, arbeidseffektiv teknologi, som bl.a. melkerobot. Mange av disse brukene har også mye gjeld, og rammes sterkere av renteøkningen. Dette betyr at de mindre brukene må prioriteres gjennom andre tilskudd.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever et grunntilskudd på melk på 34 øre per liter melk innført fra 1. juli 2024. Det vil bidra til at likviditetssituasjonen høsten 2024 blir merkbart bedre enn i 2023, og vil være et tydelig og viktig signal til landets melkebønder om bedre framtidsmuligheter. Dette finansieres med ledige midler, men fordrer også en tilleggsbevilgning i 2024 på 100 mill. kroner.

Over tid har en større andel av inntekta til melkeprodusentene kommet gjennom produksjons-uavhengige tilskudd. Samtidig har mange variable kostnader steget mye, særlig kraftfôr, slik at stimulansen til produksjon er svekket. Kvotefyllingen er lav, og har blitt lavere de siste årene. Dette kan ha sammenheng med at dekningsbidraget er svekket. Sjøl om forklaringen på svak respons på økt forholdstall er sammensatt av flere forhold, er det viktig å merke seg en redusert produksjonsvilje hos mange melkebønder.

Økt produksjonsstimulering gjennom betydelig økning i melkepris, kan gi et vesentlig volumfall i melkesalget videre i verdikjeden. De faste kostnadene vil fortsatt være der, både for bonde og industri. Sjøl med bedre betalt for melka, vil en god del av de økte inntektene spises opp av dette forholdet.

Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble tak og satser for IBU-tilskudd til investeringer i løsdriftsfjøs til storfe styrket. Til tross for dette finner mange produsenter med båsfjøs ikke tilstrekkelig økonomi i å investere i nye fjøs. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må være et mål å få flest mulig melkeprodusenter med videre. Skal vi klare dette, må den løpende produksjonsøkonomien styrkes betydelig.**

Utover dette krever Jordbrukets forhandlingsutvalg:

- Økt målpris med 44 øre/l fra 1. juli 2024, herav 4 øre/l forutsatt at distribusjonstilskuddet fjernes fra 1. juli 2024.
- Husdyrtilskuddet for andre storfe øker med 400 kr/dyr.
- Driftstilskuddet øker med 40.000 kr/foretak i sone 5, 6 og 7 og med 5.000 kr/foretak i de laveste AK-sonene
- Tilskuddet på små og mellomstore bruk øker med 1.300 kr/ku for 6 til 23 kyr, og satsen reduseres med 1068 kroner/ku for 24 til 50 kyr.
- Utmarksbeitetilskuddet økes med 400 kr/dyr.
- Det generelle beitetilskuddet økes med 150 kr/dyr.
- Satsene og tak for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 6 prosent.
- Arealtilskudd for grovfôr økes med fra 20 til 40 kr/dekar, mest i de høyeste sonene.
- Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 0,50 kr/kg i sone 4 og 1,00 kr/kg i sone 5.

- **Tilskuddet til veterinære reiser øker betydelig.**
- **Tilskudd til genbevaringsverdige raser øker med 102 kr/storfe.**

7.4.2 Geitemelk

Melkegeita er en viktig del av norsk landbruk, men få og spredte besetninger gir utfordringer for både fagmiljøet og foredlingen. God økonomi i geitemelkproduksjonen er viktig, slik at klyngene med geitebruk ikke svekkes ytterligere med fare for at melk ikke blir hentet. Melkegeita er godt egnet til å nyttiggjøre seg utmarksbeite, og har en spesiell rolle i landskapsforvaltningen. Det har blitt lagt ned en stor innsats for å forbedre kvaliteten på geitemelk, både gjennom avl, fôring og saneringsprogrammet «Friskere geiter». Det har vært svært positivt for næringa, og det er et klart mål at helsetilstanden i geiteholdet opprettholdes.

I likhet med kumelk viser referansebruksberegningene (se kap. 5.6) at inntektene til geitebønder går ned i 2023. Dette året var svært krevende for geitemelkprodusentene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i pris- og virkemidler for geitemelkeproduksjon:

- **Økt målpris med 44 øre/l fra 1. juli 2024, herav 4 øre/l forutsatt at distribusjonstilskuddet fjernes fra 1. juli 2024.**
- **Grunntilskudd for geitemelk økes med 34 øre/liter fra 1. juli 2024**
- **Grunntilskudd for geitekjøtt økes med 2,00 kr/kg**
- **Tilskudd til kjeslakt økes med 80 kr/slakt**
- **Driftstilskuddet øker med 40.000 kroner/foretak.**
- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 150 kr/dyr.**
- **Det generelle beitetilskuddet økes med 40 kr/dyr.**
- **Satsene og tak for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 6 prosent**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med fra 20 til 40 kr/dekar, mest i de høyeste sonene.**
- **Tilskuddet til veterinære reiser øker betydelig.**

7.4.3 Kvoteordninga for melk

Kvoteordningen for melk er viktig for å regulere utbudet av melk i tråd med avsetningsforholdene i markedet, og sikre en livskraftig melkeproduksjon med en variert bruksstruktur over hele landet. En utfordring med ordningen har vært at andelen eid kvote er redusert og høye kvotepriser, både på kjøp og leie, har gitt store kostnader for aktive melkeprodusenter. Ved fjorårets jordbruksavtale ble partene enige om flere større grep:

- I omsetningsrundene for 2023 og 2024 kan inntil 100 prosent av kvotemengden selges privat.
- Produksjonstaket senkes fra 900 000 liter til 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk. Foretak som hadde høyere historisk leveringsrett per 1. januar 2024 får videreført denne.
- Gevinst ved isolert realisasjon av melkekvote skal ikke inngå i personinntektsgrunnlaget fra og med skatteåret 2024.

Ved omsetningsrunden i 2023 var det 301 kumelkkvoter og 16 geitemelkkvoter som ble solgt. Hele 86 prosent av selgerne har ikke levert melk i 2023. Av kvoteselgerne var det kun 42 kumelkbruk og 2 geitemelkbruk som hadde levert melk sjøl i 2023. Det kan se ut til at grepene over har hatt den ønskede effekten; andelen leid kvote går ned. Samtidig er kvoteprisene lavere i flere områder.

I fjorårets jordbruksavtale ble partene enig om at det framover er viktig å gi næringen forutsigbarhet, og regelverket for kvoteordningen ligger fast.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger sluttprotokollen fra fjorårets jordbruksavtale til grunn og vil ikke foreslå endringer i kvoteordningen for melk.

Konvertering av kvote

Systemet med konvertering av geitemelk-kvoter til kumelk-kvoter gir rom for spekulasjoner gjennom kvotekjøp av geitemelk-kvoter. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å opprettholde forbudet med å kunne konvertere melkekvoter for geitemelk til kumelk.**

7.4.4 Prisetjvningsordningen melk

Prisetjvningsordningen (PU) er et svært viktig instrument for å sikre melkeproduksjon og anlegg i hele landet. Nedgangen i salget av hvit drikkemelk gjør at tilfanget av penger inn i PU-ordningen reduseres betydelig. Dette forsterker behovet for raskt å fjerne kostnader fra prisutjvningsordningen. Regjeringa har i Hurdalsplattformen mål om å: «*Bevare prisutjvningsordninga for mjølk, men gradvis fase ut dei konkurransepolitiske verkemidla frå ordninga.*»

Høring av forslag til endringer i de tre konkurransepolitiske tilskuddene innenfor prisutjvningsordningen ble gjennomført i perioden 10. juli – 10. oktober 2023, og i slutten av desember presenterte regjeringa endringer i ordningen fra 1. juli 2024. Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at forskriftendringene gjennomføres i tråd dette. Endringene innebærer å avvikle distribusjonstilskuddet og justere ned tilskuddet for kapitalgodtgjørelse med 5 øre per liter, mens det generelle tilskuddet økes til 30 øre per liter med et tak på 90 mill. kroner på ordningen. Endringene fra 1. juli innebærer at kostnadene i PU reduseres med i overkant av 50 mill. kroner, som innebærer at målpris for melk kan styrkes med ca. 4 øre per liter. Sjøl om endringene er et steg i riktig retning, er Jordbrukets forhandlingsutvalg fortsatt bekymret for den økonomiske bærekraften i prisutjvningsordningen for melk. I PU-ordningen ligger det en god del fellesutgifter. Disse må i realiteten finansieres gjennom avgift på drikkemelk, og her går volumet ned. De største fellesutgiftspostene er:

Tilskudd til innfrakt:	528 mill. kroner
Konkurransepolitiske tiltak:	159,7 mill. kroner*
I tillegg brukes	19,3 mill. kroner til annet, (adm. etc)
Totalt	706 mill. kroner

*) forutsetter avvikling av distribusjonstilskudd fra 01.07.2024. Uten avvikling er beløpet 217,1 mill. kroner.

Prisetjvningsordningen for melk er avgjørende for melkeproduksjon over hele landet. Den sikrer blant annet vår nordligste melkebonde i Finnmark at melka blir henta og til lik melkepris som sine kolleger i mer sentrale strøk. Kostnadene til de konkurransefremmende tilskuddene tynger ordningen, gir dårligere konkurransekraft og begrensninger på melkepris til bonde. Tilskudd til konkurransepolitiske tiltak er ikke et formål for prisutjvningsordningen. Ved å flytte finansieringen av det generelle tilskuddet på 30 øre per liter og spesiell kapitalgodtgjørelse til statsbudsjettet, kan konkurransekraften til norsk melk styrkes med ytterligere 10 øre per liter.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at det som gjenstår av konkurransefremmende tilskudd etter det varsle bortfallet av distribusjonstilskuddet fra 1. juli 2024 som nå er på høring, må finansieres over statsbudsjettet fra 2025. Vi ber om at det gis et tydelig signal om

dette i årets jordbruksoppgjør. Dermed kan prisutjevningsordningen brukes til å styrke konkurransekraften for norsk melk og bidra til økt pris.

7.5 Annen grovfôrbasert kjøttproduksjon

Både storfe og småfe bruker grasareal og utmarksressurser som ikke kan nyttes på annet vis. Det bidrar til økt sjølforsyning og bærekraftig produksjon. Referansebrukene viser et inntektsnivå som jevnt over ligger lavt, og lavere enn gjennomsnittet i jordbruket. Inntektsutviklingen har vært svak over tid i de gras- og beitebaserte produksjonene, på tross av at dette er produksjon på norske ressurser over hele landet som løfter sjølforsyningsgraden.

7.5.1 Sau/lam

Småfeholdet er viktig for å opprettholde næringsvirksomhet og bosetting over hele landet. Det er også en hovedaktør i utnyttelsen av de rike beiteressursene vi har i Norge. Markedsbalansen og framtidsutsiktene for etterspørselen etter sau og lam tilsier at det ikke er rom for økt produksjon, men at det må være en ambisjon å beholde dagens kapasitet. Referansebrukene viser at sau ligger lavt i inntekt, jf. kap. 5.5.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en fortsatt styrking av økonomien i saueholdet. Forhandlingsutvalget vil som i fjor vektlegge en økning i beitetilskuddene, og krever derfor en økning i utmarksbeitetilskuddet med 150 kr/dyr og det generelle beitetilskuddet med 40 kr/dyr. Samtidig går vi inn for å øke kravet til beitetid for utmarksbeite fra 5 uker i dag, til 8 uker.

Tilskudd til ull

Naturfiber som ull er på full fart tilbake i tekstilindustrien. Ikke bare tekstilbransjen, men også motebransjen i Norge viser økende interesse for norsk ull av god kvalitet. Ullfabrikkene i Norge signaliserer at det i dag ikke er nok av denne ullen å oppdrive.

Ullklasse H2 er klassen for førsteklasses hvit frasortert vårull. Klassen kan sidestilles med H1 som er klassen for hvit frasortert høstull. Forskjellen er at den er kortere enn H1, ofte mer finfibret og gjerne litt mer fettholdig. I motsetning til de andre klassene som ble tatt ut av tilskuddsordningen i 2016 er ikke H2 en klasse bonden kan unngå å få ulla klassifisert i dersom bonden velger å klippe dyra to ganger i året, noe som er nødvendig for å oppnå beste klasse på høstull, og ønskelig av hensyn til dyrevelferden. Med å innføre en sats på 25 kroner per kilo, vil dette kreve om lag 2,7 mill. kroner.

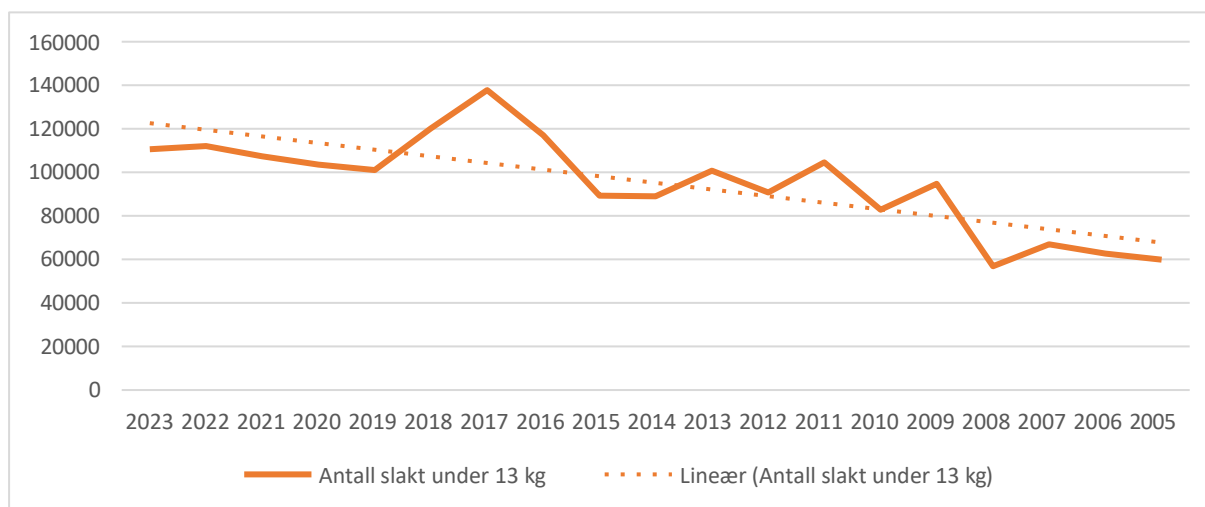
Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å få gjeninnført klasse H2 som tilskuddsberettiget ull med en sats på 25 kroner per kilo. Samtidig krever vi en generell økning i tilskuddet til ull og skinn med 5 kroner per kilo.

Grunntilskudd

Grunntilskuddet for kjøtt av sau og lam på 3,81 kroner per kilo har stått uendret i mer enn 20 år. Et styrket grunntilskudd vil stimulere til god agronomi og slakt bedre tilpassa markedets behov. For grunntilskudd er nedre grense for tilskudd 13 kilo.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å øke grunntilskuddet for sau- og lammekjøtt og geitekjøtt med 2,00 kroner per kilo.

Lammeslakttilskudd

Antall lammeslakt under 13 kilo har økt de siste 20 årene. Ifølge markedsregulator er lette lam problematisk med tanke på kvalitet og bruksområde som markedet etterspør. Markedsregulator ber om at tilskuddsordningen ikke skal premiere lette slakt, og at det ikke lenger skal ytes kvalitetstilskudd for lammeslakt til lam under 13 kilo. Nesten 3 prosent av slakta som er berettiga kvalitetstilskudd har slaktevekt under 13 kilo. Det er ulik klassifisering også blant de lette slaktene, med tyngdepunkt i O og O+. En del raser og driftsformer vil kunne oppnå bedre kvalitetsklasser også på forholdsvis lave slaktevekter. Endrede kriterier vil innebære at disse produsentene taper 13 mill. kroner på omleggingen uten at kvaliteten på produktene deres er endra. Samtidig skal lengdemåling i klassifisering av slakt av sau og lam innføres i løpet av 2024, og dette kan gi endret fordeling mellom slakteklassene framover som kan påvirke tilpasning til slaktevekt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg deler markedsregulators bekymring for utviklingen i slaktevekt for lam, men vil vurdere en eventuell nedre vektgrense basert på data fra klassifisering med bruk av lengdemåling som ikke er tilgjengelig enda. I påvente av ny statistikk prioriterer forhandlingsutvalget økning på grunntilskuddet for kjøtt fra sau/lam som har en nedre vektgrense på 13 kilo høyere enn lammeslakttilskuddet.

Fra 2020 til 2023 har både gjennomsnittlig slaktevekt på lam og antall lam per søye gått ned. I løpet av en periode på tre år leverer sauebonden i gjennomsnitt både færre og lettere lam til slakt sammenlignet med tidligere.

Noen produsenter har tilpassa seg rammevilkårene ved å drive svært ekstensivt. Dette kan ha dyrevelferdsmessige konsekvenser. For å være berettiga tilskudd, ligger det et vilkår om vanlig jordbruksdrift. For å oppfylle kravet om å drive vanlig jordbruksproduksjon, må produksjonen ha et næringsmessig preg. Leveransene fra produksjonen skal stå i samsvar med antall dyr, eller størrelsen på arealet det søkes tilskudd for. Det må vurderes om produksjonen er for ekstensiv eller mangler næringsmessig forankring.

Landbruksdirektoratet har i notat av 2. april 2024 (ref. 23/50104) vurdert grunnvilkåret for produksjonstilskudd. I vurderingen har en beskrevet forståelsen av begrepet «vanlig jordbruksproduksjon», og hvordan de ulike tilskuddene vurderes opp mot dette. Videre er formålet med de ulike tilskuddene beskrevet. Foretak som ikke oppfyller grunnvilkår for produksjonstilskudd til husdyr, kan allikevel motta beitetilskudd og areal- og kulturlandskapstilskudd for de samme dyrene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil presisere at alle som mottar produksjonstilskudd i størst mulig grad skal drive en bærekraftig produksjon som er i tråd med gårdens ressursgrunnlag, samt etter alminnelige dyreveldferdsmessige prinsipper. Et av de landbrukspolitiske målene er å ivareta kulturlandskapet og naturmangfoldet. Forhandlingsutvalget er enig i intensjonen med dagens praktisering, men kontrollen i kommunene må styrkes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i andre virkemidler for sau og lam:

- **Husdyrtilskuddet økes med 250 kr/sau i intervallet 1-75 dyr og 150 kr/dyr i intervallet 76-150 dyr.**
- **Tilskudd til lammeslakt øker med 15 kr/slakt.**
- **Grunntilskudd for sau og lammekjøtt økes med 2,00 kr/kg.**
- **Organisert beitebruk økes med 9 mill. kroner.**
- **Satser og tak for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 6 prosent.**
- **Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 1,00 kr/kg i sone 5.**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med fra 20 til 40 kr/dekar, mest i de høyeste sonene.**
- **Tilskuddet til veterinære reiser øker betydelig.**

7.5.2 Ammegeit

Ammegeit er en effektiv krattrydder som spiller en rolle i kulturlandskapspleie. Ved fjorårets jordbruksoppgjør ble satsene for husdyrtilskudd til ammegeit lagt om med separate satser per dyr for intervallene 1-60 ammegeit, 61-120 ammegeit og over 120 ammegeit. Ammegeit er også berettiga noen av de samme tilskuddene som melkegeit, samt beite- og arealtilskudd.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsene for ammegeit i intervallet 1-60 dyr økes med 307 kr/dyr og i intervallet 61 til 120 dyr med 186 kr/dyr. Tilskudd til kjeslakt økes med 80 kr/dyr.

7.5.3 Storfekjøtt

Storfekjøtt produseres på bruk med melkeproduksjon, ammekyr eller bruk som kjøper inn kalv og fører fram til slakt. Antall ammekyr har økt over tid, men siste året ser vi en tilbakegang i antall dyr og foretak. Storfekjøttproduksjonen med utgangspunkt i melkekua bidrar med nesten 70 prosent av storfekjøttet. På kort sikt tilsier lagersituasjonen at det ikke er mulig å ta ut høyere pris i markedet. På lengre sikt er tollvernet en utfordring. Dersom krona skulle styrke seg igjen, vil kronetoll ikke gi tilstrekkelig tollbeskyttelse.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en overgang til prosenttoll innenfor WTO-avtalen er derfor helt nødvendig for å gi et framtidig handlingsrom for prisøkninger slik at en som minimum kan ta ut kostnadsvekst i markedet.

Referansebrukene viser at særlig den spesialiserte storfekjøttproduksjonen ligger lavt i inntekt, jf. kap. 5.5. Inntektsutviklingen til 2024 er svakere enn for de andre grovfôrbaserte husdyrslagene på grunn prisnedgang og mye kjøtt på reguleringslager.

Det har vært en betydelig prisreduksjon i det seneste året på grunn av overproduksjon. Prisreduksjonene har svekka økonomien i storfekjøttproduksjonen generelt, og økonomien i fremføring av ungdyr spesielt. Signaler fra slakterier og produsenter om at mindre

oppforingsenheter i distriktene avviker med bakgrunn i svak lønnsomhet er bekymringsfullt med tanke på landbruk over hele landet.

Kvalitetstilskudd storfekjøtt

Kvalitetstilskuddet for storfekjøtt har en vesentlig effekt på økonomien i storfekjøttproduksjonen. For kvaliteten O gis det i dag en sats på 5,50 kr/kg, mens for O+ og bedre er satsen 10,50 kr/kg. Satsene gis for fettgruppe 4- eller lavere. Det er større sannsynlighet for å oppnå høyeste sats for tynge slakt. Dette gjelder spesielt for NRF-dyr. Siden 2012 har gjennomsnittlig slaktevekt for NRF ung okse gått opp med 30 kg. I 2012 oppnådde 40 prosent av ung okse klasse O+ eller bedre. 10 år senere er dette økt til 55 prosent. Det er all grunn til å tro at tilskuddet har bidratt til kvalitetsheving, men det har også gitt tynge og fetere slakt.

Det store reguleringslageret med storfekjøtt, gjør det ønskelig å få ned slaktevektene. NRF-dyr vil i utgangspunktet normalt oppnå klasse O. Ved sterk slutføring oppnår flere O+, men det krever at dyret må føres lengre og med tynge vekt enn om de hadde styrt mot O.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener markedssituasjonen tilsier at kvalitetstilskuddet må innrettes slik at det stimulerer mindre til tunge slakt i tråd med det markedet etterspør. Vi krever at klasse O og O+ slås sammen med lik sats, mens det etableres en høyere sats for R- og bedre. For at en skal få raskest mulig virkninger skal endringene tre i kraft fra 1. juli 2024, og skal ikke få budsjettmessige konsekvenser for inneværende år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i virkemidler for ammeku- og storfekjøttproduksjon:

- **Kvalitetstilskuddet for storfeslakt endres slik at sats for O og O+ settes til 8,20 kr/kg, sats for R- og bedre settes til 10,50 kr/kg fra 1 juli 2024, og økes med 1,50 kr/kg fra 1. januar 2025.**
- **Utmarksbeitetilskuddet økes med 400 kr/dyr.**
- **Det generelle beitetilskuddet økes med 150 kr/dyr.**
- **Husdyrtilskuddet for andre storfe øker med 400 kr/dyr.**
- **Driftstilskuddet for ammeku øker med 1450 kr/dyr opp til 40 kyr og med 58 000 kr/foretak for mer 40 ammekyr i sone 1-4, og med 1900 kr/dyr og 76.000 kr/foretak i sone 5-7.**
- **Satsene og tak for tilskudd til avløsning ferie og fritid økes med 6 prosent.**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med fra 20 til 40 kr/dekar, mest i de høyeste sonene.**
- **Satsene for distriktstilskudd kjøtt øker med 0,50 kr/kg i sone 4 og 1,00 kr/kg i sone 5.**
- **Tilskuddet til veterinære reiser øker betydelig.**

7.5.4 Andre drøvtyggere

Alpakka

Antall alpakka er kommet opp i ca. 5 000, med en vekst i populasjonen på ca.20 prosent som antas å fortsette. I løpet av 20 år har produksjonen etablert seg på varig basis i Norge. Alpakka produserer ull og kjøtt, og fiberproduksjonen (ull) antas å nå ca.15 tonn i 2024. Alpakka brukes også med stort hell i tilleggsnæringer som gårdsturisme og i Inn på tunet-tiltak. Alpakka er berettiget beitetilskudd over jordbruksavtalen, samt arealtilskudd for grovfôreal som de andre grovfôrbaserte produksjonene.

Hjort

Norge har drøyt 100 hjortefarmer med totalt 7 000 dyr. Disse er fordelt over hele landet. Det meste av hjortekjøttet selges direkte i markedet, i konkurranse med importerte varer fra New

Zealand. Det ligger et uutnyttet potensial i å øke produksjonen av hjortekjøtt i Norge, men svak økonomi gjør at få velger å gå inn i næringa.

Hjorteoppdrett har kostnader knyttet til føring, gjerdehold, maskinpark med mer. Hjorteavlforeningen har sammen med Norsk Landbruksrådgiving jobbet for å få fram tall som belyser økonomien i næringa. Budsjettnemnda for jordbruket har ikke tallgrunnlag for hjort, men til neste års jordbruksforhandlinger vil vi få «driftsgranskingsstall» fra 15 hjorteoppdrettere over hele landet. Det vil gi oss et bedre grunnlag til å foreta prioriteringer av tilskudd til neste år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at

- **Satsen for husdyrtilskudd økes med 500 kr/hjort, fra 924 kr/hjort til 1424 kr/hjort.**
- **Beitetilskuddene (alpakka) økes med 40 kr/dyr.**
- **Arealtilskudd for grovfôr økes med fra 20 til 40 kr/dekar, mest i de høyeste sonene.**
- **Satser og tak for avløsertilskudd ferie og fritid økes med 6 prosent (hjort).**

7.6 Kraftfôrbasert husdyrhold

Det kraftfôrbaserte husdyrholdet henter en vesentlig større andel av inntekta fra markedet enn de grovfôrbaserte produksjonene. God markedsbalanse er derfor helt avgjørende for evne til reinvestering og arbeidsvederlag. På kylling har man kontraktproduksjon. Kontraktproduksjon vil kunne ha en sentraliserende effekt og en slik vertikal integrasjon har store uheldige konsekvenser for næringa. Næringa har i fellesskap bedt om produksjonsregulerende verktøy for egg.

Siden kraftfôrkrevende produksjoner henter hoveddelen av inntektene fra markedet, er tollvernet helt essensielt for å kunne heve prisene i markedet for å kunne kompensere for økte kostnader samt forbedret lønnsomhet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det til enhver tid må benyttes den formen for tollbeskyttelse, krone- eller prosenttoll for norske råvarer, som gir best beskyttelse.

For fjørfebønder utgjør kraftfôr 60-70 prosent av kostnadene. Kraftfôrkostnadene utgjør også en betydelig andel av kostnadene for svineholdet. Prisnedskrivningstilskuddet for korn er derfor avgjørende for ha kontroll på kostnadsveksten. Mulighetene for å løfte en sjølpålagt kostnadsøkning gjennom høyere kraftfôrpris ut i markedet for disse produktene, vurderes som liten og med negative konsekvenser for produksjonsvolumet.

I tråd med målet om økt sjølforsyning er det viktig å opprettholde høy sjølforsyningsgrad også for kraftfôrbasert husdyrhold, og å øke sjølforsyninga ytterligere gjennom økt norskandel i kraftfôret. Satsing på økt norsk produksjon av hvete vil også medføre økt tilgang til fôrhvete i år hvor en ikke oppnår matkvalitet. Fôrhvete er en ettertrakta råvare, og kraftfôret sikrer avsetning for bygg og havre, som kan dyrkes i mer marginale områder.

Et sentralt krav som fremmes i årets jordbruksforhandlinger er videre styrking og forbedring av velferdsordningene. Det vil gjelde for all husdyrproduksjonene. Økt ramme for IBU-midlene gir større rom for å gi investeringstilskudd til nødvendige bygningsmessige oppgraderinger også i det kraftfôrbaserte husdyrholdet

7.6.1 Gris

For svinekjøtt har markedsbalansen vært god noen få år nå, men lageroppbygging gjennom 2023 har skapt utfordringer. PGE er satt ned og omsetningsavgifta opp. Dette svekker økonomien, men

en sterk produktivitetsframgang gjennom flere fødte smågris pr avlspurke og bedre fôrutnyttelse trekker i motsatt retning.. Når det er antall purker som regulerer produksjonen vil dette gi et overskudd på 8000 purker i 2023. Dette er en stor kostnad for næringa. En bedre produksjonsregulering må på plass i forkant. 8000 purker er 126 gjennomsnittsbesetninger som må vekk for å forhindre overproduksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er særlig viktig å opprettholde svineproduksjonen i Troms og Finnmark, for å sikre grunnlaget for en stabil slakteristruktur.

Svin har ikke lenger målpris, men planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) som fastsettes av Nortura. Svineproduksjonen utgjør store volumer som er viktig for slakterier, kraftfôrindustri og servicebransjen over hele landet. Målt i dyretall og konsum er gris den største kjøttproduksjonen. Svineproduksjon i distriktene sikrer jevn tilførsel av slakt til slakteriene på Vestlandet, i Nordland og Troms. Dette volumet er viktig for slakteristrukturen og helt avgjørende for at det er mulig å drive husdyrhold over hele landet. Det er samtidig svært viktig at vi beholder og utvikler produsentmiljøer i hele landet. Husdyrtilskuddet opp til 35 avlsgris og opp til 1400 slaktegris skal bidra til dette.

Behovet for vedlikehold/ombygging og nybygg er betydelig, men investeringskostnadene er svært høye, Samtidig prioriteres det ikke støtte fra Innovasjon Norge til grisefjøs, Det har vært en betydelig prisvekst de siste årene og en må regne med at et nytt slaktegrishus vil koste mellom 12-13 mill. kroner, og 20-25 mill. kroner for grisehus til smågrisproduksjon. Det vises til kap. 12.1.6 hvor vi krever at også investeringer i driftsbygninger til svin skal kunne utløse investeringsstøtte.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det åpnes for investeringsvirkemidler til dyrevelferd, klimatiltak og HMS i svineholdet, samt utvidelser opptil konsesjonsgrensa for eksisterende produsenter, så lenge det er rom i markedet. Det er viktig å opprettholde og styrke produksjonen av svinekjøtt distriktene og særskilt i Nord-Norge for å opprettholde infrastruktur. Det bør åpnes for investeringsmidler også til nye grisehus/svineprodusenter i Nord-Norge så lenge det er rom i markedet.

Oppsummert endringer i kravet som påvirker svineholdet:

- **Kompensere økt fôrkornpris (10 øre/kg) med økt prisnedskrivningstilskudd (10 øre/kg).**
- **Bortfall av den midlertidige ordningen for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer.**
- **Åpne opp for å tildele investeringstilskudd for driftsbygninger til svin. Ved omlegging til SPF-besetning for svin kan det gis tilskudd til nødvendige bygningsmessige ombygginger.**
- **Økt sats for avløsertilskudd (6 %) og vurdering av tilskuddsgrunnlag og satser i jordbruksavtalens tabell 9,1 (Jf. kap. 9.6).**
- **Distriktstilskudd for svin i sone 4 (Troms) og sone 5 økes med 55 øre/kg.**

7.6.2 Egg og Fjølfekjøtt

Gjennom en årrekke har det vært gjennomført mange tiltak for å håndtere overskudd av egg i det norske markedet. Det siste året har situasjonen vært snudd opp ned, der det har vært for lite egg i markedet (se kap. 5.3.2). Underdekning som følge av raske etterspørselsendringer gjør det krevende å ivareta markedsbalanse, særlig på kort, men også på lang sikt og gir økt uforutsigbarhet for produsentene.

I sluttprotokollen fra jordbruksoppgjøret 2023 er det pekt på at LMD skal vurdere muligheter for å gi erstatning for bortfall av tilskudd ved vedtak fra Mattilsynet om sanering av husdyrbesetninger. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber igjen om at unntaksregelen som omhandler vedtak i Omsetningsrådet utvides til også å gjelde vedtak som knytter seg til pålegg for å bekjempe dyresykdommer, gitt av Mattilsynet.

I jordbruksforhandlingene i 2021 ble husdyrtilskuddet for verpehøns utvida til å gjelde opp til konsesjonsgrensa på 7 500 høns, og i forhandlingene 2022 ble satsene økt til 11 kr/dyr. En stor del av eggprodusentene driver tett opp mot grensa eller med utvida konsesjon, og hensikten var å nå en større andel av produsentene. Med denne endringen kombinert med en økning i antall dyr oversteg dyretallet det maksimale antall dyr det kan gis tilskudd for (jf. blå boks WTO). Resultatet var at det i de to siste årene bare har vært gitt tilskudd for under 90 prosent av dyrene. Vi krevde i fjor å sette grensa ned til 6.000 høns og øke satsen uten å få gjennomslag. I år vil vi heller øke satsene, sjøl om ikke alle høns opp til intervallgrensa på 7.500 vil få satsen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økning i satsene for verpehøns med 5 kr per høne.

Oppsummert endringer i kravet som påvirker eggproduksjonen og fjørfeholdet:

- Kompensere økt førkornpris (10 øre/kg) med økt prisnedskrivningstilskudd (10 øre/kg).
- Bortfall av den midlertidige ordningen for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer.
- Økt sats for avløsertilskudd (6 prosent) og vurdering av tilskuddsgrunnlag og satser i jordbruksavtalens tabell 9,1 (Jf. kap. 9.6).
- Mulighet for dispensasjon for å få husdyrtilskudd/avløsertilskudd ved pålagt avlivning av Mattilsynet, på samme måte som ved vedtak fra Omsetningsrådet.
- Økt sats for husdyrtilskudd egg med 6 kroner per høne
- Frakttilskudd egg økes med 5 mill. kroner (50 %).

7.7 Birøkt

I tillegg til å produsere honning, skaper honningproduksjonen betydelige verdier for norsk landbruk gjennom pollinering av frukt, bær og oljevekster. Pollineringsverdien utgjør trolig mer enn 230 mill. kroner (beregnet i 2022). Birøkt bidrar også til pollinering av ville vekster og dermed artsmangfoldet. Arealet av norske nyttevekster tilsier et behov for rundt 70 000 bifolk til pollinering, mens vi i dag har rundt 50 000 bifolk fordelt på 4 000 birøktere. Av disse var det i 2023 1 119 birøktere som søker produksjonstilskudd.

Norge har gode forutsetninger for birøkt. Vi har friske dyr og det kan røktes over hele landet. Næringa egner seg godt som tilleggsnæring, men den årlige produksjonen varierer mye og det er stor økonomisk usikkerhet for inntekt. De siste årene har stor økning i kostnader til innsatsfaktorer gjort birøkteren mer sårbar økonomisk. Produksjonen av honning varierer mye, og avhenger blant annet av blomstringsforhold hos trekkplantene, temperatur og nedbør. Det er behov for å avlaste birøkternes risiko gjennom økning i bifolktilskudd.

Honningcentralen omsatte i 2022 1 176 tonn honning, der kun 44 prosent var norskprodusert. Norsk honning klarer ikke å konkurrere prismessig med importert honning, og i dag er en derfor helt avhengig av markedets preferanse for norsk honning.

En opplysningstjeneste gir merkenøytral rådgivning til forbruker, informerer om ulike bruksområder for produktene, samt informerer om verdien av å velge norske produkter fremfor

importerte. Slik kan vi øke forbruket, sikre pollinering og legge forholdene til rette for at det er nok honningbier til spesifikk pollinering av grøntsatsningen i landbruket i Norge. Det er inngått en avtale mellom MatPrat og Norges Birøkterlag om et kommunikasjons- og utviklingssamarbeid når det gjelder opprettelse og innlemmelse av «opplysningskontor for honning og andre biprodukter» på MatPrat.no sin portal og andre kanaler. Norges Birøkterlag står fritt til selv å velge om de skal drifte en opplysningskontorordning selv eller ved hjelp av eksterne aktører.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at husdyrtilskuddet økes med kr 200 fra kr 859 til kr 1059 kroner per bifolk (10,1 mill. kr).

Forhandlingsutvalget krever en videreføring av 1,5 mill. kroner til Norges Birøkterlag for å finansiere en opplysningsordning for honning og andre bieprodukter gjennom MatPrat. Midlene settes av gjennom avsetningstiltak for grøntproduksjon.

7.8 Frakttilskudd slaktedyr

Fraktutjevningssystemet er et av de mest sentrale landbrukspolitiske virkemidlene for å sikre like konkurransevilkår ved produksjon av egg- og kjøttproduksjon i hele Norge. Formålet med tilskudd til frakt av slaktedyr og egg er å jevne ut transportkostnader ved frakt av slaktedyr eller egg fra produsent til slakteri/eggpakkeri. Et viktig premiss for ordningen er at det er tilstrekkelig kompensasjon for frakt, da dette indirekte eller direkte påvirker aktørens mulighet til å jevne ut prisene mellom produsenter. Økt tilskudd til frakt bidrar i stor grad til økt lønnsomhet for alle husdyrprodusenter fordi det reduserer fraktkostnadene likt for alle.

7.8.1 Tilskudd til frakt av slaktedyr

Tilskudd til frakt av slaktedyr er en nødvendig grunnpilar for å sikre spredt og variert husdyrproduksjon i hele landet. Avtalepartene har i de senere år bevilget penger til å styrke ordningen med frakttilskudd for slaktedyr. Nortura har gjennomført en effektivisering av dyretransporten som har redusert kostnadene betydelig. Effektivisering har i stor grad oppveid for lønns- og kostnadsveksten fram mot 2022, men pris- og kostnadsveksten etter dette har vært høyere enn en har opplevd på flere tiår.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at tilskudd til frakt av slaktedyr økes med 21 mill. kroner, fra 215 mill. kroner til 236 mill. kroner.

7.8.2 Tilskudd til frakt av egg

Dagens tilskudd til frakt av egg bidrar til å utjevne kostnadene ved produksjon ulike steder i landet. Eggproduksjon spredt i hele landet er viktig av hensyn til sjølforsyninga, biosikkerheten og gir grunnlag for god dyrehelse. Vi ser en sentralisering av eggproduksjonen inn mot pakkeripunktene, og distriktsproduksjonen står nå for 36 prosent av tilførselene, men har 53 prosent av inntransportkostnadene. Ordningen må styrkes for å utjevne den fraktrelaterte kostnadsulempen mellom de ulike distriktene bedre.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at tilskudd til frakt av egg styrkes med 5 mill. kroner, fra 10 mill. kroner til 15 mill. kroner

7.9 Bevaringsverdige husdyrraser

Gjennom ratifisering av konvensjonen om biologisk mangfold har Norge forpliktet seg til å bevare de nasjonale husdyrrasene.

De seks historiske landrasene Telemarkfe, Sidet Trønder og Nordlandsfe (STN), Vestlandsk Fjordfe, Østlandsk Raukolle, Vestlandsk Raukolle og Dølafe er definert som genetisk bevaringsverdige. Det har vært en økning siden bevaringsarbeidet for disse rasene startet på 1980-tallet, og i 2023 er ingen av storferasene lenger kritisk utrydningstruet (dvs. under 300 hundyr i avl), men defineres nå som utrydningstruet. Virkemidlene for å øke antall dyr har hatt effekt.

Det er særlig små og mellomstore bruk som produserer på de bevaringsverdige storferasene. De bevaringsverdige storferasene er lettere og produserer mindre volum, men de er mer nøysomme i kostholdet, lever godt på høy andel grovfôr i dietten og er gode kulturlandskapspleiere. FAO anbefaler *in situ* bevaring av truede husdyrraser for å sikre fremtidens matproduksjon. Det innebærer at ikke bare det genetiske mangfoldet skal bevares, men også den kulturelle og landskapsmessige betydning disse husdyra har for å ivareta et mangfold av raser og driftsformer i jordbruket. I Norge er alle de gamle rasene opprinnelig melkeraser. Over tid holdes likevel relativt sett flere bevaringsverdige storfe i ammekuproduksjon og færre i melkeproduksjon. Som ammekyr er det andre egenskaper enn melkeegenskaper som registreres og avles på for å få lønnsomhet i drifta, og over tid kan det føre til at de gamle rasenes egenskaper endres.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at tilskuddet til bevaringsverdige storferaser videreføres på dagens nivå.

Norsk genressurscenter utfører viktige oppgaver med overvåking og koordinering av arbeidet med bevaringsverdige raser. Forhandlingsutvalget mener at Norsk genressurscenter må sikres tilstrekkelige budsjettmidler over statsbudsjettet.

7.10 Seter

Seterdrifta er en viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk, og for omverdenen en spesielt verdsatt del av norsk landbruk. Regjeringen har gjennom Hurdalsplattformen (2021) uttalt at det er et mål å sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, investering i jord og etablering av et nasjonalt senter for fjellandbruk. I mars 2023 nominerte Sverige den nordiske seterkulturen til UNESCO sin liste for immateriell kulturarv. Nominasjonen er godkjent og svaret vil foreligge i desember 2024. Dette er et viktig steg for synliggjøring og en anerkjennelse av seterdriftas verdier. Status som immateriell kulturarv på Unescos verdensarv liste vil forplikte Norge til å ivareta denne kulturen helt spesielt og bevare den også for framtiden. En immateriell kulturarv er levende kunnskapsformidling som kun kan ivaretas via fortsatt eksistens.

I 2023 leverte Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren rapporten Forslag til satsing for fortsatt seterdrift – Utredning til jordbruksoppgjøret 2023. Rapporten peker på utfordringer for dagens seterbrukere, og kommer med forslag til styrket virkemiddelbruk for å sikre seterdriftas overlevelse i Norge. Direktoratene peker på at det er store naturmiljø-, kulturmiljø- og landskapsverdier knytta til setrene og at en fortsatt nedgang i antall setre vil gjøre det vanskeligere å nå flere av de landbruks- og miljøpolitiske målene, og at seterdrifta representerer fellesgoder for hele befolkningen. Direktoratene viser til at antall setre i Norge de siste 20 årene er omtrent halvert, og hvis nedgangen fortsetter i samme takt, vil det om 20 år knapt være setre igjen.

Seterdrifta er en viktig del av norsk kulturarv og utmarksbruk, og for omverdenen en spesielt verdsatt del av norsk landbruk. Det er kostbart og arbeidskrevende å drifte og vedlikeholde to produksjonsapparat i stedet for ett. Det trengs styrket virkemiddelbruk for å sikre at ikke flere

slutter, at det blir attraktivt å videreføre seterdrift ved generasjonsskifte og at også nye brukere og setre kommer til.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende som tiltak for å videreutvikle den aktive seterdrifta:

- **At minimumssatsene for setring økes med 30 000 kroner, både for setring i 4 uker og for setring i 6 uker. De nye satsene blir hhv. 110 000 kroner og 130 000 kroner.**
 - **Tillegg på egen foredling etter modell fra Trøndelag: 40 674,-**
 - **Satsøkningene dekkes gjennom en økning av bevilgningen til RMP.**
- **At det gis rom for lokal prioritering av tilskudd til tiltak til seterdrift over SMIL.**
- **For å sikre at de små og mellomstore melkebruka skal kunne fortsett på setra, må det være mulig å investere i begge driftssteder.**
- **Områdetiltaket Fjellandbruket inneholder tiltak som er målretta mot seterdrift. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at områdetiltaket videreføres for en ny treårsperiode 2025 - 2027.(kap. 12.4.2)**

8 PLANTEPRODUKSJON OG KRAFTFÔR

8.1 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Store deler av grøntsektoren har svakt tollvern som gir svært sterk konkurranse fra import og har fokusert på effektiv logistikk for å være konkurransedyktige.

Dette har ført til spesialisering og geografisk konsentrasjon av produksjon. Spesialisering og geografisk konsentrasjon av produksjon, gir økt risiko for økonomiske og avlingsmessige tap, potensielt redusert leveringsdyktighet og at produsentmiljøer forsvinner. Gjennom jordbruksavtalen bør det legges til rette for mer desentralisert produksjon og variasjon for å bidra til en mer bærekraftig sektor, økt risikospredning, større mangfold i produkter, produksjonssystemer og omsetning. Dette er beredskap i praksis.

8.1.1 Oppfølging av grøntsatsing

For å ta ut potensialet i grøntnæringen, er det avgjørende med videreføring og kontinuerlig arbeid med å legge til rette for en etterspørselsdrevet vekst etter norske grøntprodukter.

Produksjon av frukt, bær, grønnsaker, poteter og blomster, er en svært arealintensiv og arbeidskrevende del av norsk jordbruk, med stor verdiskaping på lite areal. Norskandelen totalt for frukt, bær, grønnsaker og poteter har de ti siste årene ligget på litt over 30 prosent. Norskandelen for grønnsaker er rett under 50 prosent og frukt og bær på rundt 5 prosent. Variasjonene er store fra produkt til produkt. I mange kulturer er det stort potensial for å øke norskandelen. Med økt etterspørsel etter norske grøntprodukter bør det legges til rette for at nye produsenter kan ta del i veksten. Sentralt i videre grøntsatsing er å skape økt etterspørsel etter norsk vare.

Å øke andelen norsk frukt og grønt i offentlige anskaffelser vil være viktig for å øke produksjonen av norsk frukt og grønt. Faktorer som synes å bidra til en lav norskandel handler om prispress på etterspørselssiden, strukturelle forhold på tilbudssiden og utformingen av de offentlige anbudene, ifølge NIBIO.

Meld. St. 11 (2023-2024) står det at:

«Som stor innkjøper av matvarer har det offentlige moglegheit til å medverke til auka sjølvforsyning gjennom å leggje til rette for innkjøp av berekraftige og lokalproduserte jordbruksvarer innanfor rammene av regelverket for offentlege innkjøp.» og «Regjeringa vil sjå nærare på om det er grunn til å vurdere og setje måltal for kva for norskandel offentleg sektor kan eller bør oppnå for frukt og grønt for å oppnå auka sjølvforsyning».

Gartnerhallen pekte på i sitt høringsinnspill til Meld. St 11 (2023-2024) at en norskandel på 50 prosent frukt og grønt er fullt oppnåelig, og nødvendig for økt selvforsyning.

Utover offentlig innkjøpt, er et av de viktigste tiltakene for å øke norskandelen av forbruket av grøntprodukter er styrket tollvern.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil følge opp grøntsatsinga gjennom følgende tiltak innafør jordbruksavtalen:

- **Pristilskudd poteter til industri**
- **Etablere tilskudd til mobile enheter/ny teknologi**
- **Markedshager**
- **Økt midler til rådgiving**

- Økte midler til OFG
- Utredning av fellesanlegg på grøntsektoren
- Økt satsing på sortsutvikling og settepoteter

8.1.2 Kvalitet som konkurransefortrinn for norsk grønt

En av de seks anbefalingene til rapporten «Grøntsektoren mot 2035» er å: «Øke kvalitet, styrke produktutvikling og utvide sesonger». For å virkeliggjøre ambisjonene om videre vekst, peker utvalget på at det er viktig å fokusere mer på utvikling av norsk kvalitet og særpreg.

God produktkvalitet avhenger av alle ledd i verdikjeden, fra utvikling av frø eller nye sorter, via jordsmonn og jordkvalitet, produsent, pakkerier over hele landet, grossist, dagligvare og helt frem til forbruker. Heving av kvaliteten forutsetter et tett verdikjedesamarbeid, hvor alle parter jobber mot et felles mål.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det vurderes etablert et prosjekt som legger en strategi for en samlet næring, der kvalitet i selve produksjonen og i sluttprodukt til forbruker settes i fokus. Det vurderes under nasjonale tilretteleggingsmidler.

8.1.3 Satsing på poteter til industri

Det vises til rapport nr. 23/2024 «Pristilskudd til produksjon av poteter til industri» fra Landbruksdirektoratet. Dette er en oppfølging av fjorårets jordbruksavtale.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det innføres et pristilskudd for industripotet etter alternativ 1 i rapporten. Pristilskuddet for industripotet, tas inn i dagens ordning med pristilskudd (distriktstilskudd) for frukt, bær og veksthusgrønnsaker, samt konsumpotet og frilandsg grønnsaker i Nord-Norge. Ved en forvaltning sammen med produksjonstilskuddene, vil pristilskudd for industripotet være innlemmet i søknaden om produksjonstilskudd.

I utredningen vises det til at overgangen til prosenttoll vil kunne bidra til å styrke økonomien også for industripotetprodusenter. Dette er bra, men det er også avhengig av konkurranseforholdene for bearbejdede produkter.

En positiv bieffekt av innføring av tilskudd til industripotet vil være større åpenhet om priser og volumer i industrien. Vi vet for lite om varestrømmene og anvendelse i dag. I tillegg er det flere industriaktører som velger å gå rundt de etablerte produsentutvalgene og de vilkårene som fremforhandles her. Ved å legge et tilskudd på kontrahert volum vil det bli mindre attraktivt å tilby varer utenom de etablerte kanalene, som også vil kunne virke positivt på prisen.

Det produseres om lag 134 000 tonn poteter til industri, ekskl. avrensordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det innføres et pristilskudd for industripotet med en sats på 25 øre pr. kg med kostnad 33,5 mill. kroner.

8.1.4 Tilskudd til markedshager

Markedshager er definert som småskala grønnsaksdyrking for salg direkte til forbruker. Markedshagekonseptet er effektivt og får mye matproduksjon ut av små arealer. Det er tatt i bruk mye lett teknologi for små arealer, og investeringsmidler til denne type produksjon har vært viktige. Markedshager etableres både av etablerte bønder som ønsker flere ben å stå på og av nye

som ønsker å skape seg en inntekt på små arealer. Lykkes man med dyrking og kontinuerlig salg kan man få god inntjening, men produksjonsformen er sårbar da man har ansvar for hele verdikjeden selv.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det innføres et eget tilskudd til markedshager på 40 000 kroner beregnet til 6 mill. kroner.

Det utvikles et regelverk med følgende kriterier:

- **Det blir dyrka minst 20 ulike grønnsakssorter**
- **Arealet er 1-5 dekar**
- **Det er direkte salg til kunde (ikke grossist).**
- **Det er minstekrav til omsetning på 50 000 kroner (mva. grense).**

Ordningen administreres av Landbruksdirektoratet.

8.1.5 IBU midler til grøntsektoren

Det er et stort behov for bygging av lager og kjøleanlegg. Dette må til for å øke produksjonen og utvide sesongen i markedet. Investeringsvirkemidler til potetlager og moderne lagringsteknologi må prioriteres spesielt, i lys av overgang til prosenttoll som krever rask omstilling og oppgradering.

Nyplanting kan innebære omarrondering og grøfting av arealet for å tilrettelegge til mer moderne og tilpasset mekanisering, og for at jorda og plantene skal være i god stand for optimal produksjon. Kostnadene ved nyplanting kan derfor være på opp mot 70 000 kroner per dekar. Omarrondering og grøfting tas i dag ikke med som godkjent kostnad i alle fylker. Det burde inkluderes i alle fylker og framgå av tildelingsbrevet fra LMD til Innovasjon Norge.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at bedre lagerkapasitet vil være avgjørende for å kunne opprettholde kvalitet på lagringspotet i en lengre periode. Det vises for øvrig til reviderte føringer for IBU-midlene.

8.1.6 Tilskudd til teknologi/mobile enheter i jord- og hagebruk

Det vises til rapport fra Innovasjon Norge, «Tilskudd til teknologi/mobile enheter i jord- og hagebruk», hvor det heter:

«Det anbefales at det etableres et tilskudd til innfasing av ny teknologi som skal understøtte omlegging til en mer klima- og miljøvennlig produksjon.

Det legges til grunn at evt. støtte til teknologi/mobile enheter må knyttes opp til at det må foreligge en form for markedssvikt som gjør at det tar for lang tid å ta teknologien i bruk, og at gevinsten er positiv effekt på klima og miljø (jf. punktet om ny klimateknologi i Landbrukets klimaplan).

Markedssvikten kan for eksempel være at bøndene vurderer løsningen som for kostbar, er usikker på kostnad/nytte, usikkerhet knyttet til videresalg og alternativ verdi og leverandører med liten erfaring og risiko for dårlig oppfølging knyttet til reservedeler o.l.

En annen positiv effekt er at slik teknologi som regel også bidrar til økt konkurransekraft gjennom økt produktivitet, økt produktkvalitet, reduserte kostnader og redusert behov for arbeidskraft (jf. utfordringene med sesongarbeidskraft, særlig innen bær og grønt).

Det anbefales videre en bredere tilnærming til teknologi enn bare «mobile enheter», dvs. et evt. tilskudd bør kunne omfatte ny teknologi for raskere å kunne ta i bruk løsninger for å redusere miljø- og klimabelastninger.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter anbefalingene gitt i rapporten og foreslår at det åpnes for finansiering av ny teknologi som skal understøtte omlegging til en mer klima- og miljøvennlig produksjon. Investeringsstilskuddet legges inn under Bionova. Det må foretas en nærmere avgrensning. Detaljerte retningslinjer utvikles innen 1. januar 2025.

Det understrekes at denne ordningen må vurderes i sammenheng med andre investeringsvirkemidler. Totalt sett har grøntsektoren behov for virkemidler som både bidrar til innfasing av helt ny teknologi, men også sørger for at flere produsenter får tilgang på moderne løsninger.

8.1.7 Målpriser

Målprisene for frukt, bær, grønnsaker og poteter ble økt med 8,8 prosent ved siste oppgjør.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i målpris:

- **Målprisene for frukt, bær og grønnsaker økes med 6,5 prosent.**
- **Målprisen for matpotet økes med 40 øre per kg.**

8.1.8 Øvre prisgrense

Ved jordbruksforhandlingene 2022 ble øvre prisgrense satt til 20 prosent over gjeldende målpris for perioden 1. juli 2022 - 30. juni 2023 for poteter, grønnsaker og frukt. Øvre prisgrense på 20 prosent ble videreført ved jordbruksoppgjøret 2023.

Gitt de uforutsigbare markedsforholdene er det fortsatt viktig at målprissystemet har en større fleksibilitet og dynamikk som gjør det mulig å ta ut høyere priser i markedet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre øvre prisgrense på 20 prosent.

8.1.9 Markedstiltak grønt (post 70.11)

For 2024 bevilges det 40,0 mill. kroner som forvaltes av Omsetningsrådet. Bevilgningen er økt med 4,5 mill. kroner for 2024, hvorav 3 mill. kroner øremerket Opplysningskontoret for frukt og grønt. 1,5 mill. kroner går til Norges Birøkterlag.

Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker (OFG)

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at grunnfinansieringen av OFG økes med 1 mill. kroner.

Grøntprodusentenes samarbeidsråd - GPS

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at GPS gjør en svært viktig jobb med å balansere markedet, og dermed sørge for en best mulig pris til produsentene. GPS sitt arbeid er helt avgjørende for å lykkes med den ønskede og offensive satsingen i grøntsektoren. Tett samarbeid innad i næringa gjør det mulig å hente ut riktige priser, i diskusjon med våre samarbeidspartnere. KDL-industri er nå en del av GPS.

Fagforum for potet

Fagforum potet får tildelt 200 000 kroner. Med satsing på norsk produksjon av potet krever Jordbrukets forhandlingsutvalg at dette økes til 300 000 kroner.

Oppsummering - avsetningstiltak

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende:

- **Avsetningstiltak til poteter og frukt økes med 5 mill. kroner.**
- **Det øremerkes en bevilgning på 31,4 mill. kroner til OFG – en økning på 1 mill. kroner.**
- **Tilskuddet til Fagforum potet økes med 100 000 kroner.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at post 70.11 Markedstiltak grønt økes med 6,1 mill. kroner.

8.1.10 Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (post 73.17)

Bevilgningen på post 73.17 er på 330,4 mill. kroner, en økning på 42 mill. kroner fra 2023.

Det er store utfordringer i bærproduksjonen, noe som har ført til et stort frafall i produksjonen. Det er nødvendig å styrke virkemidlene for denne produksjonen også i år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende:

- **Epler og pærer får egne satser og øker med om lag 5 prosent.**
- **Plommer og kirsebær får satser som moreller og øker med om lag 10 prosent.**
- **Pressfrukt økes med om lag 5 prosent.**
- **Bær økes med om lag 10 prosent.**
- **Industribær økes med 2 kr/kg.**

Satsene er vist i vedlagte fordelingskjema.

8.1.11 Distriktstilskudd for potet- og grøntproduksjon i Nord-Norge

For å bidra til potet- og grøntproduksjon i Nord-Norge, gis det et distriktstilskudd på kr 2,74 per kg. For å motta distriktstilskuddet må foretaket disponere arealet produksjonen har foregått på. Produktene må være produsert i Nord-Norge.

Satsen økes med 1 krone per kg, tilsvarende 4,1 mill. kroner. Dette gjelder også sertifiserte settepoteter.

8.1.12 Prisedskriving potetsprit og potetstivelse

Posten er på 46,0 mill. kroner og ble økt med 2 mill. kroner i 2023, ved at tilskudd til potetstivelse til industrien ble økt med 2 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at prisedskrivingstilskuddet til potetstivelse økes med 2 mill. kroner ved at satsen økes.

8.1.13 Avrensordningen for potet

For konsumpoteter er det strenge krav til skallkvalitet og utseende. Dette medfører at en stor andel av potetene (ca. 35 prosent i snitt) sorteres ut. En stor andel av de utsorterte potetene (utplukk) er fullverdig vare når potetene blir skrelt og kan brukes til annen industriell produksjon. Det samme gjelder en andel av under- og overstørrelse.

Prisen på avrens er 50 øre/kg, men når sorterings- og fraktkostnader og stivelseskorreksjon blir trukket, er prisen nærmere null øre/kg til produsenten.

Til produsenten blir alt utplukket, og under- og overstørrelse avregnet som avrens, sjøl om deler av dette videreselges til annen potetindustri. Produsenten får dermed ikke betalt for volumet som selges til annen potetindustri. Vi vet ikke hvor mye poteter som selges videre til annen industriell produksjon. Innføring av pristilskudd til industripotet vil gjøre dette markedet mer oversiktlig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det foretas en samlet gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter og avrensordningen, som grunnlag for tiltak som styrker potetprodusentenes markedsstyrke og lønnsomhet.

8.1.14 Areal- og kulturlandskapstilskudd

Et trappetrinnsystem på arealtilskuddet demper strukturutviklingen. Det er viktig av hensyn til markedstilpassing, ressursutnytting, fagmiljøer og rekruttering til grøntsektoren. Det er nødvendig å opprettholde en variert bruksstruktur over hele landet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til endringen som ble foretatt for grønnsaker, frukt og bær ved fjorårets oppgjør. Dette var et viktig grep etter at tidligere struktur differensiering ble fjerna i 2014, og må ligge fast i år for å se effekt over tid.

Endring i satser:

- For potet øker satsene med 35 kr/daa i sone 1-5 og 70 kr/daa i sone 6-7.
- For grønnsaker øker satsen med 90 kr/daa for inntil 300 dekar i sone 1-5, og 130 kr/daa i sone 6-7. For areal over 300 dekar med hhv 40 kr/daa og 90 kr/daa.
- For frukt øker satsen med 110 kr/daa for inntil 75 dekar i sone 1-4 og 140 kr/daa i sone 5-7. For areal over 75 dekar øker satsene med hhv 80 og 110 kr/daa.
- For bær øker satsene med 110 kr/daa for areal opp til 150 dekar i sone 1-4 og med 130 kr/daa i sone 5-7. For areal over 150 dekar øker satsene med hhv 80 og 100 kr/daa.

8.1.15 Aspargesbønner

Aspargesbønner gis arealtilskudd som korn. Produksjonen er helt annerledes enn for korn, men sammenlignbart med grønnsaker. Både gjødsel og gjødsling, såing og krav til såbed, vanning som forutsetning for høye nok avlinger og god kvalitet gjør denne produksjonen direkte sammenlignbar med grønnsaker – ikke korn.

Bønnehøsteren ser ut som en tresker, men den tresker ikke. Den høster hele belgen, til forskjell fra en ertetresker, som tresker ut ertene fra belgen. Dette er en høstemaskin på linje med en potethøster eller gulrothøster.

Som dette viser, er det ingen eller få likhetstrekk med de andre kulturene som ligger i kategorien korn. **Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at aspargesbønner må få arealtilskudd som grønnsaker, ikke som korn.**

8.1.16 Tilskudd til fellesanlegg for frukt

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at tilskuddet til fellesanlegg for frukt er svært viktig for å styrke fellesskapet av fruktbruk i distrikta gjennom felles innovasjon, markedstilpassing og logistikk. Fruktmiljøet er meget opptatt av å beholde dette tilskuddet.

Slik tilskuddet er bygd opp, tar det ikke hensyn til struktur. Volum gjennom et anlegg er kritisk suksessfaktor, og i dag tjener noen store lager mye på tilskuddet, mens mindre lager ikke får kompensert tilstrekkelig for sine faste kostnader.

En trappetrinnsmodell vil derfor fungere som «grunnfinansiering» av lavt volum over et anlegg. Med bakgrunn i f.eks. klimatisk avlingssvikt på Vestlandet i 2020, som medførte kritisk negative driftsresultat for fruktpakkeria, vil en trappetrinnsmodell styrke det økonomiske resultatet i avlingssvake år. Fruktprodusentene vil i avlingssvake år ikke ha økonomiske muskler til å dekke opp for negativt resultat i pakkeriet. Ved økende totalvolum i ordningen vil tilskuddssatsen bli redusert, noe som igjen går ut over fellesanlegg med lave volum. Den 3-årige gjennomsnittsutregninga beholdes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende modell for utbetaling av tilskuddet:

- **80 prosent av samlet bevilgning blir fordelt på første 1 500 tonn levert gjennom et fellesanlegg.**
- **20 prosent av samlet bevilgning blir fordelt på volum utover 1 500 tonn levert gjennom et fellesanlegg.**

Etter dagens bevilgning innebærer forslaget en omfordeling fra de større til de mindre pakkeriene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til tilskudd til fellesanlegg for frukt økes med 4 mill. kroner til 26,7 mill. kroner.

8.1.17 Tilskudd til fellesanlegg for grøntsektoren

Det realistiske potensialet for å ta i bruk arealer over hele landet til grøntproduksjon, begrenses av størrelse på arealene og avstand til mottaksanlegg og marked. Sentralisering av produksjon, videreforedling og logistikk er ikke ønskelig. Prisfokus og krav til effektivisering har ført til spesialisering og geografisk konsentrasjon av produksjon, men også til økt risiko for økonomiske og avlingsmessige tap og redusert leveringsdyktighet, og at produsentmiljøer forsvinner.

Landbrukspolitikken må bidra til å opprettholde en desentralisert produksjon og motvirke vertikal integrering. Tilskudd til fellesanlegg er ett av få virkemiddel i jordbruksavtalen mot vertikal integrering. Produsenteide fellesanlegg, som lager, pakkerier og terminaler (HUBer), sikrer produsentenes eierskap til produktene lengst mulig ut i verdikjeden. At produsentene gjennom sitt eierskap til anleggene også har avgjørende innflytelse på struktur og lokalisering, bidrar også til å sikre en desentralisert produksjon.

Videre grøntsatsing over jordbruksavtalen må ha hovedfokus på virkemidler som kan motvirke vertikal integrering og den sterke sentraliseringen av grossister og produsenter, slik at nye produsenter kan slippes til og at arealer over hele landet som egner seg til grøntproduksjon i større grad kan brukes til dette.

Mange produsenter har i senere år gått sammen om å etablere felles lager og pakkeri – både for å klare investeringer i ny teknologi, og for å utnytte kapasitet effektivt. Ved å gå sammen, kan flere produsenter investere i teknologi for moderne kjøling, eller tørking og lagring av ulike grøntprodukter, som igjen har stor betydning for å opprettholde kvalitet på produktene, og for å sikre at en størst mulig del av det produserte volumet når ut til markedet.

Dagens fruktlagertilskudd er enkelt å forvalte, har en målrettet innretning og gir god effekt. Ved å innlemme fellesanlegg som håndterer andre kulturer i ordningen, kan en bidra til å sikre

produsentenes eierskap i fellesanleggene og legge til rette for videre utvikling av fellesanleggenes sentrale funksjon. Målpris- og noteringspunktet for grøntprodukter er ferdig pakket og levert vare i Oslo, som reflekterer historisk og gjeldende praksis, samt bondens posisjon i verdikjeden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener derfor at det må innføres tilsvarende tilskudd som til fellesanlegg for frukt til fellesanlegg for resten av grøntsektoren, herunder bær, som støtter produsenteide lagre, pakkerier og terminaler (HUBer).

Det gjennomføres en utredning som grunnlag for etablering ved jordbruksoppgjøret 2025.

8.2 Korn og kraftfôr –politikk for økt sjølforsyning og beredskap

Meld. St. 11 (2023-2024), med plan for økt sjølforsyning og opptrappingsplan for inntektene i jordbruket, legger til grunn at det er nødvendig med et inntektsløft i årets jordbruksoppgjør. Inntekta blir trukket fram som et avgjørende virkemiddel for å nå målet om å øke sjølforsyningsgraden til 50 prosent. Matproduksjonen er viktig for landets totalberedskap. Skal vi styrke sjølforsyningsgraden, må vi øke kornproduksjonen, spesielt hveteproduksjonen.

Kornproduksjonen er nøkkelen til økt sjølforsyning, slik at det vil være avgjørende å styrke økonomien til kornbonden for å nå målet om 50 prosent sjølforsyning. Riksrevisjonen viser i sin rapport «Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet» (2023) at økonomiske overføringer er viktig for lønnsomhet i korndyrkinga og for i det hele tatt å opprettholde dagens kornproduksjon. Rapporten konkluderer også med at Norge kan bli mer sjølforsynte ved å øke kornproduksjonen, men peker på mangelfullt virkemiddelapparat. Kornøkonomien må styrkes. Kornbonden må få kostnadskompensasjon og risikoavlastning. Inntekta til kornbonden må styrkes gjennom en kombinasjon av økt pris og økte tilskudd. Målprisene for fôrkorn ble redusert i fjorårets oppgjør, mens målprisen på hvete ble holdt uendret. I år er det derfor behov for økte målpriser for korn.

Matkornpartnerskapet har et mål om 90 prosent norsk matkorn innen 2030, et mål som Meld.St.11 (2023-2024) støtter opp om. Stortinget støtter denne målsettingen i sin behandling av meldinga. Dette er et ambisiøst mål som krever kraftfulle tiltak og en styrking av den geografiske produksjonsfordelinga i norsk landbruk. Det blir viktig å styrke matkorndyrkinga i de områdene som har forutsetninger for å dyrke matkorn (spesielt sone 1), og så må en legge til rette for dyrking av fôrkorn i de andre områdene.

For både matkorn og fôrkorn blir det viktig å legge til rette for å produsere det markedet har behov for til matmel og kraftfôr. Riktige mengder av de kvalitetene som etterspørres vil ha avgjørende betydning for å nå målet om økt sjølforsyning. Hovedutfordringen for matkorn er å produsere mer mathvete av riktig kvalitet. For økt norskandel i kraftfôret er det avgjørende å få økt produksjon av proteinvekster og fôrhvete, mens det blir viktig å følge med på produksjonen av bygg for å unngå overproduksjon på sikt.

For å løse utfordringene, må det produseres mer hvete til både mat og fôr, samt oljefrø og proteinvekster. Produksjonen av bygg må i første rekke skje i områder som er mindre egnet for mathveteproduksjon. Kornbøndene er klare for å bidra til målet om økt norskandel av matkorn og høyere norskandel i kraftfôret. Det må i større grad lønne seg å produsere matkorn, og risikoen må reduseres. Mathvetedyrking krever mer innsatsmidler i form av gjødsel, plantevern, arbeidsinnsats og i mange tilfeller tørking av kornet.

Det er stor variasjon i produksjonsvilkår og inntekt mellom kornprodusenter. Det trengs virkemidler som sikrer at mindre kornprodusenter har lønnsomhet og motivasjon i å produsere korn, også matkorn. Arealer som har forutsetninger for kornproduksjon, må tas i bruk til det. Det

gjelder ikke minst kornarealer i mer marginale områder på mindre bruk med dårligere driftsforhold og markedsforutsetninger enn i de beste matkornområdene. Politiske målsettinger, som variert bruksstruktur og landbruk over hele landet, er viktige ambisjoner. Disse kan ikke løses i markedet. Vi har ingen virkemidler i kornproduksjonen som oppveier strukturelle og geografiske forskjeller utenom sonene i AK-tilskuddet.

Kornproduksjon er avgjørende for matberedskap og økt sjølforsyning. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener kornøkonomien må styrkes for å øke norskandelen og sikre kanaliseringspolitikken. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en med utgangspunkt i målet om økt sjølforsyning må sette inn sterkere virkemidler for å sikre økt kornproduksjon, økt arealbruk til korn og flere kornprodusenter, jf. kap. Feil! Fant ikke referanse kilden. der vi foreslår økte arealtilskudd i sonene og kap. 14.3 der vi ber om en utredning av et teigbasert driftsvansketilskudd.

8.2.1 Rom for økt produksjon av norsk korn

For at mest mulig av markedsrommet for korn blir dekket av norsk vare må kornproduksjonen øke gjennom økte avlinger og/eller økt kornareal. En høyere mathveteproduksjon er nødvendig for å nå målet om 90 prosent norskandel i melet, og kraftfôrproduksjonen har behov for mer fôrhvete. Ifølge markedsregulator Felleskjøpet Agri SA er tilgangen av havre tilstrekkelig til å sikre nok fôrkorn og mathavre i år med normale værforhold. Det er rom for økt produksjon av proteinvekster, samt mer økologisk fôrkorn. For rug er forbruket fallende og varen er ikke etterspurt som råvare i kraftfôr.

Markedsregulator peker videre på at det er avgjørende å markedsrette tilgangen av kornslag og kvaliteter, ved å stimulere til det markedet har behov for også gjennom virkemidlene i jordbruksavtalen, samtidig som en sikrer inntektsutvikling for kornbonden.

Dyrking av mathvete er en av vekstmulighetene i norsk jordbruk, og sentral i målet om økt sjølforsyning og beredskap. Det er i første rekke mathvete det er behov for økt produksjon av og hvor innsatsen nå må rettes. Markedsregulator anbefaler at partene øker differansen mellom målpris for mathvete og bygg/havre med minimum 10 øre per kg.

Det er behov for økt produksjon av mathvete. Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer målprisøkning for mathvete høyt i årets forhandlinger, og krever at målprisen økes med 20 øre per kg.

Fjorårets oppgjør medførte reduserte målpriser for fôrkorn. Kornbonden trenger inntektsvekst og det er behov for økte målpriser også for fôrkorn i årets jordbruksoppgjør, samtidig som kornproduksjonen tilpasses kraftfôrbransjens behov.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at målprisen for bygg og havre økes med 10 øre per kg.

For endringer i målpris, se kap. 6.4.2.

8.2.2 Økt produksjon av oljefrø, ertre og åkerbønner

For å øke sjølforsyninga er det en viktig forutsetning å få økt norskandel i fôret til husdyra. Kraftfôrbransjen har behov for mer norsk proteinråvare, og størstedelen av proteinråvarene i kraftfôret er importert. Det er behov for å styrke økonomien i dyrkinga av proteinvekster som

oljefrø, erter og åkerbønner. Referanseprisen for oljefrø ble fastsatt til 7,38 kroner per kg i jordbruksoppgjøret 2023.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at suspensjonen av målprisen for oljefrø avvikles fra 1. juli 2024 og at målprisen settes til 7,58 kroner per kg.

For endringer i målpris på oljefrø, se kap. 6.4.2.

8.2.3 Prisnedskrivning av norsk korn til kraftfôr og mat

Konkurransesituasjonen for norsk matkorn er krevende siden bakevarer kan importeres med svært lav toll. Det er også begrensede muligheter for å ta ut økte kraftfôrkostnader i markedet for både svinekjøtt og storfekjøtt, samtidig som det er behov for å styrke produksjonsøkonomien i melkeproduksjonen. Vi foreslår derfor at økte målpriser for korn og oljefrø kompenseres med økt prisnedskrivning.

Nøkkelen for å utnytte arealressursene slik at vi kan produsere mest mulig mat, er den geografiske arbeidsdelingen og verktøy som prisnedskrivning av korn, fraktordninger og distriktsvirkemidler.

For å opprettholde hovedtrekkene i den geografiske arbeidsdelingen i landbruket, og å oppnå rasjonell kornhåndtering og kornstrøm, er det formålstjenlig at så mye som mulig av kornet produsert i Norge kanaliseres gjennom markedsordningen. For å oppnå dette, og for at det skal være mulig for myndighetene å regulere prisnivået på korn til kraftfôr og matmelproduksjon, skrives kornprisen ned med et avtalefestet prisnedskrivningstilskudd til kornhandler som kjøper korn fra produsent. Alternativet hadde vært at kornet ble brukt til kraftfôr (hjemmemaling) i kornområdene, og husdyrproduksjonen ville flyttet fra distriktene til kornområdene på Østlandet og i Trøndelag. Ordningen bidrar til høyere kornpris enn vi ellers kunne hatt, samtidig som kostnadene til husdyrbonden kan holdes lavere enn uten ordningen. Figuren nedenfor illustrerer hvordan prisnedskrivningen virker.

Prisnedskrivning for korn er i dag 1,301 kr/kg. For oljefrø, erter og økologisk korn er det vesentlig høyere satser. Prisnedskrivningen legger til rette for bruk av norsk korn i konkurranse med importerte kornråvarer og bearbeida kornprodukter. Den er et viktig virkemiddel for å sikre lønnsomhet i husdyrproduksjonen i hele landet. I 2024 er det budsjettert med 1,8 mrd. kroner til prisnedskrivning av korn, inkl. midlertidig ordning av importerte karbohydrater.

Tabell 24 Anslag for hvor mye prisnedskrivningstilskudd av norsk korn som går til ulike dyreslag i inneværende år. Egne beregninger.

Kraftfôrbehov 2024	Kraftfôr Tonn	Norsk korn Tonn	Andel norsk korn Anslag	PNS Mill. kr	Andel av PNS
Melkekyr	520000	286000	55 %	388	26 %
Ammekyr	25000	16250	65 %	22	1 %
Okser	244000	146400	60 %	199	13 %
Kviger	133000	86450	65 %	117	8 %
Kalver	17000	11050	65 %	15	1 %
Sauer	46000	34500	75 %	47	3 %
Geiter	12000	6600	55 %	9	1 %
SUM Drøvtyggerfôr	997000	587250	59 %	797	53 %
Svinefôr	453000	317100	70 %	430	28 %
Høner (egg)	196000	78400	40 %	106	7 %
Kylling	283000	113200	40 %	154	10 %
Kalkun og and	46000	18400	40 %	25	2 %
SUM Fjørfefôr	525000	210000	40 %	285	19 %
Andre dyreslag	4000	2400	60 %	3	0 %
SUM	1979000	1116750		1515	

Over halvparten av prisnedskrivningstilskuddet går til drøvtyggerne, og innafor drøvtyggerne utgjør fôr til melkeku den største andelen. Svin er det dyreslaget som får mest prisnedskrivning. Det skyldes at de spiser mye kraftfôr som inneholder mye norsk korn. Mulighetene for å løfte en sjølpålagt kostnadsøkning gjennom høyere kraftfôrpris ut i markedet for disse produktene, vurderes som liten og med negative konsekvenser for produksjonsvolumet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at prisnedskrivning av norsk korn, oljefrø og proteinvekster økes med 10 øre per kg.

Vi viser til følgende merknader fra næringskomiteen ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023-2024):

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne, viser til at forholdet mellom kornpris, kraftfôrpris og grovfôr er et omdiskutert tema og mener det frem til neste års jordbruksoppgjør bør vurderes om dagens innretning og nivå på prisnedskrivning av korn på en best mulig måte bidrar til matproduksjon i hele landet og høyest mulig selvforsyning. Flertallet mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker en faglig gjennomgang av prisutjevningsordningen, jf. 8.2.8.

Ordningen med prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer ble innført i den ekstraordinære situasjonen som var i 2022, da verdensmarkedsprisene for kornråvarer var høyere enn norsk engrosnivå. Ordningen innebærer at prisene for importerte karbohydratråvarer skrives ned til norsk nivå. Ordningen gjelder for varer som importeres innenfor kvotene for suppleringsimport til kraftfôr, og innebærer derfor at det ikke importeres mer råvare til norsk kraftfôr enn den mengden som trengs for å supplere norske kornråvarer. Kvotestørrelsene fastsettes av Landbruksdirektoratet etter råd fra markedsregulator Felleskjøpet Agri.

I fjorårets jordbruksoppgjør var partene enige om at ordningen har vært viktig for å sikre stabile råvarepriser til kraftfôr gjennom et år med betydelig variasjon og usikkerhet i de internasjonale råvaremarkedene. Det var et viktig premiss da ordningen ble innført at den skulle være midlertidig. Partene vurderte i fjorårets oppgjør om det var behov for justeringer av ordningen med sikte på å unngå utilsiktede virkninger, men ble enig om å videreføre ordningen også for avtaleåret 2023-2024. Formålet var å sikre forutsigbarhet i en fortsatt uforutsigbar situasjon med særskilt høye priser på enkelte råvarer og svak kronekurs.

Behovet for prisnedskrivning av importerte råvarer til kraftfôr er redusert fra forrige sesong. Det er nå færre varer der en har en sats. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at behovet er redusert med om lag 30 prosent sammenlignet med sesongen 2022-23. Rørmelasse, roemelasse og roesnitter er de råvarene med høyest satser i inneværende sesong. De råvarene som nå prisnedskrives brukes i det vesentligste til kraftfôr i melkeproduksjonen og til høytytende purker. En avvikling av ordningen vil sannsynligvis føre til økte priser til kraftfôr for de kraftfôrslagene som bruker disse råvarene i dag.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at den midlertidige ordningen med prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer avvikles f.o.m 1. juli 2024.

8.2.4 Matkorntilskudd

Internasjonalt ser vi at prisen på hvete er redusert det siste året. Dette gjelder både europeisk hvete og nord-amerikansk hvete. Målt i norske kroner er prisreduksjonen i størrelsesorden 60 – 100 øre per kg siden utgangen av mars i fjor. Verdens lagre av hvete er redusert siste året. Både Sør-Europa og Nord-Europa har hatt dårlige avlinger og lav kornkvalitet, mens USA og Russland har hatt en god kornsesong. Redusert hvetepreis på verdensmarkedet innebærer redusert konkurransekraft for norsk råvare. For å opprettholde konkurransekraften for norsk mathvete i bakevarer er det derfor nødvendig å øke matkorntilskuddet. Det er utfordrende for norsk produksjon av mel og bakevarer med import av ferdige deiger, halvstekte brød og bakevarer til svært lave tollsatser. Inneværende sesong er matkorntilskuddet på 23 øre per kg.

For å vedlikeholde konkurransesituasjonen for norsk mathvete i bakevarer, må en i utgangspunktet øke matkorntilskuddet like mye som en øker målprisen på mathvete, dvs. 20 øre per kg. Vi foreslår å øke prisnedskrivning for norsk korn, oljefrø og proteinvekster med 10 øre per kg. Samtidig er verdensmarkedsprisen på hvete, målt i NOK, redusert det siste året. For å styrke konkurransesituasjonen for norsk mathvete foreslår vi derfor en økning av matkorntilskuddet med 17 øre per kg. Siden vi ikke foreslår endringer i målprisen for rug blir den samlede effekten på råvareprisen på norsk matkorn på 9,5 øre per kg.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at matkorntilskuddet økes med 17 øre per kg, fra 23 øre per kg til 40 øre per kg for å ivareta konkurransekrafta overfor importerte ferdigvarer.

8.2.5 Frakt av korn

Det gis tilskudd for frakt av korn fra overskuddsområdet for korn (Viken, Oslo, Vestfold, Telemark og Innlandet) til produksjonsanlegg i underskuddsområdet. Tilskuddet gis for å jevne ut prisen på kornråvarer mellom over- og underskuddsområder for norskprodusert korn. Tilskuddet spiller en viktig rolle for den geografiske arbeidsdelinga i norsk jordbruk.

Tilskudd for frakt av korn gis til fastsatte steder langs kysten. Tilskuddssatsen skal dekke transittkostnader i havn (bl.a. håndtering, havneleie, analyse) og båt.

Tilskudd til frakt av korn er viktig for å jevne ut kraftfôrprisen mellom områder med underdekning av norsk korn og overskuddsområdet på Østlandet. Det er derfor viktig at ordningen justeres i takt med økte transportkostnader, slik at ordningen fortsatt kan spille en viktig rolle i den geografiske arbeidsdelinga i jordbruket og bidra til distriktsjordbruket. Tilskuddet til frakt av korn dekker ikke kostnadene, etter kostnadsøkningene som har vært de siste årene. Underdekningen er estimert til 31 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økning i tilskudd til frakt av korn med 11 mill. kroner.

8.2.6 Frakt av kraftfôr

Det kan utbetales tilskudd til husdyrprodusent for transport av kraftfôr. Tilskuddet formidles gjennom kraftfôrforhandler.

Landbruksdirektoratet fastsetter tilskuddssatser per kg transportert kraftfôr per kommune og per dyreslag. Satsene beregnes på basis av kostnadene ved transport fra definerte basisanlegg for kraftfôrproduksjon til kommunesenter. Nye satser for frakt av kraftfôr ble fastsatt i desember 2023 med virkning fra 1. januar 2024 som følge av at tilskuddsordningen ble styrket med 15,0 mill. kroner i fjorårets jordbruksoppgjør. Satsene fra 1. januar i år gjenspeiler kostnadene ved frakt av kraftfôr.

Satsene for frakt av kraftfôr med virkning fra 1. januar 2024 ble imidlertid ved en feil beregnet med utgangspunkt i et beløp som var 3,3 mill. kroner høyere enn fastsatt i fjorårets jordbruksoppgjør. Dette medfører et behov for å redusere satsene. Vi mener dette er uheldig og ber derfor om at bevilgningen til frakt av kraftfôr økes i årets oppgjør.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økning i tilskudd til stedsfrakt av kraftfôr på 5 mill. kroner.

8.2.7 Arealtilskudd – redusert risiko og styrking av distriktene

Arealtilskuddene er viktig for å opprettholde kornøkonomien, redusere risiko og bidra til korndyrking i distriktene.

Behov for redusert risiko i produksjon av oljefrø, erter og åkerbønner

Norsk produksjon av proteinvekster til både mat og fôr må også økes for å nå målene om økt sjølforsyning. Planteprotein skal i økende grad benyttes i kostholdet, og i dag er dette i stor grad basert på import fra den andre siden av kloden. Økt norskandel i fôret innebærer også at importert soya må erstattes med norskproduserte proteinråvarer. Dette medfører at vi må satse på økt produksjon av oljefrø, erter og åkerbønner for å nå målene om økt sjølforsyning i Meld. St. 11 (2023-2024).

AgriAnalyse har i rapport 1-2022 beskrevet muligheter, flaskehals og tiltak i verdikjeden for å øke produksjonen av proteinvekster (erter og åkerbønner) i Norge. Rapporten sier at det er mulig å dyrke åkerbønner på rundt 113 000 dekar og erter på 160 000 dekar i vekstskifte på dagens kornareal på 2,9 millioner dekar. Det gir et estimert råvarevolum på 39 700 tonn åkerbønner og 54 500 tonn erter i året. Det er et tydelig bilde at de største flaskehalsene for å realisere en så markant økning av erter og åkerbønner ligger på primærleddet, gjennom utfordringer kornprodusentene opplever. Risikoelementet med stor variasjon og fare for lave avlinger og svak økonomi, fremstår

som en hovedutfordring sammen med manglende kompetanse og erfaring blant kornprodusentene og rådgivningsapparatet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at et målrettet tiltak for å redusere risikoen i dyrkingen av proteinvekster, vil være at det etableres egen vekstgruppe for oljevekster, erter og åkerbønner (protein- og belgvekster) i arealtilskuddene. Denne vekstgruppen må få høyere arealtilskudd enn korn i alle soner.

Behov for redusert risiko i produksjon av hvete

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer å styrke økonomien i hveteproduksjonen for å bidra til økt sjølforsyning og beredskap. Da må risikoen i hveteproduksjonen reduseres. Det er høyere kostnader forbundet med dyrking av mathvete, i form av økt bruk av gjødsel, arbeidstid og risiko for pristap ved dårlig vær i innhøstinga. Videre kreves investeringer i tørke- og lageranlegg ved dyrking av mathvete. For å øke mathvetedyrking på landets beste kornarealer må nye virkemidler tas i bruk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at et målrettet tiltak for å redusere risikoen i hvetedyrkinga er å etablere egen vekstgruppe for hvete i arealtilskuddet, og innføre høyere arealtilskudd for hvete enn andre kornarter. I stor grad er det sone 1 som har de beste forutsetningene for å kunne dyrke mathvete. Likevel er det også i dag noe mathvetedyrking i de andre sonene, slik at arealtilskuddet for hvete må gjelde alle soner.

Distriktskornet bidrar til sjølforsyning og beredskap

Det er viktig å bedre økonomien i kornproduksjonen, også i de områdene hvor en i mindre grad kan dyrke hvete. Distriktskornet er også en viktig del av beredskapen. F.eks. er det i hovedsak bygg som dyrkes i Trøndelag innenfor arealsone 4 og 5. Året 2023 viser med stor tydelighet viktigheten av å utvikle kornproduksjonen i ulike deler av landet. Kombinert med Stortingets målsetting om økt sjølforsyning, er denne økte sårbarheten et tungtveiende argument for å stimulere til økt kornproduksjon i alle områdene med naturgitte forhold for denne produksjonen.

Kornproduksjonen i distriktene er en helt sentral risikoavlastning ved klimabetinget avlingssvikt i de tyngste kornområdene på Østlandet. Dette gjelder både produksjon av fôrkorn og ikke minst såkorn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener arealtilskuddene må økes betydelig i sone 2, 3, 4 og 5 for å få styrket kornøkonomien i distriktene. Det er i disse områdene kornøkonomien i gjennomsnitt er dårligst, her er brukene mindre og avlingene lavere, i tillegg til at arronderingen ofte er dårligere.

Det er ingen struktur på arealtilskuddene i korn, på tross av at økt sjølforsyning vil kreve at dagens kornareal beholdes i drift og at det er nok produsenter til å drive denne jorda.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det etableres egne vekstgrupper i arealtilskuddet for protein- og belgvekster og for korn. Arealtilskudd for protein- og belgvekster får en sats som er 200 kroner høyere per dekar enn arealtilskudd for andre kornarter. Arealtilskudd for hvete får en sats som er 100 kroner høyere per dekar enn arealtilskudd for andre kornarter.

Vi krever derfor en økning i satsene for korn med 60 kroner per dekar i sone 2 og 3, 80 kroner per dekar i sone 4 og 100 kroner per dekar i sone 5 og høyere.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever tak på arealtilskuddet for korn på 3 000 dekar i alle soner.

8.2.8 Gjennomgang av kornordningene

For å nå målene om økt sjølforsyning og beredskap må det til en satsing på økt matproduksjon over hele landet. Økt norsk kornproduksjon er da sentralt for å nå målene. Videre er det viktig å opprettholde sjølforsyningen på husdyrproduktene. Arbeidsdelingen mellom korn- og grasområder må ivaretas for å få til dette.

Det er et behov for å styrke kornproduksjonen i randsonene. Kornproduksjonen i distriktene har mange ulemper sammenlignet med kornproduksjonen i de beste kornområdene. Frakt av korn er en betydelig kostnad for distriktsbonden, i tillegg har en ulemper som lavere avlinger, arrondering og mindre bruk. Bonden belastes kostnaden med frakt av kornet fram til produksjonsanlegg for kraftfôr. Vi mener det må vurderes om det kan innføres distriktstilskudd (på linje med det som allerede finnes på melk og kjøtt) som utbetales direkte til kornprodusent.

Vi viser til følgende merknader fra næringskomiteen ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023-2024):

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne, viser til at forholdet mellom kornpris, kraftfôrpris og grovfôr er et omdiskutert tema og mener det frem til neste års jordbruksoppgjør bør vurderes om dagens innretning og nivå på prisnedskrivning av korn på en best mulig måte bidrar til matproduksjon i hele landet og høyest mulig selvforsyning. Flertallet mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om en helhetlig gjennomgang av kornordningene med sikte på økt sjølforsyning, beredskap og landbruk i hele landet. Det innebærer mulige endringer i ordningene for å sikre økt kornproduksjon, økt arealbruk til korn og flere kornprodusenter. Gjennomgangen må blant annet omfatte prisnedskrivningen av norsk korn og vurdering av innfrakttilskudd/distriktstilskudd for korn. Gjennomgangen gjøres av en partssammensatt arbeidsgruppe med frist til jordbruksoppjøret 2025.

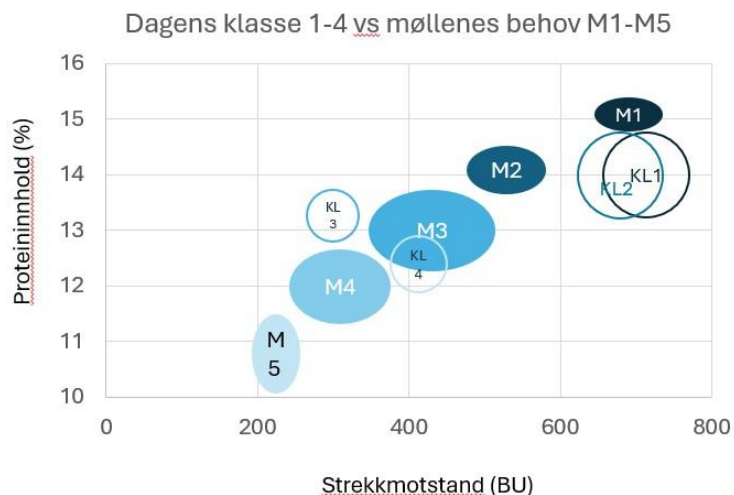
8.2.9 Sortsutvikling for økt, klimatilpasset norsk kornproduksjon

Økt norsk kornproduksjon er essensielt for å nå målet om økt sjølforsyning og beredskap. Spesielt er potensialet for hvete viktig å ta ut. Vi merker klimaendringene på kroppen i norsk matproduksjon, og det blir dermed viktig å utvikle nye sorter tilpasset et endret klima. Nye dyrkingsmetoder og miljøkrav vil også medføre behov for nye sorter. Det blir viktig å utvikle nye sorter for norske vekstforhold for å få et godt klimatilpasset plantemateriale. Det er også viktig med testing av nye sorter under norske forhold.

Fokus på miljø og bærekraft gir et vedvarende behov for å jobbe med å øke ytelsen i de norske sortene. Høy avling gir økt bærekraft. Videre vil det være behov for vedvarende arbeid med å få frem robuste sorter med tanke på stråstivhet (unngå legde) og sykdom- og soppresistens. Stråstyrke er bra for avling og kvalitet, og gir også redusert sprøytebehov. Sykdom- og soppresistens er bra for kvalitet og gir redusert sprøytebehov.

For å nå målet om 90 prosent norsk hvete i melet trengs det utvikling av nye hvetesorter. Det er i dag betydelig avvik mellom produksjon og behov. Figuren under viser dette.

Dagens klasseinndeling (kvalitet) og produksjon (volum) er ikke synkronisert med møllenes behov

Figur 6 Klassefordeling hvete, proteininnhold og strekkmotstand, kilde: Matkornpartnerskapet

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at midler til utvikling av nye sorter må prioriteres for å gjøre hveteproduksjonen mer robust. Graminor vil ha en viktig rolle i arbeidet med utvikling av nye sorter. Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak må derfor styrkes. Sortsutvikling er et langsiktig arbeid, så en slik satsing vil kreve økte midler over flere år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det settes av 2,5 mill. kroner til Graminor i 2025 til foredling av nye hvetesorter, jf. kap. 13.3 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak.

8.2.10 Finansiering av kostnader til sortsutvikling

Sortsutvikling for norske forhold er avgjørende med tanke på klimaendringene vi står foran. I Norge betaler ikke bønder lisens på bruk av eget oppformeringsmateriale, og det er en økende trend at større korngårder, blant entreprenører som driver større kornarealer, renser såkorn til eget bruk. Disse investerer i økende grad i eget renseanlegg. I de fleste andre europeiske land (også Finland, Sverige og Danmark) betales det en lisens på eget rensset såkorn. Dette er en ulempe for Graminor sammenlignet med andre selskaper i Norden. Det er kun de som bruker sertifisert såkorn, og dermed betaler lisens, som bærer kostnadene for norsk kornforedling.

Uten utvikling av sorter som er tilpasset norske klimatiske forhold, vil norsk kornproduksjon på sikt være svært sårbar. Alle kornprodusenter har nytte av norsk kornforedling, og det er et felles gode for hele næringa på samme måte som avlsarbeidet som gjøres på kjøtt og melk. Der bidrar Omsetningsrådet med midler, jf. *Retningslinjer om anvendelse av midler fra omsetningsavgiften til faglige tiltak og opplysningsvirksomhet* punkt 2-3, fastsatt av Omsetningsrådet 22. oktober 2008³.

³ Vedrørende støtte til avlsarbeid viser vi til protokoll fra møte i Omsetningsrådet 29. april 2005 hvor det fremkommer at kostnader knyttet til avlsprosjekter og løpende avlsarbeid (dvs. avlsbesetninger, teststasjoner, avlsdatabank med mer) kan finansieres ved omsetningsavgift, mens kostnader knyttet til semin og drift i avlsorganisasjonene ikke skal gis støtte. I tillegg legger Omsetningsrådet vekt på at det er naturlig å behandle avlsarbeidet innenfor de ulike husdyrslagene etter samme prinsipper, men at det må tas hensyn til avlsorganisasjonenes ulike forutsetninger for å hente inntekter gjennom løpende salg av avlsmateriale. Videre er det viktig at tilskuddet til avlsorganisasjonene skal komme alle produsenter til gode

Det er åpenbare paralleller mellom norsk kornforedling og avlsarbeidet som gjøres på melk og kjøtt. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener derfor at omsetningsavgiften også bør brukes for å sikre utvikling av nye klimatilpassede kornsorter.**

Forslaget innebærer at alle kornprodusenter bidrar til finansiering av sortsutviklingen, samtidig som at prisen senkes på norsk sertifisert såkorn. Tiltaket vil bidra til økt omsetning av norskprodusert sertifisert såkorn, og dermed til at foredlingsarbeidet for norske sorter, tilpasset våre klimatiske forhold, styrkes. Samtidig må en ta høyde for økt omsetningsavgift på korn.

Konsekvensene av forslaget er at de som ikke benytter sertifisert såkorn i dag får økte kostnader. Lisensen er på om lag 50 øre per kg i dag, og utgjør til sammen om lag 25 mill. kroner i året. En finansiering gjennom omsetningsavgiften vil innebære at omsetningsavgiften på korn øker med om lag 2,5 øre per kg.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at finansiering av sertifisert såkorn flyttes fra lisens til omsetningsavgift fra 1. juli 2025.

9 VELFERDSORDNINGENE

Velferdsordningene betyr svært mye for å gi bønder mulighet til å kunne ta ut ferie og fritid, og fordi tilskuddet til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er med og sikrer mulighet for arbeidshjelp i slike situasjoner. En forutsetning for at ordningene skal fungere, er at det finnes tilstrekkelig med kompetente avløsere og vikarer over hele landet, som kan stille opp på kort varsel.

Velferdsordningene støtter opp under flere av Stortingets landbrukspolitiske mål, og er trolig avgjørende for å sikre og øke antallet unge bønder og kvinner i landbruket. Dette ser Stortinget, f.eks. som uttrykt i Innst. 487 S (2022–2023) fra stortingsbehandlingen av jordbruksoppkjøret i fjor. Der uttaler en samla komité følgende:

«Komiteen viser til at gode velferdsordninger har stor betydning for å bidra til likestilling og rekruttering av nye og flere unge til landbruket. Ordningene er også av stor betydning for dyrevelferden. Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom eller svangerskap eller av andre grunner ikke kan ta del i driften.»

Bønder som yrkesgruppe står i en arbeidssituasjon og med et ansvar som gjør det nødvendig å ha et sett velferdsordninger som er spesielt retta mot dem. Siden særlig husdyrproduksjon er i kontinuerlig drift og det er kritisk å opprettholde god dyrevelferd, kan en ikke være fraværende fra drifta, og det er som regel få andre personer som kan gi arbeidshjelp.

Skal bonden i det hele tatt ha mulighet til å ta ut ferie og ha en sikkerhet for å holde drifta i gang ved sykdom, fødsel mv., må det finnes et tilbud om økonomisk støtte til å leie inn avløser, og tilgangen til kompetente avløsere og landbruksvikarer må være tilgjengelig for dem som trenger det når behovet er der.

Jordbruksforetakene blir i all hovedsak drevet som enkeltpersonforetak, der den enkelte bonde tar på seg et personlig økonomisk ansvar. Det understreker behovet for ordninger som reduserer risiko. Velferdsordningene er en del av den tiltaksmenyen som trengs for å holde risikoen i yrkesutøvelsen på et forsvarlig nivå. Tilskuddet til sykdomsavløsning og landbruksvikarordningene er tydelig risikoreducerende, men det gjelder også avløserordningen for ferie og fritid. Muligheten til å ta fri har en svært viktig forebyggende effekt, både for bonden og bondefamilien. Bonden og familien må også ha mulighet til et moderne familieliv og mulighet til fritid.

I Hurdalsplattformen er arbeidet med velferdsordningene løfta fram som egne punkt, og jordbruket er nevnt spesielt:

Vidareutvikle velferdsordningane for jordbruket og leggje fram ein eigen plan for dette.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser svært positivt på at regjeringa tilkjenner tydelige ambisjoner for velferdsordningene i landbruket. Gjennom de to siste jordbruksoppkjørene er det gjort forbedringer, primært ved å heve tilskuddstak og satser. Rapporten fra den partssammensatte arbeidsgruppa der velferdsordningene i jordbruket er vurdert (avgitt 13. mars 2024), gir partene godt grunnlag for å videreutvikle ordningene ytterligere.

9.1 Tilskudd til avløsning ved sjukdom og fødsel mv.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sjukdom, dødsfall, svangerskap og fødsel.

Satsene er heva siste to år, men bør heves ytterligere for å ta mer hensyn til det samla kostnadsbildet for å leie inn avløser. I tillegg til ordinær lønn til avløser vil det påløpe reisekostnader som også bonden betaler, og det må tas høyde for at deler av avløsningen vil skje utenfor normal arbeidstid, på kvelden og i helga/på helligdager.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at maksimal dagsats øker med 150 kroner fra 2 450 kroner til 2 600 kroner.

9.1.1 Fjerning av samordning for lønn og ytelser mv.

Kravet om å fjerne slik avkortning er prioritert svært høyt i innspillene fra alle ledd i faglagas organisasjoner. Mange melder fra om at den største utfordringen for bondens velferd og sosiale sikkerhetsnett nettopp er samordningen mellom annen lønnsinntekt og velferdsytelser fra NAV og tilskuddet til avløsning ved sjukdom. Siste år er temaet behandla av den partssammensatte arbeidsgruppa som fikk oppdraget etter forhandlingene i fjor. Det er skissert fire alternativ for samordning i arbeidsgrupperapporten:

- Videreføring av dagens samordning
- Fjerning av samordning med lønnsinntekt og ytelser for lønn første 16 dager.
- Fjerning av samordning med lønnsinntekt og ytelser for lønn i hele sjukdomsperioden.
- Fjerning av samordning med lønnsinntekt og ytelser for lønn ved svangerskap, fødsel og omsorgsovertaking.

Som pekt på i rapporten kan bønder med lønnsinntekter utenfor jordbruksforetaket ha samme behovet for avløsning og til å få dekt avløserkostnader som bønder uten lønnsinntekt. Grunnen er at inntekta ikke nødvendigvis er representativ for tilskuddsbehovet. Det er samtidig slik at lønn og/eller ytelser fra NAV heller ikke behøver å gi riktig bilde av den økonomiske evnen til å betale for avløseren.

Samordningen gjør derfor at en bonde med lønnsinntekt kan komme i en svært vanskelig situasjon ved sykdom, svangerskap eller fødsel, da familiens samlede sum til livsopphold vil bli betydelig redusert. Normalt brukes lønnsinntekten til å forsørge familien, og ved sjukdom, svangerskap eller fødsel må disse pengene gå til å dekke det som trekkes fra ved samordning av lønnsinntekt og tilskudd til avløsning. Dette kan potensielt gå på bekostning av bondens helse, som kan tvinges til å jobbe med sjukdom eller skade. Samordningen kan også lede til dårlig dyrevelferd, dersom bonden ikke har råd til avløsning og heller ikke fysisk er i stand til å ta seg av dyra.

Dagens samordningsregler tar heller ikke høyde for at bondens gjeldsbelastning kan medføre at den økonomiske evnen til å betale avløserkostnader er svak, sjøl med eksterne lønnsinntekter eller NAV-ytelser. Et eget poeng her er at samordninga kan være spesielt problematisk for unge og nyetablerte bønder, siden mange av dem kan være mer avhengige av å hente inntekt fra ansettelsesforhold utenfor bruket, enn det mer etablerte bønder er.

Det er gjort grep for å forenkle saksbehandling for ordningen med sjukdomsavløsning, og enkelte nye er på trappene, også hos NAV. Å fjerne samordning vil likevel være et tydelig og substansielt bidrag til å forenkle regelverket og søknadsprosessen for bonden, og dermed også for forvaltninga.

Det er i tidligere utredninger og rapportert påpekt at NAVs praksis for å beregne pensjonsgivende inntekt medfører at bonden ikke får noen økonomisk gevinst av å få utbetalt avløsertilskudd uten samordning med ytelser fra NAV.

I brev til Landbruksdirektoratet datert 30. november 2023 (ref.: 23/34600), skriver NAV derimot følgende:

Så vidt vi har forstått blir tilskuddet fra landbruket samordnet med sykepengene bonden får innvilget. At den næringsdrivende bonden får et tilskudd av landbruket i forbindelse med avløser, vil ikke påvirke retten til sykepenger. Det vil ikke føre til negative konsekvenser for den sykmeldte i form av avslag eller tilbakebetalingskrav.

Spørsmålet er videre, slik vi tolker det, om næringsinntekter underveis i sykmeldingsperioden vil gi negative konsekvenser for sykepengeretten til den sykmeldte bonden. Spørsmålet oppstår fordi næringen går tilnærmet som før fordi det er en avløser på plass. I disse sakene anser NAV at det fremdeles eksisterer et inntektstap så lenge inntekten er på et relativt normalt nivå. Slik næringsinntekt vil ikke føre til avslag eller forkortning av sykepenger.

Denne nye og omforente forståelsen av NAVs regler for pensjonsgivende inntekt betyr at å fjerne samordning, vil gi en varig økonomisk gevinst for bønder som til nå har vært utsatt for denne samordninga. Å endre regelverket i jordbruksavtalen på dette området vil dermed ha en selvstendig og positiv økonomisk effekt for en god del bønder.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at dagens samordning av tilskudd til avløsning ved sjukdom, fødsel mv. med lønnsinntekter og ytelser for lønn, pensjoner, honorarer og godtgjøringer (jf. Jordbruksavtalens pkt. 9.2) fjernes for hele sjukdomsperioden.

Provenyeffekt av endringa er usikker, og vi viser til beregningene i rapporten av 13. mars 2024 fra den partssammensatte arbeidsgruppa som har vurdert velferdsordningene. Basert på satsene i 2023 kom en her fram til at samla utbetaling ville øke med 141 mill. kroner, fra 128,3 mill. kroner til 270 mill. kroner.

Fortsatt basert på satsene for 2023, vil fjerning av samordning for tilskudd knytta til svangerskap, fødsel mv. øke med 29,1 mill. kroner, fra 17,1 mill. kroner til 46,3 mill. Kroner.

Samla provenyeffekt for å fjerne samordning både for sjukdom og fødsel/svangerskap blir i overkant av 170 mill. kroner basert på 2023-tall. Effekten for 2025 vil være noe sterkere på grunn av seinere satsøkninger. En beregning for 2025, hensyntatt forhandlingsutvalgets krav om 150 kroner i økt maksimalsats gir en samla økt bevilgningsbehov på 202 mill. kroner for 2025.

9.1.2 Tidsavgrensning av tilskuddsgrunnlagene

Den partssammensatte arbeidsgruppa har gjennomgått bestemmelsene om tidsavgrensning for tilskuddet til avløsning ved sjukdom. De tilfellene der det er tidsavgrensning nå, og som er ble vurdert endringer for, er:

- ved egen sjukdom
- ved svangerskap og fødsel
- ved sjukt barn

- Tidsavgrensning ved egen sjukdom

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at tidsavgrensninga av tilskuddsgrunnlaget bør utvides fra 365 dager, som det ligger på i dag, til 1 år og 2 måneder. Økningen i tilskuddsgrunnlag er beregnet til 8 mill. kroner.

- Samtidig permisjon

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det ved svangerskap og fødsel må bli mulig for far/medforelder å få tilskudd ved samtidig permisjon i 14 dager rett etter fødsel, jf.

Folketrygdlova sine regler om samtidig foreldrepenger de 14 første dagene etter fødsel. En må unngå usikkerheten ved en ordinær dispensasjonsregel, men skape sikkerhet for at det faktisk innvilges tilskudd for disse dagene.

- Tidsavgrensning ved sjukt barn

Det er behov for å forenkle og styrke ordninga for bønder med alvorlig og langvarig syke barn. I rapporten «Evaluering av tilskudd til avløsning av jordbrukere ved sjukt barn inntil 365 dager» datert 02.03.2020, kom Landbruksdirektoratet med anbefaling som følger:

«Ny regel om tilskudd til avløsning av jordbrukere som har, eller kunne ha fått pleie- eller opplæringspenger på grunn av sjukt barn. Det foreslås at regelen utformes likt som ved jordbrukerens egen sykdom, det vil si at det kan gis tilskudd til avløsning for inntil 365 dager de siste tre årene, med et tilskuddsfritt opphold på 26 uker. Hovedregelen er at det kun gis ett tilskudd til avløsning for et foretak for samme periode.

I rapporten til årets jordbruksoppgjør, «Vurdering av velferdsordninger i jordbruket» (2024), framkommer følgende: «Jordbruksforetaket kan få opp til 40 dager med omsorgspenger fordelt på to foreldre, forutsatt at begge foreldra oppfyller kravet til næringsinntekt frå garden. Det vart gjort ei endring i § 6 andre ledd i 2021 som utvida retten for tilskot ved kronisk sjuke barn for inntil 60 dagar. Dette er lengre periodar enn det Nav har gjennom omsorgspenger som er 10 – 15 dagar per forelder, men kortare enn Nav sine pleiepenger.»

Ved sjukt barn bør det bli mulig å motta tilskudd for en lenger periode enn dagens tidsavgrensning gir rom for. Dette bør utredes videre med sikte på å utvide perioden noe. Utredningen bør se på regelverket sammenlignet med NAVs regler for pleiepenger.

9.2 Sjukepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sjukepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sjukepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som fyller minstekravet til næringsinntekt. Prognose for 2025 er 40,9 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke tilskudd til sjukepengeordningen med 2,8 mill. kroner fra tildelingen i 2024 på 38,1 mill. kroner til 40,9 mill. kroner til ordningen i 2025, i tråd med forbruksprognosen.

9.3 Avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er spesielt viktig for rekruttering til næringa. Ferie og fritid har stor betydning for likestillingen med andre grupper i samfunnet, og er sjukdomsforebyggende. En god ordning for ferie og fritid vil gi større bruk av avløsere, noe som igjen vil kunne gi mulighet til å sysselsette flere personer. Dette vil kunne utgjøre en reserve ved akutte behov, ved livskrise og

sjukdom i bondefamiliene. Som pekt på i Ruralis sin rapport. Rekruttering av avløser og landbruksvikarer til jordbruket (R-1/2024) og av arbeidsgruppa som har vurdert velferdsordningene, utgjør tilskuddet til avløsning ved sykdom, fødsel mv. og tilskuddet til landbruksvikarordningen en helhet som gir bonden økonomisk grunnlag for å kunne ha både et sikkerhetsnett ved sykdom/kriser, og en mulighet til avløsning ved ferie/fritid. Alle de tre ordningene må derfor ha ei økonomisk utvikling som gjør at bonden faktisk har mulighet til å bruke dem etter intensjonene, og bli forvaltet etter et regelverk som er tilpassa forholdene og behovene i næringa.

Slik rammene er for ordningen i dag dekker den i underkant av 56 dager (à 7,5 timer) gitt minstetariff (per 2023), inkludert påslag: 302,50 kroner. Ut fra et mål om noe jevnlig helgefri, samt mulighet for noen feriedager i tillegg, er dette ikke tilstrekkelig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det trengs et videre løft i finansieringa avløsning for ferie og fritid. Det kreves at tilskudd til ferie og fritid skal kunne dekke fri tilsvarende hva en gjennomsnittlig arbeidstaker har. Tilskuddet må dekke de reelle kostnadene for avløsning i et høyere omfang enn tilfellet er i dag. Forhandlingsutvalget krever derfor at tilskuddstak og satser heves med 6 prosent. Det gir et økt bevilgningsbehov på 17,4 mill. kroner for 2025.

9.3.1 Tilskuddsgrunnlag og satser i jordbruksavtalens tabell 9.1

Norges Bondelags forhandlingsutvalg har over flere år fått meldinger om at innretningen på tilskuddsgrunnlaget for avløsning bør justeres. Det er i tillegg kommet innspill på at driftsformer i eksisterende produksjoner og oppstart av nye ikke fanges godt nok opp innenfor dagens satser og satsinndeling.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe som gjennomgår og vurderer tilskuddsgrunnlag og satser i jordbruksavtalens tabell 9.1.

Med utgangspunkt i oppdaterte registreringer av arbeidsforbruk i de ulike husdyrproduksjonene, skal ei partssammensatt arbeidsgruppe gjøre ei vurdering av tilskuddsgrunnlag og satser for tilskudd til avløsning i jordbruksavtalens tabell 9.1. Gruppa kan videre vurdere om det er hensiktsmessig å foreta en differensiering i satsene basert på ulike former for oppstalling og drift innenfor enkelt-produksjoner.

Det vurderes også hvilke administrative og økonomiske konsekvenser det kan ha for brukerne og forvaltningen om dagens tabell utvides til å omfatte flere produksjoner enn dem som er med i tabellen per i dag.

Gruppa rapporterer til partene i tide til jordbruksforhandlingene 2025.

9.4 Landbruksvikar

Landbruksvikarordningen gir en trygghet til hver enkelt bonde for at han eller hun har tilgang på kompetent vikar når sykdom og ulykker inntreffer. Målsettingen med ordningen til nå har vært at den skal bidra til delfinansiering av i alt 240 årsverk i landbruksvikarstillinger.

Den partssammensatte arbeidsgruppa har også vurdert avløserordningen. Den har vurdert krav til laga som deltar i landbruksvikarordningen sett opp mot forskriftens §2 om å ha tilstrekkelig beredskap tilgjengelig. Gruppa har videre vurdert nivået på tilskudd per årsverk, og tilgangen på avløser og vikarer med tilstrekkelig kompetanse. En sentral del av grunnlaget for vurderingene i

arbeidsgruppa har vært Ruralis sin nye rapport *Rekruttering av avløsere og landbruksvikarer til jordbruket (R-1/2024)*

Som konklusjon i rapporten skriver Ruralis at:

«Vår konklusjon er at det er grunn til bekymring med tanke på rekruttering av avløsere og landbruksvikarer til norsk jordbruk. Svak rekruttering kan i neste omgang gjøre arbeidsvilkårene for gårdbrukerne mer sårbar, særlig med tanke på framtidsutsiktene for rekruttering av nye gårdbrukere.»

Arbeidsgruppa støtta Ruralis sin overordna konklusjon, sjøl om gruppa mente at resultatene i rapporten bør utfylles med andre data i tillegg for å kunne danne det fullstendige bildet av dagens situasjon. Rapporten indikerer likevel hvordan situasjonen er, særlig for enkelte regioner, det gjelder ikke minst for Nord-Norge. Så er det ikke unikt for jordbruket at det er utfordrende å skaffe nok kvalifisert arbeidskraft, men det gjør ikke utfordringa mindre. En økning av tilskuddet til landbruksvikarordningen vil trolig medvirke til at det blir litt enklere å rekruttere og beholde kompetente avløsere, noe Ruralis-rapporten viser at det er behov for. Men som arbeidsgruppa påpeker, nivået på tilskuddet må hele tida vurderes i forhold til nivået på avløsertilskuddet for ferie og fritid og tilskuddet til sjukdomsavløsning

Det at avløserlaga har et relativt stort omfang av avløservirksomhet, gir dem evne til å ha landbruksvikar**beredskap**. Det understreker avhengigheten mellom de to avløsertilskuddene og landbruksvikartilskuddet. Det er viktig at disse tilskuddene står i et forhold som gjør at bøndene tar seg råd til å benytte avløserlaga sine tjenester, samtidig som at landbruksvikartilskuddet er med på å sikre at kostnadene ut til bonden ikke blir for høye.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil styrke landbruksvikarordningen. Ved å gi et løft for neste år utover prognosert KPI, vil finansieringa av ordningen kunne ligge på et nivå som sikrer rekruttering og stabilitet noe bedre enn i dag.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at posten økes med 20 000 kroner per årsverk, fra 305 000 kroner i 2024 til 325 000 kroner i 2025. Det gir et økt bevilgningsbehov på 4,8 mill. kroner for 2025.

9.4.1 Avløsning ved kriser

Norske Landbrukstenester (NLT) opplyser at Mattilsynet og andre myndigheter i en del tilfelle spør NLT om hjelp til akutte kriser ved gårdsbruk. I slike situasjoner kan det være utfordrende å få betaling direkte fra bonden i etterkant av oppdraget. Det bør etableres en ordning der den instansen som står for avløsningen kan søke statsforvalter og få dekket utgiftene fra en egen ordning.

Det settes av 1 mill. kroner til disposisjon for statsforvalter-embetene i 2025. Unytta midler kan overføres til neste år. Statsforvalter kan bevilge tilskudd etter søknad. Formålet er å kunne dekke kostnader ved avløsning i akutte krisesituasjoner. Landbruksdirektoratet utarbeider retningslinjer for ordningen.

9.5 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre dagens satser for hhv. enbrukerpensjon og tobrukerpensjon for 2025. Det gir et økt bevilgningsbehov på 4,0 mill. kroner for 2025.

Oppsummert

Jordbrukets forhandlingsutvalga krever at følgende forbedringer tas inn i ny jordbruksavtale:

- **Tilskudd ved sykdom og fødsel, mv.:**
 - Fjerne samordning for lønn og offentlige ytelser, honorarer.
 - Øke maksimal dagsats for avløsning ved sykdom og fødsel mv. med 150 kroner, fra 2 450 kroner til 2 600 kroner
- **Tidsavgrensning ved egen sykdom justert fra 12 til 14 måneder**
- **Ved svangerskap og fødsel må det bli mulig for far/medforelder å få tilskudd ved samtidig permisjon**
- **Øke tilskuddstak og satser for Avløsning ved ferie og fritid med 6 prosent.**
- **Landbruksvikar:**
 - Tilskuddet per årsverk økes med 20 000 kroner, fra 305 000 kroner til 325 000 kroner
 - 1 mill. kroner til å dekke kostnader ved avløsning i akutte krisesituasjoner.

Samla bevilgning for velferdsordningene

Bevilgning for 2024 er 1,915 mrd kroner. Økt bevilgningsbehov for 2025 som følge av krav til Jordbrukets forhandlingsutvalg er:

Tabell 25 Økt bevilgningsbehov for velferdsordningene for 2025

	Avløsning ved sykdom (uten samordning):	202 mill. kr
+	Utvida tidsavgrensning fra 12 til 14 mnd.	8,0 mill. kr
+	Sjukepengeordningen:	2,8 mill. kr
+	Avløsning ved ferie og fritid:	17,4 mill. kr
+	Landbruksvikar:	4,8 mill. kr
+	Tidligpensjon:	4,0 mill. kr
+	Avløsning ved akutte kriser	1,0 mill. kr
=	SUM	240 mill. kr

9.6 Trygg bonde –implementering av nullvisjonen

I snitt omkommer fem bønder i tragiske arbeidsulykker hvert eneste år, ifølge Arbeidstilsynet. Jordbruket er en av de næringene i landet vårt som har flest arbeidsskadedødsfall i forhold til antall sysselsatte. Arbeidet for å sikre menneskeliv, dyreliv og store materielle verdier er en målsetting innen brann- og ulykkesforebygging i jordbruket.

Landbruks- og matdepartementet har i år sammen med landbruksorganisasjonene, signert nullvisjonen for dødsulykker i landbruket, som sier følgende:

“Målet med intensjonsavtalen er at det skal være null dødsulykker tilknyttet landbruksforetak og reindriftsnæringen, og en lav forekomst av ulykker med alvorlig

personskade. Landbrukseiendommen og reindriftsnæringen arbeidsplass skal være trygge steder å jobbe. I tillegg skal gården og bostedene tilknyttet reindrifta være trygge steder på bo. Målet skal bygge opp under Arbeidsmiljølovens formål om å sikre et arbeidsmiljø som gir grunnlag for en helsefremmende og meningsfylt arbeidssituasjon. Dette forutsetter systematisk, målrettet og langsiktig arbeid av aktører som kan være med å påvirke sikkerheten i landbruket.”

0-visjonen trekker fram at kartlegging av årsakene til arbeidsulykkene er et viktig tiltak i visjonen, og regjeringen bevilget i denne sammenheng 400 000 kroner til dette arbeidet. Oppfølging av nullvisjonen innebærer et forebyggende arbeid hvor det, i tillegg til å identifisere risikofaktorer, vil bli behov for implementering og iverksetting av konkrete tiltak. Dette skal bidra til å redusere risikoen for dødsulykker og alvorlige ulykker i landbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer støtte til implementering av tiltak som har til formål å realisere nullvisjonen for dødsulykker i landbruket innenfor de nasjonale tilretteleggingsmidlene (se kap. 12.2).

10 BEREDSKAP OG LANDBRUK I HELE LANDET

Beredskap handler om evnen til å håndtere uventede kritiske situasjoner. Det er den løpende produksjonen og en velfungerende verdikjede over hele landet som gir reell matberedskap. Å være forberedt på å trygge egen befolkning i krise og krig starter hos gårdbrukeren. Det handler ikke bare om matvareberedskap, men beredskap i et bredt perspektiv. En matforsyning med høy grad av import er sårbar. Det gjelder import av matvarer, arbeidskraft, fôrråvarer og andre innsatsfaktorer i produksjonen.

I forbindelse med behandlingen av Meld. St. 11 (2023-2024) vedtok Stortinget følgende føringer for matvareberedskapen:

- *«Stortinget ber regjeringen sikre at kritiske samfunnsfunksjoner gis fortrinn ved kriser slik at blant annet handel og produksjon av matvarer går mest mulig normalt under en krise.»*
- *«Stortinget ber regjeringen utarbeide konkrete beredskapsplaner for en krisesituasjon som sikrer alle nordmenn nok mat.»*
- *«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å utarbeide en felles nordisk risiko- og sårbarhetsanalyse for forsyningssikkerhet for mat.»*

I Riksrevisjonens dokument 3:4 (2023-2024) og Totalberedskapskommisjonens rapport (NOU 2023:17) understrekes det stadig økende behovet for å øke landets sjølforsyningsgrad og matproduksjonsnivå. Riksrevisjonen konkluderer med at matjorda i dag ikke forvaltes på en bærekraftig måte. Totalberedskapskommisjonen anbefaler blant annet *«å videreføre en restriktiv jordvernpraksis for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon, inkludert å vurdere virkemiddelbruk»*. Et sterkere jordvern vil være kritisk for å ivareta grunnlaget for matproduksjon i landet, som en essensiell del av landets beredskapsarbeid. I juni 2023 la regjeringen frem en ny nasjonal jordvernstrategi med 19 tiltak som skal bidra til å redusere nedbygging av matjord. Dette gir tydelig signal om at jordvernet må innstrammes, som en del av en bærekraftig naturressursforvaltning i Norge. Matjorda må i større grad ivaretas i alle arealplanprosesser.

Klimaendringene fører til utallige utfordringer knyttet til ekstremvær, flom og skred, og flere plante- og dyresykdommer. For å imøtekomme konsekvensene som følge av klimaendringene, må vi gå fra en hendelsesbasert beredskap til å fokusere på forebyggende arbeid. Klimatilpasning er et samfunnsansvar, og tiltak må gjennomføres slik at jordbruket er i stand til å håndtere klimaendringene. Utilstrekkelig klimatilpasning og sikring av landbrukets arealer og infrastruktur fører til at matjorda forsvinner som følge av ekstremværet, og ivaretagelse av denne knappe og ikke-fornybare ressursen er et helt grunnleggende premiss for å nå målet om økt sjølforsyningsgrad. Det er avgjørende for norsk matvareberedskap at matproduksjon opprettholdes over hele landet. Spredt matproduksjon gjør matforsyningen mindre sårbar, siden Norge er et land med mange klimasoner og ulike vær- og dyrkingsforhold. Vekstsesongen i 2023 var et godt eksempel på hvor viktig spredt landbruksdrift er for god matsikkerhet, med ulike utfordringer som følge av ekstremvær over hele landet.

For å unngå skade på nasjonal matproduksjon ved nye ekstremværehendelser må også dyrka jord defineres som samfunnskritisk infrastruktur og prioriteres ved flomforebygging. I tillegg vil det være kritisk å gjennomføre miljø- og klimatiltak som i større grad gjør jordbruket i stand til å håndtere mer ustabil vær, i tråd med kapittel 9 i Landbrukets klimaplan.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at klimatilpasning vil være helt nødvendig som en del av landets beredskapsarbeid fremover, og for å tilrettelegge for det politisk vedtatte målet om økt sjølforsyningsgrad og matsikkerhet. Tiltak som fører til en bedre klimatilpasset matproduksjon, vil også bidra til å dempe risikoen for bonden.

Riksrevisjonens rapport, Totalberedskapskommisjonen og Stortinget peker på samme problemstilling: Norge er dårlig forberedt på en krisesituasjon. Uten en trygghet for mat og vann,

vil vi i møte med kriser ikke kunne håndtere andre viktige samfunnsfunksjoner: en stabil kraftforsyning, håndtering av transport av materiell, varer og mennesker, evne til å håndtere masseskader, gode kommunikasjonssystemer og kritiske offentlige tjenester.

Totalberedskapskommisjonen definerer kontinuerlig produksjon av mat innenlands som vår beste beredskap for å sikre matforsyningen. Landbruket trekkes frem som svært viktig for beredskap og bosetting i hele landet, og spesielt i Nord-områdene. I sin rapport, kom kommisjonen med en rekke anbefalinger for å bedre beredskapen. Et samlet landbruk har stilt seg bak fire tiltak vi mener det haster at regjeringa prioriterer:

1. **Utvalgets forslag nr. 1:** gjennomføre en risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse (ROS) av norsk matforsyning for å kartlegge den faktiske matvareberedskapen.
2. **Utvalgets forslag nr. 3 og 4:** å styrke lagerhold av matkorn betydelig utover dagens ambisjon / å sikre nødvendige lagre av kritiske innsatsfaktorer til matproduksjon.
3. **Utvalgets forslag nr. 8:** å videreføre en restriktiv jordvernpraksis for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon, inkludert å vurdere virkemiddelbruk.
4. **Utvalgets forslag nr. 11:** å utvide Rådet for matvareberedskap slik at det omfatter myndigheter og aktører fra produksjon og videreforedling.

God matvareberedskap handler om:

- Løpende matproduksjon i hele landet på små og store driftsenheter
- Økt sjølforsyning
- Jordvern og sikring av landbrukets arealer og infrastruktur
- Klimatilpasning

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av å produsere mest mulig mat på norske arealressurser, og å gjøre oss mindre avhengig av ressurser fra andre land. Forhandlingsutvalget understreker videre betydningen av en løpende matproduksjon og en velfungerende verdikjede i hele landet.

10.1 God beredskap forutsetter økt sjølforsyning

Norge er et av landene med lavest sjølforsyningsgrad i verden. Samtidig skaper økt geopolitisk uro og klimaendringer et stadig mer usikkert verdensbilde. Denne usikkerheten gjør det risikabelt å basere seg på import av mat, og det vil derfor være nødvendig å øke vår sjølforsyningsgrad og sikre god matberedskap fremover.

Sjølforsyning er et viktig fellesmål fordi det sier noe om den politiske rollen til matproduksjonen i samfunnsutviklingen. I dette ligger den aller viktigste funksjonen til jordbrukspolitikken: en bærekraftig matproduksjon som skal levere matsikkerhet og ernæring for alle uten å redusere muligheten for de kommende generasjoner til det samme. I dag er Norge et av landene i verden med lavest sjølforsyningsgrad. En økning til 50 prosent sjølforsyning korrigert for importert fôr vil gjøre oss bedre i stand til å møte kriser i framtida, sikre matforsyningen og være et viktig ledd i å sikre bosetting, sysselsetting og verdiskaping i distriktene.

I behandlingen av den nye stortingsmeldinga tidfesta Stortinget når kravet om 50 prosent sjølforsyning skal nås: «*Stortinget ber regjeringen arbeide etter mål om at 50 prosent selvforsyning, korrigert for import av fôr, skal nås innen 2030.*»

For å nå alle målene Stortinget har vedtatt, må næringa, som påpekt av flertallet da Stortinget behandlet den Meld. St. 11 (2023-2024), ha et bredt sett av målretta virkemidler. Jordbrukets

forhandlingsutvalg viser til at næringskomitéen, gjennom å utdype både mål og delmål i større grad, vektlegger beredskap og klima som forutsetninger for sjølforsyningsmålet.

10.2 Spesielle utfordringer i Nord-Norge

Et levedyktig landbruk og rikholdige areal- og naturressurser er et viktig grunnlag for bosettingsstrukturen i nord. Matproduksjonen i landsdelen er avgjørende for verdiskaping, infrastruktur og beredskap. Bærekraftig ressursutnyttelse av arealene i nord med kaldt klima, kort vekstsesong og spredt produksjonsareal er viktig i en urolig verden, både sikkerhetsmessig og klimatisk.

Landbruket i nord er spesielt sårbart med få kompetansemiljøer, små produsentmiljøer, til dels store avstander mellom bønder, og gras- og beiteressurser som går ut av drift. Transportavstandene er lange, og det er en utfordring å opprettholde sentrale servicetjenester til landbruket. Det gir blant annet utfordringer med hensyn til å sikre rekruttering ved generasjonsskifte, gode produksjons-, kunnskaps- og kompetansemiljøer, innovasjon og utvikling i næringen og regional mat- og forsyningsikkerhet.

I 2023 var det 88 færre jordbruksforetak som søkte produksjonstilskudd i Nordland, Troms og Finnmark enn i 2022. Det er 3 prosent avgang, den største prosentvise avgangen i landet sammenligna med de andre fylkene, og om lag en fjerdedel av den totale avgangen av bruk det siste året. Den prosentvise avgangen av bruk har også vært størst i de tre nordligste fylka over en tiårsperiode etter 2013. Avgangen siste år er sånn sett ei videreføring av en mangeårig bekymringsfull trend.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser med stor uro på utviklinga i landbruket i de nordligste fylka. Om trenden ikke snur, vil det om kort tid resultere i et landbruk som er sterkt desimert i landsdelen, og som har falt helt ut som næring i en del bygder. Det er nødvendig med særskilte tiltak for å snu utviklinga i landsdelens jordbruk.

Lønnsomhet i primærproduksjonen er det viktigste tiltaket for å sikre og utvikle landbruk og verdiskaping i Nord-Norge. Innenfor jordbruksavtalen brukes de geografisk differensierte tilskuddsordningene for å stimulere produksjonen i landsdelen: distriktstilskudd for kjøtt, driftstilskudd og arealtilskudd.

IBU-midlene for de tre nordligste fylkene har ikke blitt brukt opp de siste åra, sjøl om behovet for investeringer og omstilling, for eksempel i forbindelse med løsdriftskravet, er betydelig. Muligheten til å utløse lønnsomme investeringer er noe forbedret gjennom de siste års gradvise heving av kronetak og maks. prosentandel for IBU-tilskuddet, jf. kap. 12.1. For de tre nord-norske fylkene videreføres regelen om at det ikke er en kronemessig avgrensing av IBU-tilskuddet for det enkelte investeringsprosjekt, jf. kap. 12.1.11

Nordnorsk landbruksråd har utarbeidet en «Handlingsplan for grønt i nord».

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener denne må ligge til grunn for en videre satsing på grøntproduksjon, også under områdetiltaket, jf. kap. 10.1.1. Forhandlingsutvalget vil understreke at målet om å styrke og øke produksjon av poteter, grønnsaker og bær i Nord-Norge krever både kompetansetilbud, tilgang på tilpassa sorter og omsetningskanaler.

10.2.1 Videreføre områdetiltaket for bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Målet for denne satsinga er å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken og heve kompetansen til landbruksnæringa og

verdikjeden for mat, samt utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk.

Områdetiltaket starta opp i 2023 og skal evalueres etter tre år. Det er avsatt 17 mill. kroner over jordbruksavtalen i 2024 til tiltaket, det samme som i 2023. I tillegg bidrar fylkeskommunene med 8 mill. kroner til sammen, slik at samla årsbudsjett er 25 mill. kroner.

Det er laga en egen forskrift for ordningen som ble kunngjort i fjor sommer. Forvaltningen av ordningen ble lagt til Troms og Finnmark fylkeskommune for 2023. Fra 2024 skal ordningen forvaltes av Troms fylkeskommune.

Det er etablert en samarbeidsgruppe med medlemmer fra faglaga i regionen, Innovasjon Norge, Statsforvalteren og fylkeskommunen.

For ordningen er det vedtatt fire arbeidspakker som er finansiert av de bevilgede midlene:

1. Omlegging fra båsfjøs til løsdrift
2. Økonomi og lønnsomhet
3. Økt bruk av utmarksbeite i nord
4. Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon

Innenfor bevilgningen over jordbruksavtalen har 5 mill. kroner vært øremerka til NIBIO, med formål forskning og øvrig kunnskapsutvikling, tilsvarende som i 2023.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å videreføre bevilgningen til områdetiltaket «Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord» på samme nivå i 2025 som i 2024 og i 2023 på 17 mill. kroner. Det forventes at fylkeskommunene som deltar bidrar med økonomisk støtte som tidligere, dvs. 8 mill. kroner til sammen for 2025.

Forhandlingsutvalget vil peke på at for å lykkes med å nå målene for områdetiltaket, er det avgjørende at satsingen rettes mot basisproduksjonene i det nord-norske landbruket, og er med og styrker dem. Tiltakene må treffe hele landsdelen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det blir gjort en undervegs-evaluering som grunnlag for å vurdere eventuell videreføring av tiltaket ut over treårsperioden. Evalueringen må foreligge til jordbruksoppgjøret 2025.

10.3 Tilskudd ved produksjonssvikt

Vekstsesongen 2023 var svært krevende, med både tørke og vedvarende nedbør. I etterkant er det sendt inn nesten 7 500 produksjonssviktsøknader, noe som er sju-åtte ganger over det som er normalt. Det er ikke lenge siden tørkesommeren 2018 hvor vi også hadde god bruk for denne ordningen. I en tid med hyppigere tilfeller med ekstremvær som følge av klimaendringer, er det viktig å ha en slik ordning for å avlaste bondens risiko. Formålet med ordningen er å redusere økonomiske tap som oppstår ved produksjonssvikt forårsaket av klimatiske forhold, som det ikke er mulig for bonden å sikre seg mot. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til Landbruksdirektoratets notat 23/50104 av 2. april 2024. Vi deler direktoratets virkelighetsbeskrivelse av vekstsesongen 2023.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at det er et mål i seg selv med rask utbetaling av tilskudd i denne ordningen. Det innebærer imidlertid at det vil kunne oppstå situasjoner som det ikke finnes regler for å håndtere. Dette ble både i 2018 og 2023 i stor grad løst i dialog med myndighetene. Det ble gitt nødvendige dispensasjoner og unntak fra generelle bestemmelser for å berge mest mulig grovfôr i perioden med tørke, og lemping på ulike krav i perioden med vedvarende nedbør.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er tilfreds med kontakten med myndighetene i 2023, som bidro til at de ulike utfordringene ble løst underveis. Forhandlingsutvalget legger vekt på at ulike katastrofer vil kunne ha ulik karakter, og til en viss grad må løses fleksibelt etter hvordan krisen arter seg.

Produksjonssviktordningen skal være en katastrofeordning som reduserer økonomisk tap og bidrar til videre produksjon, men mange produsenter opplevde at sikkerhetsnettet ikke fungerer godt nok i 2023, og at det er behov for bedre og nye risikoreducerende ordninger.

Med utgangspunkt i et normalt skadeår foreslår jordbrukets forhandlingsutvalg å øke bevilgningen med 5 mill. kroner i 2025 som en konsekvens av forslagene i delkapitlene som følger.

10.3.1 Oppdatering av sats

Det var i 2023 helt nødvendig med oppdatering av satsene, bl.a. fordi de gjeldende satsene var basert på priser for korn som var ca. en krone per kg lavere enn målprisen. I notatet fra Landbruksdirektoratet beskrives dette som et svært krevende tiltak, bl.a. fordi en måtte gjennom en budsjettmessig behandling i Stortinget. Vi mener imidlertid at det er viktig å ha oppdaterte sats i ordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsene oppdateres årlig.

10.3.2 Grunnlag for tilskuddsutbetaling - gjennomsnittsberegning av tidligere års avlinger

I dagens ordning kan en stryke det dårligste av de foregående seks årene ved beregning av gjennomsnittsavlinger. Det er forventet at en vil få hyppigere tilfeller av ekstremvær, som vil medføre produksjonssvikt. Dersom en skulle få svikt i avlingene i 2024, er det årene 2018-2023 som skal legges til grunn for beregningen. Da vil mange bønder ha med to «dårligste år», 2018 og 2023, i beregningsgrunnlaget for utbetalingen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at reglene for beregning av gjennomsnitt må endres, slik at en kan stryke to av de siste syv årene i gjennomsnittsberegningen.

10.3.3 Grovfôr i foretak med husdyr

Grovfôravlinger varierer mye mellom distrikter, landsdeler og mellom bruk. Jordbruksavtalepartene ble i fjorårets oppgjør enige i at det ikke skulle gjøres endringer i normalavlingene for grovfôr.

2023 har vist at enkeltår kan medføre stort omfang av produksjonssvikt, både i antall søknader og i konsekvens for landbruket. På tross av behovet for å holde forvaltningen av ordningen så enkel som mulig, har det kommet mange tilbakemeldinger på at ordningen oppleves som klart urimelig for foretak hvor avlingsnivået avviker mye fra normavlingen for den aktuelle kommune. Vi vil derfor løfte behovet for å kunne avvike fra hovedregelen med normavlingssystemet og åpne for individuell dokumentasjon av avlingsnivå. Dersom foretaket kan dokumentere at gjennomsnittsavlingen i et normalt år avviker vesentlig fra beregnet normavling, kan foretakets egne tall for gjennomsnittsavling i et normalt år legges til grunn som forventet avling i skadeåret i stedet for normavlingen. Det foreslås at dokumentert avlingsnivå må avvike minst 15 prosent fra normavlingen for at foretaket skal kunne legge egne tall til grunn.

Dersom det åpnes for individuell dokumentasjon av normalavling vil det medføre økt bevilgningsbehov.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at foretak som kan dokumentere at gjennomsnittsavlingen i et normalt år avviker vesentlig fra beregnet normavling, åpnes for at foretakets egne tall for gjennomsnittsavling i et normalt år legges til grunn som forventet avling i skadeåret i stedet for normavlingen. Dokumentert avlingsnivå må avvike minst 15 prosent fra normavlingen for at foretaket skal kunne legge egne tall til grunn.

10.4 Risikoreduksjon - jordbrukskonto

Inntektene i landbruket er prisgitt vær, avlinger og markedsforhold. Med hyppige skifter mellom gode og dårlige avlingsår, vil inntektene svinge voldsomt. Det er nødvendig å tenke bredere rundt risikoreduksjon framover og se på tiltak i tillegg til eksisterende ordninger over jordbruksavtalen. Med en jordbrukskonto kan bønder fordele inntekt og skatt over flere år, slik at det blir mer forutsigbart. I løpet av seks år har jordbruket opplevd to år med ekstremvær; tørken i 2018, og tørke og flom i 2023. Det er grunn til å tro at tilsvarende hendelser vil inntreffe oftere. For flere produksjoner kom det dårlige året i 2023 etter et svært godt år i 2022. For enkeltpersonforetak finnes det i dag ingen mulighet for å avsette overskudd fra gode år, til senere mer krevende år. Mange kornbønder hadde tidenes beste avlinger, og ditto inntekt, i 2022. De samme bøndene opplevde at tørke og regn ødela avlingene i 2023. I en så uforutsigbar næring, vil en utjevning mellom år ta bort noe av risikoen fra den enkelte bonde.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det innføres en «jordbrukskonto» tilsvarende ordningen med tømmerkonto man har i skogbruket.

10.5 Naturskadeordningen

I 2023 fikk produsenter store tap på grunn av flom, i mange tilfeller total avlingssvikt på deler av sitt areal. Tilskudd ved produksjonssvikt forutsetter at foretakene selv sprer sin risiko ved å dyrke ulike vekster, og iverksetter tiltak for å begrense skade. I vassdrag utsatt for vårfloer har foretakene tatt konsekvensene av dette og velger vekster med kort veksttid. Men foretakene har liten mulighet til å sikre seg mot flom utover i vekstsesongen.

Storsamfunnet har ansvaret for å bygge flom- og rassikring for å beskytte infrastruktur og bebyggelse. Ved flom fungerer jordbruksareal ofte som buffer, som gir mindre skade på andre arealer, men medfører store avlingstap og ødelagte arealer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at arealer for fôr- og matproduksjon får samme status som infrastruktur og bebyggelse når det gjelder ansvaret for ras- og flomsikring.

Det er behov for en bedre samordning av informasjon og forvaltning av ordningene for naturskade og produksjonssvikt. For produksjonssvikt har kommunene en veiledende og kontrollerende funksjon, og det er Statsforvalterne som behandler søknadene. For naturskade må grunneierne forholde seg direkte til Landbruksdirektoratet. Det er urimelig at ordningene for tilskudd ved skade som er direkte eller indirekte klimabetinget behandles så forskjellig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at forvaltning av ordningene koordineres bedre, og at kommuner og Statsforvalter gis et veiledende ansvar.

10.6 Avlaste risiko ved dyresykdommer

10.6.1 Forskriftsendringer

De siste årene har det vært flere tilfeller av smittsom dyresykdom på flere dyrearter. Kontroll og bekjempelse av smittsomme sjukdommer forutsetter økonomiske ordninger som gjør det mulig å sanere uten store tap, og dagens system fungerer ikke godt nok. For smittestoffer og dyresykdommer som ikke fører til vedtak om avliving har bonden ikke rett på erstatning fra staten, og en kan ikke forsikre seg mot saneringskostnader over 1,5 mill. kroner. I alle tilfeller er forsikring mot driftstap på grunn av dyresykdom avgjørende for bondens mulighet til å bekjempe smittestoff uten store tap, men varer driftstapet over 12 måneder finnes det verken offentlig (erstatnings- og kompensasjonsordninger) eller privat, felles risikofinansiering (forsikring), og bonden må bære risikoen alene. Redsel for å komme i et økonomisk uføre kan påvirke evne og vilje til å varsle om mistanke om dyresykdommer, og vil også kunne påvirke viljen til å opplyse om kontakter mot andre besetninger. Det økonomiske aspektet er spesielt utfordrende når det gjelder sykdommer der offentlige erstatningsordninger ikke gjelder, f.eks. ringorm, og for sykdommer som gir driftstap ut over 12 måneder, f.eks. storfetuberkulose.

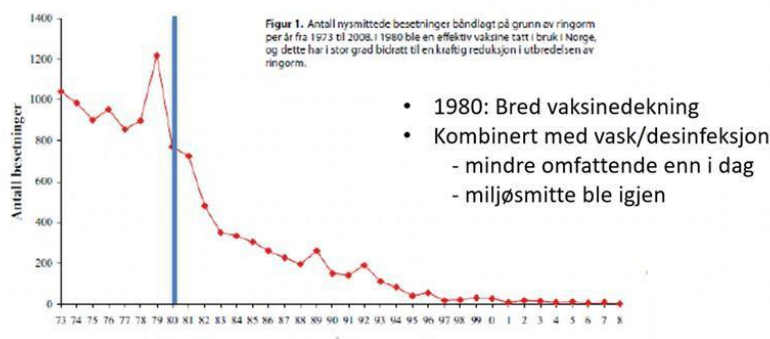
Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er helt nødvendig å revidere dagens erstatningsordninger etter matloven og ber om at regjeringa setter i gang et slikt arbeid umiddelbart.

10.6.2 Tilskudd til ringormvaksinerings

I 2023 og videre i 2024 foregår det et lokalt utbrudd av ringorm i Trøndelag. I 2019 og 2020 var det et utbrudd i Rogaland. Det er av nasjonal interesse at arbeidet med ringormbekjempelse lokalt i Trøndelag og Rogaland lykkes slik at ringorm kan bekjempes i Norge, og verdien på norske storfehuder opprettholdes. Ved strategisk ringormvaksinerings en periode etter sanering øker sjansen for å lykkes med bekjempelse. Det er derfor behov for en midlertidig øket innsats for å bekjempe ringorm.

Kostnadene ved sanering for ringorm er store. I Mattilsynets retningslinje for ringormbekjempelse pålegges vaksinerings i minimum tre år. Det er anbefalt å vaksinere i fem år. Vaksinerings etter anbefaling vil redusere fellesskapets risiko for ringorm og gi økt sikkerhet ut fra erfaringene fra arbeidet som ble gjort på 80- og 90-tallet, men øker kostnaden for rammede bønder.

Frem til 1980 – over 1000 nye tilfeller årlig

Antall nyinfiserte besetninger med *T. verrucosum* fra 1973 til 2009 in Norge (A. Lund 2012).

Produsenter som blir pålagt sanering for ringorm bør sikres en delvis kompensasjon av kostnadene forbundet med langvarig vaksinerings. Dekking av kostnader til oppfølgende

vaksinering av kalver etter at grunnvaksinering er gjennomført vil føre til redusert økonomisk belastning på den enkelte, og trolig dermed økt gjennomføring av slik vaksinering. Effekten er at fellesskapets risiko for smitte som dukker opp etter lang tid tas ned. Kostnaden er beregnet til et sted mellom 6 og 12 mill. kroner for 40 besetninger fordelt på fem år. Det er stor variasjon i kostanden for vaksinering. Estimatenes er gjort på grunnlag av pris på vaksinedosene, og informasjon fra veterinær om kostnad for vaksineringstjeneste, og det er tatt høyde for vaksinering av 40 besetninger. Vi håper antallet smittede besetninger blir vesentlig lavere.

Så langt er det 19 besetninger i Trøndelag og en i Larvik som har fått påvist smitte i 2023 og 2024. Det er ukjent hvor mange besetninger som vil få påvist smitte de kommende år, men det er i kostnadsberegningen tatt høyde for totalt 40 besetninger. Kostnader for oppfølgende vaksinering av kalver i en fem-årsperiode beløper seg på 20 000 – 25 000 kroner i snitt for en besetning med 50 kalvinger per år. Det utgjør samlet 120 000 kroner per besetning over en 5-årsperiode.

Praktisk løsning

Animalia har tidligere disponert og utbetalt kompensasjon i forbindelse med fotråteprosjektet «Friske føtter» på sau, og kan påta seg den samme rollen nå. Kriterier for støtte til ringormvaksinering er at besetningen har gjennomført pålagt sanering for ringorm, og at vaksinekostnader ikke dekkes annet sted. Animalia utbetaler kompensasjon til bonden etter faste satser basert på dyretall. Dyretall dokumenteres ved å framvise kopi av søknad om produksjonstilskudd. Vaksinering må rapporteres av veterinær i Dyrehelseportalen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en midlertidig støtteordning til ringormvaksinering i inntil 3 år for å bekjempe ringorm i Norge, og på den måten redusere fellesskapets risiko. Støtteordningen skal evalueres og alternative virkemidler vurderes i løpet av denne perioden. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det settes av 2 mill. kroner under posten dyreavl mm. for 2025 for til å dekke ringormvaksinering, i tillegg til 1 mill. kroner i inneværende år.

11 BÆREKRAFTIG MATPRODUKSJON

Bærekraft er et sentralt begrep i jordbrukspolitikken. FNs 17 bærekraftsmål handler om å oppnå bærekraftig utvikling langs tre dimensjoner: Økonomisk, sosial og miljømessig. Mat produsert av norsk jordbruk skal framstilles på en måte som ikke uttømmer ressursene, som tar vare på økosystemenes levedyktighet, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig, sjøl på individuelle gårdsbruk, og gi bonden inntektsmuligheter på linje med andre samfunnsgrupper. Dette er helt nødvendig for å sikre tilstrekkelig og trygg mat til den norske forbrukeren, også i krisetider.

I Prop. 120 S (2022-2023) Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023) skriver departementet blant annet følgende under kap. 1.6 Bærekraftig matproduksjon:

“Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, med overordnede målsetninger om matsikkerhet og beredskap, økt verdiskaping, landbruk over hele landet og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Disse målsetningene skal bidra til å oppnå bærekraftsmål 2 om nok og trygg mat, men også til oppnåelse av bærekraftsagendaen i sin helhet. Sektorens betydning for verdiskaping og sysselsetting, helse og ernæring, bærekraftig forvaltning av naturressurser og klima og miljø gjør sektoren sentral for måloppnåelse på flere områder. Regjeringens omfattende satsing og tiltak, både innenfor og utenfor jordbruksavtalen, bidrar til en mer bærekraftig landbrukssektor og således til å oppfylle FNs bærekraftsmål.”

God agronomi er viktig for å sikre et bærekraftig jordbruk. Jordbruket skal redusere sine klimagassutslipp, blant annet gjennom en fossilfri maskinpark og fornybar energi, men jordbruket skal også ivareta andre miljøhensyn. Et bærekraftig norsk jordbruk benytter det lokale ressursgrunnlaget, ivaretar biologisk mangfold, har lav bruk av plantevernmidler og reduserer avrenning. Vern av matjorda må skjerpes for å sikre en bærekraftig framtid. Økologisk jordbruk er stadig en viktig spydspiss for å utvikle miljøvennlige driftsmetoder som kan overføres til hele jordbruket.

I 2021 arrangerte FN et toppmøte om bærekraftige matsystemer (UN Food System Summit), med et oppfølgingsmøte juli 2023. Landbruks- og matdepartementet var ansvarlig for koordineringen av oppfølgingen av dette møtet og arrangerte høsten 2023 dialogmøte for norske aktører om oppfølging av arbeidet mot et mer bærekraftig matsystem. I [rapporten](#) fra dialogen skriver LMD blant annet at matsystemene skal dreies i en mer klima- og miljøvennlig retning, samtidig som matsikkerhet ivaretas. Jordbrukets forhandlingsutvalg understreket at vi jobber med å bli enda mer bærekraftige, at alle dimensjonene med bærekraft må vektlegges (miljømessig, sosial og økonomisk) og at produksjonen må være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk. Gjennom bærekraftig matproduksjon i Norge kan vi bidra til å sikre nasjonal- og bidra til global beredskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg rapporterer på status knyttet til klimaavtalen i dette kapitlet.

Under jordbruksforhandlingene i 2024 er nye kostråd for Norge på høring hos Helsedirektoratet, med høringsfrist 20. mai. De nye kostrådene baseres på kunnskapsgrunnlaget fra de Nordiske Næringsstoffanbefalingene (NNR) som kom i 2023. Regjeringen har besluttet at de nasjonale kostrådene skal baseres på sammenhengen mellom kosthold og helse. Klima- og miljømessig påvirkning av ulike matvaregrupper er omtalt, men er ikke innlemmet i rådene.

I NNR ble miljømessig bærekraft integrert i kostrådene. Dette var i stor grad basert på utregninger av «planetære tålegrenser», med hovedfokus på klimagassutslipp fra maten vi spiser. Man tok utgangspunkt i matvaregrupper, og ikke ressursgrunnlaget i hvert av de nordiske landene. Matproduksjon er en del av komplekse naturlige og samfunnsmessige systemer. Ved å heller beregne hva som er mulig å produsere på hvert av de nordiske landenes arealgrunnlag, gitt miljøvennlige produksjonsmetoder, kunne man komme fram til produksjonspotensialet for ulike matvarer og deretter oversette dette til råd om hva vi bør spise mer og mindre av. Metodikken med «planetære tålegrenser» er ikke egnet til å ivareta verdier som selvforsyning, matsikkerhet, beredskap, levende lokalsamfunn og gode liv for mennesker og dyr. Det er viktig at bærekraft omtales i nye nasjonale kostråd, men rådene som er gitt har svak faglig fundering og metode. I omtalen av bærekraft i matsystemet, må Helsedirektoratet basere seg på en helhetlig tilnærming, der økonomiske, sosiale og miljømessige forhold er ivaretatt, inkludert matsikkerhet og totalberedskap.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er bekymret for mangelfull metode, smal vurdering av bærekraftselementet og en gjennomgående negativ holdning til animalsk produksjon i arbeidet med NNR. Også utkastet til norske kostholdsråd har mangelfull faglig fundering for bærekraftsomtale og har potensiale til å utløse store negative konsekvenser for animalsk produksjon.

Mange grunnleggende forutsetninger for bærekraftige matsystemer er krevende å tallfeste: Levende lokalsamfunn med bosetting, arbeidsplasser og dugnadsånd, gode liv for mennesker og dyr, biologisk mangfold, klimarisiko, tradisjonell kunnskap, matsikkerhet og lokal og nasjonal beredskap. Dette må ivaretas gjennom aktiv politikk, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen, regelverk, kunnskapsutveksling og god rådgiving.

Norske bønder produserer alle typer landbruksprodukter, fra frukt, grønt og bær til korn, melk og kjøtt. For den norske matproduksjonen er animalsk produksjon avgjørende for å opprettholde arealene i drift og høy sjølforsyning. De klimatiske forholdene i Norge er spesielt godt egnet for denne type drift. Husdyra benytter seg av gras i innmark og utmark, og forvandler det til menneskemat. Husdyrhold har i generasjoner vært en bærebjelke i landbruksproduksjonen i vår del av verden. Dette gjenspeiles i våre mattradisjoner, tilpasset lokalt tilgjengelige ressurser.

Stortinget vil øke sjølforsyningsgraden til 50 prosent basert på norske ressurser. Det er krevende å oppnå både økt sjølforsyning og lavere klimagassutslipp, men da er det særlig viktig å holde fast på målsettingen om å redusere utslippene per produserte enhet. Samtidig vil en økt sjølforsyning i Norge, hvor vi produserer mat med lave utslipp av klimagasser, redusere faren for høyere utslipp i andre land eller karbonlekkasje. Utslippene av klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres, samtidig som opptaket av karbon økes. Dette må skje samtidig med en økning i sjølforsyninga og tilpasning av produksjonen til et endret og mer utfordrende klima. Derfor er et mangfoldig landbruk over hele landet viktig for å redusere konsekvensene av klimaendringene.

Overproduksjon av jordbruksvarer er negativt i et klimaperspektiv. God balanse mellom tilbud og etterspørsel gjennom effektiv markedsbalansering er viktig for å unngå unødige klimagassutslipp og dårlig ressursutnytting. Vi viser til jordbrukets forhandlingsutvalgs forslag om å nedsette en partssammensatt gruppe for produksjons- og markedsregulering, jf 6.3.

Det er avgjørende at det lønner seg å være en bonde som driver på en bærekraftig og miljøvennlig måte, samtidig som en tar hensyn til klimaendringene. En effektiv innsats for å bekjempe klimaendringer og ivareta miljøet krever forutsigbarhet, langsiktig planlegging og bred støtte til tiltakene. Klimatiltak bør bidra til å stimulere norsk matproduksjon ved å optimalisere ressursbruk

og utnytte jordbruksarealer og beiter over hele landet. For å sikre at klimatiltakene og innføringen av regionale miljøkrav ikke blir en økonomisk byrde for matprodusentene, er det nødvendig med kompensasjon for kostnader og ulemper. Dette vil sikre økonomisk bærekraft for bonden. Lager- og spredeløsninger for husdyrgjødsel, presisjonsteknologi og biogass er alle eksempler på teknologi som krever et visst volum for å kunne investere, og det er viktig at virkemidler for denne type løsninger kompenserer for smådriftsulemper. Utviklingen og implementeringen av nye klimatiltak, som metanhemmere, biogass og biokull, må bli støttet for å sikre at det ikke medfører økte kostnader for bonden å ta disse i bruk. Dette vil legge til rette for en mer bærekraftig landbrukspraksis.

Bondens økonomi befinner seg nå i en svært vanskelig situasjon, og for å sikre en fortsatt bærekraftig og miljøvennlig norsk matproduksjon må inntektsmulighetene i jordbruket opp. Et betydelig økonomisk løft og spesifikke støtteordninger rettet mot klima- og miljøtiltak er helt avgjørende for at den norske bonden skal kunne oppfylle Stortingets mål om økt norsk sjølforsyning, forpliktelsene i klimaavtalen og Stortingets handlingsplan for å nå bærekraftsmålene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil bruke jordbruksforhandlingene og -avtalen til å fremme utviklingen av landbruket i en enda mer bærekraftig og klimavennlig retning i tiden som kommer. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det svært viktig å utvikle den helhetlige bærekraften i norsk matproduksjon, som omfatter både sosiale, økonomiske og miljømessige forhold, og bidrar til matsikkerhet og totalberedskap. Det er avgjørende at klimatiltak og klimatilpasning i jordbruket bidrar til dette. Nedenfor gis en oversikt over ordninger i jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøformål, samt hva Jordbrukets forhandlingsutvalg krever av midler til disse tiltakene i 2025.

Tabell 26 Ordninger over jordbruksavtalen

Kap. 1150		2024	2025	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200,0	200,0	-
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68,0	168,0	- 100,0
Post 50	Tiltak i beiteområder	31,0	40,0	- 9,0
Post 50	PRESIS	4,0	4,0	-
Post 50	Klima- og miljøprogram	40,0	40,0	-
Post 50	Klimasmart landbruk	10,0	14,5	- 4,5
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25,0	25,0	-
Post 50	Biogass	22,0	23,0	- 1,0
Post 50	Verdiskapningsprog. fornybar energi og teknologiutv.	222,0	222,0	-
Post 50	Metan HUB	10,0	11,5	- 1,5
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14,0	15,0	- 1,0
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk'	15,0	15,0	-
Post 74.16	Beitetilskudd	1 886,9	2 434,2	- 547,3
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 567,3	5 958,0	- 390,7
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	1 006,1	1 013,1	- 7,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,6	170,0	- 7,4
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	18,0	18,0	-
Post 77.11	Støtte til avlsorg., klimakammer	2,0	2,0	-
Post 77.13	Energirådgivning i veksthussektoren	1,0	2,5	- 1,5
	Sum virkemidler innen miljø- og klima	9 304,9	10 375,8	- 1 070,9

11.1 Klimavennlig matproduksjon

Den siste rapporten fra FNs klimapanel fra 2023, framhever de alvorlige konsekvensene av manglende reduksjon i utslippene, og behovet for å holde temperaturøkningen under 1,5 grader celsius. Klimaendringer påvirker mennesker og natur globalt, og jordbruksnæringens biologiske prosesser er særlig sårbare. Samtidig bidrar også utslippene fra matproduksjon og derfor må næringen ta sin del av ansvaret.

I den inngåtte klimaavtalen mellom jordbruket og staten legges det vekt på å redusere klimagassutslipp og øke karbonopptaket uten at det går på bekostning av norsk matproduksjon og andre landbrukspolitiske mål. Jordbruket er sårbart og må tilpasse seg klimaendringene. Over 1 000 gårder har allerede utarbeidet klimaplaner som tar høyde for både klimatilpasning og utslippsreduserende tiltak, men det er behov for ytterligere ressurser for å implementere disse planene i større skala og oppnå økt sjølforsyning samtidig som utslippene reduseres.

I Landbrukets klimaplan gjennomgås ulike tiltak som vil bidra til reduksjon og opptak av CO₂, fram mot 2030-målet. Disse tiltakene er som følger:

- Avl på egenskaper som har sammenheng med klimagassutslipp
- MetanHUB-prosjektet, tilsetningsstoffer i fôr
- Bedre grovfôrkvalitet
- Presisjonsgjødsling som gir bedre jordarbeiding
- Optimal gjødsling
- Kalking ved behov
- Miljøvennlige spredemetoder
- Bedre spredetidspunkt og lagerkapasitet
- Drenering av jord
- Omstilling av maskinparken til elektrisitet, biogass og hydrogen
- Automatisering og robotisering
- Utfasing av fossil energibruk i veksthus og utfasing av fossil oppvarming av fjøs
- Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg
- Mottak og spredning av biorest
- Bruk av fangvekster og biokull i jord

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av tiltakene i Landbrukets Klimaplan fram mot 2030. Tiltakene er avgjørende for å redusere klimagassutslippene, men krever betydelige ressurser. Det er nødvendig med en innsats fra samfunnet som helhet for å finansiere disse tiltakene, på samme måte som klimatiltak i andre sektorer. Det er viktig å erkjenne at det alltid vil være klimagassutslipp knyttet til matproduksjon, slik også understreket av Klimautvalget 2050 sitt arbeid.

11.1.1 Klimatilpasning, matsikkerhet og beredskap

Klimaendringene fører til utallige utfordringer knyttet til ekstremvær, tørke og økt nedbør, flom og skred, og flere plante- og dyresykdommer. Alle disse faktorene kan bidra til redusert produktivitet, og påvirker også dyrkings- og innhøstingsforhold i Norge.

For å imøtekomme konsekvensene som følge av klimaendringene, må vi gå fra en hendelsesbasert beredskap til å fokusere på forebyggende arbeid. Klimatilpasning er et samfunnsansvar, og tiltak

må gjennomføres slik at næringen er i stand til å kunne håndtere klimaendringene. Godt drevet jord er en nøkkel for å tilpasse seg klimaendringene med mer tørke og nedbør. Et bredt spenn av klima- og miljøhensyn må ligge til grunn for klima- og bærekraftsarbeidet. Landbruket har utformet en egen klimaplan, som viser hvordan et samlet jordbruk skal nå målet om å redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon i jord. I planen er det ni satsingsområder som til sammen skal bidra til å nå den inngåtte intensjonsavtalen med regjeringen fram mot 2030. Kapittel 9 i den reviderte klimaplanen fra 2024 ser på tiltak for å tilpasse landbruket til et mer krevende klima, slik at næringen i større grad er rustet for ekstremvær.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av å gjennomføre miljø- og klimatiltak som i større grad gjør jordbruket i stand til å håndtere mer ustabil vær, i tråd med kapittel 9 i landbrukets klimaplan. Slik klimatilpasning vil være helt nødvendig som en del av landets beredskapsarbeid fremover, og for å tilrettelegge for det politisk vedtatte målet om økt sjølforsyningsgrad, styrka beredskap og matsikkerhet.

11.1.2 Bionova

Bionova, etablert under Innovasjon Norge, er et viktig verktøy for å oppnå Norges klimamål og redusere utslippene innenfor landbruk, skogbruk og havbruksnæringene. Målet er å kraftig redusere klimagassutslipp og øke karbonlagringen i jord på gårdsnivå, samtidig som det stimulerer til økt verdiskaping gjennom en mer effektiv sirkulær bioøkonomi. Programmene *Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket* og *Bioøkonomiordningen* er allerede en del av Bionova.

Bionova vil gjennomgå videre utvikling i 2024, basert på evalueringen av de to programmene som danner grunnlaget for det. Et porteføljestyre er etablert, og vil bidra til å forme den videre utviklingen av Bionova. For å nå målene for utslippskutt innen 2030, inkludert de som er satt i klimaavtalen mellom landbruket og staten, må arbeidet innenfor de biobaserte næringene intensiveres betydelig.

Det vil være avgjørende å utnytte husdyrgjødsel bedre og øke karbonbindingen i jorda. Det er behov for å bygge flere biogass- og biokullanlegg, både større anlegg og mindre gårdsanlegg. Helhetlige finansieringsløsninger som kombinerer midler fra jordbruksoppkjøret, privat kapital og midler fra statsbudsjett er nødvendig for å nå målene både på gårdsnivå og i landbrukets verdikjeder. Det er også behov for tilpassede tilskuddsordninger for å realisere anlegg raskt, noe som vil ha betydelig effekt på lokal verdiskaping, sirkulær bruk av ressurser og reduksjon av klimagassutslipp.

I sitt innspill til etablering og utforming av Bionova la Norges Bondelag vekt på at det måtte sikres en utforming av virkemidler som tydelig har bonden som målgruppe, og møter bondens behov i hverdagen. Noen av forutsetningene det ble lagt vekt på var at det måtte etableres støtteordninger som rettes mot å dekke bondens økte kostnader ved bruk av klimaløsninger, og at ordningene var rettighetsbasert for å sikre forutsigbarhet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener Bionova må være det viktigste verktøyet for å finansiere tiltakene i Landbrukets klimaplan, og spesielt tiltakene for å redusere biologiske utslipp. Det må etableres et styringssystem som dokumenterer klimanytte og utslippskutt, for å sikre at Bionovas midler prioriteres for å oppfylle Landbrukets klimaplan og klimaavtalen mellom jordbruket og staten. Dette skal rapporteres i grønn bok.

Dersom Bionova skal bli det viktigste verktøyet for å redusere klimagassutslipp i landbruket, må det også tilføres midler over statsbudsjettet. Bionova gir mulighet for å finansiere viktige tiltak utenfor jordbruksavtalen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at Bionova tilføres midler over statsbudsjettet til bonden og fellesanlegg tilknyttet landbruket allerede ved behandlingen av RNB i juni 2024. Det bør vurderes å styrke tildelingen over statsbudsjettet til industriformål. I tillegg bør det i forbindelse med utviklingen av Bionova og arbeidet med ny 4 års-avtale for Enova, tydeliggjøres en klarere ansvarsfordeling mellom disse to virkemiddelaktørene. Vi mener at Enova må ta et større ansvar for å redusere fossile utslipp i landbruket. Innfasing av ny teknologi og roboter i landbruket og støtte til store næringslivssatsinger som industrielle biogassanlegg og biokullfabrikker vil bli viktig framover. Vi mener det kan være aktuelt at Enova eventuelt overfører midler til Bionova. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at Bionovas midler må styres i retning av å redusere biologiske utslipp i landbrukets klimaplan og økt karbonlagring i landbruket.

11.1.3 Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi

Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket skal stimulere landbruket til å produsere, bruke og levere fornybar energi. Formålet er også å gjøre landbrukets energiforbruk klimanøytralt. Programmet er avgjørende for å innfri målet i satsningsområde #6 om fossilfri oppvarming i jordbruket innen 2030, noe som gir utslippskutt tilsvarende 255 000 tonn CO₂-ekvivalenter fra 2021 til 2030 (jf. Landbrukets klimaplan).

Programmet driftes av Innovasjon Norge/Bionova og har tre satsingsområder: Fornybar energi i landbruket, introduksjon av nye produksjonsteknologier og produksjon av brenselstis. Det kan gis investeringsstøtte og støtte til kompetanse- og utviklingsprosjekter innen satsingsområdene.

Det er langt større interesse og pågang for investering i fornybar energi i landbruket enn tidligere, og dette merkes på søknadsmengden. Av de 715 godkjente prosjektene i 2023 var 366 knyttet til solceller alene eller i kombinasjon med andre energiløsninger. Økningen i energianlegg på gårdsnivå, drevet av solcelleanlegg og varmepumper/gjenvinnere, bidrar til å øke energiproduksjonen. Antallet varmesalgsprosjekter har også økt fra 2022, med en total tilsagnssum på 34 millioner kroner i 2023 sammenlignet med 16,5 millioner kroner i 2022.

I takt med at viljen til å gjennomføre investeringer øker, går tilskuddsrammene tom for midler tidlig hvert år, mye grunnet økte energipriser, større fokus på klima og miljø, og bedre lønnsomhet i flere typer energianlegg. Fokus på nye miljø- og klimaløsninger og -produkter kan være aktuelle prosjekter framover, men pågangen av søknader knyttet til bygging av energianlegg er nå så stor at det er lite rom for å vurdere utvidelser av programmet. Det er nødvendig med en mer helhetlig innsats mot verdikjeden innen klima, miljø og energi.

Se ellers kapittel 12.13, tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.4 Klimarapportering i jordbruket

Rapport fra regnskapsgruppa for klimaavtalen mellom jordbruket og staten

Det vises til rapport til jordbruksforhandlingene 2024 fra regnskapsgruppa for klimaavtalen oversendt avtalepartene april 2024.

Regnskapsgruppa sitt mandat er å rapportere og føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen. Det er også en ambisjon at utslippseffekten av tiltak som per i dag ikke fanges opp i det nasjonale klimagassregnskapet, over tid skal inngå i det nasjonale klimagassregnskapet.

I 2023 ble det publisert offisielle utslippstall for det første året (2021) i avtaleperioden for klimaavtalen. Utslippstall for 2021 ble rapportert til EU og FN i mars 2023. 2023 var derfor det første året Regnskapsgruppa kunne rapportere om status for utvikling i utslippsreduksjoner og opptak. I mars 2024 leverte Regnskapsgruppa første hovedrapport for oppfølging av avtalen. I forbindelse med publiseringen ble det også lansert nettsider for Regnskapsgruppa. Her ble det lagt fram en omfattende gap-analyse og en tiltaksrapportering, der det ble hentet aktivitetsdata fra mange flere kilder enn en gjør i det offisielle utslippsregnskapet. Regnskapet for avtalen er en sammenstilling av historiske utslipp og opptak som er omfattet av avtalen slik de rapporteres i det nasjonale klimagassregnskapet. Det totale utslippet i klimaavtalens regnskap for det første året i avtaleperioden (2021), var 7 873 kilotonn CO₂-ekvivalenter. Mellom 2020 og 2021 økte utslippet med 2,5 prosent. Dette var pandemiår, og utslippstallene for 2020 og 2021 er derfor krevende å bruke som grunnlag for å si noe om langsiktige trender. Dette viser viktigheten av et rapporteringssystem som også fanger opp tiltak som skjer på gårdsnivå, men som det tar tid før fanges opp i det offisielle klimaregnskapet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener regnskapsgruppa for klimaavtalen har gjort en grundig jobb i året som har gått. Bedre bokføring- og rapporteringsmetodikk er nybrottsarbeid.

Regnskapsgruppa for klimaavtalen er nedsatt av partene i jordbruksforhandlingene som et rådgivende, fagteknisk organ. Den kan komme med anbefalinger til partene i jordbruksoppgjøret, men **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil presisere at det kun er partene i jordbruksoppgjøret som kan beslutte endringer i klimaavtalen, slik som arealbruksendringer.** I rapporten til partene fra regnskapsgruppa for klimaavtalen står denne anbefalingen:

“I løpet av arbeidet i Regnskapsgruppa har det kommet frem noen konsekvenser og uklarheter ved valg av referansenivå i skog- og arealbrukssektoren som ikke var kjent ved avtaleinngåelse. Kort sagt påvirker aktivitet fra før avtaleperioden utslippene i avtaleperioden. Spesielt gjelder dette for overgang fra myr til dyrket mark. Til tross for nydyrkingsforbudet som kom i 2020, forventes utslippene fra dyrket mark å stige i løpet av avtaleperioden, blant annet fordi karbon fra tidligere tiders nydyrking fortsetter å frigjøres og gi utslipp i mange år. Målet i avtalen om å kutte utslippene med minst 5 mill. tonn over perioden ble satt ut fra det som den gang var kunnskap om reduksjonspotensialet. Fra statens side har det vært lagt til grunn at et kutt på 1 mill. tonn kan oppnås innen energibruks- og arealbrukssektorene, hvorav reduserte utslipp fra dyrket myr var forventet å stå for en stor del. Dersom utslipp som følge av tidligere aktivitet i skog- og arealbrukssektoren skulle vært lagt til, ville hverken reduksjon eller total stopp i nydyrkingsaktiviteten resultert i reduserte utslipp. Samlet reduksjonspotensiale ville da vært tilsvarende lavere, og kutt mål på 5 mill. tonn langt mer krevende. Etter Regnskapsgruppens forståelse, var ikke dette intensjonen med avtalen.”

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter Regnskapsgruppa for klimaavtalens anbefaling om at arealbruk som ikke har lang nok rapporteringstid i henhold til referansebanen ikke skal inngå som en del av klimaavtalen med jordbruket. Dette må avklares mellom partene i klimaavtalen, men er ikke en del av jordbruksforhandlingene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener regnskapsgruppa skal ha en ambisjon om at aktivitetsdata fra støtteordninger som mobiliserer klimatiltak skal rapporteres årlig, eksempelvis dreneringstilskudd, bruk av fangvekster, støtte til levert husdyrgjødsel til biogassanlegg og Bionova.

Våren og høsten 2024 vil gruppa jobbe med å vurdere kunnskapsbehov og sette ut oppdrag som kan bidra til kunnskapsgrunnlaget for forbedringer av aktivitetsdata eller utslippsfaktorer i det nasjonale klimagassregnskapet. I tillegg til å initiere nye prosjekt, vil Regnskapsgruppa følge utviklingsprosjektet på enterisk metan fra ungdyr som er igangsatt. Prosjektet vil ferdigstilles i 2024. I løpet av høsten 2024 ønsker Regnskapsgruppa å sette ut et større oppdrag på lystgass, for å vurdere kunnskapsbehov for å forbedre metodikken som brukes for å beregne utslipp av lystgass fra jordbruksjord.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det i 2025 blir satt av 2,5 mill. kroner til Regnskapsgruppas arbeid i 2025 over klima- og miljøprogrammet, som gir rom for å finansiere nye utviklingsprosjekter og videreutvikle Regnskapsgruppas rapporteringssystem.

Jordbrukets rapporter om klimaarbeid i jordbruket

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til mandatet til Klimaregnskapsgruppa der faglagene i jordbruket skal gi en årlig statusrapport for sitt arbeid med klimaavtalen. Årets statusrapport er en revidert utgave av Landbrukets klimaplan. En oppdatert versjon er oversendt regnskapsgruppa for klimaavtalen.

Landbrukets klimaplan setter kursen for klimaarbeidet i landbruket. Under følger et sammendrag av de ni satsingsområdene i Landbrukets klimaplan. Revidert utgave av klimaplanen er laget på bakgrunn av oppdatert kunnskapsgrunnlag fra NIBIO og NMBU, samt innspill fra hele næringen. Revidert klimaplan har vært behandlet på det årlige klimamøtet der styreledere og konsernsjefer fra organisasjoner i jordbruket møtes. 21 organisasjoner stiller seg bak Landbrukets klimaplan, som er et veikart med felles ambisjoner.

Status for de ni satsingsområdene i Landbrukets klimaplan

Klimaavtalen mellom regjeringa, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag trådte i kraft i 2021. Klimaregnskapsgruppa, samt nye tall fra Miljødirektoratet og næringen har bidratt med oppdaterte måltall. Næringen har også gitt en kvalitativ vurdering av fremdriften på klimaarbeidet.

#1 Klimakalkulator og klimarådgivning

I begynnelsen av mars 2024 var det 8 638 klimaberegninger av norske gårder i kalkulatoren. Det varierer noe fra fylke til fylke, men antall brukere av kalkulatoren har økt betydelig i løpet av 2023. Flere initiativ, slik som TINEs bærekrafttillegg på 2 øre per liter melk, som skal økes til 4 øre per liter sommeren 2024, har gjort at antall innlogginger har økt. 81 prosent av melkeproduksenter har gitt samtykke til klimaberegning. Målet er at alle gårdsbruk i løpet av 2025 skal ha gjennomført en klimaberegning og fått tilbud om klimarådgivning.

#2 Avl og friskere husdyr

I det tradisjonelle avlsarbeidet for drøvtyggere, som har pågått over mange tiår, har fokus på å redusere klimagassutslipp akselerert betydelig. Avlsframgangen, spesielt for Norsk Rødt Fe

(NRF), har økt med 50 prosent siden 2019, takket være tiltak for økt føreffektivitet og redusert klimapåvirkning. Den gode dyrehelsestatusen til norske husdyr, oppnådd gjennom målrettet avl og begrensede tilfeller av smittsomme sykdommer, bidrar også til lavere klimautslipp per produsert enhet. Satsingen på avlsarbeidet estimeres å redusere klimagassutslippene med betydelige tonn CO₂-ekvivalenter over en tiårsperiode, sjøl om nøyaktige tall er vanskelige å fastslå på grunn av avlsarbeidets langsiktige natur.

Bærekraftig avlsarbeid krever betydelige investeringer og støtte, spesielt for å opprettholde den gode dyrehelsen. Nasjonale strategier og støtteordninger, som for eksempel omlegging til SPF-status, spiller en viktig rolle i å opprettholde ambisjonsnivået og motivere gjennomføringen av nødvendige tiltak.

#3 Klimavennlig fôring

Metanhemmere er et fôrtilskudd som reduserer utslipp av metan fra drøvtyggere, og det pågår omfattende forskning på dette området i norsk landbruk. Dokumentasjon og studier av metanhemmere under norske forhold er avgjørende for å nå ambisjonene i Landbrukets klimaplan, og trinnvis implementering av metanhemmere fram mot 2030 kan bidra til betydelig reduksjon av metanutslippene.

Prosjektet MetanHUB, med støtte fra jordbruksavtalen, oppstart i 2024 og ledet av TINE, har som mål å bygge kunnskap for implementering og oppfyllelse av mål om metanreduksjon. Dette prosjektet involverer flere aktører i næringen og forskningen på metanhemmere, inkludert studier av tilsetningsstoffer som Bovaer og rødalger. I tillegg til å fokusere på metanhemmere, er det også viktig å forbedre grovfôrkvaliteten, som har stor innvirkning på fordøyeligheten og dermed metanutslippene. Forskningsprosjekter som Klimagrovfôrprosjektet (Weiby et al., 2022, 2023) og økt satsing på bærekraftig grovfôrproduksjon og optimal fôring er essensielle for å øke grovfôrets energiopptak og dermed redusere utslippene. En grundig innsats for å implementere disse tiltakene og forbedre grovfôrkvaliteten er nødvendig for å oppnå betydelige utslippsreduksjoner og økt bærekraft i norsk husdyrproduksjon.

#4 Fremtidsrettet agronomi

God agronomi basert på tilgjengelige ressurser er et godt klimatiltak. Det handler om rett metode for jordarbeiding, kalking og gjødsling til rett tid. Implementering av miljøvennlige spredemetoder for husdyrgjødsel, som bruk av stripespreder og bedre lagerkapasitet, bidrar til å redusere utslipp av ammoniakk og lystgass. Ved å optimalisere spredetidspunktet og bruke miljøvennlige metoder, reduseres også behovet for mineralgjødsel og tilhørende lystgassutslipp.

Videre er drenering av jord et viktig tiltak for å opprettholde god jordhelse, høye avlinger og reduserte utslipp. Presisjonsutstyr som muliggjør nøyaktig tildeling av innsatsfaktorer og arbeid, sammen med bevisstgjøring om optimal agronomi, er også essensielt. Samlet sett er det nødvendig med betydelige investeringer og målrettede tilskudd for å implementere disse tiltakene effektivt, samtidig som det kreves økt rådgivning for å utnytte teknologien til fulle. Justeringer i støtteordninger og regelverk, samt en økning i tilskudd til klima- og miljøtiltak, kan bidra til å stimulere til bærekraftig praksis i jordbruket.

#5 Fossilfri maskinpark

Jordbrukets maskinpark, særlig traktorer, står for hoveddelen av klimagassutslippene fra sektoren. Overgangen til 100 prosent biodrivstoff er en umiddelbar løsning for å redusere utslippene, og forskning viser at dagens maskiner kan operere uten problemer med biodrivstoff av høy kvalitet. Elektrifisering av maskiner, inkludert traktorer, kan også bidra til kutt i utslippene, spesielt hvis energien kommer fra kortreiste kilder som sol- og vindkraft. Men utfordringer som begrenser

tilgjengelighet av alternativ energi og høye utviklingskostnader for elektriske maskiner må takles for å realisere dette potensialet. I klimaplanen fra 2021 ble det forutsatt et omsetningskrav for innblanding av 10 prosent avansert biodrivstoff fra 2021 med en gradvis opptrapping til 20 prosent mot 2030. Dette var forventet å kunne gi en samlet utslippsreduksjon i underkant av 520 000 tonn CO₂-ekv. for perioden.

Utskiftningen av tradisjonelle traktorer med alternative energikilder som biogass og elektrisitet er fortsatt i tidlig fase, med begrensede tilgjengelige modeller og lav markedsandel. Samtidig viser fremtiden muligheten for en gradvis overgang til mer elektriske maskiner og roboter i jordbruket, spesielt i arbeidsintensive produksjoner som frukt og grønnsaker. Men for å oppnå betydelige kutt i utslippene kreves det ikke bare teknologisk innovasjon, men også politisk støtte, investeringsordninger og oppdatering av regelverk for å legge til rette for en bærekraftig omstilling av landbrukets maskinpark.

#6 Fossilfri oppvarming

Fra 1. januar 2025 vil forbudet mot fyring med mineralolje til oppvarming av landbruksbygg tre i kraft, med unntak av mineralolje til korntørking. Forventet nedgang i utslippene innen 2030 fra landbruksoppvarming antas å nå 49 000 tonn CO₂-ekv., i tillegg til tiltakene beskrevet i Landbrukets klimaplan for fossilfrie oppvarmingskilder innen 2030. Veksthusnæringen streber mot 100 prosent fornybar energibruk innen 2030, med fokus på alternative oppvarmingskilder som elektrisitet og bioenergi, mens utfasing av fossil gass, spesielt i Lyses rørrnett i Rogaland, vil være avgjørende for å redusere utslippene fra norske veksthus. Gårdsbasert produksjon av varme og elektrisitet, biogassanlegg og andre bioenergiløsninger representerer viktige alternativer for å erstatte fossil energibruk i landbruket, men utfordringer som sikkerhetskrav, kostnader og teknologiutvikling må løses for å realisere dette potensialet.

#7 Husdyrgjødsel i biogassanlegg

Ved å omgjøre husdyrgjødsel til biogass reduseres lagringstiden og dermed utslippene av metan og lystgass fra gjødsellagrene. Biogassproduksjon fra husdyrgjødsel kan erstatte fossile oppvarmingskilder og drivstoff i transportsektoren. Sjøl om flere biogassanlegg planlegges, er det fortsatt få som tar imot husdyrgjødsel i stor skala. Stortinget har tidligere vedtatt et mål om at 30 prosent av husdyrgjødselen skal benyttes til biogassproduksjon, men i dag benyttes kun 2 prosent. Økt bruk av husdyrgjødsel i biogassanlegg er nødvendig for å nå klimamålene, men det krever teknologisk utvikling, investeringsstøtte og markedstilrettelegging. Det er også viktig å sikre god mattrygghet og etablering av standardiserte avtaler i verdikjeden for biogass.

#8 Jorda som karbonlager og arealbruk

Økt karbonlagring i jord avhenger av ulike tilpasningstiltak som fangvekster, biokull og god agronomi, som også gir positive avlingseffekter og forbedrer jordhelsen. Potensialet for karbonlagring varierer etter geografi, klima og jordsmonn, men tiltak som fangvekster og biokull anses som mest effektive og gjennomførbare i Norge. Disse tiltakene bidrar ikke bare til karbonlagring, men også til bedre vannhåndtering og jordstruktur, og øker dermed både landbruksproduktiviteten og miljøfordelene.

For å oppnå større karbonlagring i jord er det nødvendig med økt bruk av fangvekster og biokull, men dette krever aktiv bruk for synliggjøring av effekten, bedre metodikk for å inkludere tiltakene i klimaregnskapet, og etablering av gunstige økonomiske rammevilkår. Det er først og fremst økonomi som er barrieren for at biokull ikke etterspørres av bøndene i større omfang. Biokull kunne fra og med 2023 støttes gjennom RMP.

Det er også viktig å fortsette jordvernarbeidet for å bevare matjorda og redusere behovet for omdisponering av arealer, samt å stimulere til bruk av karbonlagrende tiltak gjennom tilskudd og reguleringer som fremmer bærekraftig landbruk og klimatilpasning.

#9 Klimarisiko og klimatilpasning

Det er nødvendig å både redusere klimagassutslipp og tilpasse samfunnet til klimaendringer. Dette innebærer å identifisere potensielle konflikter, foreta avveininger mellom utslippsreducerende- og tilpasningstiltak, samt identifisere vinn-vinn-løsninger. Klimatilpasning i landbruket er avgjørende for å redusere negative effekter av ekstremvær og endrede dyrkingsforhold, samtidig som utslippsreduksjoner må ses i sammenheng for å unngå utilsiktede virkninger og realisere synergier.

Klimaendringene vil påvirke matproduksjonen globalt, og landbruket må være rustet for endringer som høyere temperaturer, ekstremvær og endret biologisk mangfold. Samtidig kan klimatilpasningstiltak i landbruket bidra til å redusere sårbarheten i andre sektorer og opprettholde matproduksjonen. Det er behov for et helhetlig rammeverk som kan håndtere klimatiltak og tilpasninger på en bærekraftig måte og sikre matsikkerheten i møte med endringer i klimaet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at dersom en skal lykkes med flere av satsningsområdene må mer finansiering på plass. Det vises til konkrete forslag andre steder i kravdokumentet.

11.1.5 MetanHUB- uttesting av metanhemmere for norske drøvtyggere

Klimavennlig føring, i hovedsak bruk av metanhemmere, er et av tiltakene som er forventet å ha stor effekt for oppfølgingen av Landbrukets klimaplan. Uttesting og bruk av metanhemmere til drøvtyggere er i gang, under det 4-årige prosjektet MetanHUB. Prosjektet skal bidra til å oppfylle Landbrukets klimaplan gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trygg implementering under norske forhold. Reduksjon av metanutslippet må finne sted parallelt med at dyras behov, helse og velferd ivaretas og at norske råvarers kvalitet og konkurransefortrinn opprettholdes.

TINE er prosjekteier for prosjektet. Det har også blitt etablert en forsknings-HUB med en prosjektgruppe (med NMBU, NIBIO, Nortura, Tyr, NSG, Geno), en referansegruppe (bredt sammensatt av næringsaktører i landbruket) og en styringsgruppe (Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, TINE SA).

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at dette prosjektet bidrar til bred kunnskapsoppbygging og -deling i hele næringa. Reduserte metanutslipp fra drøvtyggere er et sentralt tiltak i Landbrukets Klimaplan og for å lykkes må hele verdikjeden involveres i dette viktige arbeidet.

Man må unngå at bruk av metanhemmere virker strukturdrivende. Mange produksjoner har ikke et tilpasset produksjonsapparat. Tildeling kan kreve investeringer i fôrmikser og kraftfôrautomat, som vil være utfordrende for mindre produksjoner å tilpasse seg til. Det er viktig at tiltaket blir økonomisk gjennomførbart for alle besetningsstørrelser gjennom finansieringsløsninger som ikke svekker bondens økonomi.

MetanHUB er organisert og godkjent av Landbruksdirektoratet, med pågående arbeidspakker inkludert utarbeidelse av Konsortieavtalen mellom prosjektdeltakerne. MetanHUB har gjort seg bemerket, og får forespørsler om samarbeid fra nye metanhemmer-initiativ, og planlegger et innledende forsøk høsten 2024 for å verifisere effekten av et nytt produkt. Samarbeid med Statsforvalter Vestland muliggjør regionale aktiviteter med felles motivasjon.

Ambisjonen er at alle drøvtyggere skal ha metanhemmere innen 2027, med fokus på melkekuer prioritert i 2024. TINE har allerede doseringsløsninger for Bovaer10 til flere produsenter, mens det gjennomføres et geiteforsøk for å undersøke effekten av metanhemmere på beiting. Det utforskes også nye metanhemmere, inkludert SilvAir, med planlagte dose-respons forsøk for sau.

TINE har utviklet en effektiv metode for å tildele metanhemmere til drøvtyggere via mineralblanding, som drysses over pellets enten i kraftfôrautomater eller melkeroboter, med potensial for opptil 70 prosent reduksjon av metanutslipp fra melkekuer. De jobber med kraftfôrleverandørene for å lande endelig tildeling via kraftfôr. Sammen med Mimi og NorFor utviklers det også et digitalt verktøy for sporing og dokumentasjon av metanutslipp, med overføringsverdi til andre drøvtyggere. I samarbeid med Q-meieriene i Referansegruppa, jobbes det med å øke produsentenes engasjement for rekruttering og bruk av metanhemmere. Grovfôr kvalitet er prioritert i MetanHUB, med fokus på riktige valg for gjødsling, slått og fôringstidspunkt, støttet av TINEs grovfôrlab for raske analyser og beslutningsstøtte.

Norske forhold bringer utfordringer, som aktivt adresseres i MetanHUB. Usikkerheten rundt finansiering av metanhemmere og implementering av tilpassede doseringsløsninger skaper en flaskehals. TINE deler sin kunnskap med den partssammensatte arbeidsgruppen, men for å nå målene i Landbrukets klimaplan trenger næringen raskere beslutninger. Uroen rundt en mulig klimaavgift påvirker produsentenes engasjement negativt, men fokus på løsninger som adresserer utslippskilden vil være motiverende. Videre prioritering må være å samle en felles kommunikasjon for å støtte produsentene og adressere bekymringene deres. Bruk av metanhemmere vil være mer lønnsomt og konkurransedyktig enn å innføre en klimaavgift, og det etterlyses en gunstig finansieringsløsning i Norge.

Det er identifisert et betydelig forbedringspotensial i å samordne kommunikasjonen om metan og klima blant aktørene i MetanHUB, avtalepartnere og landbrukets organisasjoner. En enhetlig og tydelig kommunikasjon rettet mot produsenter, beslutningstakere og forbrukere er avgjørende, basert på felles kunnskap og faglig forankring. Behovet er stort for kontinuerlig kunnskapsoverføring, deltagelse og oppfølging, spesielt sett i lys av behovet for å inkludere alle drøvtyggerne. For å støtte melkeprodusenter i bruk av metanhemmere, må det etableres en strukturert plan med fôringsplaner, fôrkontroller, beslutningsstøtte og rådgivning, samt regelmessige benchmark-møter regionalt og/eller i produsentlag. MetanHUB og TINEs Grovfôrlab har kapasitet til å utvikle og implementere en slik plan gradvis. Dette kan være en potensiell pilot for kunnskapsbasert kommunikasjon som kan gi positive resultater og økt måloppnåelse i tråd med Landbrukets klimaplan.

For å øke tempoet og oppnåelse av mål i henhold til Landbrukets klimaplan, er det avgjørende å rette fokus mot ammeku og kjøttfe. Vi ser behovet for et feltforsøk i 2024 for å teste kunnskapsløsninger og sikre en trygg og effektiv implementering av metanhemmere under norske forhold. Dette inkluderer utfordringer knyttet til tildelingsmetoder, premix-løsninger, og beiting for ulike dyregrupper. En slik pilot for å øke kunnskapen og implementeringen av metanhemmere for ammeku og kjøttfe vil kunne bidra til økt tempo og resultater frem mot 2030. Dette vil kreve økte ressurser med dyp og praktisk kunnskap om ammeku og kjøttfe. **Innfasing av metanhemmere i fôret er en tydelig prioritering og et stort løft for norsk landbruket.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det settes av ytterligere 0,5 mill. kroner til prosjektet MetanHUB, øremerket pilot for kunnskapsbasert kommunikasjon for 2025. Videre krever vi 1 mill. kroner, øremerket for å støtte en pilot for å øke kunnskapen om og implementeringen av metanhemmere for ammeku og kjøttfe. Bevilgningen til MetanHUB økes totalt med 1,5 mill. kroner, til totalt 11,5 mill. kroner i 2025, og forvaltes på samme måte som eksisterende bevilgning.

11.1.6 Klimasmart Landbruk

Klimasmart landbruk er et pågående prosjekt som startet i 2016. I starten var det Norges Bondelag som søkte som prosjekteier, men i 2017 ble det etablert et samvirke, Landbrukets Klimaselskap, bestående av faglagene, 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I dag er det 16 eiere av Landbrukets klimaselskap, og det er Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren.

Det vises til Prop. 121 S (2022-2023), endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2023 m.m.):

Det faglige grunnlaget som kalkulatoren er basert på er utviklet av NMBU, NLR, TINE og NIBIO. Det har vært viktig at kalkulatoren baserer seg på forskning og at beregningene er basert på de samme utslippsfaktorer som det offisielle klimaregnskapet der det er mulig.

Samarbeid mellom de faglige miljøene er avgjørende for å sikre forsvarlig faglig oppdatering av klimamodellene, og samordninger av beregningene i Klimasmart landbruk med beregningene i det nasjonale klimagassregnskapet. Klimaselskapet har her en koordinerende rolle for de faglige miljøene.

Klimaselskapet har i 2023 hatt flere møter med en større gruppe representanter fra SSB, NIBIO, Landbruksdirektoratet, NMBU, Landbrukets Dataflyt og Landbruksdepartementet. Det har blitt etablert tettere dialog mellom Klimaselskapet, Miljødirektoratet og SSB, og det vil fremover være minst ett samarbeidsmøte i året der Klimaselskapet får en gjennomgang av endringer i det nasjonale regnskapet. Videre er det viktig at aktørene som jobber med det nasjonale regnskapet kjenner til modellene og systemene bak klimakalkulatoren, slik at de blir kjent med hvilke muligheter som er for datafangst fra kalkulatoren.

For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energiproduksjon, biokull, fangvekster, gjødselhåndtering og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonn kartlegging.

I desember 2022 begynte TINE å mobilisere sine kumelkeprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren, slik at de kunne få bærekraftstillegget for klimadokumentasjon og dyrevelferdsdokumentasjon. Dette bærekraftstillegget har en årlig ramme på 30 mill. kroner, denne insitamentsordningen gir gode resultater på antallet som har gjort en klimaberegning på sin gård. Per mars 2024 har mer enn 81 prosent av TINEs melkeprodusenter gitt samtykke og det er gjort en klimaberegning. TINE har også hatt klima som et av sine hovedtemaer for 2023 på sine årlige fjørsrunder. Klimakalkulatoren har to viktige funksjoner: 1) Bonden sjøl får kunnskap om hva som bør gjøres for å redusere utslippene på egen gård, og 2) Kalkulatoren kan gi datafangst som kan bidra til et bedre klimagassregnskap. Partene er enige om at Landbrukets Klimaselskap har en viktig jobb i arbeidet med å få faglig oppdaterte modeller til grunn for klimakalkulatoren, at det sørges for kontinuerlig oppdatering når det er nødvendig og at selskapet har en tilfredsstillende økonomisk situasjon. Det er videre viktig at oppslutningen om kalkulatoren blir høy, så en får en tilstrekkelig datafangst.

Mobilisering av potensielle brukere gjennom informasjon er viktig for å sikre økt oppslutning om kalkulatoren, og at flest mulig tar den i bruk. Det er behov for motivasjon til å gjennomføre klimatiltak og dokumentasjon av disse. Det går for langsomt med mobilisering gjennom incitament kun fra varemottagerne sin side, og Landbrukets Klimaselskap må tildeles midler for å

ha mulighet til å være en pådriver til økt bruk av kalkulatoren. Aktivitetene fordeles på flere aktører, hvor Klimaselskapet står for koordineringen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er opptatt av at usikkerheten knyttet til rettigheter og gjenbruk av data fra klimakalkulatoren må avklares. Det er avgjørende at bonden har trygghet for bruk av egne data og at beregningene ikke brukes til å sette produksjoner, driftsformer eller distrikter opp mot hverandre.

Tabell 29 Oppsummering kostnader 2025

Oppgave	Kostnader i mill. Kroner 2025
1.a. Systemteknisk	6,0
Videreutvikle kalkulator for svin over i Excel, herunder frøproduksjon, grønnsaker, oppdatere værddata og kartutveksling fra NIBIO, generelle forbedringer av alle kalkulatorer	4,3
Tilsetningsstoffer i fôr- metanhemmere, dataflyt fra fôrprøver-grovfôrkvalitet, flere innsatsfaktorer	1,7
1.b Faglig system	4,0
Nye operative kalkulatorer: Frukt, bær og veksthus med nye kilder	2,2
Ferdigstille modell på geit, implementere kalkun	1,8
Slutføre arbeid med operative kalkulatorer på geit og kalkun	
Digitalt verktøy for gårdens klimaplan	
2. Utvikling / rådgivning/ brukertest	1,5
3. Mobilisering	1,5
4. Prosjektledelse	1,5
SUM	14,5

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer i tråd med Landbrukets klimaselskap sin anbefaling om å videreutvikle produksjoner, samt tilføye nye systemer for utvikling. Bevilgningen over jordbruksavtalen er i dag 10 mill. kroner. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en økning av denne posten med 4,5 mill. kroner, fra 10 mill. kroner til 14,5 millioner kroner til Klimasmart Landbruk for 2025.

Se ellers kapittel 12.13 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

11.1.7 Tilskudd til klimarådgivning over RMP

Landbrukets klimaplan (2021-2030) identifiserer utrulling av klimakalkulator og økt satsing på klimarådgivning som et sentralt element blant satsningsområdene. Ambisjonen om at «alle gårdsbruk tar i bruk klimakalkulatoren og får tilbud om klimarådgivning innen utgangen av planperioden» står seg godt også i den reviderte utgaven fra 2024. Klimarådgivning gir gårdbrukere veiledning om gårdens klimaavtrykk og bidrar til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med mål om å implementere klimatiltak i jordbruksproduksjonen. Gjennom en grundig gjennomgang sammen med klimarådgivere vurderes utslipp og karbonopptak på gården, og det utarbeides tiltaksplaner for å redusere utslipp og tilpasse driften til et endret klima.

For å sikre at relevant klimakunnskap blir tilgjengelig for bønder generelt og for å motivere til implementering av klimatiltak i næringen, har partene i jordbruksoppgjøret besluttet å inkludere klimarådgivning som en del av ordningen med regionale miljøtilskudd (RMP) (Prop. 118S (2019-

2020)). Tilskuddet er rettighetsbasert og gis basert på gjennomført rådgivningssamtale og vedlagt tiltaksplan. Til forskjell fra andre tilskudd under RMP, er satsene og kategoriene for klimarådgivningstilskudd fastsatt nasjonalt av Landbruksdirektoratet. Både mottatte og innvilgede søknader om tilskudd til klimarådgivning har økt gjennom perioden 2021-2023, til sammen 1 747 tilskuddsmottakere. Tildelte midler har økt fra ca. 770 000 kroner i 2021 til rett over 6,6 mill. kroner i 2023, til sammen har det blitt utbetalt 9,4 mill. kroner til klimarådgivning.

Norsk Landbruksrådgivning (NLR) og TINE har i den pågående perioden utdannet 200 rådgivere til å kunne gi klimarådgivning på gårdsnivå, hvor bønder har kunnet søke om støtte til én-til-én rådgivning, to-til-én eller grupperådgivning. Tilskuddsordningen, som ble lansert som en pilotordning i 2021, skulle pågå frem til 2024, med en planlagt evaluering og eventuell revidering etter perioden.

NIBIO og Ruralis publiserte i desember 2023 en delrapport fra sitt forskningsprosjekt «*Klimarådgivning som omstillingsrettet virkemiddel i jordbruket*» hvor de har evaluert ordningen og sett på effekten av klimarådgivningen, samt hvordan støtteordningen fungerer i praksis. De finner at klimarådgivning vurderes som positiv av både bønder og rådgivere, samt at tjenesten er formålstjenlig med målene gitt i Landbrukets klimaplan. Både bønder og rådgivningstjenesten er enige om at det er viktig at ordningen videre også må opprettholdes, men at det å legge ut økonomisk for rådgivningstjenesten oppleves som en barriere for flere bønder. En gratis ordning for bøndene kan bidra positivt til at tiltaket skal kunne tas i bruk uavhengig av gårdsinntekt. Ved å utbetale tilskuddet etter utført rådgivning direkte til rådgivningsorganisasjonen, vil bonden både slippe søknadsprosess samt å legge ut økonomisk i påvente av tilbakebetaling fra RMP.

Menon Economics påpeker også i sin rapport utarbeidet i samarbeid med NIBIO og Ruralis (*Evaluering av pilotperiode for tilskudd til klimarådgivning, 2024*) at det kan være krevende for enkelte bønder å ta i bruk ordningen av likviditetsårsaker, og foreslår at Landbruksdirektoratet bør vurdere muligheten for at klimarådgivningsorganisasjonene kan motta tilskuddene direkte. I tillegg nevner de utfordringen med at økt bruk av ordningen vil kunne gå på bekostning av andre RMP tiltak, som for eksempel gjennomføring av klimatiltak, og gi lavere tilskuddssatser på disse.

Menon Economics anbefaler grep for å bidra til økt måloppnåelse for ordningen og økt kunnskap i forvaltningen til å vurdere måloppnåelse. Samtidig som de stiller spørsmål ved om klimarådgivning er det mest effektive virkemidlet for å bidra til gjennomføring av klimatiltak, og vurderer at andre, mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at bevisstgjøring og iverksetting av klimatiltak i næringen er avgjørende for at landbruket skal kunne innfri på sine løfter gitt i Landbrukets klimaavtale. Rådgivningsarbeidet oppfattes som et langsiktig prosjekt, hvor det er svært viktig at en får med seg hele næringen til å bidra med å redusere sine utslipp på gårdsnivå. Derfor krever forhandlingsutvalget at det fortsatt skal gis tilskudd til klimarådgivning med tiltaksplan. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at dagens satser og innholdet i ordningen står seg, og krever 23 mill. kroner til klimarådgivning i 2025, basert på forventet framdrift fra tidligere år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at finanseringen endres fra RMP-ordningen til at rådgivningsorganisasjonene søker midler direkte fra Landbruksdirektoratet. Det etableres en egen tilskuddsordning «Tilskudd til klimarådgivning» under posten Tilskudd til rådgivning – post 77.13. Tilskuddet administreres av Landbruksdirektoratet. Posten tilføres 23 mill. kroner fra RMP som reduseres tilsvarende. Det er en forutsetning at omleggingen fortsatt sikrer gratis rådgivning til bøndene.

Tabell 30 Anslått fordeling på ulike type klimarådgivning for 2025.

	Antall rådgivning	Pris	SUM mill. kr
En til en rådgivning	1 200	6 000	7,2
To til en rådgivning	1 500	8 000	12,0
Grupperådgivning	800	4 000	3,2
TOTALT	3 500		22,4

11.1.8 Biokull over RMP

NIBIO (2023) peker på at bruk av biokull som et av tiltakene med størst potensiale for karbonlagring i jord. Biokull er en sikker og stabil metode for å redusere utslipp av CO₂ i landbruket. I tillegg til å ha en karbonbindende effekt kan bruk av biokull være et tiltak for klimatilpasning ved å bidra til økt vannhusholdningsevne. For å realisere målet om å redusere utslippene med 830 000 tonn CO₂-ekv. ved bruk av biokull innen 2030, må tiltaket styrkes nå. Det er først og fremst økonomi som er barrieren for at biokull ikke etterspørres av bøndene i større omfang. Bruk av biokull er en engangskostnad per skifte. Fra og med 2023 kunne en søke om støtte til bruk av biokull gjennom RMP, men det første året valgte kun fire fylker å tilby det. Dette utgjorde 33 tonn biokull på norske gårdsbruk. Tilskuddet har en øvre grense på 1 tonn biokull per bonde i året, med en foreløpig sats på 15 kroner per kg tørrstoff.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at tiltaket om bruk av biokull må prioriteres høyere, slik at det tas i bruk i større grad. Forhandlingsutvalget mener en bør vurdere innretningen av biokullordningen i RMP og øke øvre grense slik at en får den aktiviteten som er nødvendig.

11.1.9 Biogass

Produksjon av biogass fremmer en sirkulær økonomi i Norge ved forbedret avfallshåndtering og ressursutnyttelse av organisk avfall, for eksempel matavfall, fiskeslam og husdyrgjødsel. Ved å bruke husdyrgjødsel som råstoff kan biogassproduksjon redusere klimagassutslipp fra jordbruket. Biogassproduksjonen bidrar også til å redusere utslipp fra lagring av husdyrgjødsel og utnytter energien i gjødsla. I tillegg vil biorest fra biogassproduksjon ha en positiv klimaeffekt da den kan bidra til redusert bruk av mineralgjødsla.

Det er et ønske om å stimulere til økt bruk av husdyrgjødsel i biogassproduksjon. Stortinget har satt som mål at 30 prosent av husdyrgjødsel i Norge skal brukes til biogassproduksjon. I Klimakur 2030 og Landbrukets Klimaplan har en regnet på 25 prosent husdyrgjødsel inn i biogassanlegg. Dette tiltaket har en estimert utslippsreduksjon på 280 000 tonn CO₂ ekv. akkumulert i perioden 2021-2030.

En utfordring for økt bruk er mangelen på en lønnsom verdikjede for dette per i dag, spesielt på grunn av høye transportkostnader. Sjøl om tiltaket vil bidra til en mer klimavennlig gjødselhåndtering på gården og dermed bedre ressursutnyttelse, medfører det behov for investeringer og økte driftskostnader, som for eksempel leie av maskinkapasitet og økt arbeidstidsforbruk. Derfor vil en slik omstilling i få tilfeller være privatøkonomisk lønnsomt, og tilskudd vil være avgjørende for å bedre lønnsomheten og bidra til gjennomføring.

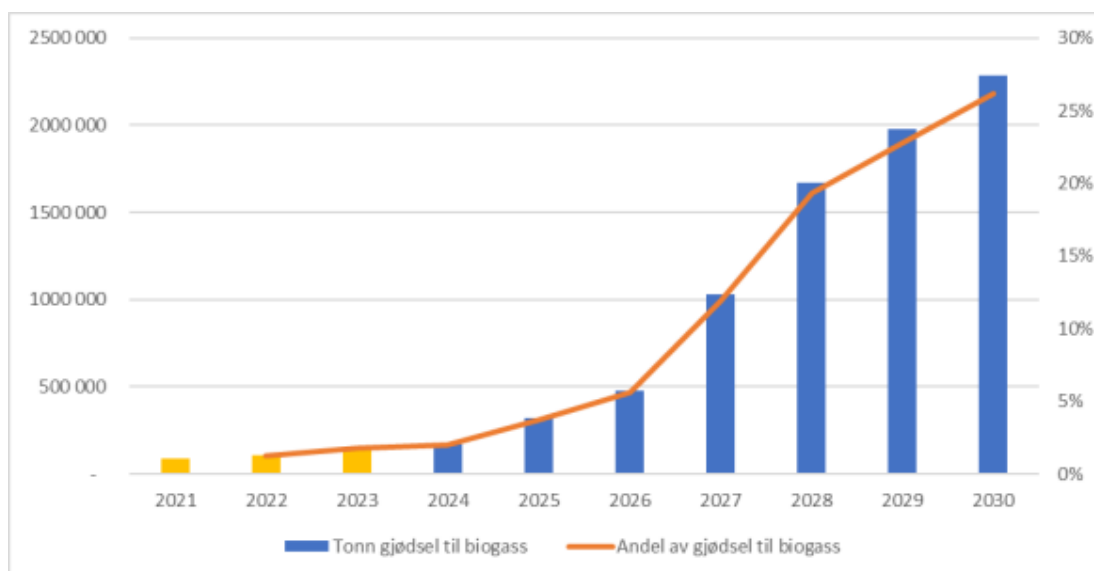
Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet har nylig levert en rapport etter gjennomgang av tilskuddsordningen (Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg, 2024). De påpeker at ordlyden i formålsparagrafen: «Formålet med forskriften er å stimulere til at husdyrgjødsel blir levert til biogassanlegg.» neppe er helt dekkende. De mener det kan være hensiktsmessig å

tydeliggjøre samfunns mål og klimanytten i formålsparagrafen for å unngå uklarhet om hva tilskuddet egentlig er ment å bidra til.

Ordningen bidrar til å stimulere til at husdyrgjødsel benyttes til produksjon av biogass, enten på egen gård, i bygdeanlegg eller til støtte for sambehandlingsanlegg. Tilskuddet går til å dekke utgifter for å levere husdyrgjødsel til biogassproduksjon i sentraliserte anlegg og i gårdsbaserte biogassanlegg som er lokalisert i Norge. Landbruksdirektoratet har laget en femårsprognose for behovet for tilskudd fra dette programmet basert på innvilgede anlegg. Landbruksdirektoratet opplyser om at det er stor usikkerhet knyttet til prognosene, særlig lengre fram i tid. Enova og Innovasjon Norge har innvilget flere søknader på større biogassanlegg som er i byggefase, med prognosert oppstart i 2023/2024, med forventet grunnlag for tilskuddsutbetaling 2024/2025. På bakgrunn av innvilgete søknader hos Enova og Innovasjon Norge forventet en rask vekst i søknadsomfang på ordningen, men den har ikke helt innfridd.

Statistikk fra Norwaste viser at total produksjon i Norge i 2022 var på 734 GWh, mens den økte til 738 GWh i 2023. I april 2024 er det i Norge 58 aktive anlegg og 26 anlegg under planlegging, hvorav 4 av disse er under bygging. I tillegg er det 13 nye anlegg på idéstadium.

Tilskudd gis med 833 kroner per tonn levert husdyrgjødsel, vektet for tørrstoffinnholdet i gjødsla. Der foretaket benytter eget biogassanlegg, kan tilskudd utmåles direkte ut fra foretakets dyretall så lenge all husdyrgjødsel benyttes i anlegget. Dagens tilskuddssats er en forutsetning for alle som ønsker å bygge anlegg. Imidlertid oppfattes den årlige forhandlingen av tilskuddsordningen som lite forutsigbar av aktørene, og dette hindrer dem i å ta investeringsbeslutninger. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener tydelige signaler om varigheten av støtteordningene er avgjørende for å gi større forutsigbarhet til aktørene. For å oppnå vekst i biogassproduksjonen, er det essensielt å ha forutsigbare, langsiktige og betalingsvillige markeder for bruk av biogass.

Figur 7 Prognose for husdyrgjødsel til biogassanlegg basert på gjennomførte og planlagte investeringer. Gule søyler viser historiske tall (tilskuddsstatistikk). Tonn husdyrgjødsel vises på venstre akse og andel av husdyrgjødsel til biogassanlegg på høyre akse. Andel er funnet ved å sammenligne forventet utvikling i volum av gjødsel til biogassanlegg med forventet utvikling i volum av husdyrgjødsel til lager som ligger til grunn for klimagassframskrivningene for jordbrukssektoren.

Målet for klimagassreduksjoner ved bruk av biogass kan oppnås innen 2030 om det legges til rette for kraftig vekst med økt investeringsstøtte og forutsigbar støtte for bøndene til levering av

husdyrgjødsel. Biogass er en av satsningsområdene i Landbrukets klimaplan, og vil derfor være et stort satsningsområde for landbruket i årene fremover. I tillegg oppfattes markedsituasjonen som lovende, noe som er med på å bidra til forutsigbarhet for bransjen.

Norges Bondelag har sammen med en rekke organisasjoner signert et notat som påpeker at dagens støtteordninger for etablering av industrielle biogassanlegg ikke fungerer, da den legger for stor vekt på krav om innovasjon. Norge bør se på hvordan våre naboland Danmark og Sverige har løst dette, da de har klart å etablere fungerende biomassemarkeder.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at dagens støtteordning for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg fungerer bra, og forutsetter at støtten til dette opprettholdes som en rettighetsbasert ordning med dagens satser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen økes til 23 mill. kroner. Store industrielle anlegg kan ikke finansieres over jordbruksavtalen, men må støttes av Enova. Dette er ofte anlegg med flere kommersielle og offentlige aktører, hvor landbruket i stor grad er leverandør av substrat og mottaker av biorest.

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratets anbefalinger om omformulering og tydeliggjøring av formålsparagraf for tilskuddet: "Formålet med tilskuddet er å redusere utslipp av klimagasser fra husdyrgjødsel, gjennom å støtte jordbruksforetak som leverer husdyrgjødsel til biogassanlegg."

Skal landbruket klare å redusere sine klimagassutslipp er det også viktig å få på plass flere gårds- og grendeanlegg. Det er også her landbruket vil få godskrevet mest utslippsreduksjon. For å få til dette kreves det gode ordninger for investeringsstøtte. Dette bør ligge under Verdiskapningsprogrammet.

Se ellers kapittel 12.13 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

11.1.10 Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til rådgiving og ny kunnskap om klima- og miljøtiltak i jordbruket. Gjennom programmet ble det gitt tilskudd til prosjekter innenfor temaene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing, naturmangfold og kulturlandskap.

Programmet hadde i 2023 et budsjett på 38,817 mill. kroner inkludert overførte midler, hvorav 7,525 mill. kroner tilhørte fylkesvise prosjekter og de resterende nasjonale prosjekter (13,045 mill. kroner) og øremerkede prosjekter (18,247 mill. kroner). De fylkesvise midlene lyses ut av statsforvalterne, mens de nasjonale og øremerkede lyses ut og forvaltes av Landbruksdirektoratet.

Tabell 27 Prognose fra Landbruksdirektoratet - Klima- og miljøprogrammet

	Ramme 2023	Utbetalt 2023	Ramme 2024	Prognose 2024	Prognose 2025	Forslag 2025
Fylkesvise tiltak	7,0	8,9	11,0	9,0	11,0	
Øremerkede tiltak	16,8	3,1	12,0	9,9	11,2	
Nasjonale prosjekter	13,2	17,8	17,0	24,8	20,3	
SUM	37,0	29,8	40,0	43,7	42,5	40,0

Klima og miljøprogrammet har vært brukt til utredninger og prosjektmidler om tiltak for klima og miljø i norsk jordbruk. Det treårige prosjektet Bærekraft som konkurransefortrinn for norsk grøntsektor (8 mill. kroner) finansieres over KMP.

Det er i dag utviklet en plasmateknologi som kutter utslipp av klimagasser (metan), og utnytter ressurser fra husdyrhold. Dette bidrar til lokal og fossilfri produksjon av nitrogengjødsel samtidig som det reduserer klimagassutslippene fra landbruket. Maskiner kan plasseres lokalt på gårdsbruket, og produsere nitrogengjødsel ved å bruke strøm, luft og husdyrgjødsel. Slike løsninger kan være et supplement til biogass i Norge fordi løsningen er tilpasset gårdsnivå.

Det foreslås å starte et prøveprosjekt som evaluerer hvor stort klimabidrag teknologien har som tiltak mot nitrogenforurensing, også sett opp mot samfunnsmessige målsetninger som klimatiltak, fossilfri gjødselproduksjon, nitrogenforurensing, økt sjølforsyning og sirkulær bruk av næringsstoffer.

Av potten skal 5 millioner kroner fortsatt prioriteres til økologisk landbruk, og det skal settes av penger til en utredning av variasjon i dreneringskostnader og kartlegging av øvrige barrierer for at det ikke blir drenert mer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 40 mill. kroner. Fordeling av midlene diskuteres i eget møte.

Se ellers kapittel 12.13 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

11.1.11 PRESIS

PRESIS skulle egentlig vært avsluttet i 2024, men har søkt om ett års videreføring. Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at PRESIS nå må tilpasses og klargjøres for driftsfasen. Til driftsfasen må hele prosesseringsnettet flyttes fra testservere til en skyløsning som kan skalere prosesseringskapasitet etter behov i nettverket. Prosjektet er ikke i stand til å etablere skyløsningen som trengs i driftsfasen, og dessuten få gjennomført nødvendig testing av systemet i løpet av 2024. Derfor søkes det om å få forlenge prosjektet med ett år, altså fram til utgangen av 2025.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til søknad fra NIBIO om forlengelse av PRESIS ut 2025. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å sette av 4 mill. kroner for 2025.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at PRESIS blir operativt i løpet av 2025. Det må etableres en plan for den videre drifta uten ytterligere bevilgning over jordbruksavtalen.

Se ellers kapittel 12.13, tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.12 Handlingsplan for plantevernmidler

Handlingsplanen fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengigheten av plantevernmidler, og for å redusere risikoen for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Handlingsplanen gjelder i perioden 2021–2025.

For 2024 ble det avsatt 14 mill. kroner over jordbruksavtalen til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppa for Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler gir føringer for tema som skal prioriteres det enkelte år. For 2024 vektla referansegruppa blant annet hensyn til pollinatorer, informasjon og holdningsskapende arbeid for riktig bruk av plantevernmidler og

utstyr, bedre kunnskap om tiltak som kan redusere avdrift og avrenning til vann, bedre kunnskap om plantevernmidler under norske forhold, herunder helserisiko, miljørisiko i jord og vann m.m.

Totalt søknadsbeløp for 2024 var ca. 31 mill. kroner fordelt på 21 søknader.

Referansegruppen tilrår med utgangspunkt i økende nasjonal og internasjonal oppmerksomhet om bærekraftig bruk av plantevernmidler at det settes av 16 mill. kroner for 2025 over LUF til oppfølging av Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler. Midlene skal i hovedsak prioriteres til jordbruksformål.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen med 1 mill. kroner, fra 14.mill. kroner til 15 mill. kroner over LUF til oppfølging av Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler, og at midlene prioriteres til jordbruksformål. Det bør prioriteres midler til prosjekter for å bygge kunnskap om bruk av ny teknologi/roboter til spredning av plantevernmidler.

Se ellers kapittel 12.13, tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.1.13 Drenering

Et fuktigere og mer ustabil klima hemmer matproduksjonen i alle ledd, fra såing, planting, vekst og høsting. Drenering er et tiltak som både bedrer bondens lønnsomhet og begrenser effekten av klimaendringer. Godt drenert jord er en forutsetning for god jordhelse, høyt avlingsnivå og god avlingskvalitet. Lavere vanninnhold i godt drenert jord reduserer dannelsen av lystgass og reduserer nitrogenavrenning.

NIBIO anslår behovet for drenering av ytterligere 640 000 dekar utover dagens aktivitet på grunn av vedlikeholdsbehov. Rapporten Klimakur 2030 anslår at drenering av disse arealene vil gi en mulig utslippsbesparelse på 244 000 tonn CO₂-ekv. i perioden 2021-2030. Tilskudd til drenering er det viktigste virkemiddelet for innfasing av tiltaket. For å få til økt aktivitet må bevilgningen økes.

Dreneringstilskudd er helt sentralt for å klare målet om økt selvforsyning, herunder målet om økt kornproduksjon. I rapport fra Riksrevisjonen: *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet* står det på side 15: «Undersøkelsen viser at dreneringsaktiviteten er lav, og at det er et mindre forbruk av bevilgede midler fordi få søker om støtte. Tilskuddet som ble innført i 2013, ser ut til å ha økt dreneringsaktiviteten noe, men ikke på langt nær nok i forhold til behovet. Østlandsområdet har størst behov for drenering. Selv om dreneringsaktiviteten er høyest i denne regionen, vil det med dagens dreneringstakt likevel ta rundt 150 år å drenere all jord som ikke er naturlig selvdrenert i dette området.»

Videre skriver Riksrevisjonen: «Etter Riksrevisjonens vurdering har ikke virkemidlene fungert godt nok når dreneringsaktiviteten er på et vedvarende lavt nivå, til tross for god tilgang på tilskuddsmidler. Riksrevisjonen merker seg samtidig at stønadssatsen til drenering fra medio 2023 økte fra 2 500 kroner til 4 000 kroner per dekar systematisk drenert areal. I avtalen mellom staten og Norges Bondelag ble partene enige om at stønadssatsen skal ligge fast på det nye nivået. Riksrevisjonen vil understreke at en vedvarende lav dreneringstakt svekker produktiviteten i jordbruket og kan på lang sikt forringe produksjonsgrunnlaget.»

Satsøkningen i fjorårets jordbruksoppgjør har hatt virkning. Kostnadene ved drenering og grøfting varierer imidlertid mye, og vil ikke være utløsende for drenering i alle områder.. Bevilgningen for 2024 var på 68 mill. kroner og beløpet er allerede så godt som oppbrukt. Behovet for økte midler

er betydelig. For å unngå at mange søknader blir avslått eller ikke behandlet før 2025 ble avtalepartene i mars 2024 enig om å øke tilskuddsrammen til drenering for 2024 med 20 mill. kroner, til 88 mill. kroner. I tillegg ble det enighet om at 15 mill. kroner i ubenyttet ramme fra 2023 overføres til 2024. Samlet tilskuddsramme for 2024 blir da 103 mill. kroner.

I rapport nr. 24/3-28 *Årsrapport 2023 Landbrukets utviklingsfond* avgitt 15. mars 2024 skriver Landbruksdirektoratet at det siden ordningen ble innført i 2013 er innvilget tilskudd til drenering av nær 520 000 dekar jordbruksareal. I 2023 ble det innvilget tilskudd til drenering av 56 000 dekar (201 mill. kroner). Direktoratet rapporterer om at det fortsatt er stort behov for å drenere arealer. Etter satsøkningen fra 1. juli 2023 økte bevilgningene til drenering og i andre halvår 2023 ble det ifølge direktoratet innvilget 164 mill. kroner til drenering. Ut fra aktiviteten i andre halvår 2023 og innmeldt behov fra statsforvalterne vil behovet for 2024, gitt samme aktivitetsnivå som i 2023, være minimum 200 mill. kroner. Årlig bevilgning må vurderes ut fra over hvor lang tid en vil bruke på å drenere det arealet som har et dreneringsbehov. Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker å legge til rette for økt dreneringsaktivitet fremover i tråd med konklusjonene fra Riksrevisjonens rapport.

Det er lite hensiktsmessig at kommunene får tildelt midlene uten at det holdes igjen midler i fylkene. Slik det fungerer nå er det enkelte kommuner som får så lite penger at det ikke engang er tilstrekkelig med midler til et enkeltprosjekt. Det bør gjøres en vurdering av hvordan fordelingen til kommunene kan gjøres på en mer hensiktsmessig måte.

I lys av Riksrevisjonens rapport og viktigheten av godt drenert jord for å nå målene om økt sjølforsyning, herunder økt kornproduksjon, **ber Jordbrukets forhandlingsutvalg om at regelverket må endres, slik at også arealer som tidligere ikke har vært drenert kan innvilges dreneringstilskudd. Det er aller størst potensial i å øke avlingene på arealer som ikke har vært drenert tidligere, og disse arealene bør derfor gis tilskudd. Det samme må gjelde for nydyrkede arealer.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg setter 45,7 mill. kroner for 2024 med ledige midler til drenering, og at rammen for 2025 økes med 100 mill. kroner, fra 68 mill. kroner til 168 mill. kroner.

Se ellers kapittel 12.13, tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF).

11.2 Miljø

Jordbrukssektoren har et sjølstendig ansvar for å ivareta miljøhensyn, og har over lang tid hatt ulike virkemidler som skal redusere miljøbelastninger og fremme miljøgoder. Nasjonalt miljøprogram omfatter ni miljøområder med tilhørende mål; kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, tilgjengelighet og friluftsverdier, jord og jordhelse, avrenning til vann, plantevern, utslipp til luft og økologisk jordbruk.

Nedenfor omtales miljørettede tiltak og tiltak for å ivareta kulturlandskapet.

Areal- og kulturlandskapstilskuddet skal bidra til skjøtsel, vedlikehold og utvikling av kulturlandskapet gjennom aktiv drift, og til å holde jordbruksareal i drift i samsvar med gjeldende landbrukspolitiske mål. Tilskuddene omtales nærmere under de ulike produksjoner.

Beitetilskuddet bidrar til å ivareta kulturlandskapet og biologisk mangfold. Nærmere omtale av dette tilskuddet under husdyrproduksjon.

11.2.1 Regionale miljøprogram (RMP)

Regionalt miljøprogram skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket utover det som er mulig gjennom generelle, nasjonale ordninger. Hvert fylke har sitt eget regionale miljøprogram, som definerer de regionale miljøutfordringene i jordbruket og målretter miljøinnsatsen til de regionale forhold.

RMP er knyttet opp mot de ni miljøområdene i Nasjonalt miljøprogram: Kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, tilgjengelighet og friluftsverdier, jord og jordhelse, avrenning til vann, plantevern, utslipp til luft og økologisk jordbruk. RMP finansiere tiltak som ivaretar miljøgoder og tiltak som motvirker forurensning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er svært viktig at flest mulig bønder søker RMP-tilskudd og gjennomfører miljøtiltak på sine jordbruksarealer. Dette er viktig for at jordbruket skal oppnå sine miljømål.

For å oppfylle de ambisiøse målene for en bærekraftig norsk matproduksjon i Klimaavtalen, som eksempelvis bevaring og styrking av det biologiske mangfoldet i jordbrukslandskapet, reduserte utslipp til luft og vann, bedre bruk av husdyrgjødsel og økt binding av karbon, er virkemidlene i RMP sentrale.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker imidlertid at det er viktig å balansere målkonfliktene som noen av tiltakene medfører. For å nå målene om økt sjølforsyning må matproduksjonen økes. Tiltakene må derfor innrettes slik at de i minst mulig grad går på bekostning av matproduksjon. I forkant av innføring av nye miljøkrav må konsekvensene for matproduksjonen utredes, og miljøhensyn må balanseres mot hensynet til økt sjølforsyning. Videre er det viktig at de miljøkravene som innføres er målrettet og at de gir miljøgevinst. Forskriften som pålegger alle bønder å ha minst 60 prosent av kornarealet i stubb om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng, er et eksempel på et tiltak som ikke er målrettet. Tiltakene må være mest mulig lokalt tilpasset. En uspesifikk regel om prosentvis avgrensning av arealet innenfor et fylke som ikke skal jordarbeides om høsten, anses ikke å være tilstrekkelig målrettet.

Fulldyrket jord må vernes og tas vare på og den må brukes til matproduksjon. Pollinatorsoner på fulldyrket jord må derfor tas ut av ordningen. Pollinatorsoner må etableres på arealer som grenser til jordbruksareal.

Nye tiltak som tas inn i RMP-ordningen må finansieres med nye midler. En økning av RMP-rammen (og satsene) vil i tillegg til å være (1) et stimuli til å iverksette tiltak og (2) dekke merkostnadene til å iverksette tiltak, også (3) gi kostnadsdekning som ikke er produksjonsdrivende. Det må lønne seg å være en miljøvennlig og klimasmart bonde og bevege landbruket i en bærekraftig retning.

Jordbrukets forhandlingsutvalgs krav:

- **Pollinatorsoner på fulldyrket jord må tas ut av ordningen**
- **Gjøre det mer attraktivt med insektsvennlig skjøtsel av kantsoner i stedet for pollinatorsoner på fulldyrket areal**
- **Redusere bondens risiko ved såing av underkulturer og fangvekster**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår en reell øking av rammen til RMP med totalt 30 mill. kroner, til økte satser for setertilskudd jf. avsnitt 7.10 Seter. Tilskudd til klimarådgivning overføres til «tilskudd til rådgivning», jf. 11.1.7.

11.2.2 Oslofjord - Vannmiljø

Jordbruket og kommunale avløp står for hoveddelen av tilførselen av nitrogen til Ytre Oslofjord. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene enige om å øremerke 70 mill. kroner til vannmiljøtiltak i fylkene som drenerer til Oslofjorden i 2022 og 80 mill. kroner i 2023 (totalt 150 mill. kroner for 2023). Om lag 80 prosent av kornet i Norge dyrkes i nedbørfeltet til Oslofjorden. Høstpløying og såing av høstkorn gir opp mot 10 prosent større avling enn vårkorn. Ved såing av vårkorn gir høstpløying også høyere avling da spiringen kommer i gang tidligere.

Statsforvalteren i Viken har vedtatt regionale miljøkrav i Østfold, Akershus og Oslo. Forskriften pålegger alle bønder å ha minst 60 prosent av kornarealet i stubb om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. Dette resulterte i at om lag 75 prosent av arealet i Østfold i 2023 ble liggende i stubb. For Oslofjordfylkene samlet økte arealet som mottok RMP-tilskudd for ingen jordarbeiding om høsten fra 1 131 801 dekar i 2022 til 1 523 921 dekar i 2023. Arealer med direktesåing økte fra 73 413 dekar i 2022 til 93 431 i 2023 og arealer med fangvekster økte fra 118 610 dekar i 2022 til 152 353 dekar i 2023.

Det er svært viktig at nitrogentiltakene er balanserte opp mot målet om økt matproduksjon. Jordbruket utvikler seg og tar i bruk ny teknologi. Såing av fangvekster, presisjonsgjødsling med bruk av sensortechnologi og direktesåing av høstkorn kan bidra til betydelig nedgang i avrenningen av nitrogen. Avlingsregistreringer utført av NLR Øst peker i retning av at direktesådd høstkorn kan opprettholde avlingsnivået sammenliknet med pløyd høstkorn. Reduksjon i antall kjøring gir reduksjon i dieselforbruk, samt redusert jordpakkning. På minussiden får en et økt behov for plantevern. RMP-tilskuddene trekker i positiv retning, men om den samla økonomiske gevinsten kan finansiere såmaskinen er uklart. Kornbønder som driver store arealer med leiejord, har større mulighet til å investere i maskinelt utstyr som kreves for direktesåing av høstkorn enn det gjennomsnittsbonden har.

NIBIO har fått i oppdrag å oppdatere og forbedre JOVAest-modellen for å estimere jordbrukets tilførsler av nitrogen, fosfor og jord til ulike kystområder i Norge. Data fra JOVAest brukes i TEOTIL-modellen som beregner tilførsler av total N og P fra alle landbaserte kilder i Norge til vassdrag og kystområder, samt fra oppdrettsanlegg i sjøen. Det er imidlertid ikke laget noe estimat som viser effekten av de ulike nitrogentiltakene i jordbruket for nitrogenavrenning til Oslofjorden. Herunder er det spesielt viktig å vite effekten av fangvekster, redusert jordarbeiding og direktesåing.

Det må gjøres beregninger av hva som er rett nivå for kostnadskompensasjon for de ulike miljøkravene, og det må gjøres en kost-nytte-vurdering av alle tiltak der målkonflikter balanseres. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil påpeke at nye miljøkrav ikke automatisk kan forventes dekket gjennom RMP. Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker behovet for konsekvensutredninger av foreslåtte tiltak.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at det de siste årene er øremerket 150 millioner kroner over RMP for å redusere avrenningen av nitrogen fra jordbruksarealer til Oslofjorden. Samtidig er det vedtatt miljøforskrift om redusert jordarbeiding i Østfold, Akershus og Oslo, med planer om å innføre samme forskrift i alle fylker som drenerer til Oslofjorden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er svært viktig at miljøtiltakene som skal redusere avrenning av nitrogen til Oslofjorden er kunnskapsbaserte og kostnadseffektive. Videre må tiltakene balanseres mot målet om økt matproduksjon og økt sjølforsyning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det lages beregninger av effekten til de ulike nitrogen tiltakene som jordbruket allerede har innført før miljøforskrift innføres i flere fylker før det brukes mer penger på redusert jordarbeiding.

11.2.3 Norske frø til fangvekster og pollinatorsoner

Det tilbys ulike frøblandinger til å dyrke fangvekster og pollinatorsoner. For norskproduserte såfrø stilles det krav om at de ikke skal inneholde hønsehirsefrø, men dette gjelder ikke for importert frø. Importfrø følger Europeiske krav, der hønsehirse kun et “vanlig” ugras og inngår i maksimalkravet til mengde ugrasfrø i såfrøet. Når det gjelder floghavre er det et krav både i norskprodusert og importert frø at det ikke skal finnes floghavrekorn i såfrøet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er svært viktig å bygge opp produksjonen av norskproduserte frøblandinger til fangvekster og pollinatorsoner, slik at risikoen for introduksjon av invaderende, fremmede arter reduseres.

11.2.4 Tiltak for god jordhelsepraksis

Jord av god kvalitet, med et aktivt mikroliv og naturlige kretsløp i behold, er grunnlaget for matproduksjon og har viktige økosystemtjenester. En satsning på jordhelse er å tilrettelegge for høy avlingskvalitet og -mengde og samtidig et bidrag til jordbrukets tilpasning til klimaendringene, mindre avrenning og karbonbinding.

Det er flere tiltak for god agronomi som også er gode jordhelsetiltak som det ikke er virkemidler for i dag. Eksempler er kalking, vekstskifte, jordløsning, faste kjørespor og tilførsel av organisk materiale.

Landbruksdirektoratet fikk i forbindelse med jordbruksoppgjøret 2023 i oppdrag å utrede hvordan et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis kan utformes og iverksettes. I oppdraget var det spesifisert at vekstskifte med korn og olje- og proteinvekster skal utredes som en mulig bestanddel i utviklingstilskuddet. Det overordnede målet er å sikre viktige økosystemtjenester fra jordsmonnet, ivareta biologisk mangfold og opprettholde jordas evne til planteproduksjon. Herunder er nedbryting av organisk materiale, næringsforsyning, robust jord med god vannhusholdning, stedtilpasset, god karbonforvaltning og lite jordbårne sykdommer. God jordhelsepraksis bidrar til å sikre naturgrunnlaget for nasjonal matproduksjon nå og i fremtiden. Landbruksdirektoratet anbefaler at det etableres en satsing på utviklingstilskudd for god jordhelse som består av to separate tilskudd: Et tilskudd som er ment å nå bredt ut, og som kan kombineres med eksisterende driftspraksis (jordhelseavtale), og et prosjekttilskudd for mer helhetlig omlegging eller utprøving av praksis (prosjekttilskudd).

Jordhelse er en del av RMP og god jordhelse er viktig for jordas produksjonsevne. Vi mener forslagene i Landbruksdirektoratets rapport Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis av 15. februar 2024 ikke bør innføres. I utgangspunktet er det positivt med vekstskiftetilskudd, men vi ser utfordringer med forvaltningen av dette i praksis. Vi er kritiske til forslaget om jordhelseavtale med et tidsperspektiv på 5-6 år fram i tid. En enklere måte å få til økt vekstskifte med oljefrø og proteinvekster er å redusere risikoen i dyrkingen av oljefrø og proteinvekster ved innføring av egen vekstgruppe for oljevekster, erter og åkerbønner (protein- og belgvekster) i arealtilskuddene med høyere sats enn for korn, jf. omtale av dette i kap. 8.2.7.

I lys av Stortingets satsing på økt sjølforsyning, kan en ikke gi tilskudd til brakklegging av arealer. Vi trenger de arealene vi har til produksjon av mat for å nå målene om økt sjølforsyning. De foreslåtte tiltakene som innebærer jordhelseår (brakklegging) kan derfor ikke innføres. Når det

gjelder den foreslåtte prosjektordningen er det uklart om nytten vil være større enn kostanden for dette tiltaket. Vi mener videre at dette tiltaket vil vanne ut utviklingstiltak til økologisk produksjon, og ønsker ikke at det gjøres en sammenslåing av utviklingstiltak til økologisk jordbruk og vekstskifte.

Bedre jordhelse forutsetter at en gjennomfører tiltak. Underkulturer og fangvekster er det enkleste. Vi har allerede RMP-tilskudd til disse tiltakene i dag, men risikoen er for stor. Slik regelverket er, kreves det at fangvekstene er godt etablert for å utløse tilskudd. Fangvekstfrøene er dyre, og bonden tar all risiko. Dersom bondens risiko ved tiltakene reduseres, vil dette medføre at flere benytter seg av tiltakene. Hvis bonden sår i rimelig tid, på en måte som bør lykkes, bør det kvalifisere for å få tilskuddet. Det kan være flere årsaker, utenfor bondens kontroll, til at fangveksten ikke etablerer seg (regn/tørke, lave temperaturer). Så et enkelt grep kan øke oppslutningen om fangvekster.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener redusert risiko ved bruk av fangvekster og underkulturer bør prioriteres for å få bedret jordhelse. Vekstskifte med proteinvekster kan en få til med redusert risiko i dyrkingen av proteinvekster, ved egen vekstgruppe for oljefrø og proteinvekster i arealtilskuddet.

11.2.5 Ny gjødselbrukforskrift – store konsekvenser for norske husdyrbrukere

Landbruks- og matdepartementet, Klima- og miljødepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet sendte 20.03.2024 forslag til ny forskrift om lagring og bruk av gjødsel mv. (gjødselbrukforskriften) på høring. Forslaget innebærer en kraftig innstramning av dagens spreddekrav på 4 dekar per gjødseldyrenhet til grense for tillatt mengde fosfor spredt per dekar. Som alternativ kan husdyrbønder velge å spre gjødsel etter balanse-gjødslingsprinsippet. Spredetidsvinduet for når husdyrgjødsel kan spres foreslås innkortet. I tillegg stiller forskriften nye og strengere krav til lagring og håndtering av husdyrgjødsel, fôr og planterester. Konsekvensene for husdyrnæringa er store. Svært mange av landets husdyrprodusenter må gjøre tilpasninger til det nye gjødselregelverket dersom de blir innført slik de er foreslått.

Mens kravene til nye fosforgrenser foreslås innført gjennom tre trinn som går over åtte år, vil behovet for tak over gjødsellager og utvidet lagerkapasitet inntre i 2025. Ifølge SSBs landbrukstelling i 2020 var det ca. 530 foretak som hadde gjødselkum for svinegjødsel, hvorav 380 var uten tak. Samlet kostnad for å bygge tak på 380 gjødselkummer er estimert til i overkant av 150 mill. kroner. Avgrensning av spredetidsrom for husdyrgjødsel til perioden 1. mars til 1. september vil medføre behov for lagerutvidelse hos en del foretak. Departementene anslår at 1 000 foretak med melk og 250 foretak med gris vil måtte utvide lagrene som følge av forslaget. NIBIO anslo i 2022 at kostnaden per foretak som må utvide gjødsellager er i overkant av 200 000 kroner. Dette gir et investeringsbehov på 250 mill. kroner. Krav om tak over lager for svinegjødsel og innkortet spredetid utløser et investeringsbehov på anslagsvis 400 mill. kroner. for tak og utvidet lagerkapasitet. I tillegg kommer investeringsbehov som følge av nye krav til lagring, håndtering og oppsamling av væske fra gjødsel og annet organisk materiale.

- **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener investeringsbehovet for bygging av tak over svinegjødsellager og utvidet gjødsellager er betydelig undervurdert og krever at det lages nye kostnadsberegninger**
- **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil fjerne begrensningen i støtteandel og fjerne det særskilte taket på investeringsstøtte til investeringer i gjødsellager, som følge av gjødselbrukforskriften.**

11.2.6 Støtte til verdensarvområdene (VAO) og utvalgte kulturlandskap (UKL)

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en ordning som skal sikre langvarig vern av et utvalg jordbrukslandskap med betydelig kulturhistoriske og biologiske verdier. Målet er å bevare naturmangfold, kulturhistorie og jordbruksdrift i de utvalgte områdene. Ordningen er en tverrfaglig satsing mellom Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Klima- og miljødepartementet (KLD). Det er generelt god aktivitet i områdene, med større behov for midler enn det som er tilgjengelig. Tilskuddene utløser mye aktivitet og bidrar til optimisme, men seterdrifta i mange fylker med slike områder er utsatt.

Etter direktoratenes tilråding, basert på Plan for arbeid 2020 – 2025 (2020), ga LMD og KLD tilslutning til fem nye utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tre områder ble innlemmet i 2022, og de to siste i 2023. Ordningen omfatter nå totalt 51 utvalgte kulturlandskap som til sammen representerer mangfoldet av jordbrukslandskap i Norge.

I 2022 ble det innvilget en ramme på 38,5 mill. kroner til UKL, hvorav 15,5 mill. kroner er avsatt i jordbruksavtalen (LUF) og 23 mill. kroner over KLD sitt budsjett. For 2023 ble den totale rammen redusert med omtrent 2,5 mill. kroner til 35,95 mill. kroner. Delbevilgningen over jordbruksavtalen på 15,5 mill. kroner ble opprettholdt. Av totalt innvilget tilsagn i 2023, gikk 74 prosent til engangs-/investeringstilskudd, 22 prosent til drift/årlig tiltak og 4 prosent til felles tiltak/prosessmidler. Fordelingen mellom søknadstyper er relativt stabilt sammenlignet med tidligere år.

I 2024 er rammen redusert ytterligere med 4,15 mill. kroner til 31,8 mill. kroner. Delbevilgningen over jordbruksavtalen er også her opprettholdt, og ligger på 15,5 mill. kroner. Siden 2022 har altså den totale rammen blitt redusert med 17 prosent, eller 6,7 mill. kroner, samtidig som antall områder har økt med fem. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at KLD sin delbevilgning er tilbake på 2022-nivået i 2025.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at det nå er nødvendig at ordningen får stabilisere seg med dagens planlagte antall utvalgte områder, økonomiske rammer og forvaltningssystem.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at rammen i jordbruksavtalen på 15,5 mill. kroner for 2024 videreføres på samme nivå for 2025.

Landbrukets verdensarvordning (VAO)

VAO reguleres av samme forskrift som UKL. Fra 2023 er det tre verdensarvområder som omfattes av denne tilskuddsordningen, fordi landbruket her spiller en særlig stor rolle. Disse tre områdene er Vegaøyan, Vestnorsk fjordlandskap (Geirangerfjorden og Nærøyfjorden) og Røros bergstad og Circumferensen. Tilskuddsordningen ble opprinnelig opprettet i 2008 for de to førstnevnte områdene fordi jordbruksaktiviteten, som er sentral for å ivareta disse verdensarvområdene, var i tilbakegang. I 2023 ble Røros Bergstad inkludert i ordningen, og fra 2024 ble dette området utvidet til å også gjelde Circumferensen. Opprettholdelse av aktiviteten i jordbruket fremover vil være kritisk for å ivareta disse tre verdensarvområdene, og tilskuddsordningen er et viktig bidrag for å oppnå dette.

For Røros Bergstad og Cirkumferensen er bevilgningen økt med 2 mill. kroner fra 2022 til 2023. Den totale bevilgningen til de tre overnevnte verdensarvsatsingene gjennom jordbruksforhandlingene ble dermed satt til 9,5 mill. kroner. Denne rammen ble videreført i 2024. I tillegg bevilges det 2 mill. kroner over KLD sitt budsjett. Ifølge Norges Verdensarv, er fordelingen av midlene over jordbruksforhandlingene for de tre verdensarvsatsingene fordelt slik

at det ble bevilget 1,5 mill. kroner til Vegaøyen, 6 mill. kroner til Vestnorsk fjordlandskap og 2 mill. kroner til Røros Bergstad og Circumferensen. Denne fordelingen var lik for 2023 og 2024. Men når det gjelder Røros Bergstad og Circumferensen, ble virkeområdet fra 2023 til 2024 altså utvidet fra å gjelde verdensarvområdet på 165 km² til hele Circumferensen på 5 000 km². Dette har medført at antall bruk i virkeområdet har gått fra 20 til 313 bruk. Den økonomiske rammen for området har derimot forblitt lik. Gjennomsnittet for tilskudd per omfattet bruk har dermed sunket betraktelig, fra 100 000 kroner per bruk til 6 390 kroner per bruk. Ifølge Norges Verdensarv har Verdensarvsrådet for Røros Bergstad og Circumferensen i vedtak av 5. juni 2023 uttrykt stor bekymring over at området er utvidet til å inkludere hele Circumferensen, samtidig som rammen har forblitt lik.

I rapport 16/2022 fra Landbruksdirektoratet, i samarbeid med Riksantikvaren og Miljødirektoratet, anbefaler direktoratet å øke tilskuddsrammen for Røros Bergstad og Circumferensen fra 2 mill. kroner til 6 mill. kroner per år.

Det er avgjørende å sikre samarbeid på tvers av sektorer og tilskuddsordninger innen landbruk, miljø og kulturminner. Særlig må forvaltningen oppfordres til å gi veiledning til søkere om bruk av andre tilskuddsordninger i landbruks- og miljøforvaltningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at KLD må øke sin delbevilgning til tilskuddsordningen for å imøtekomme behovet i verdensarvområdet Røros Bergstad og Circumferensen. Det kan ikke anses som bærekraftig at områder for tilskuddsordninger utvides uten at det også tilføres mer midler. I dag finansieres denne ordningen hovedsakelig over jordbruksavtalen, og KLD står kun for 17 prosent av den totale rammen. Forhandlingsutvalget mener at KLD må ta ansvar for at kvaliteten på denne ordningen opprettholdes, og ber derfor om at KLD øker sin ramme med 4 mill. kroner, slik at deres delbevilgning totalt blir 6 mill. kroner.

Forhandlingsutvalget krever at rammen over jordbruksavtalen på 9,5 mill. kroner for 2024 videreføres på samme nivå for 2025.

11.2.7 Tilskudd til tiltak i beiteområder – organisert beitebruk

Formålet med ordningen er å bidra til en best mulig utnyttelse av beiteressursene med minst mulig tap, gjennom organisert tilsyn og sanking. Organisert beitebruk (OBB) startet i 1970 gjennom et samarbeid mellom Landbruksdepartementet og Norsk Sau og Geit (NSG). OBB er en frivillig ordning som omfatter ca. 75 prosent av all sau på utmarksbeite. Ordningen er eneste kilde for registrering av totaltap av beitedyr på utmarksbeite.

Ved å organisere beitebrukerne i beitelag kan beitebrukere samarbeide om tilsyn og sanking av dyr, og gjøre felles investeringer i samle- og skillekvever, sankefeller, sperregjerder, bruer, gjeterhytter, elektronisk overvåking og andre tiltak. Det er behov for en økning av midler til organisert beitebruk og midler til investeringer i beiteområder, der det etter hvert er blitt et forholdsvis stort etterslep i fornying og vedlikehold av installasjoner. Behovet for gjerder og andre installasjoner i beiteområdene er stort.

Elektronisk overvåking av beitedyr er et relativt nytt verktøy som bidrar til å øke effektiviteten av tilsyn og gjennomføring av tiltak på beite. Det har kommet til flere produsenter som tilbyr ulike typer overvåkingsutstyr. Beitelagene har en sentral rolle for å samordne bruken av elektronisk overvåkingsutstyr, og mange beitelag kjøper sjøl inn utstyr for beitebrukerne. Det pågår nå en liten revolusjon i beitebruken med rask økning i bruk av digitale overvåkings/beitebruksverktøy. Dette må stimuleres i større grad, og vil i seg sjøl legge grunnlaget for økt utnytting av

utmarksbeite i storfeholdet. Tiltakene bidrar også til å redusere konflikter med andre interesser/produksjoner. Det er en utvikling med stadig færre beitebrukere i hvert beitelag og dermed økte kostnader for hver bruker for å vedlikeholde installasjoner. Færre brukere gir økt behov for ny teknologi for å kunne holde oversikt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at kravet til funksjonell salting er begrunnet ut fra viltskykdommen CWD som er påvist på villrein i Nordfjella og Hardangervidda. Forhandlingsutvalget mener prinsipielt at ekstrakostnader som følger av viltskykdommen CWD må dekkes av LMD som viltmyndighet og tas utenom jordbruksforhandlingene.

I 2023 ble det enighet om å øke tilskuddet med 5 mill. kroner til totalt 31 mill. kroner. 1 mill. kroner av økningen ble satt av til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgiving av beitelag. Partene var videre enige om at 6,5 mill. kroner øremerkes til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. Dette videreføres. Midlene til beitelagene har stått stille i flere år, så det er behov for økte midler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at støtten til investeringer i beitelag over Jordbruksavtalen økes med 9 mill. kroner til totalt 40 mill. kroner i 2025.

Bevilgningen på 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda videreføres i 2025. Det samme gjelder bevilgningen på 1 mill. kroner til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgiving av beitelag.

11.2.8 SMIL

Formålet med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturmiljøverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Støtten gis som engangstilskudd til investeringer og vedlikehold. Konkret dreier dette seg om skjøtsel av spesielle natur- og kulturminneverdier, tilskudd til skjøtsel av verneverdige bygninger, bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg i vassdrag for å redusere avrenning av jord, rydding av gamle ferdselsveger, turstier og lignende.

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og økte fra 170 millioner til 200 millioner i 2024. Om lag 55 pst. av midlene brukes på tiltak for å ta vare på kulturlandskapet, mens 42 pst. av midlene gikk til tiltak for å redusere avrenning av næringsstoffer til vann. En stadig større andel av midlene går til tiltak for redusert forurensning, spesielt utbedring av hydrotekniske anlegg. Dette kan forklares med behov for tilpasning til et endret klima og oppfølging av vannforvaltningsplaner. Det er også de siste årene gitt nasjonale føringer om at klimatilpasning, herunder hydrotekniske tiltak, skal prioriteres i områder der det er behov for det. Det er viktig å se SMIL-ordningen i kombinasjon med tilskudd til drenering.

Det er stor interesse for å utføre SMIL-tiltak. Ordningen dekker mange gode miljøformål og rammen dekker i dag ikke etterspørselen etter tilskudd. I 2023 var rammen på 170 mill. kroner. I tillegg ble det overført 7,5 mill. kroner i udisponerte midler for 2022. Det ble innvilget 213,6 mill. kroner, utbetalt 131,3 mill. kroner og inndratt 9 mill. kroner.

Tabell 33 SMIL 2023 - Tilsagn per miljøtema

Kulturlandskap	19 %
Biologisk mangfold	5 %
Kulturminner og kulturmiljøer	27 %
Friluftsliv	1 %
Avrenning til vann	46 %
Utslipp til luft	2 %
Plantevernmidler	0 %

Prognose for utbetalingene i 2024 er vurdert til 147 mill. kroner basert på rammen i 2023. Prognose for 2025 er 170 mill. kroner.

Hydrotekniske anlegg er viktige bidrag for at jordbruket skal kunne tilpasse seg endret klima. Det er økende utfordringer med hydrotekniske anlegg som på grunn av forfall, elde og dimensjonering ikke tar unna økt nedbør. Dette er svært alvorlig med henblikk på at vi må ta vare på matjorda under mer krevende klimatiske forhold. Matjorda er helt sentral for å oppnå målene om økt sjølforsyning og beredskap. Det er derfor nødvendig å prioritere hydrotekniske anlegg i ordningen. Tak på gjødsellager, men også tak på gjødselplasser for talle bør prioriteres av hensyn til utslipp til luft og vann, med mer utfordrende klima fremover.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til SMIL på samme nivå som for 2024, dvs. på 200 mill. kroner for 2025. Hydrotekniske anlegg må prioriteres i områder der det er behov for oppgradering eller nye anlegg.

Se kapittel 12.13 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

11.3 Økologisk landbruk

Økologiske produkter er en viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere forbrukeren. Bedre markedsmuligheter for norske landbruksvarer er et mål også for økologiske varer. I Meld. St. 11 (2023-2024) «Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket» er behovet for mangfold beskrevet som følger:

«Folketalsauke og demografiske endringar vil påverke storleik på og samansetjing av forbrukargrupper i marknaden for jordbruksmatvarer. Diversifisering av tilbodet av norskproduserte varer i form av t.d. lokalmat, vegetariske og veganske produkt og økologiske produkt vil utgjere viktige avsetjingsmogleigheter for norskproduserte jordbruksvarer. Det same gjeld behov og preferansar forbrukarar med ulik kulturell bakgrunn og i ulike livsfasar har.»

Økologisk matproduksjon skal bidra til at etterspørselen etter økologisk mat kan dekkes av norsk produksjon så langt det er mulig. Å styrke den økologiske produksjonen vil bidra til økt matmangfold, samt mulighet for næringsutvikling og verdiskaping tilknyttet de gårdene som driver økologisk produksjon.

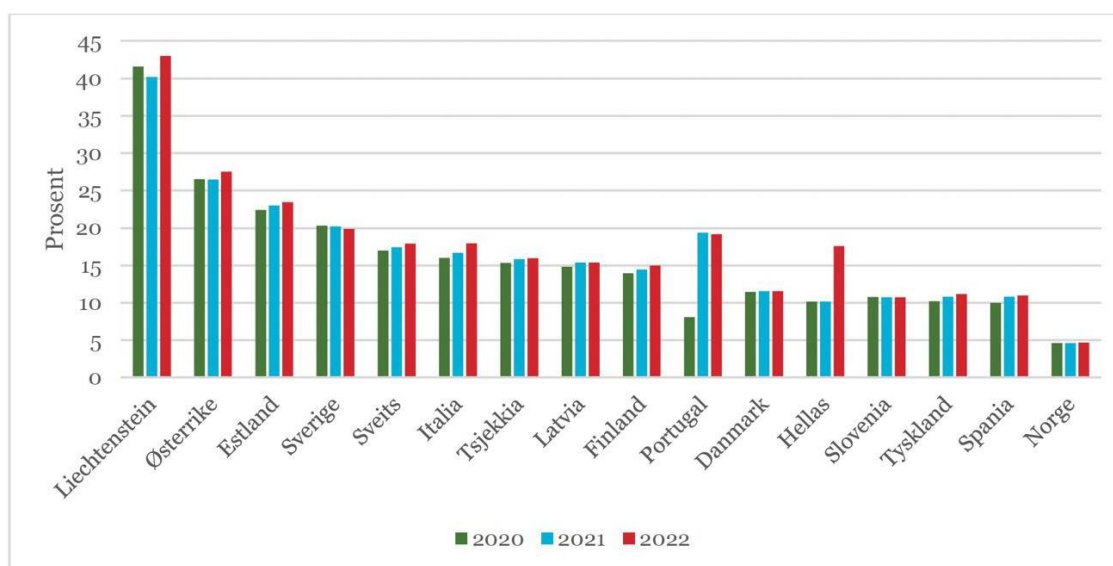
Utviklingen av økologisk produksjon og forbruk må skje med utgangspunkt i markedet og etterspørselen etter økologiske produkter, på lik linje med øvrig jordbruksproduksjon. Dette innebærer at jordbruket og markedsaktørene må forventes å fylle en slik etterspørsel med de

varene som det er forutsetninger for å produsere i Norge. Merkostnadene i varekjeden må så langt som mulig, dekkes gjennom en høyere pris på produktene.

Det økologiske jordbrukets hovedintensjon om å drive landbruk mest mulig i samspill med naturen, gir positive effekter for biologisk mangfold, jordkvaliteter og jordstruktur. Økologisk produksjon har en sentral funksjon som pådriver innen miljø og bærekraft i norsk landbruk, en *spydspissfunksjon*. Det stilles ekstra krav til miljø og dyrevelferd i økologisk produksjon, og de økologiske produsentene innehar viktig kunnskap om driftsformer uten bruk av kjemisk-syntetiske plantevernmidler og mineralgjødsel kombinert med vekstskifte, som har positiv effekt for biologisk mangfold, jordkvalitet og jordstruktur. Godt drevet økojord kan være mer motstandsdyktig mot både flom og tørke. Dette kan gi sikrere avlinger i usikre tider, og er dermed et viktig ledd i arbeidet med å skape et mer klimatilpasset norsk landbruk. En viktig årsak til å videreutvikle økologisk jordbruk er derfor driftsformens bidrag til å gjøre norsk jordbruk mer miljøvennlig, ved at økologisk jordbruk i seg sjøl er mer miljøvennlig og ved at erfaringer og kunnskap fra økologiske driftsformer kan overføres til det konvensjonelle jordbruket.

Globalt øker det økologiske jordbruksarealet. EU drives 19,1 prosent av arealet økologisk, og i strategien «Farm to Fork» har EU satt mål om 25 prosent økologisk landbruk innen 2030.

Figur 8 Andel økologisk av totalt jordbruksareal i Norge og Europa.

Kilde: Landbruksdirektoratet rapport 5/2024.

Økologisk jordbruk inngår også som en naturlig del av et mangfoldig og bærekraftig norsk jordbruk der FNs bærekraftsmål nr. 2: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk er særlig relevant som en overordnet føring for utvikling av det økologiske jordbruket. Samtidig er det en potensiell målkonflikt mellom en økt satsing på økologisk produksjon og mål om økt matproduksjon og å redusere klimagassutslippene fra jordbruket.

En av de viktigste flaskehalsene for økologisk produksjon, er en verdikjede som ikke er tilpasset mindre volumer. Med dagens produksjonsvolum medfører dette store merkostnader sammenlignet med konvensjonelle varer.

Landbruksdirektoratet gir i sin rapport nr. 5/2024 oversikt over produksjon og omsetning av økologiske jordbruksvarer her i landet i 2023. Denne rapporten gir grunnlag for å et bilde av

markedsituasjonen for norskproduserte økologisk jordbruksvarer hvordan norsk økologisk produksjon kan dekke etterspørselen framover.

Etter to år med fallende omsetning målt i verdi, økte omsetningen av økologiske varer i dagligvarehandelen med 0,5 prosent fra 2022 til 2023, ifølge Landbruksdirektoratet. Også i andre salgskanaler økte omsetningen svakt, med 3,9 prosent. På grunn av den høye prisveksten på matvarer er det rimelig å anta at forbruket av økologiske dagligvarer gikk ned, målt i kvantum.

Rapporten fra Landbruksdirektoratet synliggjør behovet for tiltak for å øke etterspørselen etter norske økologiske produkter. Med unntak av meieriprodukter var det redusert omsetning av andre norskproduserte økologiske produkter. Økologisk frukt og grønt hadde den største reduksjonen i omsetning og dette synliggjør behovet for risikoavlastning for grøntprodusentene. **Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer tilskudd til økologisk grøntproduksjon i år.**

11.3.1 Økologisk frukt og grønt

Omsetningen av norsk økologisk frukt og grønt ble redusert med 26 prosent fra 2022 til 2023 ifølge Landbruksdirektoratet. Reduksjonen er mer enn dobbelt så stor som den var året før, da den var på 11 prosent. Til sammenligning ble omsetningen av konvensjonelt produsert frukt og grønt redusert med to prosent i 2023. Økonomien er strammere for forbrukerne, og frukt og grønt velges trolig i større grad bort. Omsetningen av konvensjonelle, norske grøntprodukter går ned. De økologiske variantene er ofte dyrere enn de konvensjonelle, og det kan føre til en ytterligere nedgang i omsetningen. Produksjonen er større enn etterspørselen for flere økologiske grøntprodukter, og det overskytende blir omsatt som konvensjonelt.

Ifølge tall fra Fruktlagerinspektørene gikk produksjonen av økologiske epler og plommer opp i 2023. Det var imidlertid ikke samsvar mellom produksjon og omsetning, og etterspørselen var betydelig mindre enn produksjonen. Kun noen få tonn med plommer og epler ble solgt som økologisk, resten ble solgt som konvensjonell vare.

Det har det siste året vært svikt i omsetningen av norsk økologisk frukt og grønt, og produsenter opplever en kraftig nedgang i sine leveranseavtaler for økologisk frukt og grønt. Vi er bekymret for at det ser ut til at en større andel av øko-varene som tilbys, er kjedene sine egne merkevarer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil påpeke viktigheten av å ha produksjon av norske økologiske frukt og grønnsaker. For å redusere risikoen for produsentene, er offentlig innkjøp et viktig tiltak for å sikre et marked for avsetning av disse produktene. I tillegg må det stimuleres til mer småskala grøntproduksjon.

Det vises til rapport nr. 8/201 fra Landbruksdirektoratet: «*Pristilskudd til økologisk frukt, bær og grønnsaker*». **Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det innføres et økologisk pristilskudd for frukt, bær, poteter og grønnsaker.** Det sonedifferensieres ikke, eller innføres minstekvantum. Avskjæring mot hobbyprodusenter ivaretas ved at tilskuddet forvaltes sammen med produksjonstilskuddet.

Det innføres følgende tilskuddsgrupper:

- Grønnsaker
- Rotvekster, potet
- Tomater, agurker
- Frukt og bær

For grønnsaker må satsene variere stk/kg alt etter kultur.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at ordningen med pristilskudd til grøntsektoren utvides med egne satser for økologiske produkter:

• Grønnsaker og løk	1,50 kr
• Rotvekster, poteter	1,70 kr
• Tomater, agurker	4,50 kr
• Frukt og bær	10,50 kr

Tilskuddet gis i tillegg til eksisterende pristilskudd grønt under post 73.17

Landbruksdirektoratet utformer detaljert regelverk for ordningen og differensiering på grønnsakskulturer med utgangspunkt i vedtatte satser. Ordningen gjennomføres for inneværende sesong. Anslag for bevilgningsbehov for ordningen er prognosert til om lag **8 mill. kroner**, på basis av omsetningstall for 2023⁴.

Tilskudd gis uten kvantumsgrenser. Volum kan kontrolleres ytterligere gjennom etablert praksis med stedlig årlig revisjon i regi av Debio.

11.3.2 Økologisk korn

Produksjonen av økologisk korn er i dag relativt stabil. Fra 2022 til 2023 økte antall kornprodusenter fra 415 til 428, og arealet brukt til økologisk kornproduksjon økte med tre prosent til 82 290 dekar i 2023 (i 2022 var økningen på 6 prosent). Det trengs mer økologisk korn for å dekke etterspørselen av både mat- og fôrkorn. Det er i dag import av både økologisk matkorn og spesielt økologisk korn til produksjon av kraftfôr. Med andre ord er det etterspørsel i markedet for økt norsk produksjon.

Landbruksdirektoratet utredet i 2023 hvordan norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvare kan økes, jf. Rapport nr. 14/2023. Bakgrunnen for utredningen var nye krav i økologiregelverket fra EU, som tilsier at økologiske husdyrprodusenter må ha en viss andel egenprodusert fôr (fôr fra egen gård, eller fra regionen - dvs. fra Norge eller våre nærmeste naboland). Landbruksdirektoratet viser til at andelen norske råvarer i økologisk kraftfôr er på rundt 30 prosent. En importandel i det økologiske kraftfôret på nærmere 65 prosent er ikke i tråd med den økologiske tankegangen og bidrar til negativt omdømme for økologiske husdyrprodukter. Potensialet for økt norsk produksjon av korn og råvarer til økologisk kraftfôr, er også noe som er påpekt i Meld. St. 11 2023-2024 *Strategi for auka sjølvforsyning og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*.

Spydspissfunksjonen som økologisk produksjon har, tilsier at en må legge til rette for økologisk kornproduksjon i de delene av landet som er egnet for kornproduksjon. Landbruksdirektoratet peker på tre flaskehalsar som forhindrer økt produksjon av korn i Norge: (1) agronomiske utfordringer, (2) oppfatninger om muligheten for å oppnå lønnsom drift og (3) mottaks- og sorteringskapasitet ved kornmottakene. Den grunnleggende utfordringen som ligger bak sistnevnte, er at økologisk korn og kraftfôrråvare er en helt egen verdikjede innenfor den mye større verdikjeden for konvensjonell vare. Verdikjeden for økologisk har en helt annen struktur, og den gir store ekstrakostnader for systemet. Landbruksdirektoratet peker blant annet økt tilskudd til frakt av økologisk korn som et aktuelt tiltak for å øke norsk økologisk kornproduksjon.

⁴ Rapport nr.5/2024 *Produksjon av økologiske landbruksvarer*, Landbruksdirektoratet

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må stimuleres for mer økologisk korn ved å legge til rette for en fungerende verdikjede.

Felleskjøpet Agri viser til at de har gjennomgått verdikjeden for økologisk korn. Den kan beskrives som mange små partier og til dels lange transportavstander. For å bedre underdekningen i frakttilskuddsordningen for økologisk korn foreslår de å gjøre anleggene ved Lena og Steinkjer til basisanlegg for mottak av økologisk korn. Anslag fra FKA er at underdekningen i gjeldende ordning er i størrelsesorden 5 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener kunnskapsbygging og god rådgivning har avgjørende betydning for å få nye til å starte opp med økologisk kornproduksjon. NLRs rådgivingstjeneste i samarbeid med NORSØK er viktig i denne sammenheng. En nøkkel for økt omlegging til økologisk kornproduksjon kan være å legge bedre til rette for at en kan drive både økologisk og konvensjonell produksjon på samme gård.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer en styrking av økonomien i kornproduksjonen i år med både økte målpriser og arealtilskudd, noe som vil bidra til økt lønnsomhet også for økologisk kornproduksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at anleggene ved Lena og Steinkjer blir basisanlegg for mottak av økologisk korn i frakttilskuddsordningen for økologisk korn. Det settes av 5 mill. kroner til dette.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at anleggene ved Lena og Steinkjer blir basisanlegg for mottak av økologisk korn i frakttilskuddsordningen for økologisk korn. Det settes av 5 mill. kroner til dette.

11.3.3 Økologisk melk

Produksjonen av økologisk melk gikk ned med 2,9 mill. liter til 41,8 mill. liter i 2023, en nedgang på 6,5 prosent fra 2022. Det ble omsatt 28 mill. liter økologisk melk i 2023, det var 1,6 mill. liter mer enn i 2022. Dette viser økt etterspørsel og potensial for økt produksjon. Anvendelsesgraden, dvs. andelen som ble solgt videre som økologisk melk, var på 66,9 prosent, som var en økning på 8 prosentpoeng fra 2022.

Fra 1. januar 2024 ble det innført et nytt grunntilskudd for økologisk melk på 40 øre per liter. Fra samme tidspunkt reduserte Norsk Melkeråvare merprisen for økologisk melk for de produsentene som har leveranseavtale for økologisk melk med 10 øre per liter. Nettoeffekten for de som har leveranseavtale med Norsk Melkeråvare ble dermed en økning i utbetalingspris til bonden på 30 øre per liter. Bakgrunnen for prisbeslutningen var at Norsk Melkeråvare forventer økt etterspørsel etter økologisk melk fremover, og mente derfor det var nødvendig med en økning av produsentprisen. Det er for tidlig å se hvilken effekt nytt grunntilskudd vil gi på norsk økologisk melkeproduksjon. Vi forutsetter at en prisøkning på 30 øre per liter vil kunne hindre ytterligere nedgang i produksjonen i 2024, eller bremse nedgangen.

Innføringen av grunntilskuddet og økt anvendelsesgrad for økologisk melk bidro, i tillegg til økt pris til produsent, også til redusert merpris til industrien. I Landbruksdirektoratets rapport nr. 13/2022 *Verdikjeden for økologisk melk* ble kostnaden ved lav anvendelsesgrad påpekt som en vesentlig flaskehals for utvikling av verdikjeden og muligheten til å øke salget av økologiske meieriprodukter ved å kunne tilby produktene til en lavere pris. Det ble i rapporten pekt på behovet for å redusere råvarekostnaden for meieriindustrien. Det er derfor positivt at anvendelsesgraden har økt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer tiltak for å styrke økonomien i melkeproduksjonen i årets jordbruksoppgjør, noe som også vil komme økologisk melkeproduksjon til gode.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsen på grunntilskuddet på 40 øre per liter.

11.3.4 Husdyr og økologisk kjøttproduksjon

For første gang siden 2009 gikk produksjonen av økologisk kjøtt fra storfe, svin, fjørfe og småfe ned i 2023. I 2023 ble det produsert omtrent 2480 tonn økologisk kjøtt fra firbeinte dyr, 6 prosent mindre enn i 2022. Produksjonen gikk ned for alle dyreslagene, men mest for økologisk svinekjøtt som hadde en nedgang på 17 prosent sammenlignet med 2022.

For fjørfe var den totale økologiske produksjonen på 643 tonn i 2023, hvorav slaktekylling var størst med 534 tonn. Andelen økologiske egg utgjorde nær 7 prosent i 2023, en nedgang målt mot totalmarkedet fra 2022. Anvendelsesgraden for økologiske egg var på 86 prosent. Det forventes at etterspørselen og salget av økologiske egg vil øke.

Alt fjørfekjøttet ble anvendt som økologisk, mens kun 44 prosent av kjøttproduksjonen fra firbeinte ble videresolgt som økologisk vare eller sendt i retur til produsent (en økning på 8 prosentpoeng fra 2022).

Andelen økologisk kjøtt er lav. Den økologiske andelen av kjøttproduksjonen var i 2023 henholdsvis 1,7 prosent for storfekjøtt, 0,3 prosent for svinekjøtt, 2,6 prosent for småfekjøtt, 0,5 prosent for slaktekylling og 1 prosent for kalkun.

For å sikre økonomien i den økologiske kjøttproduksjonen og stimulere til omlegging, er husdyrtilskuddet et viktig virkemiddel. I tillegg er det avgjørende å sikre tilgang på økologisk fôrkorn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre tilskuddssatsene for økologiske husdyr.

11.3.5 Evaluering av Nasjonal strategi for økologisk landbruk

I jordbruksoppgjøret 2022 ble det vedtatt at *Den nasjonale strategien for økologisk landbruk* skulle midtveisvalueres med ferdigstilling høsten 2023. Oxford Research fikk oppdraget med evalueringen, og rapport fra arbeidet ble levert i november 2023; *Gode intensjoner – lite handling Evaluering av nasjonal strategi for økologisk jordbruk*.

Ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023 – 2024) gjorde Stortinget følgende vedtak (nr. 567):
«Stortinget ber regjeringen revidere strategien for økologisk landbruk i 2024.»

Som i alle andre produksjoner er det viktig at det er samsvar mellom det markedet etterspør (betalingsvillighet) og produksjon. Vi har de siste to årene opplevd redusert omsetning for de fleste økologiske produkter. Uten at markedsutfordringene løses, vil det være utfordrende å øke produksjon og omsetning av norske økologiske varer. Innsatsen må i første rekke rettes mot tiltak som kan øke etterspørselen etter norskproduserte økologiske landbruksvarer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter ikke forslaget fra Oxford Research om egne toll-linjer for økologiske produkter. Dette vil ikke bidra til økt norsk produksjon av økologiske produkter.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om følgende som ledd i revideringen av strategien:

- **Få på plass statistikk for norsk produserte og omsatte økologiske varer for å kunne evaluere strategiens hovedmål, som er å produsere det markedet etterspør. Vi må også få på plass statistikk på import av økologiske varer.**
- **At det legges til rette for økt omsetning av norske økologiske produkter gjennom offentlige innkjøp.**

11.3.6 Utviklingstiltak i økologisk landbruk

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk jordbruk skal gå til prosjekter som kan bidra til å løse flaskehalsen i verdikjeden for økologisk produksjon og forbruk. Det gis hovedsakelig støtte til markedsrettede tiltak, informasjonsprosjekter og prosjekter innen rekruttering og mobilisering.

Prosjektmidler lyses ut basert på prioriteringer i Nasjonal strategi for økologisk landbruk (2018-2030) med tilhørende «Økologiprogram», jordbruksoppgjøret og et eget møte med avtalepartene. Rammen for 2024 er på 15 mill. kroner.

I lys av etterspørselssvikten for økologisk frukt og grønt det siste året blir det viktig å prioritere prosjekter som kan bidra til økt etterspørsel av økologisk frukt og grønt fremover. Videre blir prosjekter som kan bidra til å løse flaskehalsen i verdikjeden for korn og kraftfôr prioriteres.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Videreføre bevilgningen til utviklingsmidlene for økologisk landbruk på 15 mill. kroner.**
- **Videreføre Økoløftet med 3,5 mill. kroner.**
- **Prioritere utviklingsmidlene til nasjonale prosjekt som kan bidra til økt etterspørsel av norsk økologisk frukt og grønt.**
- **Prioriterer utviklingsmidlene til nasjonale prosjekt som kan bidra til å løse flaskehalsen i verdikjeden for korn og kraftfôr.**

Se kapittel 12.13 hvor tabell over midler til Landbrukets Utviklingsfond (LUF) finnes.

12 LUF OG NÆRINGSUTVIKLING

12.1 IBU- midlene - tradisjonelt landbruk

Det er avgjørende for matforsyning og beredskap at næringsutøverne i landbruket har mulighet til jevnlig oppgradering og fornying av driftsapparatet og produksjonsmidlene på gårdsbruka. De offentlige investeringsvirkemidlene, som IBU, har vært nødvendige for å få utløst den investeringsaktiviteten vi har hatt og har på gårdsbruka, i samspill med privat kapital og egen arbeidsinnsats fra bonden og medhjelpere.

Innovasjon Norge (IN) har de siste åra opplevd rekordstor etterspørsel etter IBU-midlene for landet samla, og da særlig investeringsmidler til tradisjonelt landbruk. I 2023 økte rammene relativt mye for andre år på rad, og sammen med nytt regelverk for investeringsstøtte økte bevilgningene med 40 prosent.

Innovasjon Norge har per februar 2024 innvilga 215 mill. kroner, mot 85 mill. kroner på samme tid i 2023. Tallene for investeringsstøtte til tradisjonelt landbruk viser nesten en tredobling med henholdsvis 172 mill. kroner i 2024 og 60 mill. kroner i 2023. Melkeproduksjon og storfekjøtt er den største gruppa, og det var også de som fikk noe forbedra vilkår for investeringsstøtte fra juli 2023, for tilpassing til løsdriftskravet. Dette, sammen med økte investeringsbehov i så og si alle produksjoner, viser at det er behov for å øke IBU-posten fra årets nivå, for å imøtekomme behovet i jordbruket i hele landet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at IBU-midlene skal kompensere for smådriftsulemper og ikke stordriftsulemper. Gårdens ressursgrunnlag må være avgjørende ved tildeling av investeringsmidler til utbygging. IBU-midlene må bidra til å utnytte landets totale arealressurser og sikre utnytting av ressursgrunnlaget på det enkelte bruk. Alle prosjekter må ta utgangspunkt i gårdens spredeareal og grovfôrareal.

12.1.1 Kostnadsstyring

I 2023 har det vært mulig å få støtte over IBU-ordningen med tilskudd til ressursavklaring. Hensikten med ordningen er å bidra til avklaring om realisering av økonomisk bærekraftige prosjekter, og at beslutning om investering eller ikke skal være mest mulig fakta basert. Ordningen er særlig aktuell for små og mellomstore bruk som må tilpasse seg løsdriftskravet. I 2023 ble det gitt 297 tilsagn, herav 277 innen melkeproduksjon. Ved utgangen av februar er det gitt tilsagn til 70 ressursavklaringer. TINE og Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er de viktigste tilbydere av tjenester til ordningen.

Ifølge IN vil investeringskostnadene så langt i 2024 øke betydelig fra 2023. Det er tydelig at prosjektene er større og mer omfattende. IN rapporterer at de ikke har oversikt over i hvilken grad dette skyldes prisøkning fra leverandørene. Utviklinga aktualiserer behovet for god kostnadsstyring i investeringsprosjekta. Dette adresserer IN i sitt innspill til forhandlingspartene. Formålet må være å sikre at det gis et felles budskap om at investeringsomfanget tilpasses ressursgrunnlaget på den enkelte gården. Jf. også NIBIO-rapport nr. 142/2023: *Utredning av byggekostnader og kapital for investering i driftsbygninger i landbruket.*

NLR har pekt på det samme, og skisserer disse satsingene (Jf. også omtale av NLR sine samla satsingsområder i kap. 13.1.1.):

1. Opplæring av rådgivere gjennom helhetlig kunnskapsbygging/kompetansebygging.
2. Mobiliserings- og motiveringssamlinger.
3. Småkurs/grupperådgiving om idé til løsning på egen gård.
4. 1:1 rådgiving for direkte planlegging og vurdering av økonomiske konsekvenser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser det som viktig at bønder som skal investere har tilgang til oppdatert rådgiving for å styrke kostnadsstyringa i sine investeringsprosjekter og tilbud om kompetanseheving på feltet. NLR sine støttefunksjoner og rådgivningstilbud vil være relevante bidrag til dette, både på systemnivå og for den enkelte bonde.

12.1.2 Nasjonal tilskuddsramme løsdrift

I 2024 er det innført en nasjonal ramme på 100 mill. kroner for investeringsprosjekter for å tilpasse seg løsdriftskravet. Bruken av rammen skal knyttes til forbruket av de fylkesvise rammene, men de eksakte kriteriene er først nylig fastsatt etter en dialog mellom LMD og IN

Det er fastsatt følgende kriterier for bruk av den nasjonale rammen:

- 85 prosent av fylkesramma må være brukt før fylket kan trekke på den nasjonale ramma.
- Inntil videre er bare investeringer i melkeproduksjon (m/påsett) prioritert.
- Utmåling skal skje på samme måte som for fylkesvise midler.

Per månedsskiftet mars/april er det bare Rogaland som er kommet i posisjon til å trekke av den nasjonale rammen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at avsetningen på 100 mill. kroner til nasjonal ramme for løsdriftsinvesteringer for storfe videreføres.

12.1.3 Fordeling av unyttta midler

Ved jordbruksoppgjøret i 2023 var partene enige om at unyttta midler ved årsskiftet inndras og fordeles ut til samtlige fylker. Fordelingsnøkkelen fra før fylkessammenslåingene legges til grunn.

Tabell 28 Udisponerte IBU-midler 2023, fylkesvis

Fylkesvise IBU-midler	Udisponert 2023
IN Agder	1 275 919
IN Arktis	44 269 584
IN Innlandet	550 481
IN Møre og Romsdalen	629 313
IN Nordland	6 104 419
IN Rogaland	-106 386
IN Trøndelag	27 325 120
IN Vestfold og Telemark	1 423 095
IN Vestland	1 161 692
IN Viken	9 429 900
SUM	92 063 137

Totalt 96 mill. kroner (inkl. 4 mill. kroner øremerka frukt og grønt) er inndratt og blitt fordelt på nytt i 2024.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at systemet med omfordeling ved årsskiftet ser ut til å allokere unyttede IBU-midler på en hensiktsmessig måte og bør videreføres. Det gir den nødvendige fleksibiliteten inn i den faste fylkesvise fordelinga.

12.1.4 Gjennomgang av nasjonale føringar for tilskudd til investering- og bedriftsutvikling

I jordbruksoppgjøret i fjor ble det enighet om å gjennomgå de nasjonale føringene for ordningene med investerings- og bedriftsutviklingsmidler (IBU-ordningen) i landbruket:

«IBU-ordningen har etter hvert svært mange føringar både gjennom forskrift og andre nasjonale føringar og gjennom regionale føringar. På nasjonalt nivå er det behov for å foreta en gjennomgang av hva som bør være forskriftsfestet innenfor ordningen og hva som ikke bør være det.

Avtalepartene er enige om at Innovasjon Norge, sammen med representantar fra avtalepartene, tar en gjennomgang av de nasjonale føringene med sikte på målretting og forenkling. Arbeidet ferdigstilles innen 1.10.2023.»

Gjennomgangen skal ikke endre det substansielle innholdet i føringene for 2024.

Arbeidsgruppa som har gjennomgått forskrift og føringar var sammensatt av representantar fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og småbrukarlag, Innovasjon Norge, Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Gjennomgangen tok noe mer tid enn forutsatt, og arbeidsgruppa leverte sitt notat 22. mars i år.

Resultatet av gjennomgangen viste at det særleg er mulig å forenkle flere bestemmelser i IBU-forskriften. Videre pekte en på at det også på flere områder er potensiale for å harmonisere føringar og regelverk for ordningen med likearta ordningar i Innovasjon Norge. På bakgrunn av dette var det enighet i gruppa om følgende:

- Forslag som omfatter endring av forskrift, sendes på høring våren 2024. Det omfatter bl.a. vurdering av detaljeringsnivå i bestemmelser om maksimale tilskuddsrammer, tidspunkt for prosjektoppstart ved søknad om tilskudd, detaljeringsnivå for hva det gis tilskudd til, kommunens rolle i forvaltningen av ordningen og klagebehandling.
- Øvrige vurderingar knyttet til forenkling av andre nasjonale føringar i IBU-ordningen tas i forbindelse med kommende jordbruksoppgjør. Dette gjelder først og fremst vurderingar i notatets kapittel 4, samt vurderingar i kapittel 3 som innebærer endring i prioriteringar i IBU-ordningen (f.eks. behovet for ekstra tilskudd til bruk av tre som byggemateriale).

Jordbrukets forhandlingsutvalg tar forslaget til forenkling av IBU-forskriften til orientering, og vil komme tilbake til de konkrete forslagene i den varslede høyringsrunden.

Forhandlingsutvalgets endringsforslag til de nasjonale føringene er lagt inn i kap. 12.1.11: Oppsummering av føringar for IBU

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen av midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU) økes med 23 mill. kroner fra 1 220,5 mill. kroner til 1 243,5 mill. kroner.

12.1.5 Melk og storfe

Løsdriftskravet som blir gjeldende fra 2034 har utløst et ekstraordinært investeringsbehov innenfor melk og storfekjøttproduksjon. Kravet til løsdrift er satt med bakgrunn i dyrevelferd, da god løsdrift gir et løft for dyrevelferden.

Utfordringen er særlig stor innen melkeproduksjonen. Det er fortsatt 2 783 båsfjøs igjen ved inngangen til 2024. Det er avgjørende for norsk melkeproduksjon og -forsyning at så mange som mulig av disse gårdsbrukene velger å fornye sitt driftsapparat og bli med videre som melkeprodusenter. Slik det er nå, er utviklingstakten fortsatt for lav til å få alle med over innen kravet om 100 prosent i løsdrift inntreffer om knapt ti år.

Tabell 29 Andel løsdrift og båsfjøs. Desember 2023

Antall av Produsentnummer	Løsdrift	Båsfjøs	Ukjent	Totalsum
Agder	39 %	60 %	2 %	100 %
Innlandet	49 %	50 %	2 %	100 %
Møre og Romsdal	50 %	49 %	1 %	100 %
Nordland	56 %	43 %	1 %	100 %
Rogaland	52 %	47 %	1 %	100 %
Troms og Finnmark	52 %	48 %	1 %	100 %
Trøndelag	63 %	37 %	0 %	100 %
Vestfold og Telemark	64 %	35 %	1 %	100 %
Vestland	39 %	60 %	1 %	100 %
Oslo og Viken	61 %	37 %	1 %	100 %
Totalsum	52 %	47 %	1 %	100 %

Kilde: TINE SA

For å nå kommende krav knyttet til dyrevelferd og samtidig sikre melkeproduksjon i hele landet, er det sterkt behov for å øke investeringstakten. Melkeproduksjon må prioriteres med investeringsmidler for å sikre det langsiktige behovet for å tilpasse seg til framtidens krav til effektivitet, dyrevelferd og sirkulærøkonomi. En ser at viljen til å investere er der, men lønnsomheten er for lav i forhold til investeringsbehovet. Det er derfor viktig å sikre nok midler i ordningen, slik at gårder i hele landet kan modernisere sitt driftsapparat i tråd med gårdens ressursgrunnlag.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er sterkt urolig for at kravet om løsdrift medfører at mange produsenter legger ned drifta fordi investeringskostnadene blir for høye. Melk og annen storfeproduksjon må prioriteres aller høyest ved tildeling av investeringsstøtte ved overgang til løsdrift.

12.1.6 Øvrige husdyrproduksjoner

Den nasjonale styringa av investeringsvirkemidlene til husdyrproduksjonene bør styrkes slik at bruken av dem ikke medfører sentralisering av produksjonen.

Svinenæringas største bidrag til å innfri landbrukets klimaavtale er konvertering til Spesifikk patogenfri gris (SPF). For hver besetning som legger om, gir det en varig klimagassreduksjon på

13 prosent på gården. Dersom 10 prosent av besetningene legger om hvert år fram til 2030, vil en kunne få en klimaeffekt med reduksjon på 205 000 tonn CO₂-ekvivalenter. Med 30 prosent tilskudd, vil dette kreve ei ramme på totalt 250 mill. kroner i hele perioden. I tillegg til reduserte klimagassutslipp, har også SPF-gris lavere fôr-forbruk. Det gjør det mulig å erstatte ca. 65 000 dekar fôrkorareal med f.eks. proteinvekster, grønnsaker eller matkorn som vil styrke sjølforsyningsgraden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det gis investeringsstøtte til fornying i eksisterende husdyrrom, uten særlig produksjonsøkning. Ved omlegging til SPF-besetning for svin kan det gis tilskudd til nødvendige bygningsmessige ombygginger.

Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger prioriteres.

12.1.7 Korn

For å nå målet om økt sjølforsyning og beredskap er økt produksjon av korn, oljefrø og proteinvekster essensielt. Spesielt viktig blir det å legge til rette for økt produksjon av hvete for å nå målene om økt norskandel i melet. En viktig forutsetning for å kunne produsere mathvete er tilgang på tørke- og lagerkapasitet. I tråd med satsingen på økt hveteproduksjon må investeringer i tørke- og lageranlegg gis prioritet, jf. kap. 8.2. Behovet for egen tørke- og lagerkapasitet på den enkelte gård, er begrunnet i økt innhøstingskapasitet, logistikkhensyn og utfordringer med været i innhøstingsperioden som vil kunne bli vanskeligere på grunn av klimaendringene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at satsing på tørke- og lageranlegg hos den enkelte produsent styrkes. Dette vil kunne bidra til å sikre høsting i korte tidsperioder og øke bufferkapasiteten på den enkelte gård, eventuelt i samarbeid med nabogårder.

12.1.8 Frukt og grønt

Se omtale under kap. 8.1.4.

Det er et stort behov for bygging av lager og kjøleanlegg. Dette må til skal en øke produksjonen og utvide sesongen i markedet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at investeringsvirkemidler til potetlager og moderne lagringsteknologi prioriteres spesielt, i lys av overgang til prosenttoll som krever rask omstilling og oppgradering. Bedre lagerkapasitet vil være avgjørende for å kunne opprettholde kvalitet på lagringspotet i en lenger periode.

12.1.9 Økt bruk av tre som byggemateriale

Prosentats og kronetak for investeringstilskudd er økt i jordbruksavtalene i 2022 og 2023. Det stilles fra INs side spørsmål ved om disse økningene gjør det unødvendig å ha et eget tilskudd for trebruk i tillegg, men at trebruk i stedet bør inngå som et utmålingskriterium innenfor det ordinære IBU-tilskuddet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil påpeke at den store kostnadsveksten de siste åra er en viktig grunn til å avtalepartene har valgt å heve prosent- og kronetak for IBU-tilskuddet. De forbedrede rammene kan sies å bare følge denne kostnadsveksten. Å legge tretilskuddet innenfor den ordinære tilskuddsramma kan derfor i realiteten innebære en svekkelse av den samla støttemuligheten som kan gis prosjektene.

Det er etter jordbrukets forhandlingsutvalgs mening et sjølstendig poeng å stimulere til mer trebruk i landbruksbygg. Ordningen med et eget tretilskudd videreføres, men det tas hensyn til graden av trebruk i prosjektet ved utmåling av tilskuddet.

12.1.10 Vurdering av ny føring i forbindelse med ny jordvernstrategi

I ny jordvernstrategi jf. Prop. 121 S (2022-2023) er det under tiltak retta mot landbrukets egen nedbygging av jord lagt inn følgende punkt:

«Vurdere krav om en jordvern-vurdering i forbindelse med tilskudd til oppføring av driftsbygning.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at plassering av eller påbygg på driftsbygning er en sak for den kommunale reguleringsmyndigheten. Hensynet til jordvern er noe som må tas i den godkjenningprosessen. Det blir derfor ikke riktig at Innovasjon Norge skal kunne «overprøve» en sårn beslutning gjennom sin behandling av en mulig søknad om tilskudd til investeringsprosjekt.

12.1.11 Oppsummering av føringer for IBU

I oversikten under er det gjort ei vurdering av hva som bør forskriftsfestes og hva som bør være føringer i jordbruksavtalen, jf. Arbeidsgruppenotat 22.3.2024 *Gjennomgang av nasjonale føringer for tilskudd til investering- og bedriftsutvikling*. Det som står som føringer trenger ikke lenger gjentas i forskriften.

Tabell 30 Oppsummering av føringer IBU

	Nasjonale føringer for forvaltninga av IBU-midler i 2024:	Jordbrukets forhandlingsutvalg krever følgende endringer i føringene for 2025:
1	Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.	Videreføres
2	Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.	Videreføres
3	Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.	Videreføres
4	Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.	Videreføres
5	Støtte til korn-, frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.	Videreføres
7	Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke eller minimum 10 måneders lagringskapasitet for husdyrgjødsel, samt lager med fast toppdekke til biorest og øvrig organisk gjødsel. Det kan også gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket, med en øvre grense på 250 000 kroner per prosjekt. Ved investering i felleslager for biorest settes en øvre grense for tilskudd per landbrukseiendom til 200 000 kroner	<i>Ny tekst:</i> Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med tekniske løsninger som reduserer utslipp til luft, samt tilsvarende lager til biorest og øvrig organisk gjødsel. Gjødsellager eid av flere bønder kan støttes, og gjødsellager på leid jord forutsetter 10 års leiekontrakt.
8	Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.	<i>Tillegg:</i> Ved bruk av tre som byggemateriale, kan det i tillegg bli gitt et tilskudd på inntil 20 prosent av innvilga tilskudd etter § 3 c, første ledd i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, avgrensa oppover til 500 000 kroner. Det skal tas hensyn til graden av trebruk i prosjektet ved utmåling av tilskudd.

9	I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samla næringsgrunnlaget på bruket.	Tillegg Netto kontantstrøm fra det aktuelle gårdsbruket bør belyses i vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene.
10	Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer blir videreført med inntil 40 prosent av godkjent kostnadsoverslag for investeringa. Øvre grense for tilskudd settes til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Den øvre grensen gjelder ikke i Nordland, Troms og Finnmark.	Videreføres
11	Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer innen løsdrift settes til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd settes til 5 mill. kroner per prosjekt. den øvre grensen gjelder ikke i Nordland, Troms og Finnmark.	<i>Videreføres med ei justering:</i> Maksimal prosentsats for tilskudd til ombygging/nybygging til løsdrift settes til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. (....)
12	For investeringer innen bedriftsutvikling, jf. § 3b i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, settes maksimal støttesats til inntil 75 prosent for alle søkere.	Støttesats harmoniseres med IN-virkemidlene «Oppstartstilskudd 1» og «Oppstartstilskudd 2»
13	Fruktprodusenter som søker IBU-tilskudd til nyplanting som følge av frostskafer vinteren 2020/2021 kan få inntil 50 prosent av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.	<i>Videreføres, men med tillegg som tidligere var forskriftsfestet:</i> Til nyplanting innen økologisk frukt- og bær dyrking kan det gis tilskudd til inntil 50 pst. av kostnadene, begrenset oppad til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. Til nyplanting innen konvensjonell frukt- og bær dyrking kan det gis tilskudd til inntil 35 pst. av kostnadene, begrenset oppad til 35 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For fruktprodusenter som søker IBU-tilskudd til nyplanting som følge av frostskafer vinteren 2020/2021 kan det gis tilskudd til inntil 50 pst. av kostnadene, begrenset oppad til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket.
14	Det kan benyttes IBU-midler til ressurskartlegging i forkant av investeringsprosjekter innen tradisjonelt landbruk.	Videreføres.
15	Det kan bli gitt inntil 100 mill. kroner i risikolån, der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.	Videreføres
16	Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrensa til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglaga skal inngå i de regionale partnerskapene.	Videreføres.
17	Ny, tidligere forskriftsfestet.	Investeringer i forbindelse med generasjonsskifte: Til personer under 35 år som overtar landbrukseiendom kan det gis tilskudd til mindre investeringer med inntil 50 pst. av kostnadene, begrenset oppad (inntil 2,5 mill. kroner) til 50 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. For kvinner kan tilskuddsandelen økes til 70 pst.

12.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal benyttes til tilretteleggingstiltak innen landbruksbasert næringsutvikling, og til utvikling og videreutvikling av etter- og videreutdanningstilbud innenfor landbruksnæringa. Tiltakene skal bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket og bidra til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi.

Jordbrukets forhandlingsutvalg peker på at midlene fyller et behov som ikke dekkes av de regionale postene.

Den største bevilgningen for 2024 gikk til Norsk Landbruksrådgiving sitt prosjekt «*Praktisk risikovurdering og beredskapsplanlegging med mål om å nå nullvisjon for dødsulykker og skader i landbruket*». Prosjektet har som mål at hver bonde skal kartlegge risikoer som kan ramme

bonden og/eller drifta, med tanke på uønskede hendelser som brann, strømbrudd, naturkatastrofer, ulykker, smitte og uhelse.

HMS-arbeid i landbruket var ett av tre særskilte tematiske prioriteringer i utlysingen for 2024. I tillegg til NLR sitt prosjekt, mottok også Stiftelsen norsk senter for økologisk landbruk (NORSØK) og St. Olavs hospital støtte til prosjekter innen HMS i landbruket.

Det er også gitt støtte til flere prosjekter innen grøntnæringa og økologisk landbruk. Prioriteringen av prosjekter innen økologisk landbruk er en følge av at NT i 2023 fikk overført midler fra den tidligere posten «*Utviklingsmidlene for økologisk landbruk*». NT ble ytterligere styrket fra samme år for å kunne prioritere prosjekt til utvikling av grøntsektoren.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at de prioriterte områdene for NT-midlene i 2025 skal være:

- **Utviklingsprosjekter innen økologisk landbruk.**
- **Prosjekter innen grøntsektorens verdikjede som følger opp de anbefalte innsatsområdene i rapporten «*Grøntsektoren mot 2035*».**
- **Implementering av tiltak som har til formål å realisere nullvisjonen for dødsulykker i landbruket.**
- **Forberede utvikling av teknologiplattform som samordner tilbud og etterspørsel for betjetjenester**
- **Tiltak som kan øke etterspørselen etter norske råvarer. Målet er å bidra til økt matkunnskap, sjølforsyning og matberedskap.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det øremerkes 2 mill. kroner av NT-midlene til avløserkurs. Dette som ei oppfølging av drøftinga i rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe av 13. mars 2024: *Vurdering av velferdsordningene i jordbruket* Jf. rapportens kap. 6.3: *Vurdering av tilgang på avløyssarar og landbruksvikarar.*

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til NT-midlene øker med 1 mill. kroner fra 16 mill. kroner til 17 mill. kroner i 2025.

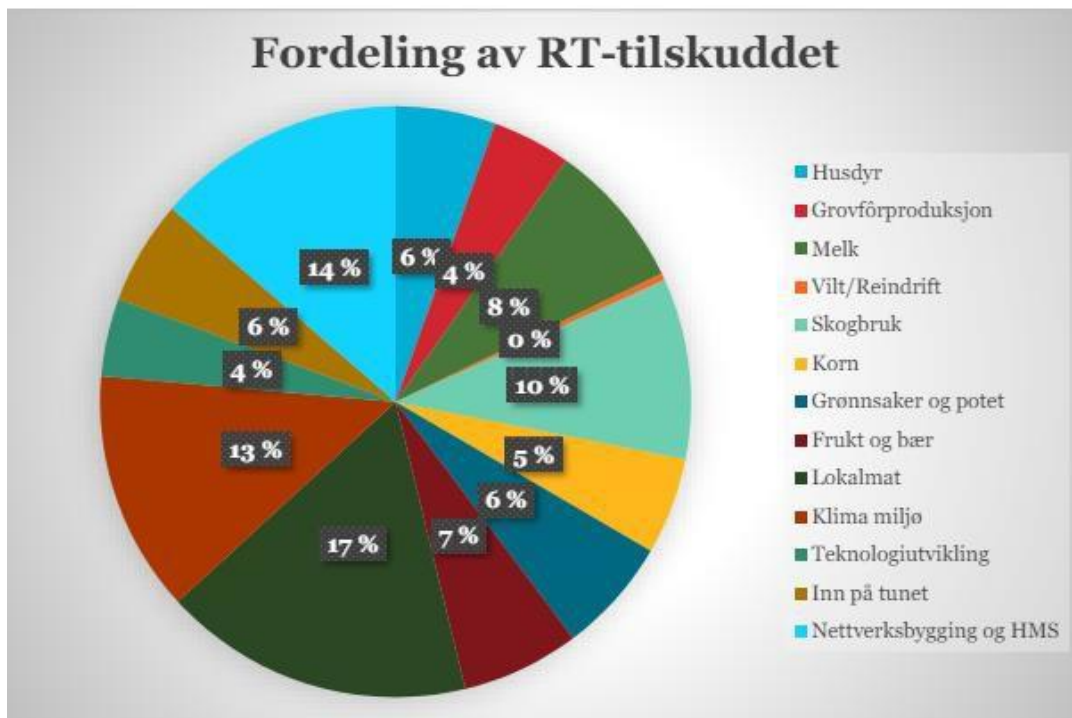
12.3 Regionale tilretteleggingsmidler

Siden forvaltningen av midlene er lagt til fylkeskommunen, reguleres bruken av dem i en egen forskrift: «*Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving i landbruket*». Tidligere ble midlene forvaltet av Statsforvalteren og hadde da navnet «*Utviklings- og tilretteleggingsmidler*».

Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket, eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer innenfor fastsatte nasjonale og regionale rammer, strategier og prioriteringer.

Totalt ble det innvilget 43,1 mill. kroner til 179 prosjekter i 2023. Dette er 3,1 mill. kroner over innvilget beløp for 2023 på 40 mill. kroner. Hovedårsaken til at fylkeskommunene innvilget mer enn rammen var at ei rekke prosjekter som ble overført fra statsforvalterne til fylkeskommunene i 2020, nådde sine prosjektfrister. Dette var prosjekter som har hatt prosjektperioden gjennom korona, noe som har påvirket prosjektene slik at de enten ble redusert eller ikke startet opp som planlagt. I 2023 er det derfor blitt foretatt en rekke inndragninger av midler fra disse prosjektene, som er blitt fordelt til nye prosjekter.

Tabell 31 Fordeling av RT-tilskuddet, tematisk

Sammenlignet med 2022 har det vært en nedgang i prosjekter innenfor temaet potet og grønnsaker, fra 15 til 6 prosent. Frukt og bær har gått fra 2 til 7 prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsretta virkemidlene regionalt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at avsetningen til Regionale tilretteleggingsmidler settes til 41 mill. kroner i 2025. Dette er ei videreføring av bevilgningen i 2024.

12.4 Områderetta innsats

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er god bruk av tilretteleggingsmidlene å bruke deler av dem på spesielle områderetta innsatser, geografisk og tematisk, i tillegg til den satsinga som skjer gjennom bevilgningene til RT- og NT-midler. Gjennom slike definerte satsinger kan avtalepartene målrette innsats i en periode mot forhold og saker en mener trenger ekstra oppmerksomhet. Det kan handle om å motvirke negative utviklingstrekk innenfor en del av landbruket som berører flere fylker, men også om å styrke et initiativ eller en innovasjon i en oppstartsfasen.

12.4.1 Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Tiltaket er omtalt i kapittel 10.2.1

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til områdetiltaket «Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord», på samme nivå som for 2024, 17 mill. kroner. Det forventes at fylkeskommunene som deltar bidrar med økonomisk støtte som i 2024, dvs. 8 mill. kroner til sammen.

Det er avgjørende for å lykkes med å nå målene for områdetiltaket at satsinga rettes mot basisproduksjonene i nordnorsk landbruk, og er med og styrker dem. Tiltakene må treffe hele landsdelen.

Forhandlingsutvalget mener det bør bli gjort ei undervegs-evaluering som foreligger til jordbruksoppgjøret 2025, som grunnlag for å vurdere eventuell videreføring av tiltaket ut over treårsperioden.

12.4.2 Fjellandbruket

Områderettet innsats til fjellandbruket er en satsing som omfatter fjellandbruket i 77 kommuner i Trøndelag, Innlandet, Telemark og Oslo og Viken. Midlene skal bidra til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Det å ta vare på stølene og stølskulturen er spesielt nevnt som mål og satsingsområde. Midlene brukes blant annet til beitekartlegging, utmarksoppsyn og andre kartleggingsprosjekt. Statsforvalteren i Trøndelag har et koordinerende ansvar for forvaltning av midlene.

I jordbruksforhandlingene i fjor blei partene enige om å videreføre og det er bevilget 3 mill. kroner for 2024.

Behovet for en fortsatt særskilt satsing i flere fylker med likearta utfordringer i sine fjellbygder, tilsier at områdetiltaket Fjellandbruket bør forlenges med en ny flerårig periode.

Nasjonalt senter for fjellandbruk er fra 2023 etablert på permanent basis. Det er lagt til Løken gard i Øystre Slidre kommune. Kommunen har tatt over gardsbruket vederlagsfritt fra staten. Senteret er finansiert over LMDs budsjett (Kap. 1138: Støtte til organisasjoner m.m. Post 73).

Nasjonalt senter for fjellandbruk kan gis en rådgivende rolle for bruken av områdemidlene i alle de fire fylkene, for å skape synergier mellom de ulike prosjektene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at:

- **Områdetiltaket Fjellandbruket forlenges for en periode på tre år: 2025, 2026 og 2027.**
- **Bevilgningen til Fjellandbruket videreføres med 3 mill. kroner for 2025. Nasjonalt senter for fjellandbruk gis en rådgivende funksjon for de områderetta midlene for fjellandbruket i de fire fylka. Formålet er å oppnå mer kunnskapsoverføring mellom de ulike prosjektene. og en god spredningseffekt fra dem nasjonalt.**

12.5 Rekruttering og kompetanse i landbruket

Gode og attraktive utdanningstilbud tilpasset mangfoldet i landbruket, er særdeles viktig for å sikre rekrutteringen til næringa som helhet, og er avgjørende for å ha kvalifiserte bønder, fagarbeidere, rådgivere, og andre som virker i og rundt landbruket. Målet om et bærekraftig landbruk i hele landet er avhengig av god agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse tilpasset de ulike regionene. Kompetansebygging kan skje både gjennom formelle utdanningsløp og ulike former for rådgivningstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger.

NIBIO-rapporten «*Landbrukets kompetansebehov og utdanninger*» viser at landbrukets verdikjede står overfor en situasjon der kompetansebehovet øker både i bredde og dybde, samtidig som det utdannes for få kandidater med grønn kompetanse på alle nivå i utdanningssystemet.

Behovet for å ansette flere fagarbeidere i landbruket har økt. Økt behov for bedre velferdsordninger ved sykdom, ferie og fritid tilsier økt behov for kompetente avløysere.

I mars 2024 vedtok Kunnskapsdepartementet å fastsette to opplæringsmodeller i vg3 landbruk, henholdsvis yrkeskompetanseløp med vitnemål (tre år i skole) og lærefag etter hovedmodellen med fagbrev (to år i skole og to år i bedrift). Dette er en differensiering som vil kunne gjøre utdanninga mer attraktiv for unge som ønsker fagutdanning, samtidig som den ivaretar dagens modell for dem som foretrekker treårig skoleløp eller en komprimert voksenopplæringsmodell. Opprettelsen av et lærlingssystem innebærer blant annet etablering av opplæringskontor, og rekruttering av lærlinger og lærebedrifter. Dette forutsetter godt samarbeid mellom skolene, næringa og offentlige myndigheter.

For å styrke arbeidet med etableringen av en ny lærlingemodell i landbruksfaget foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg følgende for perioden 2025 - 2027:

- **Det utredes praktiske løsninger for hvordan lærlingemodellen kan rigges best mulig, finansiert over FOU-midlene.** Utredningen bør blant annet omfatte vurderinger knyttet til landbrukets struktur og produksjoner i de ulike landsdelene, ulik arbeidsmengde gjennom året og modeller for at flere bønder samarbeider om en eller flere lærlinger. En bør spesielt se på hvordan lærlingetilskuddet kan utnyttes best mulig for den enkelte lærebedrift og om det er behov for et særskilt lærlingetilskudd i landbruket.
- **Det bevilges 0,5 mill. kroner hvert år i 2025, 2026 og 2027 over RK-midlene til en informasjons- og rekrutteringskampanje for nye lærebedrifter i landbruket (jf. kap. 12.5.1). Arbeidet organiseres som et nasjonalt prosjekt, med jordbruksavtalepartene i en styringsgruppe for midlene.**

12.5.1 Tilskudd til rekruttering og kompetanseheving – RK-midler

Fylkeskommunen har en nøkkelrolle når det kommer til å støtte og utvikle kompetanseutviklingen i landbruket. Ved å være både skoleeier og regional utviklingsaktør har de muligheten til å tilrettelegge for nødvendig opplæring. Arbeidet med å etablere en lærlingemodell nasjonalt fordrer godt samarbeid mellom fylkeskommunene og landbruksnæringa, og kompetansehevende tiltak og kvalitetssikring av lærebedrifter vil bli viktig, spesielt i en oppbyggingsfase. Midler til rekruttering og kompetanseheving er avgjørende for å tilby kurs og andre kompetansebyggende tiltak for næringsutøvere i landbruket regionalt, og for å styrke og videreutvikle næringa.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at naturbruksskolene i tillegg til å være videregående skoler, også skal fungere som regionale kompetansesentre for landbruk, arenaer for livslang læring, og testarenaer for ny teknologi. Forhandlingsutvalget mener derfor de fylkeskommunale skolene bør være kvalifisert for å søke midler fra denne potten, noe som praktiseres ulikt mellom fylkene i dag. Jf. Nord-Norgesatsinga omtalt i kapittel 10 bør naturbruksskolene anses som en helhetlig og naturlig del av utviklingen av grønne kompetansemiljøer i regionen, og dermed være tilskudsberettiget.

Totalt er det innvilga knapt 16,4 mill. kroner til gjennomføring av 134 RK-prosjekter. På grunn av tidligere underforbruk og inntrukne midler har fylkeskommunene hatt midler til å innvilge prosjekter utover ramma på 14 mill. kroner. Av prosjektene er det 7 som er merka av som likestillingsprosjekter.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det i tillegg til midlene som blir fordelt i fylkene bevilges 0,5 mill. kroner for å etablere et nasjonalt informasjons- og rekrutteringsprosjekt som skal bidra i arbeidet med etablering av lærlingeordning i landbruksfaget, som

beskrevet under avsnitt 12.5. Prosjektet vil støtte opp om den videregående landbruksopplæringa i fylkeskommunene. Bevilgningen til midlene til rekruttering og kompetanseheving heves derfor med 0,5 mill. kroner, fra 14 mill. kroner til 14,5 mill. kroner for 2025.

Forhandlingsutvalget understreker at tildeling av de fylkesvise midlene ikke ensidig skal ligge til politisk behandling i fylkeskommunene, men skje i nært samarbeid med næringa, representert ved faglaga i fylket.

12.5.2 Nasjonal modell for voksenagronom og voksengartner

Voksenagronomutdanningen er en nasjonal modell for naturbruksutdanning. Dette inkluderer også voksengartner. Årlig er det ca. 500 deltagere fordelt på to kull som får opplæring gjennom voksenagronomen, inkludert voksengartner. Dette utgjør en betydelig andel av alle agronomer som blir utdannet, og opplæringa er et attraktivt tilbud for voksne som skal ta over eget gårdsbruk eller på annen måte planlegger å gå inn i næringa.

Den nylige evalueringen av voksenagronommodellen som er gjennomført av SINTEF etter oppdrag fra jordbruksavtalepartene, viser at den nasjonale voksenagronommodellen dekker et kompetansebehov blant voksne som skal inn i landbruksnæringa, at deltagerne har stort utbytte av opplæringa og at de både er krevende og givende for skolene å jobbe med. Evalueringa peker på et visst ønske om mer praksis, men i det store og hele har modellen som har blitt utviklet funnet en god balanse for gjennomføring i et fleksibelt, samlingsbasert opplæringssystem som både tar hensyn til behovet for kompetanse og den tid og kapasitet som skolene og deltagerne har for undervisning. Siden Kunnskapsdepartementet har vedtatt dobbelt opplæringsløp i vg3 landbruk, kan etter alt å dømme voksenagronommodellen bestå i sin nåværende form også i årene framover.

Fram til nå har ikke voksenagronomdeltagerne hatt rett til videregående opplæring. I august 2024 trer imidlertid ny opplæringslov i kraft. Den nye loven styrker blant annet retten til fullføring av videregående opplæring, og gir alle voksne en yrkesfaglig rekvalifiseringsrett. Det innebærer at de fleste voksenagronomdeltagerne vil få rett til utdanning, noe som reiser spørsmål knyttet til finansiering av voksenagronomutdanninga. **Jordbrukets forhandlingsutvalg er opptatt av forutsigbarhet i opplæringstilbudet og foreslår at voksenagronomen videreføres på dagens nivå**, men ønsker en avklaring på om den nye opplæringsloven medfører at voksenagronomen vil finansieres på linje med ordinær videregående opplæring og dermed på sikt skal tas ut av jordbruksoppgjøret.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 17 mill. kroner til gjennomføring av nasjonal modell for voksenagronom og voksengartner for 2025. Forhandlingsutvalget ber om at Staten avklarer videre finansiering av voksenagronommodellen i tråd med ny opplæringslov i forkant av jordbruksforhandlingene våren 2025.

12.5.3 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Det er fem kompetansenettverk fordelt over hele landet med hovedansvar for sine områder, som samarbeider om å tilby kurs og besøksordning for best mulig å svare på behovene i næringa. Stadig flere kurs og møter innen besøksordningen som fungerer som et gratis førsteråd gjennomføres digitalt. Det deltar årlig mellom 1 500 og 2 000 på tilbudene i regi av kompetansenettverkene. De tilbyr kompetanse innen foredlings- og matkunnskap, og gir produsentene dette samla, mens markedstjenester tilbys sentralt av Stiftelsen Norsk Mat. Komplexiteten rundt håndtering, produksjon, analyser, lagring, transport, salg og merking øker.

Det er stort behov for at produsentene kan få lettere tilgang til et helhetlig kompetansetilbud ett sted – som også inkluderer økonomi- og kommersiell forståelse. Dette blir vesentlig for å nå målet om å omsette lokalmat for 25 milliarder kr i 2035.

Det er i dag mangel på kunnskap blant produsenter om merkantile tjenester og markedsføring. I dag ligger ansvar for kurs og rådgivning om markedsføring hos Stiftelsen Norsk Mat. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener mangfoldet i kurs og rådgivning bør ligge hos Kompetansenettverkene for å sikre likeverdig tilgang og et helhetlig tilbud. Kompetansenettverkene rådgivningstjeneste bør inkludere merkantile tjenester, markedsføring og forretningsmessig rådgivning.

Kompetansenettverkene opplever markant økning i antall veiledninger og kurs, mens de økonomiske rammene har stått stille de siste 4 årene, med en grunnbevilgning på 14,7 mill. kroner. Etterspørselen etter kurs er større enn nettverkene har kapasitet til å gjennomføre, og rådgivningsapparatets mandat har ikke blitt utvidet tross stor vekst i bransjen. Det er spesielt ventelister innen ysting og sider- og fruktvinsproduksjon. Besøksordningen er underfinansiert. Fylkeskommunene rapporterer om god måloppnåelse for Kompetansenettverkene, men at ressursene ikke er tilpasset den store veksten som har skjedd på området.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til de regionale kompetansenettverkene med 0,3 mill. kroner til 15 mill. kroner for 2025. Forhandlingsutvalget ber om at Kompetansenettverkene for lokalmat får mandat til å tilby rådgivning og kurs innen markedsføring, forretningsmessig drift og merkantile tjenester.

12.6 Forskning og utredning

Av bevilgningen i 2025 har styret for forskningsmidlene allerede vedtatt og bruke 64,7 mill. kroner til pågående forskningsprosjekter, utredninger, forprosjekter og rammebevilgninger. I tillegg kommer kostnader til administrasjon. I påvente av en avklaring vedrørende administrasjonskostnader som skal dekkes over LUF, har styret satt av ca. 3,1 mill. kroner i 2025, inkl. honorar til Forskningsrådet, Landbruksdirektoratet og andre styrekostnader.

Av 2024-bevilgningen er det satt av 1,5 mill. kroner slik at eventuelle utredninger som blir bestilt i årets jordbruksoppgjør kan starte opp så snart som mulig. Bevilgningen til forskning og utvikling er for 2024 på 83,5 mill. kroner.

Ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023-2024) vedtok Stortinget «å be regjeringen snarest mulig starte arbeidet med en offentlig utredning som kan legge grunnlag for en stortingsmelding om fremtidens matsystemer der folkehelse, klima, natur og landbruks- og matpolitikk blir satt i sammenheng». **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en slik utredning må bygge på et solid vitenskapelig grunnlag om matproduksjonen i Norge. Faglig grunnlag om matproduksjonssystemet og naturgitte forhold for landbruket i Norge må legges til grunn for arbeidet.** Siden utredningen ble vedtatt i tilknytning til Meld.St.11 (2023-2024), blir det særlig viktig å belyse konsekvenser og eventuelle målkonflikter opp mot målet om økt sjølforsyning av jordbruksvarer. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil at kunnskapsgrunnlag og forskning til dette meldingsarbeidet med utgangspunkt i bærekraftig matproduksjon basert på norske ressurser, skal prioriteres i 2025.**

12.6.1 Pilotprosjekt insekter til fôr og gjødsel

Insekter til fôr og gjødsel basert på norske ressurser: Muligheten for å produsere insekter til husdyrfôr og gjødsel på bioavfall er noe vi bør se på. Insekter som kilde til protein for husdyr på norske ressurser kan være et viktig tiltak for bærekraftige fôrressurser i framtida.

Det settes av 5 mill. kroner øremerket til forskning på insekter til fôr og gjødsel basert på norske ressurser, over forskningsmidlene for jordbruk og matindustri. Forskningsprosjektet skal se på bruk av insekter til både konvensjonell og økologisk matproduksjon

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil peke på følgende prioriteringer for forskningsmidlene:

- **Sjølforsyning og bærekraftig fôrproduksjon.**
- **Markedsordningene.** Det er behov for ytterligere kunnskap om hvordan ordningene kan videreutvikles, med mål om å sikre bonden avsetning og stabile priser for råvarene de produserer over hele landet.
- **Landbrukshelse.** Jordbruket utgjør en vesentlig del av samfunnets fundament, og helsen til de som arbeider innen denne sektoren er av avgjørende betydning for både individene sjøl, samfunnet generelt og for matforsyningen til befolkningen. Det er høy risiko for arbeidsulykker og fysiske- og psykiske helseutfordringer i næringa. Med forskning som grunnlag kan en utvikle og evaluere effektive forebyggende tiltak for å redusere risikoen for arbeidsrelaterte skader og sykdommer, jf. nullvisjon for dødsulykker i landbruket, jf. kap. 9.7.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer følgende når det gjelder utredningsmidlene:

- Utrede praktiske løsninger for å implementere ny opplæringsmodell for landbruket, jf kap 12.5.
- Utrede tilskudd til fellesanlegg for grøntsektoren, herunder bær, som støtter produsenteide lagre, pakkerier og terminaler (HUBer), jf. kap. 8.1.16.
- Samlet gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter, og avrensordningen jf. kap. 8.1.12.
- Utredning for å utarbeide en langsiktig plan for utvikling av norsk plantemateriale, jf kap 13.3.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til forskning og utvikling med 5 mill. kroner fra 83,5 mill. kroner til 88,5 mill. kroner for 2025. Innenfor bevilgningen brukes minimum 10 mill. kroner til utredninger.

12.7 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat er en uavhengig stiftelse som skal bidra til økt mangfold, kvalitet og verdiskaping i norsk matproduksjon. Stiftelsen Norsk Mat forvalter merkeordninger og kvalitetssystemer som bidrar til å styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere.

Stiftelsen Norsk Mat forvalter tre merkeordninger som skal gi forbruker trygghet og informasjon om matens opprinnelse og kvalitet: «NytNorge», «Spesialitet» for lokalmat, og «Beskyttede Betegnelser» som sikrer norsk mat- og drikkekultur beskyttelse og anerkjennelse. Det er viktig at Stiftelsen Norsk Mat også videre jobber for å markedsføre disse merkene for å bygge matstolthet og øke verdiskapingen for norske råvarer og matkultur. Stiftelsen har også ansvar for godkjenningsordningen for Inn på tunet.

Nettsiden www.okologisk.no og Facebook-siden Økoprat skal være ressursider med faktabasert kunnskap om økologisk landbruk. Gjennom redaksjonsrådet er samarbeidet mellom de ulike aktørene som jobber med økologisk landbruk blitt bedre. **Jordbrukets forhandlingsutvalg**

forventer at det framover vil bli bedre dialog mellom de ulike aktørene innen økologisk landbruk for best mulig bruk av midlene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil påpeke viktigheten av at Stiftelsen Norsk Mat også fremover skal være et strategisk verktøy, som er felles for hele det norske landbruket for å øke norskandelen i markedet for landbruksvarer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å øke bevilgningen til Stiftelsen Norsk mat med 7 mill. kroner, fra 71 mill. kroner til 78 mill. kroner.

Det forutsettes at midlene benyttes til:

- **Å opprettholde antall eksterne revisjoner, og at nødvendig utvikling av KSL fortsatt har prioritet i Stiftelsen Norsk Mat sitt arbeid.**
- **At Stiftelsen fortsetter jobben med å markedsføre kvalitetsmerkene «Spesialitet» og «Beskyttet betegnelse».**

12.7.1 Kvalitetssystem i landbruket, KSL

Bondens arbeidsevne er den mest sårbare faktoren på den enkelte gård. Alenearbeid preger landbrukets arbeidsplasser, samtidig som kravet til kunnskap, praktiske ferdigheter og effektivitet er stort. Dette øker risikoen for ulykker og skader. Norske bønder er underlagt internkontrollforskriften, og skal utarbeide rutiner for sikkert arbeid som del av virksomhetens internkontrollsystem. KSL er bondens system for å dokumentere kvaliteten i drifta. Med KSL er det enklere for bonden «å gjøre ting riktig», og systemet oppsummerer regelverkskrav og bransjekrav til HMS og alle bondens produksjoner.

For å ivareta tillit til KSL gjennom hele verdikjeden og til forbruker, samt styrke KSL som et felles kvalitetssystem, må KSL utvikles i retning av å være et tydeligere dokumentasjonsverktøy. Det vil kreve endringer i systemet. I tillegg til en tydeligere dokumentasjonsprofil for KSL vil brukervennlighet for bonden prioriteres, og arbeidet med å forenkle KSL-standarden fortsetter. Økt datautveksling mellom ulike systemer er en del av forenklingen og har som mål blant annet å redusere dokumentasjonsbelastningen på bonden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil påpeke viktigheten av at Stiftelsen Norsk Mat, med sin drift, er i stand til å sikre konkurransekraft til norsk matproduksjon ved å utvikle revisjonsløsninger, forenkle og oppdatere KSL som system.

Utvikling av KSL og tilhørende digitale løsninger krever en investering på 3,3 mill. kroner i 2025.

12.7.2 Revisjoner

Ved eksterne KSL-revisjoner gjøres en uavhengig gjennomgang av gårdens driftsrutiner, hvilke lover og regler som gjelder for drifta, og hvorvidt en som bonde følger dem. Eksterne revisjoner skal sikre at næringa er transparent og følger opp de forpliktelsene storsamfunnet forventer. I tillegg til å dokumentere at produksjonen er i tråd med lover, forskrifter og varemottakerkrav, bidrar eksterne revisjonene til informasjon om og gjennomføring av nye lovkrav og varemottakerkrav. Eventuelle brudd på krav registreres som avvik med en lukkefrist. Oversittes lukkefristen har en ikke lenger statusen *gyldig KSL*. Det får økonomiske konsekvenser.

Tilgang til å se KSL-status gir Mattilsynet og Arbeidstilsynet et grunnlag for et bedre risikobasert tilsyn i de tilfellene hvor det er nødvendig, og Mattilsynet har innsyn i siste rapport fra eksterne revisjon.

12.8 Utvikling av lokalmat

Med et nytt mål om omsetning på lokalmat- og drikke på 25 mill. kroner innen 2023⁵, må den gode utviklingen Norge har hatt på lokalmat- og drikke forsterkes. Dette vil kreve en dobling fra 2023-nivå, og det er god grunn til å se på om virkemidlene og støtten som er tilbudt lokalmatprodusentene hittil er gode nok for å få til et slik løft. **Jordbrukets forhandlingsutvalg legger vekt på at det må legges til rette for lokalmatprodusenter og produsentmiljøer i hele landet. Forhandlingsutvalget vil understreke at med et mål om 25 mrd. kroner i omsetning innen 2035 trengs det vekst i både utvalg, volum, tall på aktører og vekst i verdiskapingen for lokalmat.**

Generering og formidling av kunnskap er viktig for å øke lokalmatproduksjonen. For å lykkes med næringsutvikling er det viktig med kompetanse, både på produktet som skal produseres og ikke minst mot markedet som skal nås. Den matfaglige oppfølgingen ivaretas i dag gjennom de regionale kompetansenettverkene, men det er viktig at også annen kompetanse er like lett tilgjengelig for produsentene. Dette gjelder også markeds kunnskap, markedsføring og forretningsmessig. Den kompetansebyggingen som tilbys produsentene må både gi mulighet for fordypning og videreutvikling, og større bredde som forretningsmessig og kommersiell kompetanse. Kompetansebehovet øker og endres dersom flere skal oppskalere sin produksjon, det krever et mer kommersielt fokus.

I jordbruksoppgjøret 2023 var det enighet om en *Kartlegging av kompetansebehov hos lokalmatprodusenter*, dette er ikke slutført og lagt fram for avtalepartene. **Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at funnene fra denne kartleggingen legges til grunn også i arbeidet med regjeringens «Oppskrift på mer lokalmat».**

12.8.1 Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping skal bidra til økt vekst og verdiskaping innen nye næringer, basert på landbrukets og reindriftens ressurser. I 2023 ble det bevilget i underkant av 58 mill. kroner gjennom Utviklingsprogrammet til ulike prosjekter innenfor nye næringer i landbruket.

Omdømmeporteføljen ble revidert i 2022, og endringen innebærer hovedsakelig at det i større grad legges til rette for sterkere forankring av det regionale utviklingsarbeidet. Aktuelle tiltak er til dels og gradvis iverksatt gjennom 2023. Finansiering av regionale matfestivaler ivaretas gjennom midler fra programmet inntil videre, mens Matstreif er avvirket som et sentralt omdømmetiltak fra og med 2023.

Reindriftsavtalens avtaleparter er enige om at avsetningen videreføres med 8,2 mill. kroner for reindriftsavtalen 2024/2025.

I jordbruksoppgjøret 2023 ble det avtalt etablering av en strategisk gruppe for oppfølging av Utviklingsprogrammet på grunn av behov for å styrke arbeidet med strategisk utvikling, og for synliggjøring av politikkområdet «andre landbruksbaserte næringer i landbruket». Mandatet for denne gruppa er ikke fullført.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at for å sikre at et forsterka politisk mål på området følges av målretta virkemidler, bør denne strategiske gruppa utarbeide et nytt mandat for utviklingsprogrammet i sin helhet for å bistå nye og etablerte

1. ⁵ Meld. St. nr. 11 (2023-2024)

lokalmatprodusenter i arbeidet med å nå nye markeder og øke sin verdiskaping. Mandatet må utarbeides med involvering av lokalmatprodusentene og deres organisasjoner.

Forhandlingsutvalget vil peke på at det særlig må vurderes hvordan det kan legges til rette for bedre logistikk-løsninger og tilgang til markedet for både nye lokalmatprodusenter og produsenter som utvider. Egen foredling og omsetning utenfor de store dagligvarekjedene er et viktig alternativ for små og store produsenter over hele landet, både som tillegg til eksisterende forretningsmodell og som ny virksomhet. Mandatet må omhandle tilbud til disse produsentene matfaglig, produksjonsmessig og markedsmessig, og legge opp til felle-løsninger der det er mulig.

Regjeringens «*Handlingsplan for næringsutvikling basert på høstbare viltressurser*» slår fast at det ligger et stort verdipotensial i norsk viltkjøtt, og at det bør være et mål å øke tilbudet av viltkjøtt ut til forbrukerne. Utfordringene er mange, de befinner seg i mange ledd i verdikjeden, og det har vært foreslått svært mange tiltak for å eliminere eller redusere ulike hindre. AgriAnalyse la i januar 2024 fram sin rapport, «*Bedret utnyttning av viltkjøtt som en ressurs for næringsutvikling i Distrikts-Norge*». Rapporten viser at volumet av norsk viltkjøtt bare fra elg og hjort er om lag fire ganger volumet av norsk reinkjøtt, og potensialet for verdiskaping ved en økt kommersiell omsetning av kjøttet alene anslås til 500 mill. kroner årlig. I tillegg kommer merverdiene som vil følge fra reiseliv og lokalmatomsetning ved en økt kommersialisering av jakt og viltkjøtt i norske distrikt. Jakt og viltkjøtt gir grunnlag for næringsutvikling, arbeidsplasser og inntektsmuligheter i distriktene. Det gjelder både som matressurs og som grunnlag for jaktopplevelser knyttet til turisme og reiseliv. Et økt og variert jakttilbud, både i form av flere tilbud og bedre tilrettelegging av disse tilbudene, vil gi økt tilgang på jaktopplevelser for nye og gamle jegere. Det er rundt 125 000 skogeiendommer i Norge i dag. Av disse er det bare 220 som har et areal på over 20 000 dekar. De aller fleste skogeiendommer faller i gruppa 25 til 1000 dekar og er for små til at de kan utvikle jaktprodukter i kommersiell sammenheng. Organisering er ofte en forutsetning for at grunneierne skal kunne ivareta viktige oppgaver knyttet til forvaltning av viltressursene, fastsetting av jaktregelverk innenfor offentlige rammer og tilbud om jaktkort og utleie til aktører som ønsker å tilby helhetlige jaktopplevelser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber den strategiske gruppa for oppfølging av Utviklingsprogrammet for landbruksbasert vekst og verdiskaping vurdere å åpne opp for finansiering av prosjekter som fremmer organisering av rettighetshavere for å skape nye produkter. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at dette kan bidra til økte inntekter for mange landbrukseiendommer og er en strategisk viktig oppfølging av at LMD har overtatt ansvaret for viltloven og de høstbare viltressursene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å redusere bevilgningen til Utviklingsprogrammet med 12,5 mill. kroner, fra 84,3 mill. kroner til 71,8 mill. kroner.

12.8.2 Norsk Gardsost

Norsk Gardsost er en landsdekkende fagorganisasjon for norske handverksystemer og gårdsmeierier. Med sin kunnskapsformidling har de vært med på å løfte både kvaliteten og kunnskapen om norsk lokalforedla ost og andre melkeprodukt.

Det har den siste tiden vært stor vekst i antall gårdsystemer, og det er et økende behov for kompetanse for å utvikle produksjonen, også i takt med regjeringens ambisjoner om økt omsetning av lokalmat. Hele fagmiljøet tilknyttet norske gards- og handverksystemer er i mangel på fagpersoner, både for rådgiving og utdanning innen ystefaget. For å tilby denne kompetansen på en effektiv måte som raskt kan nå ut til flest mulig, **krever Jordbrukets forhandlingsutvalg at**

det settes av midler til en stilling for ystefaglig kompetansebygging fra 2025. Stillingen administreres av Norsk Gardsost.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å:

- **Opprettholde støtten til Norsk Gardsost med 1 mill. kroner**
- **Sette av 1 mill. kroner til Norsk Gardsost, for å tilby ystefaglig kompetanse til lokalmatprodusenter.**

12.8.3 Bondens marked

Bondens marked er en kjent merkevare. I en undersøkelse gjennomført av Sentio i 2018 sier hele 73 prosent at de kjenner til Bondens marked, til tross for at det er en forholdsvis liten organisasjon med lite markedsføringsmidler. Bondens marked gir med sitt utprøvde konsept og lavterskel salgskanal nye lokalmatprodusenter en enkel måte å møte et nytt marked under en felles merkevare med godt omdømme, uten at det har en stor startkostnad. Dersom Bondens marked fortsatt skal kunne drive utviklingsarbeid over hele landet og være en synlig aktør der det forventes at de skal være til stede, er det viktig med en bærekraftig og forutsigbar økonomi. Bondens marked må tilføres midler for å styrke arbeidet med alternative omsetningskanaler for lokalmat som et trygt alternativ utenfor de store dagligvarekjedene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å:

- **Øke støtten til Bondens marked med 1,5 mill. kroner til 3,5 mill. kroner. Dette vil sikre et uavhengig lavterskeltilbud til små og mellomstore lokalmatprodusenter. Økningen må også brukes til ytterligere utvikling av deres salgskanal og tilbud til produsenter, lokalt og sentralt.**

12.9 Skogbruk

Aktiv skogsdrift er et viktig bidrag i klimaarbeidet. Skogen binder karbon. Et forsterket bidrag betinger økt avvirking kombinert med økt tilvekst. Skogplanting og andre tiltak for å øke skogproduksjonen er avgjørende for hvor mye biomasse en kan bruke i fremtiden. Uten økt produksjon, økt uttak og bruk av fornybart trevirke som kan erstatte fossile ressurser, vil det være svært utfordrende å begrense den globale oppvarmingen.

Til tross for at skogkulturaktiviteten er på vei opp, er det tydelig at det fortsatt er en vei å gå for å nå anbefalt nivå som er gitt i Klimakur 2030. Dette gjør seg spesielt gjeldende for ungskogpleie, der NIBIO har beregnet at det fra årlig hogst er et behov for ungskogpleie på ca. 400 000 dekar og i tillegg er det et etterslep på 970 000 dekar. Årlig utføres det i dag ungskogpleie på knapt 300 000 dekar. Det viser at behovet for økt ungskogpleie er stort. I klimasammenheng er ungskogpleie det av tiltakene som gir størst utslag på CO₂-opptaket over tid. Ungskogpleie bør derfor prioriteres. Dette vil bidra til å nå fremtidige klimaforpliktelser, som også kan ha betydning for andre sektorer med behov for utslippskutt.

Samtidig er det fortsatt økt behov for investeringer i skogvegnettet. Dette dreier seg om både nye veier og modernisering av eksisterende veinett slik at veiene tilfredsstiller de krav som klimaendringer og moderne, effektiv transport stiller.

Det er økende interesse for alternative driftsformer til bestandsskogbruk og flatehogst, både blant forskere, beslutningstakere, skogdriftsnæringen selv og befolkningen mer generelt. Dette henger sammen med økt kunnskap om og bevissthet rundt nøkkelrollen til skogen når det kommer til artsmangfold og tap av dette. I tillegg kan lukkede hogstformer være fordelaktig i et

klimaperspektiv, fordi mer av karbonet bevares når flere trær får stå og man opprettholder et mer kontinuerlig skogbilde, ettersom størsteparten av karbonlagring i skog skjer i skogsjordsmonnet. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det over Klima- og miljøprogrammet under LUF åpnes opp for utredninger knyttet til denne driftsformen.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til skog økes med 5 mill. kroner til 275 mill. kroner. Fordelingen av bevilgningen til skogbruk skjer i eget drøftingsmøte mellom partene på høsten. Ungskogpleie prioriteres.

12.10 Oppfølging av handlingsplanen mot villsvin

Miljødirektoratet og Mattilsynet la 14. november 2019 fram *Nasjonal handlingsplan mot villsvin*. Med bakgrunn i påvisningen av afrikansk svinepest i Fagerstad i Sverige i september 2023, har Mattilsynet og Miljødirektoratet revidert handlingsplanen. Hovedmålet er å utrydde villsvin i Norge. Høsten 2019 ble villsvinprosjektet «*Grunneierbasert tiltaksplan for kontroll av villsvin i Norge*» etablert. Prosjektet eies av Norges Bondelag, NORSKOG, Glommen Mjøsen Skog SA, Viken Skog SA og Utmarksforvaltningen AS. Prosjektområdet strekker seg fra Halden til Elverum i grensetraktene mot Sverige. Eierne av Villsvinprosjektet stiller seg bak det nye villsvinmålet.

Det er etablert 47 villsvinvald som utgjør et areal 4,7 mill. dekar, og innbefatter ca. 5 800 grunneiere. Streifdyr og flokker som har hatt tilhold nord for Ørje er tatt ut, og fast forekomst av villsvin begrenser seg til kommunene Halden, Rakkestad, Aremark og Marker. Villsvinprosjektet jobber konkret for å redusere villsvinbestanden i disse kommunene og samarbeider blant annet med kommunene, NJFF, statsforvalteren og mattilsynet. Siden 2019 har det blitt satt av midler over jordbruksforhandlingene til oppfølging av handlingsplanen mot villsvin og til Villsvinprosjektet. Villsvinprosjektet har fremmet behov for 1,5 millioner kroner for videreføring av prosjektet i 2025.

Villsvin er en fremmed art, og bekjempelse av villsvin er et ansvar som ligger under Klima- og miljødepartementet. Med begrunnelse i dette bør kostnader knyttet til bekjempelse av villsvin deles 50/50 mellom KLD og LMD.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det settes av 2 mill. kroner til oppfølging av handlingsplanen mot villsvin i 2025. Det er 0,5 mill. kroner mer enn i 2024. I tillegg forutsettes 2 mill. kroner finansiert over KLDs budsjett.

12.11 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Norges Bondelag har et bredt arbeid for å redusere konfliktnivået som følger av stadig mer rein på innmark, blant annet drøfter vi saken med Sametinget og har tett kontakt med egne medlemmer, reindriftsutøvere og offentlig forvaltning over hele det samiske reinbeiteområdet. Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk. I Reindriftsavtalen for 2024/25, er Reindriftras utviklingsfonds-delen (RUF) av denne ordningen satt til 1,5 mill. kroner.

Mindreforbruket for 2023 innenfor reindriftsavtalens del, overføres til 2024.

Reindriftsavtalens avtaleparter er enige om at det skal utarbeides en mal for bygging av gjerder som er finansiert over ordningen med konfliktforebyggende tiltak. Landbruksdirektoratet skal utforme et forslag som behandles av avtalepartene under forskriftsmøtet våren 2024.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at de konfliktdempende midlene må nyttes til tiltak innenfor eller i grensa for de områder reindriften har rettigheter i dag, ikke utenfor disse områdene.

Jordbruket bør kunne tildeles midler uten reindriftens samtykke, forutsatt at gjerde settes opp i rettighetsgrensa for reindriftas beiterett.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn ei 50/50 fordeling mellom RUF og LUF, og foreslår tilsvarende et beløp på 1,5 mill. kroner. Dette er likt som for 2024.

12.12 Kapitalsituasjonen i LUF

Inndraging av unyttta rammer ved årsskiftet 2023/2024

I tråd med føringer fra jordbruksoppgjøret 2023 er avtalepartene enige om at partene møtes innen 15. februar hvert år for å vurdere inndragning av ubenyttede rammer. Hovedregelen skal være inndragning av rammer, men med åpning for vurdering av hver av postene. For IBU-ordningen er det skissert en egen løsning (jf. kap.12.1). Unyttta rammer fra ordninger med samfinansiering fra andre budsjettkapitler og tidsbegrensede ordninger/prosjekter som ikke er avslutta, inndras ikke.

Med grunnlag i overstående var det i møte mellom partene i februar 2024 enighet om å inndra ei tilskuddsramme på 67,592 mill. kroner basert på det som framkom som unyttta rammer på LUF ved årsskiftet 2023/2024.

Hovedtall og utvikling for fondet

Fondsregnskapet for 2023 viser et positivt resultat på 401,64 mill. kroner og fondskapitalen øker med tilsvarende beløp. Det viser at de tiltak som er satt inn for å styrke fondskapital og likviditet de siste åra virker etter hensikten. Framskrivningen av prognoser i årsrapport for 2023 sammenlignet med årsrapport for 2022 viser det samme.

Fondets fondskapital per 31. desember 2023 er på 1 004,25 mill. kroner. Det positive resultatet kommer blant annet av at det i 2023 ble økt bevilgning til LUF. Imidlertid er fondets ansvar ved utgangen av 2023 på 3 006,968 mill. kroner. Fondets ansvar har økt med 638,783 mill. kroner i 2023, dette er en økning på 27 prosent. Dette skyldes blant annet at det er en økning i samlet tilskuddsramme.

Prognosene for 2024 – 2028 tilsier at fondet vil ha mer i bevilgning enn utbetalinger de første fire årene, og dermed øke fondskapitalen, men at utsiktene for 2028 er at fondet vil gå med underskudd igjen.

Likviditeten i fondet økte i 2023 med 406,948 mill. kroner. Prognosen viser at likviditeten og fondskapitalen de neste fire årene vil øke videre, mens prognosen for 2028 er at fondet igjen vil gå med underskudd.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det for 2025 ikke er behov for å øke bevilgningen mer enn økningen av tilskuddsramma.

Tabell 32 Kapitalsituasjonen i LUF. Endringer i og prognoser for fondskapitalen

Tall i mill. kroner								
	Regnskap	Regnskap	Regnskap	Prog.	Prog.	Prog.	Prog.	Prog.
Fondskapital	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
01.01.	747,86	542,91	602,61	1 004,25	1 148,12	1 223,41	1 260,92	1 309,30
31.12.	542,91	602,61	1 004,25	1 148,12	1 223,41	1 260,92	1 309,30	1 302,37
Endring	-204,94	59,70	401,64	143,87	75,29	37,51	48,38	-6,93

Tabellen under viser fordelingen av fondskapitalen.

Tall i mill. kroner									
	Regnskap	Regnskap	Regnskap	Prognose	Prognose	Prognose	Prognose	Prognose	Prognose
Fondskapital i LUF	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2028
Fondskapital i LUF	542,913	602,608	1 004,251	1 148,123	1 223,414	1 260,923	1 309,300	1 302,370	1 302,370
Innestående Norges Bank, inkl. a konto IN	561,539	638,279	1 046,180	1 143,904	1 220,040	1 257,951	1 306,534	1 299,502	1 299,502
Utestående investeringslån	23,112	9,012	3,707	4,220	3,374	2,973	2,766	2,869	2,869
Tapsfond BU risikolån	-41,648	-44,414	-45,427	-	-	-	-	-	-
Kortsiktig gjeld	-0,090	-0,269	-0,209	-	-	-	-	-	-
Utestående fordringer	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kilde: LUF Årsrapport 2023

12.13 Tabell, oppsummering av LUF

	2024	Krav	Sum 2025
Bedriftsretta midler til investering og utvikling (IBU)	1 220,5	23,0	1 243,5
Nasjonale tilretteleggingsmidler, inkl. grønt, øko og HMS-kampanje: Trygg Bonde	16,0	1,0	17,0
Inn på tunet-løftet del 2	-	-	-
Regionale tilretteleggingsmidler	41,0	-	41,0
Områderetta innsats		-	-
<i>Bærekraftig matproduksjon i nord</i>	17,0	-	17,0
<i>Arktisk landbruk</i>	-	-	-
<i>Fjellandbruket</i>	3,0	-	3,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket		-	-
<i>Regionale kompetansenettverk for lokalmat, Inkl. ystefaglig kompetanseløft 2024 -26</i>	14,7	0,3	15,0
<i>Regionale tilskudd til rekruttering og kompetanseheving</i>	14,0	0,5	14,5
<i>Nasjonal modell for voksenagronom</i>	17,0	-	17,0
<i>Mentorordning</i>	-	-	-
Forskning og utvikling	83,5	5,0	88,5
PRESIS - Presisjonsjordbruk i praksis	4,0	-	4,0
Stiftelsen Norsk mat	71,0	7,0	78,0
Utviklingsprogrammet for ... vekst og verdiskaping	84,3	- 12,5	71,8
Bondens marked, Norsk Gardsost	3,0	2,5	5,5
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	222,0	-	222,0
Skogbruk	270,0	5,0	275,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	1,5	0,5	2,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5	-	1,5
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200,0	-	200,0
Drenering	68,0	100,0	168,0
Meta nHUB	10,0	1,5	11,5
Klimasmart landbruk	10,0	4,5	14,5
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0	9,0	40,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0	1,0	15,0
Klima- og miljøprogram	40,0	-	40,0
Biogass	22,0	1,0	23,0
Støtte verdensarvområdene og utv. kulturlandskap	25,0	-	25,0
Utviklingstil tak innen økologisk landbruk	15,0	-	15,0
SUM tilskuddsramme	2 519,0	149,3	2 668,3

12.14 Risikolåneordningen må gjøres mer kjent

En undersøkelse AgriAnalyse har gjort for Landkreditt viser at 64,5 prosent blant et utvalg av 1 078 bønder ikke kjenner til Innovasjon Norges risikolåneordning, og 23,5 prosent har begrenset kunnskap om den. Ordningen er minst kjent på Sør- og Vestlandet, som er områder hvor den kan være særlig relevant.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er behov for tiltak for å øke kjennskapen til og bruken av ordningen, siden det har vært lite framgang i bruken av den siden 2019.

12.15 Gårdssparing for ungdom (GSU)

Ved å etablere en spareordning med skattefordel som rettes inn mot kjøp av landbruks-eiendom oppnår vi likebehandling mellom unge som sparer til bolig og unge som sparer til gård.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det etableres en spareordning for ungdom med skattefordel, der formålet er at sparekapitalen brukes til kjøp av landbrukseiendom. Innenfor ordningen kan det spares inntil 30 000 kroner årlig, med et totalt maksimumsbeløp på 400 000 kroner. Skattefordelen på sparinga settes til 20 prosent.

13 ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSDORDNINGER

13.1 Tilskudd til rådgiving

13.1.1 Norsk Landbruksrådgivning SA

For å opprettholde og øke produksjonen i landbruket trengs et faglig sterkt og proaktivt rådgivingsapparat. Et slagkraftig Norsk Landbruksrådgivning (NLR) som prioriterer kompetanseutvikling og formidling er viktig for å gi godt tilpasset rådgiving. Riktig bruk av innsatsvarer som sortsmateriale, gjødsel og plantevernmidler i forhold til lokale forutsetninger er avgjørende for næringas lønnsomhet.

Landbruket er en kunnskapsnæring i rask utvikling. NLRs rolle er å produsere, utvikle, formidle og dele kunnskap. Satsing på kunnskap gir merverdi for jordbruket og øker den enkelte bondes inntektsmulighet, og er derfor en viktig utviklingsstrategi for jordbruket.

NLR har gjennomført en krevende omorganiseringsprosess etter påtrykk fra avtalepartene. Prosessen er vel gjennomført. NLR er nå en enhet og skal tilby helhetlig, faglig oppdatert og uavhengig rådgiving over hele landet. NLR har gjennom sitt innspill foreslått flere satsingsområder med spesifikke bevilgninger. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at gjennom den nye organiseringa har NLR lagt grunnlaget for at en kan prioritere arbeidsoppgaver sjøl innenfor gitt ramme og de føringer som er gitt av avtalepartene. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at en gjennom sammenslåingen kan ta ut en effektiviseringsgevinst.**

Dette gjelder bl.a.:

- Grønstsatsing
- Restanalysedata
- Bygg- og økonomirådgiving
- Klimarådgiving
- Økologisk landbruk, herunder satsing på økt kornproduksjon

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at grunnbevilgningen til NLR SA økes med 6 mill. kroner, fra 111 mill. kroner til 117 mill. kroner for 2025.

HMS-rådgiving

Bonden spiller en viktig rolle i samfunnet ved et aktiv og produktivt landbruk i hele landet. Den norske matproduksjonen avhenger av at bønder har gode forutsetninger for god helse. Forskning viser at bønder er utsatt for en del yrkesrelaterte risikofaktorer, samt er den næringen i landet vårt som har flest arbeidsskadedødsfall i forhold til antall sysselsatte. Yrkesrelaterte risikofaktorer er blant annet tung fysisk belastning, arbeid med maskiner og landbruksutstyr, kjemikalieeksponering, støv og partikler, samt mentale helseutfordringer. Mental uhelse i landbruket kan være relatert til økonomi, klimaendringer og mer ekstremvær, press rundt opprettholdelse eller økning av lønnsomhet blant annet.

For å imøtekomme utfordringer i landbruket, samt følge opp nullvisjonen for dødsulykker, er det viktig med faglige ressurser som både fokuserer på forebygging og som samtidig kan bistå med en eventuell krisebistand. Norsk Landbruksrådgivning HMS tilbyr faglig oppdatert og uavhengig rådgiving til bønder i hele landet, både for sine medlemmer, men også i form av krisebistand

uavhengig av medlemskap. NLR HMS har den siste tiden rapportert om en økning av bønder som trenger krisebistand, og trekker spesielt frem økonomiske bekymringer som en bakenforliggende årsak. For å kunne imøtekomme behovet fra bønder som sliter er det behov for en økning i grunnbevilgningen øremerket rådgivning og krisebistand til bønder i krise.

God bondehelse er en forutsetning for god dyrevelferd, trygg matproduksjon og beredskap. NLR HMS har en viktig del av sikkerhetsnettet til den norske bonden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det avsettes 2 mill. kroner til HMS/krisebistand

Mentorordningen i landbruket

Mentorordningen i landbruket startet som et regionalt forsøksiltak i Trøndelag fra 2014, som utviklet seg til å bli en fast ordning fra 2017. Fra 2020 ble dette en nasjonal ordning som forvaltes og gjennomføres av NLR.

Målsettingen med ordningen er å gi støtte og veiledning til unge eller nye produsenter i landbruket og relaterte næringer for å styrke deres ferdigheter og øke sjansen for suksess i oppstarts- eller utviklingsfasen. Ambisjonen er å sørge for at over halvparten av alle nye bønder får en mentor gjennom mentorordningen.

I 2023 var det 128 mentorpar som har gjennomført og rapportert inn aktivitet. I 2024 er det om lag 170 søkere. Deltakerne er jevnt fordelt over hele landet. Både adeptene og mentorene rapporterer stor tilfredshet med ordningen. Det er blitt arrangert oppstartsamlinger og nettverkssamlinger av NLR underveis for deltakerne, både fysiske og digitale.

Mentorordningen fremstår som en god ordning for nye og unge bønder, samt deres mentorer.

Figur 9 Antall par i mentorordningen i 2023 fordelt på produksjoner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til mentorordningen videreføres med 4 mill. kroner.

13.1.2 Energi- og klimarådgiving Norsk Gartnerforbund

Myndighetene har stadfestet mål om økt norsk produksjon med 50 prosent innen 2035 (jf. Grøntrapporten) og mål om å bli 100 prosent fornybar innen 2030 (jf. Landbrukets klimaplan). For å få til dette er grøntprodusentene avhengige av et kompetent og velfungerende rådgivningsapparat for å sikre klimavennlig produksjon, håndtering av endret klima, riktig produktkvalitet, teknologiutvikling og utvidet sesong. NGF ivaretar rådgiving og energi- og klimaarbeidet for energieffektivisering og konvertering til fornybar energi i veksthusnæringen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å øke bevilgningen til energi- og klimarådgivingen til Norsk Gartnerforbund med 1,5 mill. kroner til 2,5 mill. kroner.

13.1.3 Tilskudd til klimarådgiving

Tilskudd til klimarådgiving flyttes fra RMP til post 77.13 Tilskudd til rådgiving. Posten tilføres 23 mill. kroner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet. Se omtale under kap. 11.1.8.

Det er rådgiving fra godkjente klimarådgivere det kan søkes om tilskudd for og fra. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår:**

Tabell 38 Oppsummering forslag

Ordning	2024	2025	Endring
NLR SA Grunnbevilgning	111	117	6
Mentorordningen	4	4	0
HMS krisebistand		2	2
NGF - energirådgiving	1	2,5	1,5
Tilskudd til klimarådgiving		23	23
SUM	116	148,5	32,5

13.2 Tilskudd til frøavl og beredskapslager for såkorn

13.2.1 Tilskudd til frøavl

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassede sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker gjennom tilskudd til avl og overlagring. Tilskuddsordningen skal også fremme dyrking og forsyning av økologisk stikklok gjennom tilskudd til avl. Tilskuddet gis som pristilskudd, arealtilskudd og tilskudd til overlagring. Tilskuddet er regulert gjennom forskrift.

Frøavl legger grunnlaget for norsk grovfôrproduksjon, og er på den måten viktig for jordbruket over hele landet. Frøavl og tilpassa sortsmateriale er viktig i arbeidet med å bedre grovfôr dyrkinga, både i forhold til kvantitet og kvalitet. Norsk grovfôrproduksjon er avhengig av stabil tilgang på såfrø av arter og sorter tilpasset norske forhold. Utenlandsk sortsmateriale er ikke tilpasset norsk klima og norske dyrkingsforhold. Dette gjelder særlig i høyereliggende strøk og de nordligste landsdelene.

Satsene i forskrift om tilskudd til frøavl er ikke endret siden forskriften trådte i kraft i 1. januar 2017. Det er derfor behov for å oppdatere satsene etter kostnadsøkningene som har vært de siste årene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at satsene økes i tråd med kostnadsøkningen fra 2017 og krever at bevilgningen økes med 3 mill. kroner til 21 mill. kroner.

13.2.2 Beredskapslager for såkorn

I Stortingsmelding 11 2023-2024 *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmøglichetene i jordbruket* peker regjeringen på at den globale usikkerheten i verden understreker betydningen av egen matproduksjon som en viktig del av beredskapen mot kriser i Norge. Et aktivt jordbruk i hele landet og en bærekraftig matproduksjon er viktig for å skape en trygg framtid for folk i Norge. Norsk mat er den beste beredskapen, og all jordbruksproduksjon starter med såkornet og såfrøet. Beredskapslager av såkorn er dermed en viktig del av beredskapen og for jordbrukets evne til løpende produksjon.

Ordningen med finansiering av beredskapslagring av såkorn i Norge må styrkes. Markedsaktørene tar ikke kostnaden med å etablere vesentlig overlagering av såkorn, og sårbarheten for svikt i løpende såkornproduksjon er dermed betydelig. Dette ser vi særlig i år, da det ble betydelig svikt i norsk såkorntilgang fra fjorårets produksjon. Vi ser også at importmulighetene er begrenset siden våre naboland, som er mest aktuelle for import, også opplevde tørke i 2023. Dette medfører redusert utvalg i sorter i forkant av årets sesong.

Dagens ordning er ikke tilstrekkelig for å sikre fremtidig såvareberedskap. Det er spesielt to forhold som ikke er bra nok. For det første dekker ordningen i dag kun 25 prosent av et «normalårs-salg» av sertifisert såkorn, ordningen bør dekke en høyere andel. Etter vanskelige sesonger, som i 2023, øker etterspørselen etter sertifisert såkorn. Ordningen omfatter i dag kun vårkorn, høstkornkvantumet må også være med i beregningsgrunnlaget. Høstkorn kan utgjøre opp til 10 prosent av salget av sertifisert såkorn.

Beredskapslager binder kapital, og det er viktig med tilstrekkelig finansiering av denne kostnaden. Fra 2022 ble satsen økt fra 60 til 90 øre per kg, men siden bevilgningen ikke var tilstrekkelig ble satsen avkortet til 66,7 prosent. Det er behov for større forutsigbarhet i ordningen fremover. Kostnadene ved kapitalbinding for beredskapslager av såkorn er ikke løst, og ordning er underfinansiert. Dagens ordning må bli mer forutsigbar og ta hensyn til høstkornet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at beredskapslagring av såkorn er like viktig som nasjonal matkornberedskap. Uten såkorn kan produksjonsevnen reduseres. Beredskapsordningen for såkorn må styrkes, og forhandlingsutvalget krever at det etableres statlig beredskapslager av både såkorn og såfrø etter samme modell som beredskapslager for matkorn.

Vi viser til at Landbruksdirektoratet i forbruksprognosene i februar skriver følgende om beredskapsordningen for såkorn: *Prognosen er satt til tildelingen for 2024. Direktoratet vurderer imidlertid at det er behov for å øke tildelingen til 12,5 mill. kroner i 2025 og har spilt inn dette til LMD.*

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen økes med 2,5 mill. kroner til 12,5 mill. kroner i 2025.

Tabell 39 Tilskudd til frøavl m.m mill. kroner

Ordning	2024	2025
Frøavl	18,0	21,0
Beredskapslager av såkorn	10,0	12,5
Tilskudd til frøavl til pollinatorstriper	2,0	2,0
SUM	30,0	35,5

13.3 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak

Høyere temperaturer og mer ekstreme nedbørsforhold vil i fremtiden kunne redusere både størrelse og kvalitet på avlingene. Sortsfremgang, utvikling av sorter, tilpasning av såtidspunkt, optimalisering av vanning og endret gjødslingspraksis er ulike måter å tilpasse matproduksjonen på i et endret klima. Graminor AS har ansvaret for foredling av jord- og hagebruksvekster i Norge. Formålet er å sikre at produsentene har tilgang på variert og sykdomsfritt sortsmateriale, som er egnet for norske forhold. For å avkorte tidsperioden fra kryssing til ny godkjent sort bør det investeres i mer moderne teknologi. Dette vil gi jordbruket et fortrinn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener derfor at midler til utvikling av nye sorter må prioriteres for å gjøre hveteproduksjonen mer robust. Graminor vil ha en viktig rolle i arbeidet med utvikling av nye sorter. Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak må derfor styrkes. Sortsutvikling er et langsiktig arbeid, så en slik satsing vil kreve økte midler over flere år, **jf. omtale i kap. 8.2.9**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det gjennomføres en utredning for å utarbeide en langsiktig plan for utvikling av norsk plantemateriale. Verdikjeden involveres i utredningen.

13.3.1 Utvikling av plantemateriale - Sagaplant

Sagaplant er et nasjonalt plantehelsesenter som fremstiller klimatilpasset, sykdomskontrollert og sortsekte plantemateriale av hagebruksvekster for norske forhold. Kravene til mattrygghet er økende, og et friskt plantemateriale er et godt utgangspunkt, men det krever også moderne fasiliteter. Det er i dag et betydelig vedlikeholdsbehov på anlegget i Telemark. Sagaplant AS søker om driftstilskudd på 14 millioner kroner for søknadsåret 2025 samt et investeringstilskudd på 6,5 millioner kroner. Tilskuddet i dag er på 11 mill. kroner.

Vi viser til prosessen om framtida til Sagaplant. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at ytterligere bevilgninger til Sagaplant avventes inntil eierne har konkludert om videre drift.

13.3.2 Utvikling av plantemateriale - Graminor

Graminors arbeid er av stor betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima. Endringer i klima og dyrkingspraksis gjør at det til enhver tid er behov for nytt og bedre tilpassa sortsmateriell. Innen hagebruksvekstene er det mangel på sorter som kan sies å være attraktive nok, både for forbrukeren og produsenten. God plantehelse er også et viktig konkurransefortrinn i norsk jordbruk, som vi må ivareta.

Graminor deltar i et nordisk samarbeid. Den nasjonale andelen av finansiering av nordisk privat-offentlig partnerskap (PPP) bevilges over jordbruksavtalen.

Jordbruket er helt avhengig av friskt plantemateriale og et godt sortsutvalg innen korn, frukt, bær og potet som forbrukerne vil ha. Innen de fleste hagebruksvekstene er det mangel på sorter som kan sies å være attraktive nok, både for forbrukeren og dyrkeren. Samtidig er dette langsiktig arbeid som gjerne tar 7-8 år før en kan vise at en har en god, ny sort.

Det er viktig å se på alle sider av området «plantemateriale»:

1. Sortsutvikling/foredling
2. Sortsutprøving
3. Oppformering og utvikling av friskt plantemateriale av god kvalitet

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til Graminor økes med 2,5 mill. kroner til foredling av nye hvetesorter, jf. omtale i kapittel 8.2.9.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til utvikling av friskt plantemateriale til grøntsektoren (Graminor) økes med 2,5 mill. kroner og at det gis et engangsbeløp på 2,0 mill. kroner til Njøs frukt- og bærsepter i henhold til søknad fra Graminor.

13.3.3 Settepotetavl

Det kan utbetales tilskudd til nedskrivning av prisen på settepoteter i klassene prebasis, basis og sertifisert og til avl av klon, prebasis, basis og sertifiserte settepoteter innen rammen av bevilgninger i henhold til jordbruksavtalens bestemmelser. Det gis arealtilskudd, prisnedskrivning, distriktstilskudd og frakttilskudd.

Norsk settepotetavl må løftes i lys av overgang til prosenttoll på potet. Økt produksjon og bruk av sertifisert settepotet vil være positivt for å redusere smittespredning og sikre økt kvalitet og avlingsmengde i norsk potetproduksjon. Lønnsomheten i produksjon av sertifisert settepotet er svak, samtidig som innkjøp av sertifisert settepotet utgjør en stor kostnad i potetproduksjonen. Det er derfor viktig at tilskuddene til sertifisert settepotetavl er tilstrekkelig målrettet og ivaretar disse hensynene.

Rammen for tilskuddene til settepotetavl er 16,6 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet økes med 2 mill. kroner, til 18,6 mill. kroner for 2025, til styrking av prisnedskrivningen for settepoteter.

13.3.4 Samlet tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak

Ordning	2024	Forslag 2025	Endring
Utvikling av plantemateriale – oppformering – Sagaplant	11,0	11,0	
Utvikling av plantemateriale – oppformering – NMBU	1,9	1,9	
Utvikling av plantemateriale - Graminor	28,7	32,2	4,5
Foredling hvete Graminor		2,5	2,5
Utvikling av plantemateriale - Nordic Public-Private Partnership for Pre-breeding	2,4	2,4	
Frukt – og bærprogrammet Graminor			
Kvalitetstiltak settepotetavl	16,6	18,6	2,0
SUM	60,6	69,6	9,0

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak økes med 9,0 mill. kroner, til 69,6 mill. kroner for 2025. Bevilgning til Sagaplant vurderes etter beslutning om Sagaplants framtid og i samråd med eierne.

13.4 Tilskudd til dyreavl, mm

13.4.1 Veterinære reiser

Tilstrekkelig veterinærdekning er nødvendig infrastruktur for å opprettholde husdyrproduksjon i hele landet. Det er kommunenes ansvar å sørge for tilstrekkelig veterinærdekning, og det er viktig

at det finnes tilstrekkelig ressurser kommunene kan bruke til dette. Ordninger over statsbudsjettet, som vaktgodtgjørelse og stimuleringsstilskudd, må økes. Sjøl om tilgang til veterinærtjenester er kommunenes ansvar og finansieres over statsbudsjettet, er det ordninger over jordbruksavtalen som påvirker husdyrproducentenes tilgang til veterinærtjenester.

Formålet med ordningen tilskudd til veterinærreiser er å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproducenters veterinærkostnader. Det finnes ikke data som kan gi eksakte opplysninger om tilskuddets effekt, men data fra NIBIO viser at det er store forskjeller i veterinærkostnader per årsku mellom ulike regioner. Hvis man korrigerer for besetningsstørrelse, viste NIBIO i sine beregninger i 2021 at bønder i Nord-Norge må betale 937 kroner mer for veterinærtjenester per årsku enn kollegaene på Jæren. Dette tilsvarer 25 861 kroner per bruk. Det er grunn til å tro at forskjellene ville vært vesentlig større uten ordningen. I tillegg til å utjevne veterinærkostnader er ordningen i realiteten med på å opprettholde veterinærdekning gjennom å redusere bønder i flere deler av landet sine kostnader til å dekke veterinærenes fulle oppmøtekostnader, og dermed opprettholder markedet for tjenesten. Det er grunn til å tro at det er geografiske områder med lengst kjøreavstand i tid og avstand som har størst effekt av ordningen.

Ordinær sats for reisetilskudd er 19,37 kroner per kilometer i 2024. Denne satsen gjelder bruk av egen bil på vei. Vi legger til grunn at statens satser for kjøregodtgjørelse skal dekke utgifter til bruk av eget kjøretøy. Denne er 4,90 kroner per kilometer i 2024. Resten, dvs. 14,47 kroner per kilometer, skal kompensere for veterinærens bruk av arbeidstid på reise. Legger vi til grunn en gjennomsnittsfart på 50 km/t for veterinærer som bruker bil, gir dette en arbeidstidskompensasjon på 723,50 kroner per time ved dagens ordinære sats. Veterinærforening opplyser at de vurderer ordningen å være fullfinansiert ved en kjøregodtgjørelse på 25 kroner per km, som ved samme beregningsmetode vil gi en arbeidstidskompensasjon på 1 005 kroner per time.

Veterinærdekningen har vært under økende press de siste årene, og tiltak må gjøres for å bedre situasjonen. Landbruksdirektoratet har etter jordbruksforhandlingene 2023 utredet hvordan ordningen med tilskudd til veterinærreiser kan endres for å ytterligere ha positiv effekt på veterinærdekning, og **Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at forslagene følges opp.**

Forhandlingsutvalget mener det er rimelig å ta utgangspunkt i lik timesats for alle typer reiser innenfor ordinær arbeidstid, slik at reisetid kompenseres likt uavhengig av fremkomstmiddel. Det innebærer en vesentlig økning i reise- og ventetidstilskudd ved bruk av kommersiell ferge.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er behov for en styrking av alle tilskudd til veterinære reiser. Den beregnede arbeidstidskompensasjonen bør være lik uansett hvilket fremkomstmiddel som brukes. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever de samme økningene som kommer fram i rapporten «Tilskudd til veterinærreiser, hvordan reisetilskuddet kan bidra til å bedre veterinærdekning». Totalt vil kravene innebære en økning på 8,3 mill. kroner fordelt på følgende tiltak:

- **Øke båtsatsen for privat skyssbåt fra 59 til 107 kroner per km.**
- **Øke tilskuddstaket ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 110 til 230 kroner per km.**
- **Øke tilskuddstaket for fakturerte oppstarts- og ventetidskostnader per reise ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 2000 til 4 000 kroner.**
- **Øke satsen for reise- og ventetidstilskudd per time ved bruk av kommersiell transporttjeneste fra 450 til 750 kroner.**
- **Øke ordinær sats fra 19,37 til 20,15 kroner per kjørte kilometer med egen bil.**

13.4.2 Semin

Tilskudd til utjamning av inseminasjonsreiser er et målrettet tilskudd for å sikre likt tilbud av avlsmateriale med god kvalitet over hele landet. Midlene brukes for å utjevne de svært varierende kostnadene ved sæddistribusjon og inseminasjonsarbeid som skyldes distriktstvis og lokale forskjeller i reiseavstander og ku-tetthet, og sikrer at alle produsenter får lik tilgang til det beste avlsmaterialet til en mer lik pris uansett bosted. Dette er utjevning som ikke fanges opp av andre tilskuddsordninger i landbruket.

Kostnadene ved inseminering er ulik i fylkene og det skiller gjennomsnittlig 307 kroner mellom en inseminering i Rogaland med lavest kostnad, og Troms og Finnmark med høyest kostnad per inseminasjon. Differansen skyldes reiseavstand mellom besetningene. Avtalemidlene brukes ikke til å dekke noe av den ordinære drifta i Geno. Midlene brukes for å utjevne de svært varierende kostnadene ved sæddistribusjon og inseminasjonsarbeid som skyldes distriktstvis og lokale forskjeller i reiseavstander og ku-tetthet. Geno har beregnet at behovet for utjevningssmidler hos dem er 41,3 mill. kroner. Av dagens 34,6 mill. kroner til semintjevning går 30,3 mill. kroner til Geno. Det gir en underdekning på 11 mill. kroner som dekkes inn gjennom en utjevning av prisene i Geno, noe som påfører Geno en konkurransemessig ulempe i de mest dyretette områdene.

Semintjevningssmidlene er viktig for å beholde et godt feltapparat (veterinærdekning) og på den måten reduseres interessen for overgang til eierinseminering. 66 prosent av inseminasjoner gjennomføres av veterinær, 26 prosent av semintekniker og 8 prosent av eierinseminør. Betalingen til veterinær fastsettes i avtalen med Geno og sikrer bonden lik pris for insemineringen uansett hvor gården ligger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å øke bevilgningene til semintjenester med 6 mill. kroner. Økningen fordeles med 5,5 mill. kroner til Geno og 0,5 mill. kroner til Norsvin.

13.4.3 Avlsorganisasjoner

Ordningen skal bidra til avlsmessig framgang og populasjoner av friske husdyr tilpasset miljøet. For å møte forpliktelsene i klimaavtalen er redusert metangassutslipp en ønsket egenskap å ta inn i avlsmålet. Det er beregnet at metanutslipp har en arvbarehet på 0,17 hos sau, dvs. noe høyere enn andre egenskaper i avlsmålet. Det er derfor mulig å avle på denne egenskapen. Avl for redusert metanutslipp krever at en bruker kostbar sensorteknologi. Norsk Sau og Geit (NSG) har investert i slik teknologi, og tok utstyret i bruk i 2023.

Ordningen skal videre sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon, og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet. For 2024 er det avsatt 14,3 mill. kroner til tiltaket. Etter å ha stått stille siden 2015 ble posten økt med 0,1 mill. kroner i 2018. For 2024 er det avsatt 16,8 mill. kroner til tiltaket. Av økningen på 2,5 mill. kroner, var 2 mill. kroner forbeholdt NSG til dekking av kostnader ved drift av mobilt klimakammer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever å justere tilskudd til avlsorganisasjon med 0,7 mill. kroner, samt videreføre tilskudd til å dekke Norsk Sau og Geit sine kostnader ved drift av mobilt klimakammer.

Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, som fordeler midlene etter samråd med avtalepartene. Som det framgår av jordbruksavtalen kan følgende organisasjoner få støtte over ordningen: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkterlag, Norges Pelsdyrslag, Norsk kjøttfeavlslag TYR og Norsk Fjærfelag, Landslaget for Telemarksefe og Avslaget for sidet trønder- og

Nordlands-fe. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av Reinavlssonrådet for den brune bia. Norsk Fjørrelag kan få støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

13.4.4 Tilskudd til ringormvaksinerings

Se omtale i kap. 10.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en midlertidig støtteordning til ringormvaksinerings for å bekjempe ringorm i Norge og på den måten redusere fellesskapets risiko. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det settes av 2 mill. kroner under posten dyreavl m.m. for 2025 for til å dekke ringormvaksinerings, samt 1 mill. kroner av ledige midler i 2024.

13.4.5 Oppsummering

Tabell 41 Oppsummering tilskudd til dyreavl m.m.

	2024	Endring 2025	Krav 2025
Tilskudd til veterinærreiser	65,7	8,3	74,0
Tilskudd til semin	34,6	6,0	40,6
Tilskudd til avlsorganisasjoner	16,8	0,7	17,5
Støtte til ringormvaksinerings		2,0	2,0
Justert bevilgningsbehov		6,7	6,7
SUM	117,1	23,6	140,7

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at bevilgningen til Tilskudd til dyreavl, m.m., økes med 23,6 mill. kroner, til 140,7 mill. kroner i 2025.

13.5 Likestilling av Inn på tunet med annen næringsvirksomhet i landbruket

For stadig flere bønder er Inn på tunet (IPT) en viktig del av gårdens næringsvirksomhet, og benytter alle gårdens ressurser i sin tjenesteproduksjon. For flere bønder er IPT en viktig del av næringsvirksomheten, men den defineres som tilleggsnærings. Dette er en ulempe for bonden, blant annet på grunn av skattemessige forhold, da det ikke er mulig å bruke jordbruksfradraget på IPT-inntekt.

Andre tilleggsnærings, som eksempelvis juletreproduksjon, regnes som full næringsinntekt, mens inntekter i IPT bare teller som bi-inntekter. Ved vurderinger av inntektsmuligheter på en landbrukseiendom har dette en negativ betydning.

Det er viktig å støtte opp om IPT som en landbruksbasert virksomhet, slik det er formulert i den omforente definisjonen: *Inn på tunet er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstilbud på gardsbruk*. For å støtte opp om dette vil det være en fordel å kunne regne inntekter fra IPT som næringsinntekt fra jordbruket

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at Inn på tunet må godkjennes som en landbruksnærings, og at inntekt fra Inn på tunet må legges til grunn for jordbruksfradrag på linje med andre inntekter fra landbruket.

14 ENDRINGER I TILSKUDDSYSTEMET

14.1 Telledato for storfe

Antall dyr på to telledatoer danner grunnlag for beregning av tilskudd. Allerede i 1999 ble det vedtatt å utrede bruk av det nye individregisteret i merkeordningen for storfe som grunnlag. Det ble bl.a. gjennomført en pilot i perioden 2009 til 2013.

Husdyrtilskudd for storfe utbetales på bakgrunn av dyretallet per 1. mars og 1. oktober, med utbetaling i februar påfølgende år – såkalt telledato. For sau er telledatoen bare 1. mars. Ordningen med telledato medfører ujevn tilførsel av slakt til slakteriet, og samsvarer ikke nødvendigvis med et optimalt driftsopplegg hos den enkelte bonde. I mangel av en adekvat prestasjon i salgsleddet må markedsregulator Nortura bruke sterke prisvirkemidler og forhøyet omsetningsavgift, i et forsøk på å få mest mulig stabile leveranser rundt telledatoen. Problematikken rundt telledatoer gjelder først og fremst storfe, men potensielt også sau gjennom at det er en tendens til å holde igjen søyelam til over telledatoen.

Landbruksdirektoratet har informert om at en modernisering av Husdyrregisteret (HR) for å kunne benytte systemet til utmåling av tilskudd vil være mulig, og anslått tid for ferdigstilling av arbeidet er 1,5 år. Registrering i HR vil gå raskere og være mer komplett slik at merke- og sporingskravet etterlevs, når det får økonomiske konsekvenser at man ikke har ting i orden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at arbeidet med å modernisere Husdyrregisteret igangsettes, slik at et oppgradert system er klart til å tas i bruk innen 1.7.2026 (alternativ 1). Telledato for storfe kan dermed avvikles fra 1. oktober 2026, med utbetaling etter beregninger i nytt system i februar 2027.

Dersom nødvendig modernisering av HR slik skissert overfor ikke kan komme på plass innen 1.7.2026, ber Jordbrukets forhandlingsutvalg om at en går videre med et system som forutsetter at alle produsenter bruker systemer som inneholder alle nødvendige data for beregning av tilskudd (alternativ 2). En avklaring på tidslinje for modernisering av eksisterende systemer må foreligge innen 1.9.2024, for at prosessen ved å benytte eksisterende systemer kan igangsettes innen rimelig tid. Det er i dag allerede et slikt krav for bevaringsverdige saueraser, hvor produsentene må bruke Sauekontrollen.

Dersom alternativ 2 blir gjeldende, mener Jordbrukets forhandlingsutvalg at tilskuddsperiode må avklares, og det må sikres at produsentene ikke mister tilskudd for en periode ved omlegging. Avkortning av tilskudd kan aksepteres dersom det ved innføring av nytt system viser seg at det allikevel er produsenter som er for seine med å registrere hendelser.

Tilskudd beregnes etterskuddsvis. Hvis man venter med beslutning om overgang til alt er på plass, vil det ta ytterligere ett år før det får effekt. En bør derfor starte datainnsamlingen som er nødvendig for avvikling før sjølve overgangen.

Bruk av HR til utmåling ble sist utredet i 2014. Foruten enkelte mangler i datagrunnlaget, bl.a. raseopplysninger og opplysninger om individet er melkekyr eller ammekyr, viste utredningen at produsentene er for seine med å registrere hendelser i HR.

I regi av OPS-Landbruk utarbeidet Norges Bondelag, Animalia, Mimiro og Mattilsynet i 2022/2023 to rapporter som gikk gjennom utredningen fra 2014. Rapportene konkluderte med at

Kukontrollen og Storfekjøttkontrollen har alle data som er nødvendig, men at registreringen fortsatt er mangelfulle og for seine i henhold til sporingsregelverket.

I jordbruksforhandlingene 2023 ble partene enige om å vurdere grunnlag for utmåling av produksjonstilskudd til storfe, «*Utredning av om data i Husdyrregisteret kan brukes til tilskuddsutmåling*», Rapport nr. 10/2024. Utredningen viser at det fortsatt er mangler i Husdyrregisteret. Vurderingene fra Mattilsynet tilsier at det er lite aktuelt å gå videre med en tilskuddsutmåling basert på dagens Husdyrregister.

Husdyrkontrollene er avgivende system til Husdyrregisteret, og er kilde til over 95 prosent av alle hendelser i HR. Andel besetninger som bruker en av kontrollene er 96 prosent, og 98 prosent av alle storfe som det mottas tilskudd for er registrert i kontrollene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det startes et arbeid med regelverksendringer, slik at data fra husdyrkontrollene kan brukes som grunnlag for utmåling av tilskudd i et modernisert husdyrregister. Prinsippet skal være «ku-døgn», slik omtalt i rapporten fra Landbruksdirektoratet.

14.2 Kjøttsoner i Stjørdal

I jordbruksoppgjøret 2023 bestilte avtalepartene en spesifikk evaluering av sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal. L.dir. rapport nr. 12/2024 «*Evaluering av sonegrenser for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune*», bekrefter Vårtsyn om at sonegrensene i Stjørdal er satt etter andre kriterier enn i nabokommunene. Dersom sonegrensene utelukkende hadde blitt satt på bakgrunn av høyde over havet, teigstørrelser, hellingsgrad og jordkvalitet, ville Stjørdal hatt tilsvarende sonegrenser som Verdal.

I evalueringen anbefaler en allikevel at en ikke gjør endringer. Det henvises bl.a. til jordbruksoppgjøret i 2006, hvor partene var enige om at det ikke lenger skulle foretas noen endringer av sonegrensene for kjøtt og melk. Videre skriver L.dir: «*At sonegrensene ikke passer like godt med dagens produksjon, betyr ikke at sonegrensene nødvendigvis er feil*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg er uenig i denne vurderingen. Basert på topografi og jordkvalitet er soneinndelingen i Stjørdal feil, sammenlignet med nabokommunene. Den økonomiske betydningen av inndelingen har forsterket seg betydelig. Når sonegrensene ble satt, var kjøtt mer et biprodukt av melkeproduksjon. Med større andel spesialisert storfeproduksjon blir differensieringa større, foretak i sone 1 får ikke distriktstilskudd kjøtt.

I evalueringen henvises det til at politiske avveininger og tilgjengelige budsjettmidler over jordbruksavtalen kan ha vært medvirkende årsak til at sonegrensene ble som de er i dag. Evalueringen konkluderer med at sjøl om midler var en avgjørende faktor for fastsettelse av sonegrensene i Stjørdal, betyr ikke det nødvendigvis at grensene er feil. I evalueringen konkluderer en med at tidligere politiske vurderinger og prioriteringer bare kan overprøves av nye politiske vurderinger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal må endres. Nye sonegrenser bør være slik kommunen har definert dem, og som er omtalt i utredningen. Nye grenser i tråd med kommunens forslag vil med dagens satser og volum totalt utgjøre mellom 1,7 og 1,9 mill. kroner årlig i økt distriktstilskudd kjøtt til foretak i Stjørdal kommune.

14.3 Teigbaserte tilskudd

I forbindelse med Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023-2024) ble følgende vedtatt:

Vedtak 568

«Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.»

Dagens arealtilskudd fanger i for liten grad opp forskjeller i de faktiske dyrkingsforholdene og kompensere ikke nok for driftsulemper. Det trengs derfor et bedre verktøy for å nå målene om økt selvforsyning.

Formålet med et teigbasert arealtilskudd er - i tillegg til å øke sjølforsyninga - å få et arealtilskudd som er mer rettferdig mht. arbeidsmengden ved å drive ulike arealer. Med dagens kartgrunnlag vil det være mulig å vurdere hver enkelt teig med tanke på størrelse, bratthet, landsdel, høyde over havet.

Det må også bemerkes at arealer i kornområdene kan ha driftsulemper, og et teigbasert tilskudd kan derfor ikke avgrenses til noen områder eller produksjoner.

Tilskuddet skal være i tillegg til AK-tilskuddet med tilhørende sonesystemet, og det er prioritert å finne løsninger innenfor korn og grovfor.

Arbeidsgruppa skal fastslå hvilke kriterier som skal legges til grunn. Egenskaper som skal med i det nye systemet er teigstørrelse (fasong om mulig), bratthet, høyde over havet og landsdel. Det skal vurderes om klimatiske forhold, jordas egenskaper, beskaffenhet og evt. andre aktuelle parametere kan vektlegges i oppstartfasen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker at det skal innføres et teigbasert tilskuddssystem. NIBIO får i oppgave å lage en teknologiplattform der nevnte egenskaper over er med. Det opprettes en referansegruppe bestående av Bondelaget, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Landbruksdirektoratet som følger arbeidet tett. NIBIO skal før 15.03.2025 ha den tekniske løsningen klar samt forslag på pilotområder.

Avtalepartene bestemmer satser og endelige pilotområder i jordbruksforhandlingene 2025. Det teigbaserte tilskuddet prøves ut fra 01.01.2026.

15 Arbeidsgrupper og utredninger

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende utredninger og arbeidsgrupper:

Arbeidsgrupper

- Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om en helhetlig gjennomgang av kornordningene med sikte på økt sjølforsyning, beredskap og landbruk i hele landet., jf 12
- Jordbrukets forhandlingsutvalg ønsker at det skal innføres et teigbasert tilskuddssystem. NIBIO får i oppgave å lage en teknologiplattform, og det opprettes en referansegruppe fra mot jordbruksforhandlingene i 2025, jf 14.3.
- Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det foretas en utredning av frivillige og ikke-frivillige produksjonsregulerende virkemidler i alle husdyrproduksjoner unntatt melk og kontraktsproduksjoner, jf kap 6.3
- Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe som gjennomgår og vurderer tilskuddsgrunnlag og satser i jordbruksavtalens tabell 9.1., jf 9.3.1

Utredning

- En utredning som vurderer priselastisiteten, hva som kan absorberes av markedet på melk, kjøtt og hvite kjøttslag.
- Utrede praktiske løsninger for å implementere ny opplæringsmodell for landbruket, jf kap 12.5.
- Konsekvensene av nye miljøkrav for matproduksjonen og sjølforsyning, samt effekten av tiltakene på de konkrete miljømålene, jf. kap. 11.2.1.
- Utrede tilskudd til fellesanlegg for grøntsektoren, herunder bær, som støtter produsenteide lagre, pakkerier og terminaler (HUBer), jf. kap. 8.1.16.
- Samlet gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter, og avrensordningen jf. kap. 8.1.12.
- Utredning for å utarbeide en langsiktig plan for utvikling av norsk plantemateriale, jf kap 13.3.

Klima- og miljøprogrammet

- Utredning av variasjon i dreneringskostander og kartlegging av øvrige barrierer for at det ikke blir drenert mer, jf 11.1.10

Vedlegg 1. Fordeling av kravet på priser og tilskudd

Tabell 1.1 Fordeling på priser og tilskudd

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	2 738,0
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	2 738,0
+ Målpriser fra 1.7	998,0
= Sum målpriser og tilskudd	3 736,0
+ Omdisponering overførte midler fra 2023	69,0
= Sum til fordeling	3 805,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	125,0
= Sum	3 930,0

Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,44	642,4
Poteter	80,1	6,85	0,40	32,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		6,5%	287,2
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,18	36,3
Sum målprisendringer				998,0

Tabell 1.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	0,20	36,3
Rug, matkorn	23,1	4,21	0,00	0,0
Bygg	592,1	3,95	0,10	59,2
Havre	282,1	3,82	0,10	28,2
Fôrhvete og fôrrug	143,8		0,10	14,4
Erter til modning	10,0			0,0
Såkorn	65,6		0,12	7,7
Oljevekster (målpris 6,38 - suspendert)	18,1	7,38	0,20	3,6
Sum korn og oljevekster	1 316,3		0,114	149,4

Tabell 1.4 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1046,1	52,4%		0,100	104,6
Kli m.m.	60,6				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				0,101	-105,7
Protein, soya m.m.	384,0	19,2%	4,790	-0,002	0,0
Fett	40,7	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	95,6	4,8%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	370,0			-1,080	399,6
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-21,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	1 997,10			0,189	377,5
Prisendring matkorn				0,177	
Endret prisnedskrivning				-0,101	
Endret matkorntilskudd				-0,170	
Endret råvarekostnad matkorn				-0,094	

Tabell 1.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post	Budsjett 2024 ¹⁾	Endring	Budsjett 2025 ²⁾
21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10,200	6,300	16,500
50 Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	149,300	2 480,853
70.11 Markedstiltak grønt	40,400	6,100	46,500
70.12 Tilskudd til råvareprisordningen	254,740	50,924	305,664
70.13 Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000	48,000
70 Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	59,024	400,164
71 Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	102,400	5,000	107,400
73.11 Pristilskudd ull	110,700	12,500	123,200
73.13 Pristilskudd melk	975,354	496,808	1 472,162
73.15 Pristilskudd kjøtt	1 737,183	84,300	1 821,483
73.16 Distriktstilskudd egg	6,081	0,000	6,081
73.17 Pristilskudd grønt	311,800	60,149	371,949
73.18 Frakttilskudd m.m.	528,200	47,000	575,200
73.19 Pristilskudd korn	1 860,600	-246,350	1 614,250
73 Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 529,918	454,406	5 984,324
74.11 Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 796,500	309,670	3 106,170
74.14 Tilskudd husdyr	4 720,230	487,297	5 207,527
74.16 Beitetilskudd	1 886,900	547,262	2 434,162
74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	390,697	5 957,997
74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	7,000	1 013,100
74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	7,400	170,000
74 Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	1 749,327	17 888,957
77.11 Tilskudd til dyreavl med mer	117,075	23,621	140,696
77.12 Tilskudd til frøavl	30,060	5,500	35,560
77.13 Tilskudd til rådgivning	116,000	32,500	148,500
77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000	69,635
77.17 Tilskudd til fellesanlegg for frukt	22,700	4,000	26,700
77 Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	74,621	421,091
78.11 Tilskudd til avløsning	1 554,877	17,389	1 572,266
78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	210,049	398,749
78.14 Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	2,800	40,900
78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	5,800	79,092
78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen	60,000	4,000	64,000
78 Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	240,038	2 155,007
Sum kapittel 1150	26 716,280	2 738,016	29 454,296
Sum kapittel 4150	0,050	0,000	0,050

1) Saldert budsjett

2) Budsjett før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,0	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	8,2	18,5	-4,0
Justert bevilgningsbehov			10,3
Sum	10,2	20,5	6,3

Tabell 1.7 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	40,4	40,4	6,1
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	40,4	40,4	6,1

Tabell 1.8 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
PNS, prognose	254,7	246,4	0,0
Målprisjustering melk			48,4
Endret målpris potet			5,6
Utvidede produkter			5,3
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-8,3
Sum	254,7	246,4	50,9

Tabell 1.9 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Potetsprit	22,5	22,5	0,0
Potetstivelse	23,5	23,5	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	46,0	46,0	2,0

Tabell 1.10 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteprod.	99,4	5,0
Tilskudd ved svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	102,4	5,0
Herav inneværende år		0,0

Tabell 1.11 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill.	Kg/stk	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Ull		2,500	41,96	5,00	46,96	12,5
H2 ull						2,7
Skinn		0,060	70,00	5,00	75,00	0,3
Sum						15,5

Tabell 1.12 Post 73.13 Pristilskudd melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	18,8	3,46	0,34	3,80	6,4
Grunntilskudd kumelk	1442,4	0	0,34	0,34	490,4
Grunntilskudd økomelk	42,4	0,4	0,00	0,40	0,0
Distriktstilskudd melk					
Sone A	192,2	0,00	0,00	0,00	0,0
Sone B	309,6	0,25	0,00	0,25	0,0
Sone C	221,2	0,58	0,00	0,58	0,0
Sone D	490,2	0,85	0,00	0,85	0,0
Sone E	116,6	0,97	0,00	0,97	0,0
Sone F	45,5	1,11	0,00	1,11	0,0
Sone G	47,6	1,62	0,00	1,62	0,0
Sone H	2,5	2,13	0,00	2,13	0,0
Sone I	14,1	2,41	0,00	2,41	0,0
Sone J	10,8	2,50	0,00	2,50	0,0
Sum distriktstilskudd melk	1 450,3		0,00		0,0
Sum pristilskudd melk					496,8

Tabell 1.13 Post 73.15 Pristilskudd kjøtt

	Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kvalitetstilskudd lammeslakt					
Kval. O+ og bedre	883 000	545	15,00	560	13,2
Ikke godkjent klassifisør	3 800	470	0,00	470	0,0
Kjeslakt over 3,5 kg	18 600	0	0,00	0	0,0
Kjeslakt over 5,0 kg	16 300	420	80,00	500	1,3
Tillegg økologiske slakt (herav)	24 000	50	0,00	50	0,0
Sum	903 100				14,549

Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr	
Sau	21,1	3,81	2,00	5,81	42,2	
Geit	0,4	5,15	2,00	7,15	0,8	
Sum	21,5				43,0	
Kvalitetstilskudd storfekjøtt						
Kvalitetsklasse O	17,3	5,50	-5,50	0,00	-95,2	
Slå sammen O og O+	37,3	0,00	8,20	8,20	305,9	
Kvalitetsklasse O+ og bedre	33,0	10,50	-10,50	0,00	-346,5	
R- eller bedre	13,0	0,00	12,00	12,00	156,0	
Sum	50,3				20,2	
Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	24,40	0,00	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	59,70	5,25	0,00	5,25	0,0
	Sone 3	18,30	8,05	0,00	8,05	0,0
Storfe og Geit	Sone 4	7,10	15,80	0,50	16,30	3,6
Storfe og Geit	Sone 5	0,90	16,40	1,00	17,40	0,9
Sau	Sone 4	2,40	17,90	0,50	18,40	1,2
Sau	Sone 5	0,50	18,40	1,00	19,40	0,5
Gris	Sone 4	6,90	6,05	0,00	6,05	0,0
Gris	Sone 4 ²	0,70	6,95	0,55	7,50	0,4
Gris	Sone 5	0,01	6,95	0,55	7,50	0,0
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,10	1,10	0,00	1,10	0,0
Sum		130,0				6,5
Sum pristilskudd kjøtt						84,300

1) Agder, Vestland og Møre og Romsdal

2) Troms

Tabell 1.14 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,765	0,48	0,00	0,48	0,0
Nord-Norge	2,051	1,35	0,00	1,35	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 1.15 Post 73.17 Pristilskudd grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,2	6,95	0,35	7,30	1,1
	Sone 2-4	4,1	8,41	0,42	8,83	1,7
	Sone 5	6,3	13,10	0,66	13,76	4,2
Moreller	Sone 1	0,0	8,68	0,87	9,55	0,0
	Sone 2-4	0,3	10,12	1,01	11,13	0,3
	Sone 5	0,5	14,84	1,48	16,32	0,7
Pressfrukt		8,7	5,45	0,27	5,72	2,3
Bær	Sone 1-3	4,2	6,86	0,69	7,55	2,9
	Sone 4-5	3,3	11,14	1,11	12,25	3,7
	Sone 6-7	0,1	12,20	1,22	13,42	0,1
Ekstra til industribær	alle soner	0,9	4,00	2,00	6,00	1,8
Sum distriktstilskudd frukt og bær		30,7				18,9
	Kvantumsgrense					
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,3	5,17	0,35	5,52	0,5
Sone 4-7		2,6	6,61	0,35	6,96	0,9
Slangeagurk	151 800 kg					0,0
Sone 1-3		3,3	3,82	0,20	4,02	0,7
Sone 4-7		1,7	4,65	0,20	4,85	0,3
Salat	220 000 stk					0,0
Sone 1-3		4,9	1,39	0,10	1,49	0,5
Sone 4-7		1,9	1,91	0,10	2,01	0,2
Sum tilskudd grønnsaker		15,7				3,0
Potet og grønt i Nord-Norge		4,7	2,74	1,00	3,74	4,7
Tilskudd til industripotet		134,0		0,25		33,5
SUM		51,1				60,1

Tabell 1.16 Post73.18 Frakttilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring,
Frakt korn	106,7	19,3
Frakt kraftfôr	196,5	1,7
Innfrakt slakt	215,0	21,0
Frakt egg	10,0	5,0
Sum	528,2	47,0

Tabell 1.17 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 293,7	1,301	0,100	1,401	129,4
Økologisk korn	17,3	2,411	0,100	2,511	1,7
Oljevekster, lupiner og bønner	14,2	3,168	0,200	3,368	2,8
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,8	4,378	0,100	4,478	0,1
Fôrerter	6,7	2,035	0,100	2,135	0,7
Økologiske fôrerter	0,3	2,685	0,100	2,785	0,0
Sum norsk	1 333,0		0,101		134,7
- Herav 70 pst inneværende år	933,1				94,3
Importert karbohydratråvare, kraftfor	370,0	1,08	-1,080	0,000	-399,6
- Herav 50 pst inneværende år					-199,8
Tilskudd matkorn	109,0	0,230	0,170	0,400	18,5
- Herav 50 pst inneværende år	54,5				9,3
Sum					-246,4
- Sum inneværende år					-96,2

Tabell 1.18 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Endring kr per dyr/bruk	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	524	286 100	5 000	291 100	2,6
Kumelk AK-sone 1-3-4	Foretak	1 254	286 100	5 000	291 100	6,3
Kumelk AK-sone 5	Foretak	3 982	320 300	40 000	360 300	159,3
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	659	349 000	40 000	389 000	26,4
Geitemelk landet	Foretak	257	302 130	40 000	342 130	10,3
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	29 247	5 932	1 450	7 382	42,4
40 og flere kyr	Foretak	377	237 280	58 000	295 280	21,9
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	46 197	7 912	1 900	9 812	87,8
40 og flere kyr	Foretak	287	316 480	76 000	392 480	21,8
NYTT: Tilskudd til markedshager		150		40 000		6,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-75,0
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						309,7

Tabell 1.19 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	85 993	8 733	0	8 733	0,0
	15	30	62 287	7 111	0	7 111	0,0
	31	50	37 847	5 634	0	5 634	0,0
	51 +		17 385	4 857	0	4 857	0,0
Sum			203 511				0,0
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	100 223	2 490	1 300	3 790	55,7
	24	50	30 613	-2 045	-1 068	-3 113	41,9

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
	Sum		130 836				97,6
Ammekyr	1	50	105 611	5 596	100	5 696	10,6
	51+		4 346	1 596	100	1 696	0,4
	Sum		109 957				11,0
Andre storfe			564 336	1 387	400	1 787	225,7
Melkegeit og melkesau	1	125	25 935	1719	0	1 719	0,0
	126+		7 869	695	0	695	0,0
	Sum		33 804				0,0
	1	75	617 029	1955	250	2 205	154,3
	76	150	197 968	1 475	150	1 625	29,7
Sau	151+		94 197	211	0	211	0,0
	Sum		909 194				184,0
	1	60	9 645	2401	307	2 708	3,0
	61	120	408	1 827	186	2 013	0,1
Ammegeit	121+		146	267	0	267	0,0
	Sum		10 199				3,0
Avlsgris Sør-Norge 2)	1	35	16 162	503	220	723	3,6
Avlsgris Jæren	1	35	3 672	354	220	574	0,8
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 181	784	220	1 004	0,3
	Sum		21 015				4,6
Slaktegris 2)	1	1400	990 149	14	20	34	19,8
Slaktegris Jæren	1	1400	199 851	10	20	30	4,0
	Sum		1 190 000				23,8
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	538 652	11	6	17	3,2
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	20 045	25	6	31	0,1
Verpehøner, landet	1 001	7 500	2 759 543	11	6	17	16,6
	Sum		3 318 240				19,9
Rugeegg Sør-Norge	1	1 67 000	11 960 934	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	1 67 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	39 084 345	0,07	0,00	0,07	0,0
	Sum		51 045 279				0,0
Bifolk	1 +		50 490	859	200	1 059	10,1
Hjort over 1 år			4 951	924	500	1 424	2,5
Genbev.	Storfe		5 918	3910	102	4 012	0,6
	Sau		16 577	310		310	0,0
	Geit		846	610		610	0,0
	Hest		798	1 200		1 200	0,0
	Sum		24 139				0,6
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾		35 %	37 374	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	420 000		-18,5
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-77,0
Sum produksjonstilskudd, husdyr							487,3

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 1.20 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	275 127	1463	400	1 863	110,1
	Sau, lam, geit, kje	1 835 638	416	150	566	275,3
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	641 132	821	150	971	96,2
	Småfe m.m.	2 127 401	91	40	131	85,1
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-19,4
Sum beitetilskudd		4 879 298				547,3

Tabell 1.21 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr	
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 826 575	285	0	285	0,0	
Bunnfradrag, 65 pst ¹⁾	37 374	6 000	0	6 000	0,0	
Arealtilskudd, grovfôr	5 874 811				187,2	
Innmarksbeitearealer	1 559 592				0,0	
Arealtilskudd, korn	3 723 249				194,0	
Arealtilskudd, potet	115 051				4,2	
Arealtilskudd, grønnsaker	69 720				4,8	
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	40 092				4,8	
Kulturlandskapstilskudd økol. grønngjødsling	3 652					
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-4,3
Sum, AK-tilskudd		9 826 575			390,7	

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	373 650	50	20	70	7,5
Sone 2	305 932	50	20	70	6,1
Sone 3	591 697	145	25	170	14,8
Sone 4	481 102	165	25	190	12,0
Sone 5 A	1 807 551	360	30	390	54,2
Sone 5 B Vestlandet	1 510 406	405	40	445	60,4
Sone 6	691 140	420	40	460	27,6
Sone 7	113 332	466	40	506	4,5
Sum grovfôr alle soner		5 874 811			187,2

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 291 175	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1 132 600	382	60	442	68,0
Sone 4	407 884	422	80	502	32,6
Sone 5 - 7	140 049	422	100	522	14,0
Arealtak 3000 dekar	11 541	309	-309	0	-3,6
Hvete	650 000	0	100	100	65,0
Protein og belgvekster	90 000	0	200	200	18,0
Sum korn, alle soner	3 723 249				194,0

Arealtilskudd, øvrige vekster

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr	
Potet sone 1-5	110 883	688	35	723	3,9	
Potet sone 6-7	4 168	1 440	70	1 510	0,3	
Sum poteter, alle soner	115 051				4,2	
Grønnsaker						
sone 1-5	1-300 daa	39 122	1 450	90	1 540	3,5
	301-	30 093	1 150	40	1 190	1,2
Grønnsaker						
sone 6-7	1-300 daa	505	2 450	130	2 580	0,1
	301-	0	2 150	90	2 240	0,0
Sum grønnsaker, alle soner	69 720				4,8	
Frukt sone 1-4	1-75 daa	8 601	1 980	110	2 090	0,9
	75-	1 829	1 750	80	1 830	0,1
Frukt sone 5-7	1-75 daa	12 400	2 730	140	2 870	1,7
	75-	92	2 500	110	2 610	0,0
Sum frukt, alle soner	22 922				2,8	
Bær sone 1-4	1-150 daa	9 940	2 080	110	2 190	1,1
	151-	1 864	1 850	80	1 930	0,1
Bær sone 5-7	1-150 daa	5 259	2 530	130	2 660	0,7
	151-	107	2 300	100	2 400	0,0
Sum bær, alle soner	17 170				1,9	

Tabell 1.22 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	1006,1	1006,1	7,0
Landet			7,0

Tabell 1.23 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 897	1 825	0	1825	0,0
Grønnsaker	2 884	1 825	0	1825	0,0
Potet	770	800	0	800	0,0
Korn	80 040	600	0	600	0,0
Grovfôr	270 301	45	0	45	0,0
Økologisk areal 1. års karens	21 999	300	0	300	0,0
Grønngjødsling	3 652	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 187	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	383 729				0,0
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 054	4 350	0	4350	0,0
Ammekyr	4 653	3 250	0	3250	0,0
Andre storfe	17 185	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 608	500	0	500	0,0
Melkegeit	793	353	0	353	0,0
Ammegeit	492	265	0	265	0,0
Avlsgris	297	517	0	517	0,0
Slaktegris	3 673	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					0,0
Pristilskudd ØK grønt					8,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-0,6
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					7,4

Tabell 1.24 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	65,700	72,300	8,3
Tilskudd til semin	34,600	34,600	6,0
Ringormvaksinering			2,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	16,775	16,845	0,7
Justert bevilgningsbehov			6,7
Sum	117,075	123,7	23,6

Tabell 1.25 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	3,00
Tilskudd til lagring av såkorn	10,00	10,00	2,50
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	30,06	30,06	5,50

Tabell 1.26 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til rådgivning	116,0	116,0	32,5
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	116,0	116,0	32,5

Tabell 1.27 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	28,760	28,760	7,0
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	0,000	0,000	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	16,600	16,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,000
Sum	60,635	60,635	9,000

Tabell 1.29 Post 78.11 Tilskudd for avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring kr /bruk/dyr	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Iskudd per foretak	6 192	126 580	7 595	134 175	47,0
Melkekyr	203 511	4856	291	5 147	
Ammekyr	109 927	1340	80	1 421	Pst endring maksbeløp
Andre storfe	564 297	809	49	858	
Melkegeit og melkesau	33 804	1119	67	1 186	6,00 %
Sau	908 938	557	33	590	
Ammegeit	10 199	722	0	722	
Avlsgris	38 588	1600	96	1 697	6,00 %
Slaktegris	1 440 049	55	3	58	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 073 493	14,1	0,8	14,9	
Rugeegg	92 071 372	0,09	0,01	0,09	
Hester	25 252	1600	96	1 697	
Avlskaniner	793	399	24	423	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 309 472	4,90	0,29	5,19	
Slaktekylling	74 559 291	0,590	0,04	0,63	
Tillegg for økologisk slaktekylling	253 390	1,740	0,10	1,84	
Revetisper	0	440	26	466	
Minktisper	0	129	8	137	
Hjort	7 085	544	33	577	
Utslag av satsendringer	Prognose mill. kr	Endring satser pst.	Endring mill. kr	Utslag av tak mill. kr	Endring mill. kr
	1 554,9	6,00 %	93,29	-47,0	46,3
Justert bevilgningsbehov					-28,9
Sum endring tilskudd til avløsning for ferie og fritid					17,4

Tabell 1.30 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	185 480	2 450	150	
Gjennomsnittsberegning	185 480	1 017	62	11,5
Utvidelse av ordningen				198,5
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				210,0

Tabell 1.31 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats kr/å.v.	Endring kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	305 000	20 000	4,8
Avløsning i krisesituasjoner				1,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				5,8

Tabell 1.32 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats , kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	507	105 200	0	0,000
Tobruker	85	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				4,000
Sum	592			4,000

Tabell 1.33 Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter

Post 85, Prisutjevningsbeløp kraftfôrråvarer	1000 tonn	Ref.pris kr/kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Sildemel	0		0	0,00	0,0
Soyamel	102	4,79	0,00	0,00	0,0
Andre fôrstoffer	20		0	0,00	0,0
Post 85	122,3				0,0
Sum kap. 4150					0,0